

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ
МИНИСТРЛИГИ
Ж. БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ**

Кол жазма укугунда
УДК: 378.1:37.013(575.2)(043.3)

СУЛАЙМАНОВА РАХАТ ТОКТОГУЛОВНА

**КЫРГЫЗСТАНДА ПЕДАГОГИКАЛЫК КАДРЛАРДЫ ДАЯРДООНУН
ТЕОРИЯСЫ ЖАНА ПРАКТИКАСЫ**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн
тарыхы адистиги боюнча
педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу
үчүн жазылган
ДИССЕРТАЦИЯСЫ

Илимий консультант:
педагогика илимдеринин доктору,
профессор Н.А. Асипова

Бишкек – 2023

КЫСКАРТЫЛГАН ТҮШҮНҮКТӨР:

ЖИК	жалпы илимий компетенциялар
ЖКББ	жогорку кесиптик билим берүү
ЖМПК	жаңы муундун педагогикалык кадрлары
ЖМПКД	жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоо
ЖММКПИ	жаңы муундун мугалиминин кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүккө даярдыгынын критерийлери жана көрсөткүчтөрү
МББС	мамлекеттик билим берүү стандарты
НББП	негизги билим берүү программасы
НББП ДЦ	негизги билим берүү программасынын дисциплиналарынын циклы
ОМБ	окуу-методикалык бирикме
ПКМДИ	педагогикалык кадрларды максаттуу даярдоо институту
ИК	инструменталдык компетенциялар
КК	кесиптик компетенциялар
СИЖМК	социалдык-инсандык жана жалпы маданий компетенциялар
УКС	улуттук квалификациялык система

КИРИШҮҮ	4
ГЛАВА 1. ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙДА ПЕДАГОГИКАЛЫК КАДРЛАРДЫ ДАЯРДОО МАСЕЛЕСИНИН ТЕОРИЯЛЫК НЕГИЗДЕРИ	
1.1. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо зарылчылыгы	14
1.2. Жогорку окуу жайларда педагогикалык билим берүү боюнча илимий-теориялык көз караштар, аны жаңылантуу маселелери	30
1.3. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин изилдениши	49
1-главанын жыйынтыгы	67
ГЛАВА 2. ИЛИМИЙ ИЗИЛДӨӨНҮН МЕТОДОЛОГИЯСЫ, МАТЕРИАЛДАРЫ ЖАНА МЕТОДДОРУ	
2.1. Илимий изилдөөнүн методологиясы, материалдары жана методдору	70
2.2. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун абалы (аныктоочу эксперимент)	98
2.3. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун модели жана педагогикалык шарттары	117
2-главанын жыйынтыгы	141
ГЛАВА 3. КЫРГЫЗСТАНДА ЖАҢЫ МУУНДАГЫ ПЕДАГОГИКАЛЫК КАДРЛАРДЫ ДАЯРДООНУН ПРАКТИКАСЫ	
3.1. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун калыптанышы, эгемендүүлүк мезгилиндеги өнүгүшү	143
3.2. Педагогикалык кадрларды даярдоону жаңылантуу процессинин укуктук-ченемдик камсыздалышы	170
3.3. Педагогикалык кадрларды даярдоонун мазмунун аныктоочу документтерге анализ	190
3-главанын жыйынтыгы	216
ГЛАВА 4. ЖАҢЫ МУУНДАГЫ ПЕДАГОГИКАЛЫК КАДРЛАРДЫ ДАЯРДОО БОЮНЧА ЭКСПЕРИМЕНТАЛДЫК ИШТЕРДИН ЖҮРҮШҮ ЖАНА НАТЫЙЖАЛАРЫ	

4.1. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо боюнча эксперименталдык иштердин процедурасы	218
4.2. Кыргызстандагы жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоону уюштуруу, анын мазмуну жана технологиялары	227
4.3. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун натыйжалуулугун текшерүүнүн жыйынтыктары	259
4-главанын жыйынтыгы	283
КОРУТУНДУ	287
БИБЛИОГРАФИЯ	292
ТИРКЕМЕЛЕР	334

КИРИШҮҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Заманбап коомдун өзгөрүшү, адам ресурсуна болгон талаптын өсүшү келечек муунду демилгелүү жана жоопкерчиликтүү жарандар катары жетиштире ала турган жаңы муундагы мугалимдерди даярдоону актуалдаштырат. Бүгүнкү күндө педагогикалык билим берүү системасынын негизги максат, милдеттерин жалпы стратегиясын кайрадан карап чыгууну талап кылган факторлор катары коомдук социалдык-экономикалык шарттардын түп тамырынан бери жаңы система менен алмашуусу, бүткүл дүйнөнү каптаган ааламдашуу процессиндеги адамдардын, өзгөчө жаштардын дүйнө таанымынын өзгөрүшү, дүркүрөп өсүп бара жаткан технологиялык чакырыктар ж.б. менен шартталат. Ушуга байланыштуу жаңы муундагы педагогдорду даярдоо маселеси актуалдашып, анын негизги милдети катары мамлекеттин жана коомдун койгон талаптарына шайкеш келген, өзүн-өзү тааныта билген, базар экономикасы шартындагы атаандаштыкка туруштук бере алган, жигердүү инсандарды тарбиялоо алдыга чыгат.

Педагогикалык кадрларды даярдоо системасын жакшыртуу бүгүнкү күндө бүткүл дүйнөгү актуалдуу маселелердин бири катары каралууда жана ар кандай өлкөлөрдүн жогорку билим берүүнү реформалоого байланыштуу документтеринде (Болон декларациясы (1999); АКШнын президенттик администрациясынын педагогикалык билим берүүнү реформалоо боюнча “Биздин келечек – биздин мугалимдер” аттуу планы (2011); Кытай Эл Республикасында “Мугалимдер жөнүндө” мыйзамдын кабыл алынышы (1993)) өзгөчө көңүл бурулгандыгы, ошондой эле эл аралык уюмдар болгон: ЮНЕСКОнун (БУУнун демилгелеринин алкагында “Жалпыга билим берүү” долбоорунун “Мугалимдерди даярдоо боюнча стратегиясы: түштүк багыт” (2012-2015), ЮНИСЕФтин (Уюмдун ар кыл долбоорлорунун жана ишмердүүлүгүнүн алкагындагы мугалимдерди даярдоо боюнча демилгелери) педагогикалык кадрларды даярдоонун сапатын жогорулатууга жана үзгүлтүксүз кесиптик өнүгүүнү камсыз кылууга багытталган ишмердүүлүктөрүндө көрүнүп турат.

Кыргыз Республикасында педагогикалык кадрларды даярдоо маселеси КРнын “Билим берүү жөнүндө” (1993, 2003), «Мугалимдин статусу жөнүндө» мыйзамдары (2001); Кыргыз Республикасынын “Мамлекеттик билим берүү доктринасы” (2000); “Кыргыз Республикасында кесиптик билим берүү программаларын ишке ашыруунун шарттары жана структурасы жөнүндө Жобо” (2004); “2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы” (2018); Кыргыз Республикасында Билим берүүнү 2021-2040-жылдары өнүктүрүү программасы сыяктуу ченемдик-укуктук актылар ж.б. расмий документтеринде каралган.

Коомдун жаңылануу шартында педагогикалык кадрларды даярдоо проблемасынын теориялык негиздерин түшүнүүнүн илимий өбөлгөлөрү катары бул маселенин ар кыл аспектилерин чагылдырган, жогорку кесиптик педагогикалык билим берүүнүн теориясындагы жана практикасындагы жетишкендиктерди системалаштырган психологиялык-педагогикалык эмгектер эсептелет. Бул багыттагы негизги эмгектер катары төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот: мугалимдерди даярдоого, ЖОЖдордо студенттерди кесиптик педагогикалык жактан даярдап чыгарууга байланыштуу изилдөөлөргө Э.В. Балакирева (2008), В.Н. Введенский (2005), Е.К. Дворянкина (2012), Г.Г. Ильбахтин (2003), О.О. Киселёва (2002), Н.В. Кузьмина (1990), В.П. Кузовлев (1999), В.Н. Мезинов (2006), М.А. Низиков (2010), В.С. Пьянин (2010), П.Е. Решетников (2000), А.П. Тряпицынанын эмгектери (2013); педагогикалык ЖОЖдордо кесиптик даярдоонун ар кандай аспектилери боюнча О.В. Акулова, Е.С. Заир-Бек, И.Ф. Исаев (2011), В.А. Козырев, И.А. Колесникова (2007), А.К. Маркова (1999), Е.В. Пискунова (2005), Н.Ф. Радионова (2007), В.А. Слостенин, И.Ю. Степанова (2013), А.В. Шакурова (2014) ж.б. окумуштуулардын изилдөөлөрү жүргүзүлгөн. Алар педагогикалык окуу жайда студенттерди даярдоонун өнүгүү контекстин көрө билүү, педагогикалык кесипке даярдоону моделдөө үчүн жаңыча негиздерди берүүгө мүмкүнчүлүк түзө алат.

Кыргыз Республикасында педагогикалык кадрларды даярдоо, болочок мугалимдерди калыптандыруу, мугалимдердин кесипкөйлүк деңгээлин

жогорулатуу маселелерине, анын тарыхый өсүп-өнүгүүсүнө, жогорку билим берүү системасында педагогикалык билим берүүгө, аны жаңылантууга арналган көптөгөн изилдөөлөр аткарылган.

Кыргызстанда билим берүү системасынын калыптанышы жана өнүгүшү, педагогикалык билим берүү маселелерин изилдөөнүн башаты А.Э. Измайлов (1959), М.Р. Балтабаев (1974), М.Р. Рахимова (1978) сыяктуу кыргыз педагогика илиминин башатында турган окумуштуулардын эмгектери менен байланыштуу.

Эгемендүүлүк жылдарында педагогика илимдери боюнча Кыргыз Республикасында аткарылган изилдөө иштеринин ичинен мугалимдердин кесиптик ишмердүүлүгүн өнүктүрүүгө карата диссертациялык изилдөөлөр жүргүзүлгөн. Бул сыяктуу изилдөөлөргө төмөнкүлөрдү киргизүүгө болот: Г.С. Акиева (1997), Н.А. Асипова (1998), И.Б. Бекбоев (1994), К.Д. Добаев (2000), Б. Кособаева (2017), Э. Мамбетакунов (1992), А.М. Мамытов (1998), Л.П. Мирошниченко (1995), А.Т. Калдыбаева (2007), С.К. Калдыбаев (2009), Т.В. Панкова (2006), Е. Син (2011), Т.М. Сияев (2004), М.С. Субановалардын (2011) докторлук диссертациялары.

Жогорку кесиптик билим берүүнүн жалпы маселелерине арналган (8 диссертация), тагыраак айтканда, эгемендүүлүк мезгилиндеги өнүгүү тарыхы; Кыргызстандын жогорку билим берүүсүнүн теориялык жана практикалык маселелери; жогорку окуу жайларда окуу процессин жакшыртуу, жаңылантуу, башкаруу маселелерине карата Н.А. Ахметова (2002), И.С. Болжурова (2006), Ж. Каниметов (2009), В.Л. Ким (1999), К.Б. Колбаев (2018), А.К. Наркозиев (2011), А.М. Мамытов (1998), Т.Э. Уметовдор (2003) тарабынан аткарылган докторлук диссертацияларын атай алабыз.

Жогорку педагогикалык билим берүүнү түздөн-түз ар тараптуу изилдөөгө байланыштуу 22 докторлук диссертация: А.Ж. Ажибаева (2018), А.Р. Акунова, (2016) Ш. Алиев (2005), А. Алимбеков (2010), Ш.С.Ахраров (1994), Д.Б. Бабаев (1994), Д.У. Байсалов (1998), Л.А. Булетова, (2013), Н.К. Дюшеева (2009), Л.П. Кибардина (2000), М. Курманов (1999), Н.О. Мааткеримов (2010), А.М. Мамытов (1998), М.А. Мураталиева (2022), С.Ж. Пралиев (2002),

А.С. Раимкулова (2012), В.В. Сергеева (2018), Р.Н. Токсонбаев (2012), К.М. Төрөгелдиева (2008), А.К. Чалданбаева (2016), М.Ж. Чоров (2003), А. Ысыкеевдер (2007) тарабынан корголгон.

Жарык көргөн илимий изилдөөлөрдө педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык жагдайлары, педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо жана реформалоо маселелери, педагогикалык ЖОЖдордун болочоктогу бүтүрүүчүлөрүндө ар кандай багыттагы компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга арналган ар тараптуу тажрыйбалар чагылдырылган. Ошого карабастан Кыргызстанда педагогикалык кадрларды, жаңы муундагы мугалимдерди даярдоонун теориялык жана практикалык маселелери толук талдоого алынбай келе жатат.

Педагогикалык кадрларды даярдоо маселелеринин иштелип чыгыш деңгээлин мүнөздөө менен аны изилдөө методологиясына; педагогикалык билим берүүнүн калыптанышын, өнүгүшүн жана келечегин көрсөткөн тарыхый-педагогикалык табылгаларды ачып берүүгө карата изденүүчүлөрдүн чечкиндүү кадам жасай электигин, ошондой эле учурдагы педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо этабында анын теориялык жана эмпирикалык абалын жалпылыштырган изилдөөлөрдүн жетишсиз экендигин белгилеп кетүү керек.

Жогоруда белгиленгендер Кыргызстанда педагогикалык багытта кесиптик жактан даярдоо маселесинде теориялык жана практикалык изилдөөнү талап кылган төмөнкүдөй карама-каршылыктардын бар экендигин көрүүгө болот:

– ааламдашуу жана демократиялашуу шартында социалдык маданий милдеттерди аткара билген жаңы муундагы мугалимге болгон талаптардын өсүшү менен андай педагогдорду даярдоонун илимий-теориялык негиздеринин жана практикалык жолдорунун атайын изилдөө предмети катары каралбагандыгы;

– педагогикалык багыттагы студенттерди замандын жаңы талаптарына жараша даярдоо зарылчылыгынын өсүп жаткандыгына карабастан, коомдун реалдуу өсүп-өнүгүү талаптарына, кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктөгү өзгөрүүлөргө ылайык даярдоонун кечендеши;

– педагогика илимдериндеги педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык ар кандай маселелерине арналган иштердин көп болгону менен аларды жалпылаштырып, мугалимди даярдоо маселесинин системалуу иштелип чыкпагандыгы жана изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын практикада жетишерлик колдонулбагандыгы;

– Кыргызстандын эгемендүүлүк алгандан бери педагогикалык кадрларды даярдоого болгон талаптын өсүшү менен жаңы муундагы педагогдорду даярдоонун теориялык моделинин жана педагогикалык шарттарынын иштелип чыкпагандыгы ж.б.

Жогоруда белгиленген карама-каршылыктар Кыргызстанда ааламдашуу, технологиялашуу, илимий парадигмалардын алмашуусу ж.б. бүгүнкү постиндустриалдык коомдун талаптарына жооп бере ала турган жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык негиздери жана практикалык жолдору кандай болуш керек? деген көйгөйдү жаратат. Белгиленген проблема диссертациялык иштин темасын “Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасы” деп аныктоого өбөлгө түздү.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктануу илимий багыттар, ири илимий-изилдөө программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелерде жүргүзүлүүчү илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Диссертациялык иштин темасы Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жогорку мектептин педагогикасы кафедрасынын илим-изилдөө иштеринин тематикалык планына кирет.

Изилдөөнүн объектиси: жогорку кесиптик билим берүү жана кесипти жогорулатуу системасында педагогикалык кадрларды даярдоо процесси.

Изилдөөнүн предмети: Кыргызстанда жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун илимий-теориялык жана практикалык негиздери.

Изилдөөнүн максаты: Кыргызстанда жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык негиздерин, практикалык жолдорун жана өркүндөтүү багыттарын аныктоо.

Жогоруда коюлган максатты ишке ашыруу үчүн төмөнкү милдеттер

коюлду:

1. Педагогикалык кесип түшүнүгүнүн азыркы коомдогу маңызын ачыктоо, жаңы муундагы мугалимди даярдоо зарылчылыгын, «жаңы муундун мугалими» түшүнүгүнүн маани-мазмунун аныктоо; ЖОЖдордо педагогикалык билим берүү боюнча илимий-теориялык көз караштарга, жаңылантуу маселелерине, Кыргызстанда изилденишине талдоо жүргүзүү.

2. Изилдөөнүн методологиялык негиздерин жана методдорун ачып көрсөтүү менен жаңы муундагы мугалимди даярдоонун теориялык моделин түзүү жана педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу.

3. Кыргызстанда педагогикалык билим берүү практикасынын калыптанышын, өнүгүшүн, учурдагы абалына талдоо жүргүзүү менен практикалык жакшыртуу жолдорун аныктоо.

4. Педагогикалык билим берүүнүн укуктук-ченемдик камсыздалышын, анын мазмунун аныктоочу документтерди талдоо аркылуу жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоону өркүндөтүүнүн жаңы багыттарын аныктоо.

5. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун моделинин жана педагогикалык шарттарынын натыйжалуулугун аныктоо боюнча эксперименттик иштердин мазмунун, уюштуруу жолдорун, практикага киргизүүлүүчү сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөдөн алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы.

1. Педагогикалык кесип түшүнүгүнүн азыркы коомдогу маңызы ачыкталып, жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо зарылчылыгы далилденип, «жаңы муундун мугалими» түшүнүгүнүн аныктамасы берилип, ЖОЖдордо педагогикалык кадрларды даярдоонун, аны жаңылантуунун теориялык негиздери, кыргызстандык окумуштуулардын салымы аныкталды.

2. Изилдөөнүн методологиялык негиздерин жана методдорун ачыктоо менен жаңы муундагы мугалимди даярдоонун теориялык модели сунушталып, педагогикалык шарттары иштелип чыкты.

3. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун практикалык тажрыйбасынын калыптанышы, өнүгүшү, бүгүнкү күндөгү абалы талдоого

алынып, кыргыз педагогдорунун салымы аныкталып, аларды тажрыйбага киргизүү жолдору аныкталды.

4. Педагогикалык билим берүүнүн укуктук-ченемдик жактан камсыздалышын, билим берүүнүн мазмунун аныктоочу документтерди талдоонун негизинде жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоону өркүндөтүүнүн негизги багыттары көрсөтүлдү.

5. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун сунушталган моделинин жана педагогикалык шарттарынын натыйжалуулугу эксперимент аркылуу текшерилип, практикага киргизүүлүүчү сунуштар иштелип чыкты.

Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси. Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган натыйжаларды Кыргыз Республикасында жаңы муундагы педагогдорду даярдоонун стратегиясын иштеп чыгууда, илимий-теориялык негиздерин, практикалык жолдорун аныктоодо багыт берүүчү каражат катары колдонууга болот. Изилдөөнүн жыйынтыктары педагогикалык багыттагы адистерди, бакалаврларды, магистрлерди, аспирантурада илимий-педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык мазмунун, нормативдик базасын байытууга мүмкүндүк түзө алат. Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган натыйжаларды, тажрыйбаларды Кыргыз Республикасында жаңы муундагы педагогдорду даярдоо максатында мугалимдердин билимин өркүндөтүү курстарында колдонууга болот.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун зарылчылыгы педагогикалык кесиптин азыркы коомдогу маңызын, “педагогикалык кадрларды даярдоо”, “жаңы муундун мугалими” түшүнүктөрүн тактоону, ЖОЖдордо педагогикалык билим берүү, аны жаңылантуу маселесинин педагогикалык илимде чагылдырылышын, белгиленген проблеманы чечүүдөгү Кыргыз Республикасынын окумуштууларынын салымын аныктоону талап кылат.

2. Педагогикалык билим берүүдөгү жаңылануулар изилдөөнүн объектисине жана предметине байланыштуу изилдөөнүн өзөгүн түзүп турган методологиялык негиздерин жана методдорун аныктоо менен жаңы муундагы мугалимди

даярдоонун заман талабына жооп бере турган теориялык моделин жаратуу жана уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды иштеп чыгуу менен коштолот.

3. Педагогикалык кадрларды даярдоону практикалык жактан жакшыртуу жолдору анын калыптануу жана өнүгүү тарыхын, бүгүнкү күндөгү абалын изилдөө, жаңы багыттарды аныктоо менен байланыштуу.

4. Жаңы муундагы мугалимди даярдоонун өркүндөтүү багыттарын аныктоо анын укуктук-ченемдик жана мазмунду аныктоочу документтердин реалдуулугуна, аларды колдонууга түздөн-түз байланыштуу.

5. Жаңы муундагы мугалимди даярдоодо илимий жетишкендиктерге таянуу менен иштелип чыккан теориялык моделдин жана педагогикалык шарттардын эксперименталдык иштер аркылуу тастыкталып, алардын эффективдүүлүгүн чагылдырган критерийлерге жана көрсөткүчтөргө дал келүүсүнө негизделген практикалык кеңештер сунушталат.

Издөнүүчүнүн жеке салымы. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун илимий-теориялык негиздерин аныктоо, моделин иштеп чыгуу, аны долбоорлоонун методологиясын негиздөө; мугалимдик кесиптин статусун жогорулатуу, кесипке кызыктыруу жана шыктандыруу идеяларын көтөрүү, республикадагы алдыңкы педагогикалык тажрыйбаларды аныктоо, аларды жайылтуу, педагог-окумуштуулар, Кыргыз Республикасынын эл мугалимдери, эмгек сиңирген мугалимдер, новатор-педагогдор менен кызматташтыкта иш алып баруу, мугалимдерди даярдоонун теориялык жана практикалык маселелерин биргелешип чечүүнүн аянтчасын түзүү; педагогикалык багыттагы жогорку окуу жайлардын студенттерин кесиптик жактан даярдоонун жана мектеп мугалимдеринин кесибин жогорулатуунун практикалык абалын талдоонун негизинде аны өнүктүрүү жана жакшыртуу, педагогдук кесиптин кадыр-баркын көтөрүү боюнча сунуштарды киргизүү, эксперименталдык ишти уюштуруу жана ага түздөн-түз катышуусу менен аныкталат.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробацияланышы. Изилдөөнүн жыйынтык-натыйжалары боюнча эл аралык жана республикалык илимий-практикалык конференцияларда, симпозиумдарда, семинарларда, тегерек

столдордо Кыргыз Республикасында (2010-2021), Казакстан Республикасында (2013, 2014, 2016), Россия Федерациясында (2020), Германияда (2021) баяндамалар жасалып, талкууланган, жактырылган.

Изилдөөнүн жыйынтыгынын жарыяланышы. Диссертациялык иштин мазмунун камтыган илимий макалалар, окуу-методикалык куралдар, колдонмолор жарык көргөн. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары 3 окуу куралында (авторлош); 6 окуу-методикалык жана методикалык колдонмолордо, 2 типтүү программада, 1 күндөлүктө (автор жана авторлош), жалпы 61 илимий макалада, анын ичинен түздөн-түз илимий изилдөөгө тиешелүү 48 макалада (алардын ичинен 6 чет мамлекеттерде) басылган. Жалпы баллы – 741, анын ичинен изилдөөгө түздөн- түз тиешелүүсү - 678.

Диссертациянын көлөмү жана түзүмү. Иш киришүүдөн, төрт главадан, алардан чыккан жыйынтыктардан, корутундудан жана практикалык сунуштардан, 383 булакты камтыган пайдаланылган адабияттардын тизмесинен жана тиркемеден турат. Диссертациянын жалпы көлөмү 324 бетти түзөт. Ал 17 таблицаны, 6 сүрөттү камтыйт.

ГЛАВА I. ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙДА ПЕДАГОГИКАЛЫК КАДРЛАРДЫ ДАЯРДОО МАСЕЛЕСИНИН ТЕОРИЯЛЫК НЕГИЗДЕРИ

1.1. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо зарылчылыгы

Азыркы маалыматтык жана коммуникациялык коомдо жүрүп жаткан интенсивдүү социалдык өзгөрүүлөр мугалимдик кесип, кесипкөйлүк жана өнүккөн коомдогу педагогдун кесиптик ишмердүүлүгү сыяктуу түшүнүктөрдү маанилик жактан өзгөрүүгө дуушар кылууда. Кыргызстандын социалдык-экономикалык өнүгүүсүндөгү бирден бир негизги кыймылдаткыч күч бул билим берүү системасы болуп саналат. Себеби өлкөбүздөгү 7 миллион калктын 2,5 миллиону 18 жашка чейинки балдар болсо, анын 1,1 миллиону мектепке чейинки курактагы, 1,4 миллиону мектеп жашындагы балдар, мындан тышкары 230,2 миң студент билим алып жатса, ал эми жалпы билим берүүчү мекемелерде 82,7 миңге мугалим, жогорку окуу жайларда 15 миңдей окутуучу-профессорлор эмгектенет. [280] Демек, калктын үчтөн бир бөлүгүн билим берүү тармагына кирген адамдардын тобу түзүп турат. Ушул жагдайдан алып караганда, билим берүүнүн деңгээлин жана сапатын жакшыртуу эң алгач окутуу жана тарбиялоо процессиндеги негизги феномен болуп саналган мугалимге көз каранды. Андыктан бул ишти мугалимдик кесипке даярдоо этабынан баштоо зарылдыгын көрсөтөт. Ушуга карата педагогикалык кесиптин маңызын азыркы коомдук өсүп-өнүгүү, ааламдашуу шартына, заманбап талаптарга ылайык кайрадан карап чыгуу негизги маселелерден болуп саналат.

Мектепке, балдар менен иштөөгө, келечек муундарды туура калыптандырууга жана өстүрүүгө карата мугалимдик кесип кандай болуусу керек? - деген суроо бүгүнкү билим берүү системасындагы эң маанилүү маселе катары көңүл борборунда турат. Себеби коомдук өнүгүүнүн негизги куралы бул билим берүү дегенибиз менен, тилекке каршы, биздин өлкөдө анын өнүгүү келечегине карата ойлор бүдөмүк бойдон калууда. Дегенибиз, дүйнөлүк билим берүү системасында Кыргызстан “PISA окуучулардын билим жетишкендиктерин баалоонун эл аралык программасынын аныктоосунда эки жолу катышып, экөөндө тең эң акыркы 2006-жылы 57-орунду ээлесе, ал эми

2009-жылы окуучулардын билим деңгээли 65 өлкөнүн ичинен эң төмөн деп табылган. Коңшу өлкөлөрдүн ичинен Казакстан 59-орунга ээ болсо, Азербайжан 64, Орусия 43-орунду ээледі. Ал эми Кытай, Түштүк Корея, Финляндия, Канада, Япония өңдүү өлкөлөрдөгү окуучулардын билими жогорку деп бааланды” [284]. Мындай жыйынтыктардын келип чыгышына таасир эткен бир катар факторлордун ичине: мугалимдердин жетишпегендиги, мугалимдин эмгек акысынын төмөндүгү да киргизилген. Мугалимди даярдоого, анын эмгек акысына инвестиция жумшаган өлкөлөр билим берүүнүн сапаты жана калкынын сабаттуулугу боюнча эң жогорку көрсөткүчтөргө ээ экендиги “2012-2020-жылдарга Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясында” да белгиленген.

Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н. Жапаров: “Бүгүнкү күндө билим берүү дүйнө жүзүндөгү коомчулуктун өнүгүүсүндөгү эң негизги көрсөткүчтөрдүн жана приоритеттүү багыттардын бири. Заманбап билим берүү — бул жөн гана билим топтоо эмес, бул окуучулардын аналитикалык жөндөмдүүлүгүн жана сынчыл ой жүгүртүүсүн өркүндөтүү, өзүнө жоопкерчилик алууга даярдоо. Мындай жөндөмдүүлүктүн баарын биздин балдарыбызга мугалимдер үйрөтөт. Мына ошондуктан ар бирибиз педагог — бул өлкөнүн тиреги экенин, аларсыз туруктуу коомду жана демократиялык мамлекетти курууга мүмкүн эместигин жакшы түшүнүшүбүз кажет.

Бүгүнкү күндө билим берүү кызматкерлерин колдоо жана билимдин кадыр-баркын калыптандыруу мамлекетибиздин артыкчылыктуу багыты болуп саналат. Өлкөнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн иш жүзүндө мугалимдерибиздин жогорку статуска жетишине кам көрүшүбүз зарыл. Себеби, эртеңки келечегибиз мугалимдер окутуп жаткан балдардан көз каранды!” – деп белгилейт [286]. Мына ушул нуктан алып караганда, билим берүүнүн өнүгүшүн, сапатын, жакшы натыйжасын камсыз кылуу биринчи кезекте педагогикалык кадрларды даярдоо системасынан, мугалимдик кесипке багыт алган жаштарыбыздын деңгээлинен дагы көз каранды экендигин белгилеп кетишибиз керек.

Бул түздөн-түз окутуу-тарбиялоо ишинин уюштуруучусу болгон педагогдорго, алардын кесиптик даярдыгына жана деңгээлине биринчи кезекте көңүл бурууга байланыштуу экендигин көрсөтүп турат. Мындан билим берүү системасын учурда артка тарткан бир катар факторлорду жакшыртуунун үстүндө иштөө, мугалимге көңүл буруу, мугалимдик кесипке, аны даярдоого болгон мамилени өзгөртүү, жакшыртуу, жаңыча мамиле жасоо талабы коюлат. Себеби Б. Мурзубраимов белгилегендей “мугалим адамды гана өзгөртүп чектелбейт, ал коомду да өзгөртүүгө жөндөмдүү. Жакшы мугалимдер коомдун өнүгүүсүнө өбөлгө болушат, начарлары кризиске себеп болушат. Демек, адамдарды, коомду өзгөртүүчү мугалим болсо, коомдун рухий абалы, тазалыгы мына ушул мугалимден, анын эмгегинен көз каранды. Ошондуктан элибиз «мугалими билимдүүнүн келечеги жарык, мугалими түркөйдүн эли болот карып», – деп айтылып келген. Мугалим оңолсо, коом оңолот, мугалими оңолбогон коомдун оңолушу кыйын” [137, 2-б].

Педагогикалык кесиптин маңызы, мазмуну, анын адамды калыптандыруудагы, коомдогу орду, аткарган функциясы тууралуу ойлор бүгүн гана эмес, педагогика илиминин калыптануу жана өнүгүү жолундагы негизги маселелердин бири катары каралып келгендигин тарых тастыктап турат. Педагогика илиминин негиздөөчүсү Я.А. Коменский: “Кийинки кылым анда жашай турган болочок жарандар кандай тарбияланып жаткан болсо, дал ошондой болот», – деп белгилеген [112, 322-б]. Коомдун өнүгүшү, адамзат жашоосунун бактылуулугу баланы тарбиялоодон көз каранды болот. Ал эми “мугалим – тарбиялоонун жүрөгү жана жаны”, ошондуктан улуу педагог ага “күн алдында андан бийик эч нерсе болушу мүмкүн эмес” деген даңазалуу жана ардактуу орунду ыйгарган. “Бирок бул улуу милдетти аткарууга жөндөмдүү мугалимдерди табуунун өзү абдан талаал нерсе. Себеби адамды акылмандан башка эч ким акылдуу, чеченден бөлөк эч ким сөзмөр, адептүү, нарктуу адамдан башка эч ким ыймандуу кылып калыптандыра албайт» , – деп белгилеген. Ошондуктан ал “жашоодогу эң мыкты гана адамдар мугалим болсо” деген ойдо болгон. Я.А. Коменский “начар билген мугалимди жамгыры

жок булут, жарыгы жок шам чырак, суусу жок булак, жаны жок дене, денеси жок көлөкө, мектепте орду жок нерсеге” салыштырган [112, 326-б]. Ал мугалимдин алдына үч милдетти койгон: 1) мугалим баланы эмне үчүн окутуп жаткандыгын билиши керек; 2) өзү билгенин окуучуларына үйрөтө алышы керек (үйрөтүүнүн ыкмаларын билүүсү); 3) билген нерсесин балага үйрөтүүнү, аны бутунан тургузууну жан дили менен каалашы керек” [112, 327-б]. “Мугалим эгер өз кесибин сүйбөсө же андан тажаган болсо, анда ал мектептен кетиши керек жана ага эч ким тоскоол болууга акысы жок. Себеби аны мойнунан байлаган кулдай кылып кармоо, мындан ары мектепке кымындай да пайда алып келбейт», – деп белгилеген [112, 325-б]. Джон Дьюи “Эгер биз балдарды кечээкидей окута берсек, биз алардын келечегин уурдаган болобуз», – деген пикирди бекемдесе, ал эми Иммануил Кант «Балдар бүгүнкү күн үчүн эмес, келечек үчүн, балким адамзат жашоосундагы эң мыкты акыбалды жаратуу үчүн үчүн тарбияланышы керек», - деген ойду айткан [260]. К.Д. Ушинский: “Мугалим жогорку, энциклопедиялык билимге ээ болгон, өз кесибин сүйгөн, өзүнүн кесиптик чеберчилигин өстүрүүгө дайыма кызыккан, педагогикалык парасаты бийик адам болушу керек. Ал өз ишин билип, педагогикалык ишмердүүлүгүнүн максатын так аныктап, окутуунун жана тарбиялоонун методикасына ээ болуп, өз билимин так түшүндүрө алган жакшы мугалим гана эмес, иш билги тарбиячы дагы болуусу шарт”, ошондой эле “мугалим баланын психологиясын жана өз тарбиялануучусун жакшы билген психолог болуусу керек. Мугалимдин кесиптик ийгилигинин зарыл шарты катары анын педагогиканын илимий негиздери менен тааныштыгы болуп жана өз ишмердүүлүгүн педагогикалык теориянын алдыңкы жетишкендиктерине ылайык уюштура алуусу эсептелет», – деп белгилеген [276]. Улуу жазуучу, педагог Л.Н. Толстой: “Эгерде мугалим өз ишин сүйсө, анда ал жакшы мугалим. Эгерде мугалим болгону окуучусун анын өз ата-энесиндей сүйсө, анда ал дүйнөдөгү бардык китептерди окуп чыккан, бирок ишин да, окуучусун да сүйбөгөн мугалимге караганда артыгыраак. Эгерде мугалим өз ишине жана окуучуга болгон сүйүүсүн айкалыштыра алса, ал эң мыкты мугалим», – деп

санаган [203].

Ал эми бүгүнкү заманбап мугалимди, “жаңы муундун мугалимин” даярдоого байланыштуу теориялык изилдөөлөргө кайрыла турган болсок, алар жогорудагы пикирлерди бекемдейт жана педагогикалык кесиптин маңызын түшүндүрүүдө бир катар жагдайлардын (функционалдык, квалификациялык, аксиологиялык жана антропологиялык), негизги идеялардын уланмалуулугу, өз ара байланыштуулугу менен мүнөздөлүп, жалпысынан педагогикалык кесип түшүнүгүнүн өсүү динамикасын чагылдырат. Учурда билим берүүдөгү кесиптик ишмердүүлүктүн максаттарынын алмашышы педагогдордун багытынын прагматикалык жагдайга бурулушу менен шартталат.

Мугалимдик кесипке карата азыркы учурдагы мамилелер, өзгөрүүлөр, илимий-технологиялык чакырыктар билим берүүдөгү эң негизги милдет катары адам потенциалын биринчи орунга коюп, аны өнүктүрүүдө татыктуу салым кошкон, эртеңки келечектин чыныгы ээлерин калыптандыра турган “жаңы муундун мугалимин” даярдоону шарттайт. Себеби бүгүн жаштар аларды күтүп турган эң чоң коркунучтарды алдын ала көрө билип, чөйрөгө ийгиликтүү аралашууга өбөлгө түзгөн жол көрсөтүүчү адамга муктаж.

Н.Е. Гордиенко: “Дүйнөдөгү болуп жаткан социалдык трансформациялар педагогдун ишмердүүлүгүндө функционалдык аткаруучулук көз караштан “рефлексиялык ишмердүүлүккө багыт алган практиктин” милдетин аркалаган, кесиптик компетенттүүлүк, рефлексия, автономия, мобилдүүлүк, эксперименталдык жана чыгармачылык ишмердүүлүккө умтулган, стандарттуу эмес чечимдерди кабыл алууга, инновациялык процесстерге активдүү катышууга, улам жаңыланып турган коомго ыңгайлашууга жөндөмдүү болгон жаңы мугалимге – мугалим-кесипкөйгө, “21-кылымдын Мугалимине” карата зарылдыктын жаралгандыгын көрсөттү” [237] – деген көз карашын бидирсе, ал эми Н.Д. Хмель: “Жаңы муундун мугалими – бул рухий-адептик жактан бийик, атуулдук жоопкерчиликти сезген, активдүү, жаратман, экологиялык билимдүү, чыгармачыл, өзүн өнүктүрүүгө жана өзүн иш жүзүндө көрсөтүүгө умтулган, методологиялык, изилдөөчүлүк, социалдык-инсандык, коммуникативдик,

маалыматтык ж.б. компетенттүүлүктөрдүн жогорку деңгээлине ээ болгон инсан. Жаңы муундун мугалими – бул мугалим-лидер” [279], - деп белгилеген. Демек, жаңы муундун мугалими лидерлик сапаттарга жана жөндөмдүүлүктөргө ээ болуусу керек. Педагогикалык теория менен практикада мугалимдин адистик деңгээлин жогорулатуу маселеси олуттуу мааниге ээ. Анткени, окуу-тарбия иштеринин сапатын жакшыртуу, биринчи кезекте, педагогикалык чеберчиликти калыптандыруу, ошондой эле болочок мугалимдердин инсандык жана кесиптик компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүүгө көз каранды. “Бүгүн билим берүү мекемесинин негизги милдети катары: дайыма жүрүп турган техникалык өсүү шартында жемиштүү эмгектенүүгө жөндөмдүү, жогорку маданияттуу жана гумандуу, гармониялуу өнүгүүгө жана кеңири тармактуу билимге, өз алдынчалыкка, азыркы өнүккөн коомдо ийгиликтүү жашоого мүмкүнчүлүк түзө билген сапаттардын комплексине ээ болгон жаңы типтеги педагогду калыптандыруу жана өстүрүү эсептелет” [240], - деп белгилейт Н.К. Дюшеева.

Заманбап мугалим. Ал кандай болушу керек? – деген суроо бүгүнкү билим берүү маселесиндеги эң маанилүү суроолордун бири болуп саналат. Албетте эң биринчи кезекте ал окуучунун эң жакын адамы болуу керек. Адамзат коому жашап турган чакта бул ой өткөн чак, учур чак, келер чакта да ушул боюнча калары шексиз нерсе. Анткени ал мугалим. Ал – жол көрсөтүүчү, шыктандыруучу, колдоочу, жардамчы. Ал жаш адамды алдыга сүрөөчү бирден бир таасирдүү инсан. Андыктан анын эмгеги да баланын көңүлүн өстүрүүгө, жан дүйнөсүн байытууга багытталышы зарыл. Д.С. Лихачевдун пикири боюнча: “Мугалимдик эмгек – бул жазуучунун же композитордун эмгегинен кем калбаган эбегейсиз, бирок аларга караганда оор жана жоопкерчиликтүү. Мугалим адамдык жан дүйнөгө композитор сыяктуу музыка, сүрөтчү сыяктуу боектор аркылуу эмес, аларга түздөн-түз таасир этет” [248]. Ж.Г. Аветисяндын пикиринде: “Азыркы учурда мугалимдин алдына коюлган башкы милдети болуп заманбап маалыматтык технологияларды жана окутуунун эффективдүү методдорун колдонуу менен балдарга жаңы билим алууга, ошондой эле окуучуда маалыматтык компетенттүүлүктү калыптандыруу менен, аларда кызыгууну, таанып-билүүчүлүк жана чыгармачылык ишмердүүлүктү

өстүрүү» [233] болуп саналат. Башкача айтканда, заманбап мугалим кайсы бир окуу предмети боюнча өзүндө болгон билимди өткөрүп берүү гана эмес, ал балдарга мектептен алган билимди колдонуу менен ойлонууга, ой жүгүртүүгө, өзүнүн пикирин коргой билүүгө жана башкалардын пикирин сыйлоого үйрөтө алуусу керек. Ал эми К.Д. Добаев: “Учурдагы коом жаңы идеяларды жаратууга жөндөмдүү, стандарттуу эмес чечимдерди кабыл ала билген, инновациялык процесстерге жигердүү аралаша ала алган, алдыда күтүп турган жана жаңыдан пайда болгон кесиптик милдеттерди туруктуу жана компетенттүү чечүүгө даяр педагогдорго муктаж» [238], - деп белгилейт. Кыргыз эл мугалими Ж. Өзүбекованын пикиринде: “Заманбап мугалимдер ак пейил, сезимтал болуш керек. Эмне дегенде биз энесин сагынган балдарды, ата-энеси ажырашкандарды, тамакка ток келген балдар менен ток келбеген балдарды окутабыз. Ар түрдүү сабактын ар түрдүү формаларын колдоно билиш керек. Сүйлөй ала турган, уга турган, консенсуска келе турган, чыдамкай, атаандаштыкка муюй турган, мейли математика, физика, химия бардык предметти окутсун, бирок инсандык сапаттарды калыптандырып өтүп турушу керек. Академиялык билим берип окутуп жатып турмушка даярдаш керек. Азыр мектепке ушундай мугалимдер керек» [259].

Белгилүү француз окумуштуусу Бернар Корню (В. Cornu) педагогикалык кесипке коомдук өнүгүштүн азыркы этабында мүнөздөмө берүүдө «жаңы кесиптин» социалдык феноменин жаралып жаткандыгын белгилейт [230]. Тагыраак айтканда, ал мындай деп көрсөтөт: «Коомдук өнүгүштүн темпинин жогорулашы, маалыматтык коомго өтүү, маданияттар аралык алака-байланыштын масштабынын кеңейиши дүйнөлүк билим берүү мейкиндигинде бардык өлкөлөрдүн билим берүү тармагын учурда кризиске алып келди. Билим берүүдөгү кризис адамзат ишмердүүлүгүнүн багытын түп-тамырынан өзгөртүп жана кылымдар бою түптөлгөн баалуулук багыттарын ордунан козголтту. Бүгүн мугалим дал ошол өзгөрүүлөрдүн борборунда турат: ал коомдун талаптарына мыкты деңгээлде жооп берүү максатында ошол өзгөрүүлөрдү баштан кечирип, аларды кабарлап, аларга ынгайлашып жаткан учуру. Биз азыр «жаңы кесиптин» - «XXI кылымдын Мугалими» кесибинин жаралашына күбө

болуп жатабыз» [230, 18-б].

Жогорудагы пикирди колдоо менен Ф. Крос (F. Cros) мындай деп жазат: «Азыркы мезгилде болуп жаткан социалдык жана аксиологиялык өзгөрүүлөр кайра артка кайткыс факт болуп калгандыгы талашсыз. Мындай учурда коом мугалимге чон үмүт артат. Ал эми мугалимдин эмгеги буга жараша барган сайын улам татаалдашып барат» [231, 31].

Мына ошентип, жогорудагы мугалимдик кесипке карата билим берүүдөгү эң негизги милдет катары адам потенциалын биринчи орунга коюп, аны өнүктүрүүдө татыктуу салым кошкон, эртеңки келечектин чыныгы ээлерин калыптандыра турган “жаңы муундун мугалимин” даярдоону шарттайт. Себеби “бүгүн жаштар аларды күтүп турган эң чоң коркунучтарды алдын ала көрө билип, чөйрөгө ийгиликтүү аралашууга өбөлгө түзгөн жол көрсөтүүчү адамга муктаж” (В.Ш. Каганов) [243]. Ю.Б. Дроботенко (2016) «педагогикалык кесип – бул кесип гана эмес, ал - жашоо образы, башка адамдар жана курчап турган чөйрө менен өз ара мамиле түзүү стили” деп тыянак чыгарган [239].

П.О. Лукша татаал коомдун жаңы реалдуулугунда “багбан” деген терминди колдонот. “Татаал коомго өтүү адамзат дүйнөсүн биологиялык системаларга улам катуу жакындатып баратат. Токойго кирсең: мында бак өсүп турганын, мында коен чуркап баратканын, мында чымчык учуп жүргөнүн, мында тыйын чычкан секирип жатканын, мында жөргөмүш жөргөлөп баратканын көрөсүң. Алардын бардыгы абдан татаал жандыктар, биз куруп жаткан роботторго, программаларга, имараттарга караганда алда канча татаалыраак. Бирок алардын жашоосу кандайдыр бир синхрондоштурулган, алардын ортосунда тең салмактуулук түзүлгөн. Токой кандайдыр бир бүтүндүк катары өсөт жана кылымдар бою жашайт. Ал өтө көп сандаган маалыматтык агымдарды өткөргөн татаал система. Ал системанын өнүгүшү үчүн аны башкаруунун кажети жок, бирок ага жардам берүүгө болот. Мына ушунда токойчулар, багбандар – булар жандуу процесстер туура багытта жүрө турган керектүү мейкиндикти уюштурган адамдар болуп саналат” [249]. Мугалим дагы мектептин “багбаны” катары бүгүн башкаруучу эмес, баланын, окуучунун

туура калыптануусуна, өнүгүүсүнө шарт түзүүчү болушу зарыл. Бул ойго улай О.А. Фиофанова мындай дейт: “Мектеп – бул баланын чоңоюу процесси жүргөн социалдык институттардын бири. Бирок анын ички уюштуруусунда карама-каршылык бар: ал турмушка даярдоо миссиясын ишке ашырат, бирок мөөнөтү өтүп кеткен жыйынтык моделин берет. “Балалык – бул турмушка даярдоо эмес, ал турмуштун өзү” (Ф.Дольто)” [277]. Чындыгында баланын 4 жылдык өмүрү бала-бакчада, 11 жылдык өмүрү мектепте, 6 жылдык өмүрү жогорку окуу жайда өтөт. Өз өмүрүнүн өнүгүүгө эң ийкемдүү, эң жемиштүү, жалындуу, кубаттуу курагын ал мугалимге ишенип берет. Мугалимден өз тагдырынын туура нукта калыптанышына колдоо күтөт. Дал ошол колдоочу, коргоочу, асыроочу багбандын милдетин мугалим аткаруусу керек. Мына ушундай улуу милдет мугалимдик кесипке жүктөлгөн.

Буга ылайык ата-мекендик жана чет элдик изилдөөлөрдүн жыйынтыктарын жалпылоо менен А.П. Тряпицина заманбап мугалимдин жөндөмдүүлүктөрүн бөлүп көрсөткөн:

“- окуучулардын ар түрдүүлүгүн жана окуу процессинин татаалдыгын көрө билүү жөндөмдүүлүгү;

- окуучулардын ар кандай керектөөлөрүнө жооп бере алуу, ар бир окуучуга индивидуалдуу мамиле жасай билүү жөндөмдүүлүгү;

- окуу чөйрөсүн жакшыртуу, ыңгайлуу климат түзө билүү жөндөмдүүлүгү;

- окутуу процесси өтүп жаткан ар кандай контексттерди (социалдык, маданий, улуттук ж.б.) түшүнө билүү жөндөмдүүлүгү;

- билим берүүдөгү жаңы идеяларды көтөрүп чыгуу, жаңы зарылдыктарды жана керектөөлөрдү көрө билүү жөндөмдүүлүгү;

- өз ишмердүүлүгүнүн сапатына карата жоопкерчиликте болуу жөндөмдүүлүгү” [154, 18-19-б].

Педагогдук кесип тууралуу сөз кылууда бүгүнкү күндө “Жаңы кесиптердин атласына” (2015, 2021) ылайык билим берүүгө байланыштуу жаңы кесиптердин (билим берүүчүлүк онлайн платформанын координатору, стартаптардын ментору, модератор, оюн мастери, тьютор, долбоордук окутуунун уюштуруучусу,

экоагартуучу, майнд-фитнес боюнча тренер, билим берүү траекториясынын түзүүчүсү, оюнпедагогу) пайда болгондугун көрөбүз [234]. Мындан эмгек рыногунда педагогдордун компетенцияларынын төмөнкүдөй түрлөрүнө карата зарылдыктын келип чыгышы мүмкүн:

- менеджерлик жана уюштуруучулук компетенциялар,
- ишкердик компетенциялар,
- маалыматтык жана техникалык компетенциялар,
- аниматордук компетенциялар,
- психологиялык компетенциялар,
- смарт-компетенциялар (аң-сезимди башкарууга байланыштуу компетенциялар). Мындай компетенциялардын негизи катары максатка умтулуучулук жана демилгечилдик, лидер болуу жөндөмдүүлүгү, зээндүүлүк жана уюшкандык, коммуникабелдүүлүк жана презентативдик жөндөмдүүлүктөр, мобилдүүлүк жана тобокелчилик жөндөмдүүлүгү, стресске туруктуулук жана эмоционалдык туруктуулук, жеке тартип ж.б эсептелет.

Ошондой эле учурда “мугалимге” тектеш келген көптөгөн жаңы түшүнүктөр, терминдер кеңири колдонууга ээ боло баштады. Алсак: коуч, фасилитатор, эдвайзер, тренер, мастер тренер, улуттук тренер, бизнес тренер ж.б. Бул терминдер педагогикалык терминологияда кеңири колдонууга ээ болуп, учурда “мугалим” түшүнүгүнө жаңы түс берип, аны жаңыча көз караш менен ар тараптуу кароого мүмкүндүк түзүп жаткандыгын көрүүгө болот. Бул терминдерди үзгүлтүксүз билим берүү системасында колдонуу спецификалык мааниге ээ жана конкреттүү маданий жана кесиптик мааниден чыга каралат. Аларды колдонууда так көрсөтүлгөн чек жок. Өнүккөн ааламдашуу процессинде бул түшүнүктөрдүн акыркы убактарда көп пайдаланылып жатышы, алардын маанилик айырмачылыктарына токтолууну шарттайт.

Коуч (француз тилинен алганда «coche», герман тилинен kotsche – карета дегенди түшүндүрүп) 1830-жылы Оксфорд университетинде студенттердин сленги катары колдонулуп, аларды “экзаменден өткөрүп кетүүчү насаатчы” деген түшүнүк катары колдонула баштаган. Азыркы эл аралык заманбап

мааниде “коуч” – бул аныкталган бир максатка ийгиликтүү жетүүгө, жашоодо жана ишмердүүлүктө жакшы жаңы натыйжаларга ээ болууга өбөлгө түзүүчү адис. Ал өзүнүн карамагындагы адам менен биргеликте анын “жан дүйнө картасын” изилдеп, анын каалоосуна ылайыктуу максатты тандап, ага жетүүнүн жолун аныктап, болжолдуу күтүлүүчү тоскоолдуктарды эске алуу менен план түзүп жана ички мүмкүнчүлүктөрдү баалайт [269].

Коучтун ишинин негизги өзгөчөлүктөрү: даяр түрдөгү кеңештердин жана чечимдердин жоктугу, кардар менен кызматташтык мамиле, аны өз алдынча аракет кылууга шыктандыра билүү жөндөмдүүлүгү, күтүлүүчү жыйынтыктарга жетүү үчүн кепилдик берүү. Бирок анын кардардын ишмердүүлүк тармагындагы адис болушу шарт эмес [253]. Натыйжада “коуч” түшүнүгүнүн азыркы мааниси үзгүлтүксүз кесиптик билим берүүгө жакын жана ал учурдагы билим берүү практикасында барган сайын жайылып баратат.

Тренер – (баштапкы мааниси спорттук машыктыруучу), “инструктор” дегенди түшүндүрүп, 1861-жылдан тартып колдонулуп келет [253]. Трэнер - англис тилинин trainer сөзүнөн алынып, train — “тарбиялоо, окутуу, даярдоо” дегенди түшүндүрөт. Тренер өзүнүн карамагындагы адамдарды тарбиялоого, окутууга жана чеберчилигин жогорулатууга, алардын функционалдык мүмкүнчүлүктөрүн өстүрүүгө багытталган окуу-машыктыруучу ишмердүүлүктү ишке ашырат [253]. Учурда бул түшүнүк кеңири колдонууга ээ жана спорттук тренер деген салттуу түшүнүктөн сырткары колдонуу максатына ылайык: мастер-тренер, улуттук-тренер, бизнес-тренер деген түрлөрү белгилүү.

Ментор (латын тилинен алганда mentos – ыклас, максат, рух, mon-i-tor – насаат айткан адам) – жетекчи, мугалим, насаатчы, тарбиячы, жаныңдан чыкпаган кайтаруучу [269]. «Менторлук» бул кайсы бир тармакта тажрыйбага ээ боло элек адам менен бул жаатта тажрыйбалуу адамдын ортосундагы мамиле дегенди билдирет. Билим берүүдө ал салттуу түрдө тажрыйбалуу насаатчы менен жаңы келген студенттин ортосундагы анын кесиптик, академиялык жана инсандык жактан өнүгүүсүнө мүмкүндүк түзгөн дидактикалык, инсандык өз ара узукка созулган мамиле катары түшүндүрүлөт [269]. Бул мамилелердин

мүнөзү ар кандай болушу мүмкүн. Чет элдик булактарда менторлуктун төмөндөгүдөй моделдери сунушталат: (Таблица 1.1).

Таблица 1.1 - Менторлуктун моделдери

Моделдер	Сүрөттөлүшү
Үйрөтүү модели	Ментор мында окуучу өздөштүрүүгө тийиш болгон эрежелерди жана баалуулуктарды өткөрүп берген мугалим катары сыпатталат
Компетенттик модель	Ментор мында окутууну алган билимди практикада колдоно билүү менен байланыштырат
Рефлексивдик модель	Ментор окутууну баалоого катышып жаткан конструктивдүү сынчы катары сыпатталат
Культиватордук модель	Ментор мында кесиптик маданияттын өзгөчөлүктөрүн түшүнүүгө көмөк көрсөтөт
Демөөрчүлүк модель	Ментор мында менеджердик ролду ойноп, зарыл болгон кесиптик байланыштарды түзүүгө жардам берет
Психологдук модель	Ментор мында эмоцияны чыгарып алуу үчүн коопсуз жайды табууга жардам берет
Агартуучулук модель	Ментор мында кесиптик билим алуу мүмкүндүгүн түзүүгө жардам берет
Өнүктүрүүчүлүк модель	Ментор мында рефлексия аркылуу инсандык жана кесиптик өнүгүүгө жардам көрсөтөт

Тьютор – (латын тилинен которгондо *tutorem* – насаатчы, камкорчу) илимий булактарда 1580-жылдардан тартып катталып, “кичүү курстун студентин кароого алуу үчүн дайындалган жогорку курстун студенти” катары түшүндүрүлүп келген. Бул түшүнүк европалык университеттердин тарыхы менен байланыштуу болуп, биринчи Англиядан тараган. Мына ушул мезгилден тартып тьюторлукту калыптанып калган университеттик насаатчылык катары түшүнүп келишкен. Тьютор эркин профессор менен эркин студенттин

ортосундагы ортомчунун функциясын аткарган. Тьютор кайсы лекцияларга жана кайсы практикалык сабактарга катышуу керектигин аныктап жана кеңешин, окуу ишинин планын түзүүгө жардамын берет, студенттердин академиялык жетишкендиктерине жана сынактарга даярдануусуна көз салат.

Тьютор – бул мектепте, ЖОЖдо, кошумча жана үзгүлтүксүз билим берүү системасында жеке өнүгүү процессин коштоо менен окуучулардын жана студенттердин индивидуалдык билим берүү программаларын иштеп чыгууга мүмкүнчүлүк түзгөн тарыхый калыптанган педагогикалык көз караш [269].

Эдвайзер (advisor) – француз тилинен алганда «avisen» «ой калчоо, ой жүгүртүү, таразалоо» дегенди түшүндүрөт (XII кылымдын аягы). Ал эми ага карата “кеңеш берүү” деген маани XIV кылымда жаралган. Эдвайзер – бул кайсы бир кесип боюнча билим алып жаткан студенттин академиялык насаатчысынын функциясын аткарган мугалим. Ал окутуунун траекториясын тандоого жана билим берүү программасын өздөштүрүүгө таасир этип, окуучулардын академиялык кызыкчылыктарын көздөп жана окуу процессин уюштурууда бардык зарыл маалыматтык материалдарды даярдоого катышат [269]. Тажрыйбалуу эдвайзер бир эле учурда кеңешчинин, жетекчинин, агартуучунун жана ментордун сапаттарын алып жүрө алат, бирок алардын бири дагы анын ролун толук ачып бере албайт. Азыркы билим берүү практикасында эдвайзердин 3 негизги функциясын бөлүп көрсөтүүгө болот: 1) студенттердин инсандык өнүгүүсүнө көмөк көрсөтүү; 2) окуу программаларынын контентин иштеп чыгууга көмөк көрсөтүү; 3) конкреттүү университеттин студенттик маданиятындагы салттарды сактоосуна көмөк көрсөтүү [269].

Фасилитатор (англис тилинде facilitator, латын тилинен алганда facilis – жеңил, ыңгайлуу) – бул ийгиликтүү топтук коммуникацияны камсыздаган адам. Бул түшүнүк психология илиминин классик өкүлү Карл Роджерс тарабынан киргизилген [269]. Фасилитатор жолугушуунун эрежелерин, процедураларын жана регламентин сактоо менен, катышуучуларга анын максатына жана мазмунуна карата оюн токтотууга мүмкүндүк түзөт. Фасилитатор топко жалпы максатты түшүнүүгө жардам берет жана ал максатка

жетүү үчүн дискуссия учурунда эч бир тараптын көз карашын коргобостон туруп, позитивдүү топтук динамиканы камсыздайт. Муну менен ал коммуникация процессин бардык катышуучулар үчүн ыңгайлуу кылып, аны жеңилдетет. Топтук тренингдерде фасилитатордук стилде иштеген мугалимдер көбүнчө оркестрдин дирижерундай ролду аткарат. “Фасилитатор” термини англис тилдүү өлкөлөрдө кеңири колдонулат жана бүгүнкү күндө Кыргызстанда да кеңири мааниге ээ. Фасилитатордук ар бир эле квалификациялуу тренердин жана креативдүү сессиялардын алып баруучусунун иш практикасынын бир компоненти болуп саналат. Бул термин көбүнчө off-line топтор менен иштөөгө байланыштуу колдонулат, бирок азыркы техниканын өнүккөн учурунда фасилитация методдору on-line режимге да эффективдүү ыңгайлашууда. Айрым учурларда «фасилитатор» терминин «модератор» термини менен да алмаштырып колдонушууда. Ошондуктан алардын ортосундагы айрымачылыктарды да бөлүп көрсөтүү маанилүү.

Модератор кабыл алынган эреже жана нормалардын аткарылышын гана сактоо менен, коюлган маселеге карата калыптанып жаткан ойдун өнүгүшүн көзөмөлгө албайт, ал эми фасилитатор топтун мүчөлөрүнө маселени чечүүнүн жолун табууга жардам берип, алардын иштөө эффективдүүлүгүн өстүрөт [269].

Муну менен катар азыркы эл аралык практиканы эске алуу менен үзгүлтүксүз билим берүү системасындагы жогорудагы терминдер (ментор, эдвайзер) чектелүү мааниге ээ экендигин белгилөөгө болот. “Тьютор” түшүнүгү кесипкөй-насаатчы катары академиялык жетишкендиктерге гана эмес, ал инсандык сапаттарды да өстүрүүгө жооптуу адам катары билим берүүнүн бардык баскычтарында “мектеп-ЖОЖ-кесипти жогорулатуу системасы” кеңири колдонууга ээ. “Коуч” жана “фасилитатор” терминдери аткаруу функцияларына караганда, көбүнчө формалдуу эмес билим берүү менен байланыштуу [269].

Мына ошентип, педагогикалык кесиптин ар тарабын ачып берген жогорудагы түшүнүктөрдү заманбап билим берүү системасында колдонууга ээ болуу менен жаңы муундун мугалиминин кесиптик жана маданий

өзгөчөлүктөрүн ачып берет. Бүгүнкү күндө жогоруда белгиленген сапаттарга ээ болгон заманбап мугалимди даярдоо зарыл.

Жогорудагы теориялык ой корутундулары менен катар, мугалимдик кесиптин учурдагы өзгөчөлүктөрүн карап чыгуунун натыйжасы ага төмөнкүдөй жалпыланган аныктаманы иштеп чыгууга мүмкүнчүлүк түздү: **Жаңы муундагы мугалим** – бул инсандык бийик деңгээлдеги сапаттарга жана кесиптик ар тараптуу компетенттүүлүктөргө ээ болгон, өз кесибине берилген, балдарды, мектепти сүйгөн, жоопкерчиликтүү, жаш муунга үлгү көрсөтө алган, ага жардамчы, кеңешчи болуу менен, жаңы билим берүү технологияларын жакшы өздөштүргөн, ишине так, убакытты туура пайдалана билген, чыгармачыл, өзүнүн үстүнөн иштеген, өнүгүүгө умтулган, бул процеске окуучуларды ийгиликтүү аралаштыра алган кесип ээси.

Жаңы муундун мугалими – кесипкөй ишмер катары: 1. Өзүнүн кесибин мыкты билген, фундаменталдуу билим берүүгө даяр, окуучуларга маанайы дайыма жарык, жылуу, жайлуу, баарлашууга ачык. 2. Ал эч нерсени жашырбайт: оң эмоция ал үчүн – эң негизги педагогикалык каражат. Эч нерседен тартынбайт. 3. Ал туруктуу жана өз иштеринде ыраттуу; эң жогорку уюштуруучулук жөндөмгө ээ, заманбап окутуу технологияларын мыкты билген адис, ал эч нерсени унутпайт, алмаштырбайт, сөзүнөн жаңылбайт. 4. Ал креативдүү, жаратуучулук жөндөмдүүлүгү жогору, ар нерсени ойлоп таба билет: өзгөчө шарттарды, өзгөчө атмосфераны түзөт жана колдойт, окуучуларынын эмгегин баалайт.

Жаңы муундун мугалиминин бейнесиндеги негизги белгиси катары: бүгүнкү күндүн окуучуларында өз алдынчалыкты, өзүн-өзү таанытуу, мамиле кура билүү, жаңы технологияларды колдоно алуу жөндөмдүүлүгүн калыптандыруу менен аларда демократиялуулук, көп тилдүүлүк, улуттук баалуулуктарды сактоо менен ар түрдүү маданияттар шартында билим алып, жашап, иштеп кетүүгө жарамдуу инсандарды жетилдирүү алдыга чыгат. Мугалим окуучуларында азыркы заманбап жашоонун көндүмдөрүн калыптандыра алуусу үчүн өзү ошол сапаттардын жана билгичтиктердин эң

жогорку деңгээлине ээ болуусу, демек өз ишинин чебери болуусу керек.

“Жаңы муундун мугалими” бүгүнкү күндө эң талкуудагы темалардын бири болуп саналат. Жаңы формациянын педагогдору жөнүндө айтууда сөзсүз түрдө анын дайыма жаңыга умтулган, жаңы технологияларды үйрөнгөн жана азыркы техникалык өнүгүүнүн заманынан артта калбаган адамды түшүнөбүз.

Адамзат коому жашап турган чакта билим алуу адамдын жашоосунун эң маанилүү бөлүгү болуп саналат. Ал эми билим берүүдөгү эң башкы фигура, жаш муундарды окутуп-тарбиялаган башкы инструмент бул албетте мугалим. Ошондуктан мугалим адамзат коомунда жалпы билим берүүнүн негизги принциптерин алып жүрүүчү катары өзгөчө орунда турат. Анын ордун эч бир өнүккөн технология алмаштыра албайт. Бирок заманбап педагогикалык технологиялар окуу кырдаалында мугалимден окуучунун таанып-билүү процессинде ага мээрим салып, көңүлүн койгон, кызыккан маектеш жана өнөктөш катары өзгөрүүсүн сунуштайт.

Жаңы муундун мугалими жөнүндө сөз кылып жатып, биз “келечектин мектеби” түшүнүгү тууралуу айтпай кете албайбыз. Тагыраак айтканда, келечектин мектебинде жаңы муундун мугалимдери иштеши керек. Жаңы муундун мугалими – бул келечектин балдары тууралуу билими кеңири, өз окуучуларынын оюн окуй алган, тилегин айттырбай сезе билген, максат-мүдөөсүн алдын ала түшүнгөн мугалим. Башкача айтканда, жаңы муундун мугалими жаңы коомдун жаңы окуучуларын толук кандуу инсан катары жетиштирүүгө, тарбиялоого, билим берүүгө даяр кесипкөй адис болуусу зарыл.

Ошентип, **жогоркуларды жалпылаштыра турган болсок**, жаңы муундун мугалиминин бейнесиндеги эң негизги сапат катары бүгүнкү күндүн окуучуларында өз алдынчалыкты, өзүн-өзү таанытуу жөндөмдүүлүгүн, демократиялуулук, көп тилдүүлүк, ар түрдүү маданияттар шартында билим алып, жашап, иштеп кетүүгө жарамдуу инсандарды калыптандыруу милдеттери алдыга чыгат. Ал окуучуларында азыркы заманбап жашоонун көндүмдөрүн калыптандыра алуусу үчүн өзү ошол сапаттардын жана билгичтиктердин эң жогорку деңгээлине ээ болуусу, демек өз ишинин чебери болуусу керек.

1.2. Жогорку окуу жайларда педагогикалык билим берүү боюнча илимий-теориялык көз караштар, аны жаңылантуу маселелери

Болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоо маселеси бүгүнкү күндө ар кыл билим тармагындагы көптөгөн изилдөөлөрдүн предмети болуп жатат.

Изилдөөчүлөрдүн аталган маселеге карата кызыкчылыктарынын өсүп бараткандыгы кесиптик билим берүүнүн сапатына болгон өзгөчө талаптардын жаралышы менен байланыштуу. Коюлган талаптар азыркы шарттагы мугалимдин кесиптик ишмердүүлүгүнүн татаалдашы, анын контекстинин көп түрдүүлүгү, коммуникациялык принциптердин алмашышы, анын баалуулук-мазмундук негиздеринин так эместиги менен шартталган.

Бул тууралуу Н.Ф. Радионова төмөнкүдөй пикири бекемдейт: “3-миң жылдыктын башталышына мүнөздүү коомдук өнүгүүнүн жаңы этабы педагогикалык окуу жайлардын алдына маанилүү талаптарды коюуда, тагыраак айтканда: 1) адамды уникалдуу бүтүндүк катары көрө алган, илимдин, техниканын, искусствонун, коомдук жашоонун, эмгектин ж.б. ар тармактарында адамдын өнүгүү мыйзамдарын билген, турмуш жолунун ар кайсы этаптарында адамдык потенциалды ачууга шарт түзө алган, ар кыл социалдык топтордун, конфессиялардын, маданияттардын өкүлдөрүн түшүнүп жана алар менен диалог кура билген адистерди, жаңы типтеги педагогдорду даярдоо; 2) ишмердүүлүктүн ар тармактарындагы орун алган жаңычыл тажрыйбаларды ачып көрсөтүү, мамлекеттик артыкчылыктуу долбоорлорду жана программаларды иштеп чыгуу аркылуу ата-мекендик билим берүүнү өнүктүрүүгө бардык тараптан колдоо көрсөтүүнү ишке ашыруу; 3) жаңы илимий билимдин, баарынан мурда, билим берүү тууралуу билимдин булагы болуу; 4) инновациялык процесстерди ишке ашыруу, социалдык партнерлор менен байланышты кеңейтүү жана байытуу аркылуу дайыма өнүгүү. Албетте бул милдетти, баарынан мурда жаңы типтеги билим берүү мекемеси катары өнүгүп жаткан педагогикалык университет гана чече алат.

Азыркы шартта коом жана мамлекет педагогикалык билим берүүдөн: а)

жаңы маданий типтеги адамды калыптандыра алган: б) жаңы билим берүү сапатына жеткирген; в) педагогдук кесиптин кадыр-баркын көтөргөн; г) иш берүүчүлөрдү кесиптик даярдоонун сапаты менен канаттандыра алган; д) социалдык өнөктөштүктү турукташтыра алган; билим берүү каражаттары аркылуу коомдогу социалдык чыңалууну төмөндөтө алган аныкталган бир социалдык эффекттерди күтүүдө” [265].

Ал эми билим берүү тармагындагы көптөгөн ата-мекендик жана чет элдик эксперттер бүгүнкү күндө мугалимдик кесиптен татаалыраак бир дагы кесип жок экендигин жана бул жада калса формалдуу документтерден дагы көрүнүп тургандыгын жоопкерчилик менен белгилешүүдө. Болочок мугалимдин кесиптик сапарынын башталышы жана анын кийинки педагогикалык ишмердүүлүгү жогорку окуу жайда кесиптик жактан даярдоо процессин уюштуруу деңгээлинен түздөн-түз көз каранды болот.

Педагогикалык багыттарда даярдаган жогорку окуу жайларынын алдында студенттердин билим берүү процессине жана педагогикалык кесипке киришүүсүн ишке ашыруунун адекваттуу ыкмаларын издөөнүн татаал милдети коюлган. Ушуга байланыштуу педагогикалык жогорку окуу жайларга мазмуну жана структурасы азыркы замандын талаптарына жооп берген чечүүчү өзгөртүүлөрдү киргизүүнүн зарылдыгы келип чыгат.

Тарыхый жактан алып караганда, XX кылымдын 90-жылдарына чейин Кыргызстандын жогорку билим берүү системасындагы агартуучулук моделге негизденген даярдоо идеологиясы жогорку окуу жайларда билим берүүчүлүк максаттарды коюуга, билим берүү процессин уюштуруунун мазмунун жана принциптерин аныктоого күчтүү таасир этип турган. Коомдун жана мамлекеттин социалдык табыштамалары менен адистер массалык түрдө “өндүрүлүп” чыгып, коомдук мамилелер системасына киришкен. Жогорку билим берүү системасын, анын ичинде педагогикалык билим берүүнү иликтеген изилдөөлөрдө, негизги карама-каршылыктардын бири катары “негизинен билимди өздөштүрүүгө гана багытталып калган окутуунун технологиялары менен ой жүгүртүү өз адынчалыгын, чыгармачылык

активдүүлүктү, адамдын интеллектисин, инсандыгын өнүктүрүүгө болгон коомдук, жеке керектөөлөрдүн ортосундагы карама-каршылыктар” эсептелгени бекеринен эмес.

Жогорку педагогикалык билим берүү коомдун жана адамдын өнүгүшүнө, анын талаптарынын өзгөрүшүнө жараша өнүгөт. Анын иштеши бүткүл дүйнө жүзүнүн, анын ичинде Кыргызстандын экономикалык, саясий, маданий факторлору менен шартталган. Изилдөөчүлөрдүн пикири боюнча педагогикалык билим берүү коомдо жана мамлекетте иш алып барып жаткан бардык тармактардагы адистерди кесиптик жактан даярдоонун сапатын аныктоо менен социалдык стабилдүүлүктүн жана өнүгүүнүн өбөлгөсү болот. Ушуга ылайык педагогикалык жактан даярдоо билим берүү системасындагы чечүүчү жана маанилүү тармак болуу менен кесиптик милдеттерди өз алдынча, чыгармачылык менен чече алган, педагогикалык ишмердүүлүктүн инсандык жана коомдук баалуулугун түшүнүп, анын натыйжалары үчүн жоопкерчиликти сезген кесиптик жактан компетенттүү педагог инсанды калыптандырууну камсыз кылат (Т.В. Бурлакова) [54].

Бүгүнкү тарыхый этаптын өзгөчөлүгү, билим берүүнүн өлкөнүн социалдык маданий өнүгүшүнө, өндүрүштүн, экономиканын келечегине таасир этүүсү окумуштууларды “алдын алуучулук” билим берүү идеясын көтөрүп чыгууга алып келгендигин белгилеп кетүү керек. А.И. Субетто ар бир мамлекеттин башкы билим берүү саясаты адамдык сапатты алдын алып өнүктүрүүнү камсыз кылуудан турат деп болжолдойт Анын пикиринде «XXI кылымда адамзаттын жана Россиянын жогорку мектебиндеги башкы багыт жогорку билим берүүнү фундаменталдаштыруу, аны ноосферизациялоо, “адамзаттык революциянын” императивдерин ишке ашыруу болуп саналат. Жалпы билим берүү, анын ичинде биринчи кезекте жогорку мектеп адамдын сапатынын, коомдук интеллекттин сапатынын жана коомдогу билим берүү системаларынын өзүнүн сапатынын башкы механизми болуп калышы керек». [272; 64-б.]. Бул идеянын алкагында А.М. Новиков “өндүрүштүн катышуучуларынын билим деңгээли өндүрүштүн өзүнүн өнүгүү деңгээлинен

алдыда турушу керек” деген ойду бекемдейт [144]. Алдын алуучу кесиптик билим берүү адамда активдүүлүккө, ишмердүүлүккө, гумандуулукка негизделген ой жүгүртүү жана жүрүм-турум жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө багытталуу менен, ал өз мезгилинде инновациялык, кайра жаратуучу интеллектти калыптандырууга өбөлгө түзөт.

Айтылган пикирлерге ылайык билим берүү системаларынын көрүнүктүү изилдөөчүсү Майкл Барбер бүгүн билим берүү системасын реформалоо дүйнөдөгү дээрлик бардык өлкөлөрдүн башкы милдеттеринин бирине кире тургандыгын бекемдейт [38]. Бул болсо педагогикалык билим берүү эки эсе тездикте алдын ала өнүгүшү керектигин көрсөтөт жана кыргыз мектебинин, мугалиминин, билим берүүнү башкаруу системасынын жаңы моделдери, билим сапатын баалоонун жаңы практикасы менен катар билим берүү тармагында системалуу өзгөртүүлөрдү киргизүүнү, педагогикалык билим берүүнүн принципалдуу жаңы моделин калыптандырууну талап кылат.

Буга байланыштуу “жогорку окуу жай бүгүн жөн гана билим берүү мекемеси эмес, кадрларды даярдоонун алдыңкы технологиялары жаратылып жаткан борбор болууга милдеттүү” (А.Н. Ксенофонтова, Е.Г. Ревкова, Н.В. Чекалева). Бул ойду педагогикалык билим берүүнүн алдындагы биринчи милдет катары белгилеп кетүү керек. [103; 218].

Азыркы шарттарда атаандаштыкка туруктуулугун сактап калуу үчүн жогорку окуу жайлар турмуштук багыттарды кардиналдуу алмаштыруусу зарыл. Бул тууралуу А.П. Тряпицина: “Бул процессте педагогдун ЖОЖго чейинки, ЖОЖдогу, ЖОЖдон кийинки билим алуусун бир бүтүндүккө бириктирүү менен үзгүлтүксүз педагогикалык билим берүү системасынын “ядросу” болгон жогорку окуу жайга өзгөчө роль таандык” – деген ойду бекемдейт [205].

Педагогикалык кесипке даярдаган жогорку окуу жайдын ишмердүүлүгүнүн контексти. Педагогикалык кесипке даярдаган азыркы жогорку окуу жайдын ишмердүүлүгүнүн контекстин аныктоодо анын ишмердүүлүгүнүн мүнөзүнө таасир эткен бир нече аспектилерди бөлүп кароого

болот.

Биринчиден, билим берүүнү, анын ичинде педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясы тууралуу бардык сүйлөшүүлөр, бүгүнкү күндөгү биздин цивилизация тушуккан учурдун глобалдуу проблемалары аталган терең системалуу кризис тууралуу сөз козгоо менен башталат. XX кылымдын аягы XXI кылымдын башында адамзаттын мурдагы бардык өнүгүү механизмдеринин кризиси катары мүнөздөлгөн тарыхый кырдаал жаралды.

Адамдын жашоо-турмушунун чөйрөсү структуралык жактан да, сапаттык жактан да таптакыр башкача болуп калды, коомдун инфраструктурасы жана билим берүү институттары менен коомдун ортосундагы бардык көнүмүш функционалдык мамилелер өзгөрдү. Адам дагы психофизиологиялык жана социалдык жандык катары башкача болуп өзгөрдү. Бул боюнча Англиялык белгилүү изилдөөчү Алан Роджерс: “Биз өзгөрмөлүү коомдогу өзгөргөн адам менен иштешип жатабыз. Бүгүнкү күндө стабилдүүлүк эмес, өзгөрмөлүүлүк норма болуп калды”, - деген пикирин билдирет [171].

Е.В. Пискунова: «Коомдогу социалдык маданий өзгөрүүлөргө алып келген жана жогорку билим берүүнүн өнүгүшүнө көбүрөөк таасир эткен негизги факторлор катары: коомдук турмуштун маалыматташтырылышы, ачык коомдун калыптанышы, жарандык коомдун калыптанышы, инсандын жаңы маданий тибинин калыптанышы, бүткүл жашоо-турмуштун бүтүндөй агымында кесиптешүү (профессионалдашуу) факторлорун» белгилейт [160].

Бүгүнкү күндө “Мугалим деген ким?”, “Азыркы коомдо мугалимдин орду кандай?”, “Педагогикалык кесиптин азыркы учурдагы мааниси эмнеде?”, “Бизге кандай мугалим керек?”, “Жаңы орногон социалдык реалдуулуктун шартында педагогдун кесиптик ишмердүүлүгүндө кандай өзгөрүүлөр болуп жатат” деген сыяктуу суроолордун тегерегинде дискуссиялар, талкуулар, пикир келишпестиктер токтобой келет.

Бул боюнча А.А. Хван акыркы отуз жылда мугалимдердин төрт модели басымдуулук кылганын бөлүп көрсөткөн:

- “Советтик мугалим” (80-жылдардан жакынкы жылдарга чейин);

- “Гуманисттик-гуманитардык мугалим” (90-жылдар);
- “Билгич мугалим” (2000-2010-жылдар);
- “Иш билги мугалим” (2010-жылдан азыркыга чейин).

Советтик моделде мугалимдин негизги өзгөчөлүгү катары анын жаңы социалдык коомду куруудагы активдүү саясий ролу белгиленген. Күчөтүп айтканда, “мугалим - жаңы советтик адамды куруу үчүн партиянын солдаты” катары эсептелген.

Гуманист-мугалимдин модели кардарга багытталып, “адамды кандай болсо ошондой боюнча кабыл алуу” керектигин көздөгөн. Бул окуу жана окуудан тышкаркы ишмердүүлүктү дайыма баалоо менен коштолгон практикага карама-каршы келген.

Жаңы кылымдын башталышы менен **билгич мугалимди** даярдоо аракеттери жүргөн. Жогорку кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик стандартында дидактикалык бирдиктердин аныкталган топтому каралып, аларды канчалык деңгээлде өздөштүргөндүгү мугалимди даярдоонун деңгээлин күбөлөндүргөн. Бирок андагы проблема болуп дидактикалык бирдиктерди кандай өздөштүргөндүгүнүн деңгээлин ченөө методикасынын жоктугу эсептелген.

2010-жылдан тартып компетенттик мамиле идеологиясына жана методологиясына өткөндүккө байланыштуу **“компетенттүү (иш билги) мугалимди”** даярдоо маселеси келип чыкты. Бирок мында Мамлекеттик билим берүү стандартын ишке ашыруу тажрыйбасында бир катар проблемалар келип чыккандыгы: ушул убакка чейин илимий адабияттарда “компетенция” түшүнүгүнүн мазмуну жана көлөмү боюнча бирдиктүү түшүнүктүн жоктугу; компетенциялардын өнүгүү деңгээлдеринин ар түрдүүлүгү; компетенцияларды өздөштүрүү деңгээлин баалоо инструментинин жоктугу ж.б белгиленген. [278]

Х.Г. Тхагапсоев кризистик мезгилде, баарынан мурда, маданият, индивид жана билим берүүнүн ортосундагы органикалык байланыш бузулат да, мындан бул байланыштарды оңдоп, калыбына келтирүүчүнүн абалына коомдо жана маданият тармагында мугалимдин фигурасын алып чыгат [208] деп аныктаган. .

XX кылымдын чыгаан окумуштуу-математики Н.Н. Моисеев дагы мындай деп айткан: “Адамзат жаңы адептик көз караш, жаңы билим, жаңы

менталитет, жаңы баалуулуктар системасын жаратууну талап кылган чектин босогосунда турат. Аларды... жамааттык билимди, адептүүлүктү жана элдин эс тутумун калыптандырган, сактап калган жана өнүктүргөн, бүткүл топтолгон баалуулуктарды кийинки муундарга, жалпы эле элге өткөрүп берген, дүйнөнүн келечеги, өз элинин келечеги, ал эми азыркы шартта планетардык цивилизациянын келечеги үчүн жан дүйнө тынчсыздануусунун элементин киргизе алган системаны түзгөн МУГАЛИМ... жаратат. Дал мына ошондой “МУГАЛИМ” деген эң мыкты системаны түзө алган улут, XXI кылымдын лидери болуп калат! Дал мына ошондуктан мугалим адам драмасынын ачылышында коомдун борбордук фигурасына, борбордук каарманга айланат” [255].

Экинчиден В.Ш. Каганов көрсөткөндөй тарыхый процесстеги адам факторунун өсүшү, коомдун мындан ары өнүгүшүнүн болжолдуу варианттарын тандоого айрым бир инсандын таасир эте алуусу “адамгерчилик сапат”, “адамдык потенциал” жана “адамдык капитал” деген сыяктуу түшүнүктөрдүн өнүгүшүнө алып келет. Анын пикиринде дал ошол адамдык сапаттар коомдун өнүгүү траекториясын аныктайт, ал эми дүйнөнүн өнүгүшүндө адамдык потенциал жана адамдык капиталдын ролун түшүнүү менен жаш муундардын мүмкүнчүлүктөрүн жана талантын ачуу үчүн система түзө алган мамлекетке гана ийгилик жылмаят [243].

А.М. Новиков ар бир мамлекеттин жана жалпы адамзаттын бүтүндөй прогрессивдүү өнүгүшүндөгү Адам түшүнүгүнүн маанисин, анын адептик көз карашын, көп пландуу, жаратылышка шайкеш ишмердүүлүгүн, маданиятын, билимдүүлүгүн жана кесиптик компетенттүүлүгүн баса белгилейт [144, 49-56-б.]. Ал азыркы шартта коомдун бардык мүчөлөрүнүн, бардык кесиптердин жана адистиктердин ээлеринин бири-бирин түшүнүүсү, ар бир адамдын жаратмандык мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүүсү, адамзат турмушунун ар кыл динамикалуу, өзгөрмөлүү тармактарында өзүн ар тараптан ачып көрсөтө алуусу үчүн кызмат кылууга мүмкүндүк түзгөн жалпы коомдук экономикалык түзүлүштүн зарылдыгын эсептейт. Ой жүгүртө алган, өзүнүн жана

башкалардын тагдыры, жалпы курчап турган дүйнө үчүн жоопкечиликти сезген адамды тарбиялоо билим берүү системасын модернизациялоо процесстеринин гуманитардык жана антропологиялык жагдайын күчөтүүнү талап кылат.

Бул процесстеги өзгөчө роль педагогдорго ыйгарылат, анткени дал ошол педагогдор адамдын көз карашын, социалдык дүйнө таанымын жана турмушка болгон мамилесин калыптандырууга өбөлгө түзүшөт. Ушуга ылайык, билим берүүнүн башка түрлөрүнө жана деңгээлдерине караганда, “педагогикалык билим берүү алдын алуучулук функцияны аткарууга милдеттүү” деген көз карашты билдирет А.П. Тряпицина. Тагыраак айтканда, башта белгиленгендей, ал “эки эсе” алдыга жылуу менен өнүгүүсү керек. Бул төмөндөгүлөрдү түшүндүрөт:

- педагогикалык билим берүүнүн фундаменталдуулугу;
- билим берүү тармагынын болочок адистерин инновациялык өзгөрүүлөргө даярдыгын өнүктүрүүгө багыттоо;
- мугалимдерди даярдоонун дүйнөлүк мыкты тажрыйбаларынын контекстинде студенттерди кесиптик жактан даярдоого мониторинг жасоо жана анын сапатын баалоо;
- педагогикалык багыттардын студенттерин келечекте өлкөнүн бардык аймактарындагы педагогикалык кесиптин артыкчылыктарын билүүгө даярдоо [154].

Үчүнчүдөн, ХХ кылымдын аягы ХХІ кылымдын башы жогорку билим берүүгө жана университеттердин ишмердүүлүгүнүн дарегине карай жааган сын-пикирлердин көптүгү менен айырмаланат. Университеттин келечеги тууралуу пессимисттик божомолдор, “университеттин жоголуусу” тууралуу концепциянын пайда болушу, университеттин принциптерин кайрадан карап чыгууга жана анын азыркы коомдо иштөөсүнө карата коюлган талаптар университеттик билим берүүнү өнүктүрүүнүн татаал мезгили тууралуу айтып турат.

Б.Р. Кларк ХХ кылымдын акыркы чейрегинде университеттердин алдында улам жаңы кыйынчылыктар пайда болуп тургандыгын белгилейт [96].

Бул болсо студенттердин суроо-талаптарынын күчөшү, өтө көп түрдүү жана заманбап билим алууну каалаган ар кыл курактагы адамдардын санынын өсүшү, улам өзгөрүп турган кесиптик эмгек рыногунун жана коомдун социалдык-экономикалык маселелерди чече билген компетенттүү адистерге болгон муктаждыгы менен байланыштуу.

Университеттердин кызыкчылыгын көздөбөгөн дагы кошумча аргументтер катары: ачык онлайн-курстарынын жайылтылышы (мисалы, дүйнөнүн белгилүү университеттеринин (Принстон, Стэнфорд, Беркли) ж.б. көптөгөн университеттердин окутуучулары тарабынан даярдалган) жүздөгөн бекер курстарын сунуштаган Coursera билим берүү платформасы (<https://www.coursera.org/>), престиждүү университеттердеги жана престиждүү адистиктер боюнча окуу акысынын абдан жогорулугу, студенттердин окуу натыйжаларынын төмөндүгү, жогорку билими тууралуу диплому бар адистердин арасындагы жумушсуздуктун күч алышы эсептелет. Бул боюнча П.Г. Щедровицкий келечек ээлери «дубалсыз университет» деп аталган жаңы муундагы университеттердин болушун жакташат деген пикирди белгилейт [225]. Көпчүлүк форсайттардын болжолу боюнча дагы, эгерде университеттер азыркы иштеп жаткан түрүндө кала турган болсо, анда өтө жакынкы аралыкта өз ишмердүүлүгүн уланта албай калышат (И.С. Чириков) деген жагымсыз корутундулар чыгарылат [220].

Ян Машеляйн жана Маартен Симоне «Университет: коомдук проблема» деген макаласында азыркы университеттик билим берүү көпчүлүк учурда бузулуп, маанисин, касиетин жоготуп бараткандыгын айтышат. Алардын пикири боюнча окутуучулар жөн гана окутуучунун ролуп аткарып, бирок иш жүзүндө студенттерге аныкталган билимди беришпей жатса, ал эми студенттер окууга эч кандай кызыкчылык артышпайт, бирок университетте орун ээлеп отурушат. Университет формалдуу билим берүү мекемеси болуп калды жана өзүнүн эң башкы милдети болгон: көндүмдөрдү жана ой жүгүртүү табитин калыптандырууну аткарбай жатат. Ушуга байланыштуу бүгүн Гумбольдттун: “профессор университетке студент үчүн келбейт, ошондой эле студент дагы

профессор үчүн келбейт, алар экөө тең ал жакта чындыкты издөө үчүн болушат” деген белгилүү ой корутундусу кайрадан актуалдуу болууда [275].

Ал эми чындыкты бүгүн университеттен башка жактан да издөөгө болот. Веб-билим берүү кокусунан эле салттуу билим берүү программаларына: бакалавриатка, ошондой эле өзгөчө магистратурага конкурент болуп чыга келди. Көпчүлүк студенттер бакалаврдын дипломун алгандан кийин окуусун улантуу үчүн университетке кайрадан акча төлөөнүн, коротуунун мааниси жок деп эсептешет. Мындан көрө зарылдыгына жараша башка кошумча жаңы курстардан окууну туура көрүшөт. Андан дагы орчундуусу, веб-билим берүү университеттердин арасындагы конкуренцияны күчөтүүдө. Жаңы реалдуулук менен караганда, алардын кай бирлери лидерлер катары таанылса, тескерисинче, айрымдарына жок болуп кетүү коркунучу туулат. Мындан тышкары кыргызстандык жогорку окуу жайлардын жетишпеген жагы катары алардын жогоруда белгиленген тенденциялардан оолак, четте тургандыгын айтууга болот. Бул болсо алардын артта калуусун жана керек болсо ата-мекендик билим берүү кызматынын провинциалдашуусун күбөлөндүрөт. Кыргызстандык жогорку окуу жайлардын дээрлик көпчүлүгү объективдүү себептерден улам билим берүү кызматынын глобалдуу рыногунда өздөрүн оюнчу катары эсептей алышпайт, тескерисинче, коомдо жаралган кыйынчылык шарттарда жан сактоонун, окуу жай катары сакталып калуунун камын көрүү менен алектенишип жаткан чагы.

Төртүнчүдөн, кыргыз коомчулугунда кадрларды айласыздан эки жактуу тандоо деп белгилүү болгон туруктуу пикир жаралган: педагогикалык кесипчиликтерге абитуриенттер өз тандоосу, каалоосу менен эмес, башка кадыр-барктуу деген кесиптерге тапшыра албай калгандыктан келишет; педагогикалык адистиктердин мыкты бүтүрүүчүлөрү эмгек шарттарына болгон кызыкчылыктын төмөндүгүнөн (эмгек акынын төмөндүгү, карьералык өсүү мейкиндигинин жоктугу ж.б.) мугалимдик адистиги боюнча иштешпейт. Кээде анын үчүнчү жагын дагы белгилешет. Мисалы, адам мугалим болуп иштеп калса дагы, ал бир канча жылдан кийин бул кесиптен кетип калат.

Билим берүү системасынын сапаты анда иштеп жаткан мугалимдердин сапатынан жогору болушу мүмкүн эмес (М. Барбер, М. Муршед) [38]. Демек бүгүнкү күндө педагогикалык багыттарга кабыл алууда конкурстук тандоо маселеси өзгөчө актуалдуу боюнча калууда.

Андыктан бул маселени чечүүдө А.П. Тряпицинанын мектеп бүтүрүүчүлөрүн педагогикалык багытта даярдаган жогорку окуу жайларга тартуу үчүн мугалимдик кесиптин кадыр-баркын көтөрүү, таланттуу жаштарды педагогикалык кесипчиликтерге тартуу, азыркы мектеп окуучуларынын окууга болгон мотивациясын жогорулатуу жолдорун изилдөө, педагогикалык кесипчиликти алууга мотивациялоо (мисалы, 9-11-класстын окуучулары үчүн педагогикалык класстарды уюштуруу) зарыл [205] деген пикири биздин оюбузду толук ачып берет.

Бешинчиден, Кыргызстанда жалпы социалдык реформанын бир бөлүгү болгон кыргыз билим берүүсүн 2001-жылы башталган модернизациялоо процесси уланууда.

Билим берүүнү модернизациялоо – билим берүү системасын маданий, социалдык жана технологиялык жактан мезгилдин талабына ылайык өзгөртө алган мүмкүнчүлүктөрдү издөө жана аларды ишке ашыруу менен түшүндүрүлгөн үзгүлтүксүз процесс. (П.О. Верещагина, И.В. Гладкая, Е.Н. Глубокова, С.А. Писарева, В.П. Соломин, А.П. Тряпицына) [164].

Педагогикалык билим берүүнү реформалоонун азыркы этабы өлкөнүн башкы жетекчилиги тарабынан 2012-жылдан тартып Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Кыргыз Республикасынын билим берүү системасын өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттары тууралуу” 2012-жылдын 23-мартындагы № 201 токтому менен бекитилген. Документте билим берүү системасын, анын ичинде жогорку билим берүүнү коомдун талаптарына ылайык реформалоону “болочок адистерде жалпы жана атайын кесиптик компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга өзгөчө көңүл буруу менен технологиялуу уюштуруу” керектиги белгиленген [290].

РФнын Президенти педагогикалык билим берүүнү реформалоо тууралуу

2009-жылы мындайча пикирин билдирген: “... педагогикалык билим берүү системасында олуттуу модернизациялоо күтүлөт, педагогикалык жогорку окуу жайлар келечекте же мугалимдерди даярдоонун ири борборлоруна, же классикалык университеттердин факультетине айланышы керек” [261]. Мындай көрсөтмө мындан кийинки талкуулар, чечимдер жана аракеттер үчүн аныкталган так багытты алууну милдеттендирген. Себеби педагогикалык билим берүү жана педагогикалык жогорку окуу жайлар деген түшүнүктөр бирдей түшүнүктөр эмес. Россиялык жогорку окуу жайлардын структурасында педагогикалык багыттарда даярдоо ишмердүүлүгүн жүргүзүшкөн 200дөй ЖОЖ бар, анын ичинде 42си педагогикалык окуу жайлар болуп саналат. Мындан тышкары Россиянын педагогикалык билим берүү системасына 300дөй педагогикалык колледждер кирет. Көрсөтүлгөн бул факт жалаң педагогикалык ЖОЖ статусуна карай трансформациялоонун өзүнүн катачылык болуп кала тургандыгын белгилеп, педагогикалык билим берүү системасынын концепциясын иштеп чыгууга жана институционалдык өзгөрүүлөрдү пландаштырууга абдан маани берип кароо керектигин талап кылат. Педагогикалык ЖОЖдор өздөрүнүн педагогдорду даярдоого карата монополиялык укугунан баш тартуу менен бүтүндүй кесиптик билим берүү системасындагы өзүнүн ролун жана ордун жаңыча көз караш менен аныктап, институционалдык өзгөрүүлөргө активдүү киришүүсү керек. Дал ушундай шартта гана алар өздөрүнүн позициясын күчөтүү менен, өздөрүн өзгөрүүлөрдүн, жаңылануунун лидери катары айта алат. Кыргызстандын окуу жайларында мына ушул тенденция сакталган деп айтууга болот. Азыркы учурда жалпы республика боюнча 65 жогорку окуу жай (алардын ичинен 31и мамлекеттик, 34ү жеке менчик) өз ишмердүүлүн жүргүзүп жаткан болсо, эгемендүүлүктүн орношу менен мурдагы педагогикалык деген статусу бар университет/институттар рынок шартында жогорку окуу жай катары сакталып калуу үчүн универсалдуу окуу жайларга айланышкан. Анткени менен алардын көпчүлүгүндө дээрлик педагогикалык багыттарда даярдоо ишмердүүлүгү жүргүзүлүп жатат жана аларда заманбап чакырыктарга ылайык жаңылануу

талабы коюлууда.

Бүгүнкү педагогикалык билим берүүнү модернизациялоонун максаттары катары төмөнкүлөр аныкталат:

- педагогикалык даярдыктан өтүп жаткан студенттердин билим сапатын радикалдуу жогорулатуу;

- педагогикалык даярдыктын мазмунун жана технологиясын кесиптик жаңы стандартты, мектептик жана мектепке чейинки билим берүүнүн жаңы стандарттарын (практикалык компетенцияларды, мектепке чейинки жана башталгыч билим берүүнүн педагогдорунун деңгээлин жогорулатууну, мугалимдер үчүн карьералык өсүштү) ишке ашырууну камсыз кыла тургандай кылып өзгөртүү;

- педагогдорду даярдоо программаларын ишке ашырып жаткан ЖОЖдордун, колледждердин ишмердүүлүк эффективдүүлүгүн жогорулатуу.

Педагогикалык билим берүүнү модернизациялоонун алкагында педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоону мындан ар өзгөртүүнүн багыттары катары төмөнкүлөр белгиленет (В.А. Болотов): педагогикалык кадрларды даярдоонун практикага багытталгандыгын күчөтүү (мектептик-университеттик кызматташтык, орто кесиптик билим берүү менен жогорку кесиптик билим берүүнүн тармактык байланышы, уланмалуулугу, прикладдык бакалавриат программалары, узак мөөнөттүү стажировкалар ж.б.); кесиптик даярдыктын вариативдүүлүгүн кеңейтүү (мыкты жана кызыккан студенттерди педагогикалык ишмердүүлүккө максаттуу даярдоону көздөгөн педагогикалык багыттарда даярдаган ЖОЖдордогу кеңири бакалавриат программалары; педагогикалык эмес бакалавриаттын 2-3 курсун бүтүп, бирок мугалим болууга кызыккан студенттерди педагогикалык жактан даярдоо ж.б.); билим берүү системасын жогорку квалификациялуу адистер менен камсыз кылуу (мугалим-методисттерди даярдоо үчүн изилдөөчүлүк магистратуранын программалары; билим берүү мекемелеринде узак мөөнөттүү практикалык стажировкадан өтүүнү камтыган прикладдык магистратура программалары; билим берүүнү башкаруу боюнча магистрдик программалар ж.б.) [236].

Азыркы педагогикалык билим берүү стратегиясында аныкталган кесиптик педагогиканын эң маанилүү милдеттеринин бири болуп адистерди “массалык даярдоодон” чыгармачыл, креативдүү, атаандаштыкка туруктуу, ийгиликтүү, жогорку сапаттуу натыйжаны камсыздай алган жаңы муундагы педагогду калыптандыруу маселеси актуалдашууда. Буга байланыштуу У.Э. Мамбетакунов Кыргыз Республикасында педагогикалык кадрларды даярдоонун деңгээлин жогорулатуу үчүн бир катар талаптардын аткарылышын белгилейт: “1) жалпы билим берүүчү мектептердин 11-класстарынын окуучуларына кесипке багыттоо иштерин жүргүзүү; 2) педагогикалык багыттарга студенттерди тандоо жүргүзүү; 3) педагогикалык багыттагы студенттердин стипендиясын жогорулатуу; 4) айлык акыны көбөйтүү жана бекер дарыланууга социалдык кепилдиктерди берүү, санаторияларга жолдомолорду берүү аркылуу мугалимдин статусун жогорулатуу; 5) окутуунун методикасы жана МКТ компетенттүүлүгүн калыптандыруу боюнча педагогдордун кесиптик деңгээлин жогорулатууну күчөтүү; 6) жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдөгү кесиптештер менен тажрыйба алмашуу максатында онлайн вебинарларды дайыма уюштуруу, катышуу, билим берүүчүлүк ассоциацияларында мүчөлүк кылуу ж.б. [250].

Учурда КРнын жогорку окуу жайларынын ишмердүүлүгүнүн эффективдүүлүгүн баалоонун процедуралары жана механизмдери иштелип чыгып, алар жогорку окуу жайдын иштөөсүнүн бардык процесстерине конкреттүү таасир этүүдө. ЖОЖдордун ишмердүүлүгүнө мониторинг жүргүзүү КРда 2012-жылдан тартып ишке ашырылууда жана анын жогорку билим берүүнүн өнүгүүсүнө тийгизген таасири тууралуу ар кыл көз караштарды, пикирлерди жаратууда.

Жогорку окуу жайдын эффективдүүлүгүнүн бекитилген критерийлери (билим берүүчүлүк ишмердүүлүк, илимий-изилдөөчүлүк ишмердүүлүк, эл аралык ишмердүүлүк, каржы-экономикалык ишмердүүлүк, инфраструктура, бүтүрүүчүлөрдү ишке орноштуруу, студенттердин талап кылынган контингенти) жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын жогорулатууга жана

ЖОЖдорго өнүгүүнүн мындан да жогорку деңгээлине өтүүсүнө жардам берет.

Мына ошентип, учурда педагогикалык багытта даярдаган окуу жайлардын алдында – окуу жайдын брендин өнүктүрүү, күчтүү атаандаштык жана ЖОЖдордун ишмердүүлүгүнө карата текшерүүнүн күчөтүлгөн шартында билим берүүнү тейлөө рыногунда атаандаштыкка туруктуулугун сактоо сыяктуу бир катар татаал милдеттер тургандыгын белгилөөгө болот.

Педагогикалык багытта даярдоо жүргүзгөн жогорку окуу жайдын ишмердүүлүгүнүн мазмуну

Билим берүү тармагы үчүн адистерди кесиптик жактан даярдоо педагогикалык багыттагы жогорку окуу жайдын ишмердүүлүгүнүн негизги мазмуну болуп саналат. Педагогикалык багыттагы жогорку окуу жайда кесиптик жактан даярдоо – педагогикалык кесипке ээ болуунун, адамдын үзгүлтүксүз билим алуу процессинин бирден бир ыкмасы. **Педагогикалык багыттагы жогорку окуу жайдын бүгүнкү милдети** – бул билим берүү тармагы үчүн кесиптик жактан мобилдүү жана атаандаштыкка туруктуу адистерди даярдоо.

Педагогикалык билим берүүнү модернизациялоонун фактору катары жаңы муундун педагогун даярдоого карата зарылдыктын жаралышы заманбап мугалимге коюлуучу төмөнкү талаптарды аныктады:

- мугалимдин окуучуга педагогикалык колдоо көрсөтүүгө даярдыгын күчөтүү;
- педагогикалык ишмердүүлүктүн этикалык жагдайын ишке ашырууга даярдоо;
- мугалимдин окуучулар үчүн эффективдүү болгон маалыматтык баалуулук деңгээлин көтөрүү;
- мугалимдин маанилүү кесиптик сапаттары катары анын эмпатияга жана рефлексияга жөндөмдүүлүгүн арттыруу;
- мугалимдин эн маанилүү социалдык функциясы катары маданиятты өткөрүп берүүчүлүк сапатын калыптандыруу;
- болочок мугалимдин кесиптик педагогикалык ишмердүүлүккө карата

чыгармачылык мамилесин калыптандыруу;

- мугалимди даярдоодо кесиптик жан дүйнөсүнөн анын адамдык сапаттарынын максималдуу ачып берилишине басым жасоо;

- мугалимди даярдоодо анын инновациялык программаларды, азыркы маалыматтык технологияларды иштеп чыгуу жана ишке ашыруу жөндөмдүүлүктөрүн калыптандырууга багыт алуу;

- мугалимди даярдоодо анын кесиптик жана инсандык жактан өнүгүүсү үчүн өзүн-өзү актуалдаштырууга умтулуусун ойготуу;

- мугалимдин этнопедагогикалык даярдыгына көңүл буруу жана көп улуттуу коомдо жашоого байланыштуу компетенцияларды калыптандыруу. Жогорудагы аныкталган талаптарга болочок мугалимдин коммуникативдик, кесиптик-этикалык, этнопедагогикалык компетенттүүлүктөрүн, технологиялык, психологиялык, аналитикалык, чыгармачыл иш билгилигин, өзүн-өзү актуалдаштыруусун калыптандыруу жана өнүктүрүү аркылуу ылайык келүүгө мүмкүн [273].

Азыркы коомдо адамдын кесиптик мобилдүүлүгүн жогорулатуу маселеси кесиптик ишмердүүлүктүн салттуу тармактары маанилүү өзгөрүүлөргө тушугуп, маалымат жана билимдер дайыма жаңырып жаткандыгы, адамдардын кесибин алмаштырууга, кесиптик жолун кайрадан таптакыр башка же тектеш тармактарда баштоого муктаж болуп жаткандыгы менен байланыштуу. Педагогикалык багыттагы жогорку окуу жайдын студенттеринин кесиптик мобилдүүлүгүн өстүрүүнүн зарылдыгы кесиптик компетенттүүлүктү сактоонун татаалдыгы менен аныкталат. Кесиптик компетенттүүлүк бүгүн принципалдуу башкача мааниге ээ болуп калды. Ю.Б. Дроботенконун пикиринде бүгүнкү кесипкөй адис – бул эмгек рыногунда өзүнүн атаандаштыкка туруктуулугун сактоого мүмкүндүк түзгөн, кандайдыр бир “компетенциялар портфелине” ээ болгон кызматкер болуп саналат [239]. Атаандаштыкка туруктуулар катары баарын билгендер эмес, тез үйрөнгөндөр жана ошону менен кыска мөөнөттүн ичинде кандай “сыноо” болбосун бет келишүүгө даярдык мүмкүнчүлүгүн жарата алган адамдар эсептелет.

Мындан тышкары, педагогикалык багытта даярдаган ЖОЖдордун

бүтүрүүчүлөрүнүн кесиптик салттуу ишмердүүлүгүндө да өзгөрүүлөр жаралып, жаңы функциялар пайда болууда. Буга ылайык педагогикалык багытта даярдаган ЖОЖдордун бүтүрүүчүлөрүнүн атаандаштыкка туруктуулугу аныкталган предметтик тармактагы даярдыктан өтүшү менен бирге эле анын социалдык компетенцияларынын (өзүн презентациялай билүү, башка адамдар менен өз ара байланыш түзө билүү, демилгелүү, жоопкерчиликтүү болуу ж.б.) өсүш деңгээли менен дагы аныкталат. Мындай адисти даярдоо үчүн педагогикалык багытта даярдаган ЖОЖдордун билим берүү процессинин максатына, натыйжаларына, мазмунуна, уюштуруу структурасына карата мамилени өзгөртүү зарыл.

Педагогикалык багыттагы ЖОЖдордогу кесиптик жактан даярдоонун негизги идеяларынын бүгүнкү күндө төмөнкүлөргө байланыштуу болот:

Функционалдык мамиленин негизги позицияларына ылайык (Е.В. Пискунова ж.б.) [160] педагогикалык багыттагы ЖОЖдордогу кесиптик жактан даярдоону уюштуруу, анын мазмуну, бул ишке тартылган тараптардын өз ара кызматташуусунун типтери болочок мугалимдин өзүнүн кийинки кесиптик ишмердүүлүгүндө аткара турган функцияларына жараша аныкталашы керек.

Педагогикалык багытта даярдык жүргүзгөн ЖОЖдун ишмердүүлүгүнүн мазмунун мындан кем эмес маанилүү болгон бөлүгү катары болочок мугалимдерди кесиптик тарбиялоо иши эсептелет. Кесиптик тарбиялоо бул кесипкөйлөрдү тарбиялоо дегендикти гана түшүндүрбөйт [263]. Педагогикалык багытта даярдык жүргүзгөн ЖОЖдун ишмердүүлүгүнүн натыйжасы катары - жогорку квалификациялуу жана жогорку интеллектуалдуу кесипкөйлөр гана эмес, ошону менен бирге өзүнүн кылган иши үчүн жоопкерчиликти сезген, анын жыйынтыктарынын өзүнө жана чөйрөсүндөгүлөргө тийгизе турган таасирин түшүнгөн, моралдык, руханий сапаттары жана дүйнө таанымы азыркы коомдун талаптарына ылайык келген адамдар дагы болуп саналат. Бүгүн педагогикалык багыттагы студенттерди алардын келечектеги кесипчилигине гана эмес, ошону менен бирге деги эле эмгектенүүгө, жамаатта иштөөгө, жамаатка баш ийүүгө жана аны жетектөөгө, ишти илимий жактан уюштура

билүүгө, коммуникабелдүүлүккө жана сабырдуулукка даярдоо зарыл.

Педагогикалык багытта даярдаган заманбап жогорку окуу жай түшүнүгү. Жогорудагы айтылган бардык ойлорго ылайык педагогикалык багытта даярдаган жогорку окуу жай түшүнүгү кыргыз коомчулугундагы социалдык-маданий, социалдык-саясий жана социалдык-экономикалык процесстерге байланыштуу маанилүү өзгөрүүлөргө кабылгандыгы көрүнүп турат.

Коомдо болуп жаткан өзгөрүүлөргө ыңгайлашуу жана жетишүү аракеттери кесиптик билим берүүнү диверсификациялоо процессин баштап, ал педагогикалык багытта даярдаган жогорку окуу жайлардын ишмердүүлүктөрүн кеңейтүүгө, анын жаңы тармактарын өздөштүрүүгө, бүтүрүүчүлөрдүн атаандаштыкка туруктуулугун жогорулатуу максатында башка буга чейин түздөн-түз байланышы жок жана билим берүү ишмердүүлүгүнүн натыйжаларынан көз каранды эмес тармактар менен аралашууга алып келди.

Ушул убакка чейин Кыргызстанда жана постсоветтик өлкөлөрдө университеттерди өнүктүрүүнүн эки гана модели ишке ашырылып келген. Биринчи жагдайда, ЖОЖ азыркы экономикалык системада ийгиликтүү иштей алган адамдарды “өндүрүп” чыгарып, ал эми анын кардары иш берүүчү болот. Окуу жайдын алдында – ар кайсы тармактарга кадрларды даярдоо деген конкреттүү милдет коюлат. Экинчи жагдайда болсо, кардар катары студент чыгып, ал эми анын продуктусу катары билим берүү программалары эсептелет. Азыркы коомдо үчүнчү модель катары белгилүү, университет – ачык структура, ал эми кардар – курчап турган социалдык мейкиндик (шаардык чөйрө, аймак, өлкө, дүйнө жүзү) болуп көрсөтүлгөн модель перспективдүү болуп эсептелет [270].

Натыйжада, заманбап педагогикалык багытта даярдаган жогорку окуу жай башка, аны курчап турган ар түркүн саясий, экономикалык, маданий жана социалдык системалар менен активдүү өз ара аракеттешкен татаал системаны түзөт деп жыйынтык чыгарууга болот. Анын ишмердүүлүгүнө жергиликтүү жана улуттук чөйрө гана эмес, аймактык жана эл аралык тармактар дагы

таасирин тийгизет. Ошону менен бирге эле педагогикалык багыттагы жогорку окуу жай дагы аларга таасир этет. Мунун баары жогорку окуу жайдын мыйзам чыгаруу жана аткаруу бийлик органдары менен алака-байланыш түзүп, алар менен тыгыз байланышта иштешин талап кылат.

Жогорудагыларды жыйынтыктай турган болсок:

1. ЖОЖдордо студенттерге “педагогикалык билим берүү” түшүнүгү анын азыркы жаңы муундун мугалимин даярдоонун татаалдашкан шартына ылайык трансформацияланып, контекстинин көп түрдүүлүгү, принциптеринин алмашкандыгы, азыркы коомдогу кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктүн баалуулук түшүнүктөрүнүн чаржайыттыгы менен байланыштуу каралат. ЖОЖдордо педагогикалык билим берүү процессинин ийгиликтүү уюштурулушу педагогдун кийинки кесиптик жолун аныктап, анын ишмердүүлүгүнүн траекториясына жана өзгөчөлүктөрүнө таасир берет.

2. ЖОЖдо педагогикалык кадрларды даярдоонун мүнөзү жана багыты аныкталган тарыхый этаптын өзгөчөлүгүн чагылдырган жалпы жогорку педагогикалык билим берүүнүн өнүгүшү менен түздөн түз байланыштуу болот. Педагогикалык билим берүү алдын алуучулук мүнөзгө ээ болуу менен, өсүп келе жаткан муундардын келечеги үчүн жоопкерчиликти алган агартуу тармагынын артыкчылыктуу багыты болуп саналат. Андыктан педагогикалык билим берүүнүн абалына бүгүнкү күндө “изденүү” процесси катары аныктаса болот.

3. Педагогикалык багыттагы ЖОЖду өнүктүрүүдө өзгөчө көңүл азыркы шарттарда педагогду кесиптик жактан даярдоонун жаңы мазмунун түшүнүүгө бурулат. Азыркы педагогикалык багыттагы ЖОЖдун ишмердүүлүгү социалдык, маданий жана социалдык-экономикалык факторлордун өзгөрүшүнө ылайык жаңы типтеги коомго өтүү менен аны өнүктүрүүдөгү адамдын ролунун күчөшүнөн улам Кыргызстандагы педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо менен шартталат.

4. ЖОЖдордо педагогикалык кадрларды даярдоо – бул педагогикалык кесипке ээ кылуунун жолу, адамды үзгүлтүксүз билим берүү процессине

киргизүү. Педагогикалык багыттагы ЖОЖдо студенттерди кесиптик жактан даярдоо болочок педагогдордун кесиптик жана социалдык мобилдүүлүк жөндөмдүүлүктөрүн, эмгек рыногунда атаандаштыкка туруктуулугун өнүктүрүүгө өбөлгө түзгөн жалпы маданий жана кесиптик компетенцияларды калыптандырууга багытталган. Анын маанилүү бөлүгү катары болочоктогу педагогикалык ишмердүүлүгүнүн моралдык нормаларын жана баалуулуктарын калыптандырууга багытталган кесиптик тарбиялоо эсептелет.

4. Педагогикалык багыттагы ЖОЖдун ишмердүүлүгүнүн кеңейиши, бүтүрүүчүлөрдүн атаандаштыкка туруктуулугун жогорулатуу максатында анын жаңы багыттарды өздөштүрүшү бул түшүнүктү жаңыча мааниде түшүнүүгө алып келди. Заманбап педагогикалык жогорку окуу жай – жөн гана билим берүү мекемеси эмес, ал педагогикалык кадрларды даярдоонун алдыңкы технологиялары ишке ашырылган көп деңгээлдүү өзгөчө мейкиндик.

1.3. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин изилдениши

Педагогика илиминде жогорку окуу жайда кесиптик жактан даярдоо маселесине арналган изилдөөлөрдүн саны М.А. Низиковдун изилдөөсү боюнча РФда акыркы жылдарда абдан өскөндүгү жана бүгүнкү изилдөөлөрдүн ар бир төртүнчүсү аталган проблематикага арналгандыгын көрсөтөт [143]. Кыргыз Республикасында аткарылган диссертациялардын аталаштарында да “ЖОЖдо кесиптик даярдоо” сөз айкашы абдан көп учурай баштады. Бул изилдөөчүлөрдүн аталган маселеге карата кызыкчылыктарынын арткандыгын жана анын урунттуу учурларына, көйгөйлүү суроолоруна жооп берүү аракеттеринин өскөндүгүн күбөлөндүрөт. Мындай жыйынтык И. Арабаев атындагы КМУнун илимий китепканасында жана диссертациялардын электрондук китепканасындагы, Кыргыз билим берүү академиясынын китепканасындагы изилдөөлөрдү талдоонун негизинде чыгарылды.

Жогорку окуу жайда педагогикалык кадрларды даярдоо тууралуу сөз

кылууда: ЖОЖдордо педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоонун көп деңгээлдүүлүгү; университеттик педагогикалык билим берүү; болочок мугалимдердин ар кыл компетенцияларын жана компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу; ЖОЖдо педагогдорду кесиптик жактан даярдоонун программалык камсыздалышы; ЖОЖдо педагогикалык кадрларды даярдоонун баалуулук багыттары тууралуу ар кыл аспектилери иштелип чыккандыгын белгилөөгө болот.

Кыргыз Республикасында педагогикалык кадрларды даярдоо, болочок мугалимдерди калыптандыруу, мугалимдердин кесибин жогорулатуу маселелерине, анын тарыхый өсүп-өнүгүүсүнө, жогорку билим берүү системасына, анын ичинде педагогикалык билим берүүгө, аны жаңылантууга арналган изилдөөлөр көп аткарылган. Төмөндө аларга талдоо жүргүзүп көрөлү. Кыргызстанда билим берүү системасынын калыптанышы жана өнүгүшү, педагогикалык билим берүү маселелерин изилдөөнүн башаты А.Э.Измайлов (“История советской школы в Киргизии (1917-1957)” 13.00.01. - Москва, 1959-ж.), К.И. Иманалиев (“Орто мектепте кыргыз адабиятын окутуу методикасы” 13.00.02. - Фрунзе, 1972-ж.), М.Р. Балтабаев (“Научно-педагогические проблемы осуществления всеобщего среднего образования (в Киргизской ССР)” 13.00.01. - Алма-Ата, 1974-ж.), М.Р. Рахимова (“Становление и развитие дошкольного образования в Киргизской ССР” 13.00.01. - Ташкент, 1978-ж.) сыяктуу кыргыз педагогика илиминин башатында турган окумуштуулардын эмгектери менен байланыштуу.

Эгемендүүлүк жылдарында педагогика илимдери боюнча Кыргыз Республикасында аткарылган изилдөө иштеринин ичинен мугалимдердин кесиптик ишмердүүлүгүнө арналган диссертациялык иштер көп аткарылган. Бул сыяктуу изилдөөлөргө төмөнкүлөрдү киргизүүгө болот: Э. Мамбетакуновдун “Окуучулардын табигый илимий түшүнүктөрүн калыптандырууда предметтерди байланыштырып окутуунун дидактикалык функциялары” (13.00.01, Ташкент, 1992), И.Б. Бекбоевдин “Научные основы разработки и обучения решению задач в системе непрерывного

математического образования” (13.00.02, Бишкек, 1994), Б. Алымовдун “Кыргыз адабиятын (1920-1990) мектепте окутуунун илимий методикалык негиздери” (13.00.02, Бишкек, 1994), Л.А. Шеймандын “Научные основы курса русской литературы в кыргызской школе” (13.00.02, Бишкек, 1994), Н. Ишекеевдин “История создания учебников, учебных программ по кыргызской литературе с 1917 по 1994 годы” (13.00.02, Бишкек, 1994), Л.П. Мирошниченконун “Теория и практика обновления системы школьного образования Кыргызстана в переходной период (1991-1996)” (13.00.01, Бишкек, 1995), А. Осмонкуловдун “История преподавания родного языка в общеобразовательных кыргызских школах” (13.00.02, Алматы, 1995), Г.С. Акиеванын “Педагогические основы развития и совершенствования системы охраны здоровья школьников в Кыргызстане” (13.00.01, Алматы, 1997), Н.А. Асипованын “Научно-педагогические основы формирования культуры межнационального общения школьников” (13.00.01, Алматы, 1998), К.Д. Добаевдин “Теоретические основы обучения лексике кыргызского языка в русскоязычной начальной школе” (13.00.02, Бишкек, 2000), Т.М. Сияевдин “Научно-методологические основы модернизации физического образования в средних школах КР” (13.00.01, Бишкек, 2004), И.Ч. Исамидиновдун “Кыргыз орто мектептеринде адабият теориясын окутуу” (13.00.01, 13.00.02, Бишкек, 2005), Г.Д. Панкованын “Теоретические и практические проблемы совершенствования самостоятельной работы студентов на основе использования информационных технологий” (13.00.01, г. Бишкек, 2005), А.Т. Калдыбаеванын “Эл акындарынын этнопедагогикалык идеяларын жаштарды тарбиялоодо колдонуунун илимий-педагогикалык негиздери” (13.00.01, Бишкек, 2007), М.К. Асаналиевдин “Проектирование технологии организации и управления самостоятельной работой студентов в системе университетского образования” (13.00.01, Бишкек, 2008), С.К. Калдыбаевдин “Теория и практика педагогических измерений” (13.00.01, Бишкек, 2009), К.А. Биялиевдин “Основы коммуникативной методики обучения кыргызскому языку как второму в вузах” (13.00.02, Бишкек, 2010), У.М. Мамбетакуновдун

“Дидактические основы изучения естественнонаучных законов и теорий в средней школе” (13.00.01, Бишкек, 2010), М.С. Субанованын “Научно-методические основы совершенствования содержания и технологии биологического образования в средней школе” (13.00.01, 13.00.02, Бишкек, 2011), Е. Синдин “Научно-теоретические основы совершенствования учебного процесса в системе университетского образования” (13.00.01, Бишкек, 2011), Б. Кособаеванын “Орто мектепте химиялык билим берүүнү өркүндөтүүнүн теориясы жана практикасы” (13.00.02, Бишкек, 2017), А.Т. Саттарованын “Балдар ырларын мектепте окутуунун технологиялык негиздери” (13.00.02, Бишкек, 2019), К.К. Акматовдун “Орто мектепте акын-жазуучулардын өмүр баянын чыгармалары менен биримдикте окутуунун илимий-методикалык негиздери” (13.00.01, Бишкек, 2020) аттуу докторлук диссертациялары.

Жогорку кесиптик билим берүүнүн жалпы маселелерине арналган (7 диссертация), тагыраак айтканда, эгемендүүлүк мезгилиндеги өнүгүү тарыхы; Кыргызстандын жогорку билим берүүсүнүн теориялык жана практикалык маселелери; жогорку окуу жайларда окуу процессин жакшыртуу, жаңылантуу; билим берүүнү башкарууну демократиялаштыруу; ЖОЖдордо окутуунун модулдук-рейтингдик технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери; кредиттик технологиялар боюнча билим берүү программаларын компетенттүүлүктүн негизинде долбоорлоо; жаштарды этнопедагогикалык идеялардын негизинде тарбиялоо; жогорку кесиптик билим берүү системасын институционалдык баалоо системасынын моделин ишке ашыруу сыяктуу маселелер боюнча аткарылган төмөнкү изилдөөчүлөрдүн докторлук диссертацияларын атай алабыз: В.Л.Ким “Теоретические основы совершенствования системы университетского образования в Кыргызской Республике (на материале Кыргызского государственного национального университета)” (13.00.01, Алматы, 1999), Н.А. Ахметова “Теория и практика модульно-рейтинговой технологии обучения в вузе” (13.00.01, 13.00.02, Бишкек, 2002), Т.Э. Уметов “Теория и практика высшего образования в Кыргызстане” (13.00.01, Бишкек, 2003), И.С. Болжурова “История развития

системы образования Кыргызской Республики в переходный период (1990-2005 г.г.)” (13.00.01, Москва, 2006), Ж. Каниметов “Научно-педагогические основы демократизации управления образованием в Кыргызской Республике” (13.00.01, Бишкек, 2009), А.К. Наркозиев “Теоритические основы компетентностного подхода при проектировании образовательных программ по кредитной технологии” (13.00.01, Бишкек, 2011), К.Б. Колбаев “Модель институциональной системы оценки качества образования и методика ее реализации в системе высшего профессионального образования” (13.00.01, Бишкек, 2018). Бул изилдөөлөр биздин изилдөөбүздү жүргүзүүдө эгемендүүлүк мезгилиндеги Кыргызстандын жогорку кесиптик билим берүүсүнүн теориялык жана практикалык жагдайларын ачып берүүнүн методологиялык пайдубалы катары кызмат кыла алды.

Ал эми жогорку педагогикалык билим берүүнү түздөн-түз ар тараптуу изилдөөгө байланыштуу диссертациялык иштердин жаралышы эгемендүүлүк жылдарына туура келет жана алар 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогиканын тарыхы, 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы, 13.00.08 - кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы адистиктеринин алкагында аткарылган.

Педагогикалык билим берүү жана мугалимдик кадрларды даярдоо маселеси боюнча түздөн-түз аткарылган изилдөөлөр катары 22 докторлук диссертация корголгон. Бул педагогика илимдери боюнча корголгон жалпы докторлук диссертациялардын 34%ын түзөт. Аларга токтолсок: 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогиканын тарыхы адистиги боюнча (17 диссертация – 76%): Д.Б. Бабаев “Дидактические основы профессионального становления учителя физики в процессе непрерывного образования” (Бишкек, 1994), Ш.С.Ахраров “Педагогические основы формирования информационной и учебно-технической культуры будущих учителей в системе педагогического образования” (Ташкент, 1994), Д.У. Байсалов “Научно-методические основы создания и использования модульного обучения в методической подготовке студентов-математиков в педвузе” (Алматы, 1998), М. Курманов “Подготовка

будущих учителей физики в университете к формированию познавательной активности учащихся” (Бишкек, 2000), Л.П. Кибардина “Организационно-педагогические основы повышения квалификации педагогов в КР” (Бишкек, 2000), С.Ж. Пралиев “Научно-педагогические основы профессиональной адаптации молодых специалистов в системе ВУЗ – общеобразовательная школа” (Бишкек, 2002), М.Ж. Чоров “Теоретико-методологические основы формирования эколого-правовой культуры учителей в процессе их профессиональной подготовки” (Бишкек, 2003), А. Ысыкеев “Психолого-педагогические основы подготовки студентов к педагогической деятельности в школе” (Бишкек, 2007), Н.К. Дюшеева “Психолого-педагогические основы профессионального-личностного формирования будущего учителя в вузе” (13.00.01., Бишкек, 2009), Алимбеков А. “Теория и практика этнопедагогической подготовки в системе высшего педагогического образования” (Бишкек, 2010), Токсонбаев Р.Н. “ЖОЖдорго педагогикалык багытта социалдык педагогдорду кесипке даярдоонун теориясы жана практикасы” (Бишкек, 2012), А.С.Раимкулова “Научно-педагогическое основы формирования профессиональных компетенций будущего учителя по активизации познавательной деятельности школьников” (Бишкек, 2012), Л.А. Булетова «Казак элинин үрп-адаттары менен салттары аркылуу болочок мугалимдерди даярдоонун теориялык негиздери» (Бишкек, 2013), А.К. Чалданбаева "Теоретические основы формирования специальных компетенций учителей биологии в педагогическом вузе" (Бишкек, 2016), А.Ж. Ажибаева “Теория и практика управления качеством подготовки учителей начальной школы” (Бишкек, 2018), В.В. Сергеева “Научно-педагогические основы формирования патриотической культуры будущих педагогов в ВУЗе” (Бишкек, 2018), М.А. Мураталиева “Научно-педагогические основы формирования общепрофессиональных компетенций будущих учителей истории” (Бишкек, 2022) аттуу диссертациялар;

13.00.01-жалпы педагогика, педагогиканын тарыхы жана 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы адистиктеринин

чегинде 2 диссертация (9%): К.М. Төрөгелдиева “Кыргыз Республикасында келечектеги математика мугалимдерин даярдоонун илимий-методикалык негиздери” (13.00.01, 13.00.02, Бишкек, 2008), Н.О. Мааткеримов “Дидактические основы нормирования процесса обучения физике в средней и высшей школе” (13.00.01, 13.00.02, Бишкек, 2010) корголгон;

13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы адистиги боюнча (2 диссертация – 9%): Ш. Алиев “Педагогика багытындагы гуманитардык адистиктердин студенттерине кесипке ылайык математикалык билим берүүнүн илимий-дидактикалык негиздери” (Бишкек, 2005), А.Р. Акунова «Азыркы кыргыз тили» курсун үйрөнүү процессиндеги студенттин өз алдынча таанып-билүү ишмердүүлүгүн моделдөө» (Бишкек, 2016);

13.00.04-дене тарбиясынын, спорттук машыгуунун жана адаптивдик дене тарбиясынын теориясы жана методикасы адистиги боюнча 1 диссертация (5%): А.М. Мамытов “Пути интеграции высшего физкультурного образования Кыргызстана в международное образовательное пространство” (Алматы, 1998) корголгондугу белгилүү болду (№1 тиркеме).

Жогоруда белгиленген докторлук диссертациялардын ичинен педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык маселелерин ачыктоого, анын ичинде жаңы муундун мугалимин даярдоого карата түздөн-түз байланыштуу 13.00.01 шифри боюнча аткарылган эмгектер катары төмөнкүлөр эсептелет: Л.П. Кибардина “Организационно-педагогические основы повышения квалификации педагогов в КР” (Бишкек, 2000), А. Ысыкеев “Психолого-педагогические основы подготовки студентов к педагогической деятельности в школе” (Бишкек, 2007), Н.К. Дюшеева “Психолого-педагогические основы профессионального-личностного формирования будущего учителя в вузе” (Бишкек, 2009), А. Алимбеков “Теория и практика этнопедагогической подготовки в системе высшего педагогического образования” (Бишкек, 2010), Токсонбаев Р.Н. “ЖОЖдорго педагогикалык багытта социалдык педагогдорду кесипке даярдоонун теориясы жана практикасы” (Бишкек, 2012), А.С.Раимкулова “Научно-педагогическое

основы формирования профессиональных компетенций будущего учителя по активизации познавательной деятельности школьников” (Бишкек, 2012), А.К. Чалданбаева "Теоретические основы формирования специальных компетенций учителей биологии в педагогическом вузе" (Бишкек, 2016), А.Ж. Ажибаева “Теория и практика управления качеством подготовки учителей начальной школы” (Бишкек, 2018), М.А. Мураталиева “Научно-педагогические основы формирования общепрофессиональных компетенций будущих учителей истории” (Бишкек, 2022) аттуу изилдөөлөрүн белгилейбиз.

Педагогикалык кадрларды даярдоо маселесин изилдөөдө А.М. Мамытовдун көз карашы (“Пути интеграции высшего физкультурного образования Кыргызстана в международное образовательное пространство” (1998)) өзгөчө көңүл бурдурат. Анын изилдөөсүндө Кыргызстандын эл аралык билим берүү мейкиндигине аралашуунун негизинде дене тарбия мугалимдерин даярдоо маселеси каралган. Автор тарабынан Кыргызстандагы жогорку дене тарбиялык билим берүүнүн абалына аргументтүү аналитикалык баа берилип, анын андан аркы өнүгүү перспективалары аныкталган; жогорку дене тарбиялык билим берүүнү реформалоонун негиздери иштелип чыккан; аны Кыргызстандын жогорку билим берүүсүнүн көп деңгээлдүү структурасынын шартына киргизүүнүн жолдору аныкталган.

Л.П. Кибардина (“Организационно-педагогические основы повышения квалификации педагогов в КР” (2000)) педагогдордун кесиптик калыптануу процессин үзгүлтүксүз билим берүү системасынын алкагында изилдеген. Ал мектеп мугалимдеринин кесиптик компетенттүүлүктөрүн жогорулатуу боюнча стратегиялык багыттарды жана аларды ишке ашыруунун багыттарын сунуштаган.

Педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинде А. Алимбеков (“Теория и практика этнопедагогической подготовки в системе высшего педагогического образования” (2010)) В.А. Сластенин тарабынан иштелип чыккан мугалимдин профиограммасына таянуу менен, моралдык-психологиялык, теориялык, практикалык, методикалык компоненттеринин биримдигинин негизинде

болочок мугалимдин этнопедагогикалык даярдыгын, ошондой эле алардын бул ишмердүүлүк тармагында өз алдынча билим алуу жөндөмдүүлүгүн ийгиликтүү аныктай алган. Мугалимди даярдоодогу эң башкы багыттардын бири катары анын этнопедагогикалык даярдыгынын маанисин, мазмунун, максатын, форма жана методдорун аргументтүү далилдеп ачыктаган.

А. Ысыкеевдин изилдөөсү (“Психолого-педагогические основы подготовки студентов к педагогической деятельности в школе” (2007)) студенттерди мектептеги педагогикалык ишмердүүлүккө даярдоонун психологиялык-педагогикалык негиздерин аныктоого арналган. Н.К. Дюшеева “ЖОЖдо болочок мугалимдерди кесиптик-инсандык жактан калыптандыруунун психологиялык-педагогикалык негиздери” (2009) аттуу диссертациясында мына ушул маселенин тегерегинде иштөө менен, жаңы формациянын мугалимин кесиптик-инсандык жактан калыптандыруунун психологиялык-педагогикалык негиздерин аныктоого байланыштуу изилдөө жүргүзгөн. Ал азыркы коомдо ЖОЖдо болочок мугалимдерди кесиптик-инсандык жактан калыптандыруу шарттарын алып чыгуунун теориялык-методикалык негиздеринин эффективдүү жолдорун иштеп чыккан. Анын изилдөөсүнүн негизинде ЖОЖдогу болочок мугалимдерди кесиптик-инсандык жактан калыптандырууга жаңы концептуалдык мамиле түзүлгөн, кесиптик-инсандык калыптануу түшүнүктөрү ачылган, анын критерийлери жана деңгээлдери аныкталган, азыркы формацияда мугалимдин өздүк даярдыгы жана кесиптик компетенттүүлүгүнүн моделдери түзүлгөн, болочок мугалимдерди калыптандырууда кесиптик-инсандык атайын даярдыктыктын негиздери аныкталган жана ушул процесстин системалык структуралык-мазмундук модели түзүлгөн. Изилдөөдө практикалык жактан төмөнкү материалдар: билим берүү системасынын эффективдүүлүгү жана кесиптик инсандык даярдыктын комплекстүү диагностикалык методикасы; студенттер үчүн “Окутуунун интерактивдүү методдору” атайын окуу курсунун окуу программасы; ЖОЖдо окутуучулар үчүн “ЖОЖдун педагогикалык процессиндеги заманбап билим берүү технологиялары”; психологиялык-

педагогикалык дисциплиналар боюнча азыркы билим берүү технологиялары менен модернизацияланган жумушчу программалары иштелип чыккан.

А.С. Раимкулова «Мектеп окуучуларынын таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүүдө болочок мугалимдин профессионалдык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун илимий-педагогикалык негиздери» аттуу (2012) диссертациясында коомдун өсүп-өнүгүү тенденцияларын жана билим берүү системасындагы компетенттүү мамиленин негизиндеги болуп жаткан жаңылануу идеяларынын негизинде мектеп окуучуларынын таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүүдө болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун илимий-теориялык негиздерин, практикалык жолдорун жана педагогикалык шарттарын аныктаган. Азыркы учурдагы билим берүү системасындагы компетенттүү мамиленин негизинде болуп жаткан жаңы өзгөрүүлөрдү эске алуу менен бирге, мектеп окуучуларынын таанып-билүү активдүүлүгүн калыптандырууда жана өстүрүп-өнүктүрүүдө болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун концептуалдык ыкмалары аныкталган; анын модели иштелип чыгып, методикалык жана дидактикалык негиздери тастыкталган, технологиялар иштелип чыккан.

Н.Н. Токсонбаев («ЖОЖдорго педагогикалык багытта социалдык педагогдорду кесипке даярдоонун теориясы жана практикасы» (2012)) өз изилдөөсүндө социалдык педагогдорду кесиптик-педагогикалык максатта даярдоонун теориялык жана практикалык жагдайларын талдоого алган. Изилдөөчү социалдык педагогиканын өнүгүү этаптарына токтолуу менен «социалдык педагогика» деген түшүнүктүн мазмуну Кыргызстандын шартында аныкталып, анын принциптери, функциялары жана маңызы конкреттештирилген; социалдык педагогдун ишмердүүлүгүнүн формасы, мазмуну менен усулдары жана аларды колдонууга карата сунуштар иштелип чыккан.

А.К. Чалданбаева "Теоретические основы формирования специальных компетенций учителей биологии в педагогическом вузе" (2016) аттуу

изилдөөсүндө педагогикалык ЖОЖдун шартында биология мугалиминин кесиптик компетенцияларын калыптандыруунун илимий-теориялык негиздерин жана аларды калыптандыруунун педагогикалык шарттарын, аны ишке ашыруунун жолдорун аныктаган. “Биология мугалиминин кесиптик компетенциялары” түшүнүгү ачыкталып; биология мугалиминин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун илимий-теориялык концепциясы, анын структуралык-функционалдык модели, аларды ишке ашыруунун методикасы иштелип чыккан. Биологиялык дисциплиналардын алкагында “Биология мугалиминин кесиптик компетенцияларын калыптандыруу” аттуу тренинг-семинар иштелип чыккан. Бул материалдарды жана илимий жыйынтыктарды башка педагогикалык багыттагы мугалимдерди даярдоодо колдонууга болот.

А.Ж. Ажибаеванын “Теория и практика управления качеством подготовки учителей начальной школы” (2018) аттуу изилдөөсү башталгыч класстын мугалимин даярдоонун сапатын башкаруу процессин теориялык-методологиялык жактан негиздөөгө арналган. Ал педагогикалык кадрларды даярдоодогу башкы идеялар болгон сапаттын теориясы, мекемени башкаруу теориясы аныкталып, мугалимди даярдоонун азыркы тенденциялары көрсөтүлгөн. Методологиялык мамилелер катары - системалык, компетенттүүлүк жана ишмердүүлүк мамилелери аныкталган. Башталгыч класстын мугалимин даярдоонун сапатын башкаруу процессин ишке ашыруунун педагогикалык шарттарын (мазмундук, уюштуруучулук, процесстик, диагностикалык) аныктаган. Изилдөө маселесине карата жаңыча мамилелелерди өздөштүрүү максатында тажрыйбалык ишти студенттер арасында “Билим берүү системасын башкаруу” дисциплинасынын алкагында, ошондой эле иштеп жаткан мугалимдер арасында кесипти жогорулатуу курстарынын мазмунуна “Башталгыч класстын мугалимин даярдоонун сапатын башкаруу” модулу киргизүү аркылуу жүргүзгөн.

А.К. Наркозиев («Кредиттик технологиялар боюнча билим берүү програмаларын проектирлөө боюнча компетенттүүлүк мамилесинин теориялык негиздери» (2011) аттуу изилдөөсүндө билим берүү програмаларын

долбоорлоштурууда компетенттүүлүк мамиленин илимий теориялык маанисин аныктоо менен бүтүрүүчүлөрдү даярдоонун сапатын жогорулатуунун педагогикалык шарттарын негиздеп чыккан. Изилдөөчү: “компетенттүүлүк”, «компетенцияны калыптандыруу», «компетенттүүлүк багыт», “кредиттик технология” түшүнүктөрүн мамлекеттик жогорку билим берүү системасына ылайык аныктаган. Билим берүүнүн кредиттик технологиясын колдонуу менен компетенттүүлүк мамиленин принциптеринин негизинде окутуу процессинин оригиналдуу дидактикалык негиздеги параметри иштелип чыккан.

Педагогикалык билим берүү жана мугалимдик кадрларды даярдоо боюнча 66 кандидаттык диссертация корголгон.

13.00.01-жалпы педагогика, педагогиканын тарыхы жана билим берүү адистиги боюнча, педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жалпысынан аталган проблемага арналып 40 кандидаттык диссертациялык иш корголгон. Бул иштер аталган маселенин ар кырдаалын ачып чыгууга багытталган. Алсак,

- **мугалимди даярдоонун тарыхы боюнча:** И.Н. Байназаровдун «Кыргызстандагы кесиптик коомчулук катары мугалимдикти өнүктүрүүнүн социалдык-педагогикалык шарттары (тарыхый-педагогикалык аспект)»;

- **кесипке багыттоо иштери боюнча:** “Жогорку окуу жайдын жана мектептин бирдиктүү ишинде жалпы билим берүүчү мектептердин окуучуларын «Сүрөт өнөрү мугалими» адистигине багыттоо”;

- **компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу маселеси боюнча:** Ж.Б. Карасартованын «Болочок мугалимдердин ата-энелер менен иштөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу», Т.А. Ашымбаеванын “Социалдык педагогдордун кесиптик компетенттүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары (Кыргыз Республикасынын мисалында) (2019), М.В. Саванкулованын “Формирование межкультурно-коммуникативной компетенции в процессе самостоятельной деятельности студентов по иностранному языку (на основе портфолио)” (2020), Г.А. Назарматованын “Педагогические основы совершенствования коммуникативной компетентности преподавателей ВУЗа в

процесс повышения квалификации” (2021), З.Б. Джапарованын “Жалпы билим берүү уюмдарынын педагогдорунун инклюзивдик компетенттүүлүгүн калыптандыруудагы педагогикалык шарттар” (2021);

- **этнопедагогика, тарбиялоо теориясы боюнча:** Б.Б. Муратбаевдин “Содержание и структура профессиональной готовности учителя к трудовому воспитанию младших школьников на традициях народной педагогики” (1997), Т.Н. Умаровдун «Болочок мугалимдерди оозеки чыгармалар аркылуу окуучуларды адептик жактан тарбиялоого даярдоо» (2015), Ф.Т. Баитованын ««Манас» эпосу аркылуу болочок мугалимдерди этнопедагогикалык жактан даярдоо» (2016);

- **билимдин сапатын көтөрүү, диагностикалоо боюнча:** Ж.Э. Мамбетакунованын «Студенттердин таанып-билүүдөгү иштиктүү өз алдынчалыгынын билимдердин сапатына тийгизген таасирин изилдөө (болочок педагогдорго экономикалык теорияны окутуунун мисалында» (2014), З.Н. Максutowдун «Мугалимдерди даярдоо процессин диагностикалык жактан камсыздоо системасы» (2011), Г.А. Эсеналиеванын “Оценка учебных достижений студентов педагогических колледжей с помощью компьютерного тестирования” (2021);

- **мектепке чейинки педагогдорду даярдоо боюнча:** А.М. Муратованын “Мектепке чейинки педагогдордун улуттук музыкага кызыгуусун калыптандыруунун педагогикалык шарттары” (2019);

- **башталгыч класстын мугалимин даярдоо боюнча:** М.Ү. Өмүралиевдин «Келечектеги башталгыч мектептин мугалимдеринин маалыматтык-компьютердик технологияларды колдонуу көндүмдөрүн калыптоонун дидактикалык негиздери» (2011), Н.С. Шадиевдин «Студенттерди кенже класс окуучуларын кыргыз музыкалык фольклорунун каражаттары аркылуу нравалык-эстетикалык жактан тарбиялоого даярдоо» (2011), Ж.К. Сулайманкулованын “ЖОЖдо башталгыч класс мугалимдерин окуучуларга адептик тарбия берүүгө этнопедагогикалык даярдыгын калыптандыруунун педагогикалык негиздери” (2012), Ж.А. Кашматованын “Башталгыч класстын

Болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо боюнча ишмердүүлүгүн калыптандыруу” (2018), Р.К. Нурмаганбетованын “Подготовка будущих учителей начальных классов к работе в инклюзивной среде” (2021);

- **музыка мугалимин даярдоо боюнча:** К.К. Джакыповдун “Болочок музыка мугалимдерине комуз күүлөрү аркылуу эстетикалык тарбия берүүнүн педагогикалык шарттары” (2019),

- **дене тарбия мугалимин даярдоо боюнча:** Н.А. Абдыбекованын “Англис тили сабагында дене тарбия багытындагы студенттердин кеп ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары” (2019);

- технология мугалимин даярдоо боюнча: Ж.Н. Сулайманованын «Келечектеги технологиялык билим берүүчү мугалимдерди даярдоонун педагогикалык шарттары» (2013);

- **кесиптик окутуу боюнча:** Э.А. Касымбековдун «Жогорку билим берүү системасында кесиптик окутуу педагогун даярдоонун дидактикалык негиздери» (2014);

- **инженер педагогдорду даярдоо боюнча:** А.А. Токтосуновдун “Инженер-педагогдорду университетте даярдоонун педагогикалык негиздери” (2009);

- **мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу боюнча:** А.Ч. Омаралиевдин «Квалификацияны жогорулатуу процессинде информатика мугалимин кесиптик даярдоонун уюштуруу-педагогикалык негиздери» (2008), А.Н. Тентимишеванын “Үй-бүлө менен өз ара байланыш түзүү үчүн мектепке чейин билим берүү уюмдарынын педагогдорунун кесиптик билимин өркүндөтүү” (2011);

- **баалуулук мамилени калыптандыруу боюнча:** М.К. Сураншиеванын «Педагогикалык адистиктеги студенттердин баалуулук мамилелерин калыптандыруу» («Өзүн-өзү таанып билүү» дисциплинасынын негизинде))» (2012), Э.О. Бектурованын “Болочок мугалимдин кесипкөйлүк жана социалдык-баалуулуктук сапаттарын калыптандыруунун илимий-педагогикалык негиздери” (2016), А.С. Байтокованын “Болочок мугалимдердин

жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Ч.Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)” (2020);

- **жаңы мамилелерди ишке ашырууга даярдоо боюнча:** А.К. Умирбекованын «Болочок мугалимдин билим берүүдө жана окутууда жаңы мамилелерди ишке ашырууга даярдыгы» (2020); С.А. Ткачёванын “Подготовка студентов педагогических направлений к воспитательной работе в школе в новых социокультурных условиях” (2020);

- **кесипке мотивация берүү боюнча:** С.С. Кулуеванын «Педагогикалык жогорку окуу жайлардын студенттеринин окуу-кесиптик ишмердүүлүк мотивациясын өнүктүрүүдөгү педагогикалык шарттар» (2020);

- **кесиптик тарбия, кесиптик маданият, инсанга багытталган мамиле боюнча:** М.Д. Сейдакматовдун «Болочок мугалим кесибиндеги студенттерге укук маданиятын калыптандыруунун педагогикалык негиздери» (2011), А.Ж. Ажибаеванын «Келечектеги мугалимге кесиптик тарбия берүүдө инсанга багытталган мамиле жасоо» (2012), Н.А. Бисембаеванын «Педагогические условия формирования профессиональной этики у будущих педагогов» (2019), А. Качкын уулунун “Айыл мектебинин келечектеги мугалиминин кесиптик-педагогикалык маданиятын калыптандыруу (педагогикалык дисциплиналарды окутууда)” (2021);

- **аралыктан окутуу боюнча:** Ч.Т. Өмүрканованын «Жогорку окуу жайда аралыктан окутуунун шартында педагогикалык билим берүүнү моделдештирүү» (2016);

- **ата-энелер менен иштөөгө даярдоо боюнча:** Н.К. Сартбекованын «Педагогикалык жогорку окуу жайлардын студенттерин окуучулардын ата-энелери менен иштөөгө кесиптик даярдоонун негиздери» (2009);

- **таанып-билүүчүлүк ишмердүүлүктү активдештирүү боюнча:** Г.А. Жутанованын «Дидактикалык оюндар аркылуу студенттердин таанып-билүүчүлүк ишмердүүлүгүн активдештирүүнүн педагогикалык шарттары» (2016);

- **аялдардын педагогикадагы орду боюнча:** З.А. Смадиярова

«Кыргызстан аялдарынын педагогика илиминдеги орду жана келечеги» (2012) аттуу диссертациялык изилдөөлөрү.

13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган 21 кандидаттык диссертациялык иш корголгон. “Математика” адистиги боюнча – 10, “физика” адистиги боюнча – 3, “информатика” адистиги боюнча – 2, “кыргыз тили” адистиги боюнча – 3, “кыргыз адабияты” адистиги боюнча – 1, “орус тили” адистиги боюнча – 2:

математика: К.А. Стамалиеванын «Математика адистигиндеги 1-2-курстардагы студенттердин өз алдынча таанып билүүсүн активдештирүүнүн дидактикалык негиздери» (2009), А.О. Келдибекованын «Болочок математика мугалимдерин мектеп окуучуларын кесипке багыттоо ишин жүзөгө ашырууга даярдоонун дидактикалык негиздери» (2012), Ш.Д. Оморовдун “Педагогикалык практика учурунда болочоктогу математика мугалимдеринин кесипке калыптануусунун илимий-методикалык негиздери” (2014), Э.С. Сейталиеванын «Башталгыч математиканын теориялык негиздери» курсун окутууда студенттердин өз алдынча ишмердүүлүгүн өнүктүрүүнүн илимий педагогикалык өзгөчөлүктөрү” (2015), Д.А. Кедейбаеванын “Педагог-бакалаврларга математика курсун окутууну жаңылоонун дидактикалык негиздери” (2015), Г.Т. Исраилованын ««Математиканы окутуунун методикасы» курсу боюнча бакалаврлардын окуу-изилдөө ишин уюштуруунун дидактикалык негиздери» (2016), Э.К. Арынбаевдин «Болочок математика мугалимдерин маселе чыгарууда жаңы маалыматтык технологияларды пайдаланууну үйрөтүүгө даярдоонун методикасы» (2016), М.К. Узакованын “Биринчи курстун студенттеринин математикалык билимдериндеги мүчүлүштүктөрдү жоюунун методикалык негиздери (башталгыч билим берүү адистиги үчүн)” (2017), А.С. Турдакунованын “Математика профилиндеги бакалаврларды аралыктан окутуу технологиясы аркылуу даярдоонун методикалык негиздери” (2017), В.Т. Исакованын “Болочок математика мугалимдердин окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоого даярдоонун

методикалык маселелери” (2021);

физика: Р.У. Исаеванын “Окуучулардын физикалык түшүнүктөрүн калыптандырууга студенттерди даярдоо” (2014), З.И. Омаралиеванын «Болочок физика мугалимдерин мектепте дифференцирлеп окутууну ишке ашырууга даярдоо», Д.Д. Асанбекованын “Болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиялары” (2018);

информатика: Д. Карагуловдун «Педагогикалык жогорку окуу жайларында информатика курсун окутуунун илимий-методикалык негиздери (табигый илимдер боюнча педагогикалык адистер үчүн)» (2005), А.Д. Онгарбаеванын «Болочок информатика мугалимдерин электрондук окуу ресурстарын түзүүгө даярдоонун методикасы» (2020);

кыргыз тили: А.Р. Акунованын «Кыргыз тилиндеги фразеологизмдерди педагогикалык жогорку окуу жайларда окутуунун методикасы» (2016), А.М. Омурованын “Дене тарбия багытындагы студенттердин кеп ишмердүүлүгүн өстүрүүнүн методикасы” (2021), Т. Бейшеевдин “Педагогика адистигиндеги студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк менен иштөөнүн методикасы” (2020);

кыргыз адабияты: Н.Э. Абдраеванын “Педагогикалык жогорку окуу жайларында "балдар адабияты" дисциплинасын окутуунун методикасы” (2016);

орус тили: Г.А. Сулейменованын “Лингводидактические основы подготовки будущего учителя начальных классов к проведению уроков русского языка и чтения” (2016), Г.И. Досманованын «Педагогикалык багыттарда окуган студенттерде орус тили сабактарында баарлашуу маданиятын калыптандыруу” (2017) аттуу диссертациялык изилдөөлөрү.

13.00.08 - кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты даражасын изденип алуу үчүн аталган проблема боюнча 5 диссертациялык иш корголгон: Д.С. Мусинанын «Мектептен тышкаркы кошумча билим берүү мугалимдеринин жарандык-патриоттук компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык

шарттары» (2016), Б.Н. Ауэзовдун «Иновациялык билим берүүнүн шартында келечектеги педагогдордун кесиптик маданиятын калыптандыруу» (2017), Ж.М. Исакованын «Научно-педагогические основы профессиональной подготовки магистров физической культуры и спорта» (2018), З.С. Божоновдун «Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде кураторлордун тарбиялык ишмердүүлүгүн уюштуруунун педагогикалык шарттары» (2018), А.С. Ашырбекованын «Формирование коммуникативной компетентности будущих педагогов высшего профессионального обучения» (2021) аттуу диссертациялык изилдөөлөрү аткарылган (№ 2 тиркеме).

Жыйынтыктап айтканда, аталган параграфтагы иликтөөлөр педагогика илиминде педагогикалык кадрларды даярдоо маселесине арналган изилдөөлөрдүн саны кыйла өскөндүгүн жана бүгүнкү изилдөөлөрдүн ар бир төртүнчүсү аталган проблематикага арналгандыгын көрсөттү. Бул изилдөөчүлөрдүн аталган маселеге карата кызыкчылыктарын жана анын урунттуу учурларына, көйгөйлүү суроолоруна жооп берүү аракеттерин күбөлөндүрөт.

Диссертациялардын аталаштарында «ЖОЖдо кесиптик даярдоо», «болочок мугалимди даярдоо», «мугалимдердин кесиптик, инсандык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу, өстүрүү» сыяктуу сөз айкаштары абдан көп учурай баштагандыгын талдоолор аныктады.

Изилдөөлөрдүн мазмуну: жогорку окуу жайда педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоонун көп деңгээлдүүлүгү; педагогикалык билим берүүнү жаңылантуу; болочок мугалимдердин компетенцияларын жана компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу; ЖОЖдо педагогдорду кесиптик жактан даярдоонун программалык камсыздалышы; предметтик мугалимдерди даярдоо; ЖОЖдо педагогикалык кадрларды даярдоонун баалуулук багыттары тууралуу суроолорду камтыгандыгын белгилөөгө болот.

Натыйжада педагогикалык кадрларды даярдоо проблемасы боюнча (22 докторлук жана 66 кандидаттык) диссертацияларга карата жүргүзүлгөн талдоолор болочок педагогдорду даярдоонун жалпы педагогикалык ар кандай

жагдайлары (эгемендүүлүк мезгилиндеги өнүгүү тарыхы; Кыргызстандын жогорку билим берүүсүнүн теориялык жана практикалык маселелери; жогорку окуу жайларда окуу процессин жакшыртуу, жаңылантуу) боюнча докторлук; мугалимди даярдоонун тарыхы; кесипке багыттоо; компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу; этнопедагогика, тарбиялоо теориясы; билимдин сапатын көтөрүү, диагностикалоо; мектепке чейинки педагогдорду даярдоо; башталгыч класстын мугалимин даярдоо; музыка мугалимин даярдоо; дене тарбия мугалимин даярдоо; технология мугалимин даярдоо; кесиптик окутуу; инженер-педагогдорду даярдоо; мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу; баалуулук мамилени калыптандыруу; жаңы мамилелерди ишке ашырууга даярдоо; кесипке мотивация берүү; кесиптик тарбия, кесиптик маданият, инсанга багытталган мамиле; аралыктан окутуу; ата-энелер менен иштөөгө даярдоо; таанып-билүүчүлүк ишмердүүлүктү активдештирүү; предметтик мугалимдерди даярдоо (математика, физика, информатика, кыргыз тили, кыргыз адабияты, орус тили боюнча); кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы адистиктери боюнча кандидаттык диссертациялардын корголгондугу менен бирок аларды комплекстүү жалпылаштырып берген изилдөөнүн жүргүзүлө электигин көрсөттү. Биздин изилдөөбүздө ушул багыттагы аракеттер жасалып, бүгүнкү жаңы муундун мугалимин калыптандырууга байланыштуу аткарылган иштерге басым жасалды.

1-главанын жыйынтыгы

1. Биринчи главада изилдөөнүн теориялык негиздерин аныктоого жана ачып көрсөтүүгө багытталган милдеттерди чечүү аракеттери жасалып, алар азыркы коомдогу педагогикалык кесиптин өнүгүү өзгөчөлүктөрү, педагогикалык жогорку окуу жайдагы студенттерди кесиптик жактан даярдоо түшүнүгүнүн генезиси, педагогикалык ЖОЖдун кесиптик билим берүүнү модернизациялоо шартында болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоо мейкиндиги катары каралган маселелер ачыкталды. Мугалимдик кесип тууралуу теориялык жоболор жаңы муундун мугалими жаңы коомдун жаңы

окуучуларын толук кандуу инсан катары жетиштирүүгө, тарбиялоого, билим берүүгө даяр кесипкөй адис болуусу зарыл деген ойду бекемдейт. Жаңы муундун мугалиминин бейнесиндеги эң негизги сапаттары болгон: бүгүнкү күндүн окуучуларында өз алдынчалыкты, өзүн-өзү таанытуу жөндөмдүүлүгүн, демократиялуулук, көп тилдүүлүк, ар түрдүү маданияттар шартында билим алып, жашап, иштеп кетүүгө жарамдуу инсандарды калыптандыруу, жөндөмдүүлүктөрүнүн эң жогорку деңгээлине жетүү менен, өз ишинин чебери болуусу керек деген ой корутундусун берет.

2. ЖОЖдордо студенттерге “педагогикалык билим берүү” түшүнүгү анын азыркы жаңы муундун мугалимин даярдоонун татаалдашкан шартына ылайык трансформацияланып, контекстинин көп түрдүүлүгү, принциптеринин алмашкандыгы, азыркы коомдогу кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктүн баалуулук түшүнүктөрүнүн чаржайыттыгы менен байланыштуу каралат. ЖОЖдордо педагогикалык кадрларды даярдоо педагогдун кесиптик карьерасынын башталышы жана анын кесиптик жаатта өзүн аңдап түшүнүүсү катары мүнөздөлөт.

3. ЖОЖдо педагогикалык кадрларды даярдоонун мүнөзү жана багыты аныкталган тарыхый этаптын өзгөчөлүгүн чагылдырган жалпы жогорку педагогикалык билим берүүнүн өнүгүшү менен түздөн түз байланыштуу болуп, бүгүнкү күндө аны “изденүү” процесси катары аныктаса болот деген жыйынтыкка алып келди. Педагогикалык багыттагы ЖОЖду өнүктүрүүдө өзгөчө көңүл азыркы шарттарда педагогду кесиптик жактан даярдоонун жаңы мазмунун түшүнүүгө бурулуп, Кыргызстандагы педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо менен шарттарын көрсөттү.

4. ЖОЖдордо педагогикалык кадрларды даярдоо – бул педагогикалык кесипке ээ кылуунун жолу, адамды үзгүлтүксүз билим берүү процессине киргизүү. Заманбап педагогикалык жогорку окуу жай – жөн гана билим берүү мекемеси эмес, ал педагогикалык кадрларды даярдоонун алдыңкы технологиялары ишке ашырылган көп деңгээлдүү өзгөчө мейкиндик катары мүнөздөлдү.

5. Педагогикалык кадрларды даярдоо маселесин иликтеген изилдөөлөрдүн саны кыйла өскөндүгүн жана бүгүнкү аткарылган диссертациялардын ар бир төртүнчүсү аталган проблематикага арналгандыгын көрсөттү. Диссертациялардын аталаштарында “ЖОЖдо кесиптик даярдоо”, “болочок мугалимди даярдоо”, “мугалимдердин кесиптик, инсандык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу, өстүрүү” сыяктуу сөз айкаштары абдан көп учурай баштагандыгын талдоолор аныктады. Изилдөөлөрдүн мазмуну: жогорку окуу жайда педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоонун *көп деңгээлдүүлүгү; педагогикалык билим берүүнү жаңылантуу; болочок мугалимдердин компетенцияларын жана компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу; ЖОЖдо педагогдорду кесиптик жактан даярдоонун программалык камсыздалышы; предметтик мугалимдерди даярдоо; ЖОЖдо педагогикалык кадрларды даярдоонун баалуулук багыттары тууралуу суроолорду камтыгандыгын белгилөөгө болот.* Бирок проблема боюнча жүргүзүлгөн 22 докторлук жана 66 кандидаттык диссертациялардын болочок педагогдорду даярдоонун жалпы педагогикалык ар кандай жагдайлары боюнча изилденгени менен, аларды комплекстүү жалпылаштырып берген изилдөөнүн жүргүзүлө электигин көрсөтүп, биздин изилдөөдө аларды жалпы талдоо аракеттери жасалып, булардын ичинен бүгүнкү жаңы муундун мугалимин калыптандырууга байланыштуу аткарылган иштерге басым жасалды.

ГЛАВА 2. ИЛИМИЙ ИЗИЛДӨӨНҮН МЕТОДОЛОГИЯСЫ, МАТЕРИАЛДАРЫ ЖАНА МЕТОДДОРУ

2.1. Илимий изилдөөнүн методологиясы, материалдары жана методдору

Кандай гана изилдөө болбосун, анын натыйжалары изилдөөчүнүн методологиялык позициясына байланыштуу болот. Себеби педагогикалык изилдөөлөрдүн методологиялык негиздерин тандоо аркылуу илимий иштин теориялык жана практикалык багыттары аныкталып, илимий изилдөө методдорду тандалып, натыйжаларга жетүү жолдору белгиленет. Илимий адабияттарда методология түшүнүгү ар кандай колдонула тургандыгын көрүүгө болот. Алардын биринчиси “методология – илим изилдөө методдорунун жыйындысы” деген ойду берет. Буга И.Т. Фролов ж.б. тарабынан жарык көргөн “Философиялык сөздүктөгү”: “Методология: 1) кайсы бир илимде колдонулуучу таанып-билүү методдорунун, каражаттарынын жыйындысы; 2) таанып-билүүчү жана практикалык жактан өздөштүрүп түзүүчү ишмердүүлүктү уюштуруунун принциптерин, шарттарын, каражаттарын үйрөтүүчү билимдин тармагы” деген аныктамасы күбө болот. Мындан, илимдин методологиясы илимий билимдердин илимий ишмердүүлүктөрдүн негизин үйрөтөт десе болот [214, 278-279-б.].

Ушундай эле пикир В.И. Кемеровдун редакциясы астында чыгарылган “Философиялык сөздүктө”: “Методология – методдор жөнүндөгү окуу, адамдын ишмердүүлүгүн түзүү жөнүндөгү илим”, - деп айтылат [213, 487-б.].

Окумуштуу Э.М. Мамбетакуновдун аныктоосунда: “Методология – метод+логос деген эки сөздүн жыйындысы. Метод (гр. методос) – таанып-билүүнүн жолу, жаратылыштын жана коомдук турмуштун кубулуштарын изилдөө; аракет жасоонун ыкмасы, жолу же образы; максатка жеткирүүнүн жолу. Логос (гр. сөзү) – түшүнүү, окуу, ой жөнүндөгү законченемдүүлүк. Демек, методология – максатка жетүүнүн жолу жөнүндөгү окуу” [119, 5-б.]. Ушундан чыга ал “педагогиканын методологиясы” түшүнүгүнө төмөнкүчө аныктама берет: “Педагогиканын методологиясы – таанып-билүүгө болгон жалпы мамилени, инсанга билим берүүнүн, аны тарбиялоонун жана

өнүктүрүүнүн жалпы законченемдерин билүүнү жана аны практика жүзүндө пайдаланууну мүнөздөйт” [119, 5-б.]. Ал педагогиканын методологиясынын функциялары катары төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтөт:

“-таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн маңызын жана жолдорун аныктоо;

-таалим-тарбия ишмердүүлүгүнүн практикасын өзгөртүп түзүүнүн, бир жагдайдан экинчи жагдайга которуунун натыйжалуу жолдорун аныктоо” [119, 5-б.].

Окумуштуу Н.А. Асипова “методология” түшүнүгүн ачып көрсөтүүгө карата сунушталган жогорудагы аныктамалар анын илимдеги милдеттерин толук чагылдырып бере албагандыгын, илимий таанып-билүүнүн пайдубалын түзүп турган, башкача айтканда, илимий таанып-билүү процессинде багыт берүүчү негизги идеялардын, принциптердин, концепциялардын, теориялык окуулардын, жаңы парадигмалардын илимий иштерди жүргүзүүдөгү таяныч методологиялык орду ачылбай калып жаткандыгын, мындан методологиянын экинчи – фундаменталдык, багыт берүүчүлүк милдети көмүскөдө калып жаткандыгын белгилейт [20]. Анын пикиринде илимий изилдөөлөр көрсөткөндөй, методология түшүнүгү, тигил же бул илимий изилдөө иштери үчүн илимий таяныч, түркүк катары колдонулган ойлорду, теорияларды, парадигмаларды дагы камтып турат. Себеби кандайдыр бир проблеманы, теманы изилдөөгө киришип жатып, изденүүчү сөзсүз түрдө кандайдыр бир теориялык окууларга, илимий көз караштарга, принциптерге, классификацияларга, парадигмаларга таянбай кое албайт... Маселе изденүүчү тарабынан өз изилдөөсүнө ылайык мурдагы муундагы изилдөөчүлөр тарабынан иштелип чыккан теорияларды, айтылган ойлорду, илимий көз караштарды, парадигмаларды керектүү түрдө колдонуу менен аларды андан ары байыта билишинде жатат деген ойду бекемдөө менен, “илимдин методологиясы деп ар кандай табигый жана коомдук кубулуштарды изилдөөдө жана аларды чечмелөөдө колдонула турган философиялык ойлордун, идеялардын топтому жана аларды изилдөөдө пайдаланылуучу методдордун, ыкмалардын, үлгүлөрдүн жыйындысы” - деген аныктаманы берген [20, 65-б].

Жогоруда белгиленгендей, илимий теориялык окуулар жана парадигмалар илимий иштердин методологиялык пайдубалын түптөп турат.

Мугалимди даярдоо маселесинин тарыхы терең. Мына ошол мезгилден тартып ал көптөгөн педагогдор, методисттер, психологдордун ж.б. илимдердин өкүлдөрү тарабынан изилдөөгө алынып келген жана алар биздин изилдөөбүзгө негиз түзүп бере ала турган методологиялык таянычтар катары аныкталат.

Болочок педагогду даярдоо маселеси методологиялык база катары таанып-билүүнүн татаал мыйзамдарын ачыктаган философия, адамдын коомдогу ордун аныктаган социология, адамдын инсандык өнүгүү маселелерин иликтеген психология, адамдын коомдук жашоо-турмуштагы абалын аныктаган экономика, окутуу жана тарбиялоо маселелерин, ошол маселени ишке ашырууга багытталган мугалимди даярдоо ишин изилдеген педагогика сыяктуу илимдеринин ачылыштарына, табылгаларына таянат.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, “Педагогикалык методология – илимий изилдөөнүн алгачкы (негизги жоболору), структурасы жана методдору жөнүндөгү окуу. Методологиялык билимдердин составына, биринчиден, жалпы методологиялык, жалпы илимий закондор, закон ченемдүүлүктөр жана алардан келип чыгуучу педагогикалык иш-аракеттерге коюлуучу талаптар жана педагогикалык жоболор кирет; экинчиден бир далай негиздүү жана маңыздуу педагогикалык закондор жана закон ченемдүүлүктөр жана алардан келип чыгуучу педагогикалык ишмердүүлүккө коюлуучу талаптар; үчүнчүдөн, конкреттүү педагогикалык изилдөөлөрдүн принциптери жана методдорун камтыйт. Мына ошентип, методология илимий таанып-билүү иш-аракеттеринин принциптери, формалары жана методдору жөнүндөгү окуу катарында эсептелинет да, ал эми педагогикадагы методологияны педагогикалык кубулуштарды таанып-билүүнүн жана өзгөртүп түзүүнүн негизинде жатуучу жоболордун системасы деп түшүнөбүз [110, 134-б.].

Мына ушундай аспектилерден алып караганда, биздин изилдөө теориялык жана прикладдык багытта болгондуктан, биз педагогика илиминде калыптанып калган системалуулук, объективдүүлүк, теория жана практиканын

байланыштуулугу, илимдүүлүк жана анын жеткиликтүүлүк сыяктуу принциптерди эске алып, заманбап методологиялык жагдайларга таянуу менен жүргүзүлдү. Заманбап методологиялык талаптардын катарында педагогикалык кадрларды даярдоонун нормативдик-укуктук негиздери, мамлекеттик стандарттык өбөлгөлөрү, билим берүү процессинин окуу-методикалык жактан жабдылышы ж.б. жагдайларды эске алуу маселелери камтылды.

Булардан сырткары, педагогика илиминин азыркы өнүгүү этабына мүнөздүү методологиялык плюрализмдин, башкача айтканда, илимий айкындуулукка жетүүнүн көп жолдуулугун, көп түрдүүлүгүнүн, парадигмалар аралык рефлексиянын өнүгүү өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен бүгүнкү күндөгү белгилүү методологиялык жагдайларга таянуу талабын жаратты.

Коомдо, болуп жаткан өзгөрүүлөр, жалпы эле илимдерде, анын ичинде педагогика илиминде абдан чоң өзгөрүү мезгили башталгандыгын билдирет. Изилдөөчүлөрдүн илимий изденүүсүндө эркиндик пайда болду жана муну менен педагогиканын кеңири изилдөө талаасында алардын ар бирөө өзүнүн ордун таап, өзүнүн жеке илимий кызыкчылыгын канааттандырып, илимий таанып-билүүнүн өздүк методдорунун системасын колдонуп, өздүк ой жүгүртүү жана илимий жүрүм-турум стилин көрсөтө алат.

Биздин изилдөөбүздүн методологиясы төмөнкүлөрдү эске алат:

- изилдөөнүн жалпы багытын аныктоо;
- изилдөөнү уюштуруунун жана жүргүзүүнүн негизги мамилелеринин, принциптеринин жана методдорунун системасын тандоо;
- алынган натыйжаларды талдоо.

Аталган логикага ылайык, биздин изилдөөбүздүн багытына төмөнкүдөй максат коюлган – педагогикалык кадрларды даярдоонун өнүгүшүнүн карама-каршылыктарын жана көз карандылыктарын табуу, мунун негизинде анын негизги өзгөрүүлөрүн аныктоо, аларды сүрөттөп жана түшүндүрүү, анын андан аркы багытын болжолдоо, педагогикалык кадрларды даярдоодогу жакшы натыйжаларды жана кооптонууларды мүнөздөө.

Методологиялык мамилелерди тандоо илимий-изилдөөчүлүк жана

илимий-өзгөртүүчүлүк ишмердүүлүктүн ыкмаларын аныктайт.

Методологиялык мамилелер изилдөөчү үчүн педагогикалык кубулушту баштан-аяк таанып билүү процессинин бүткүл жүрүшүндө башкы багыттама катары таасир этет (Н.В. Бордовская) [52].

Бүгүн мына ушул башкы багыттама болгон көпчүлүк теориялык окуулар заманбап таалим-тарбияга карата жаңыча жагдайларга таянуу менен, субъект-субъекттик мамилени, өз-ара жана кызматташтыкты сактоо аркылуу баланын жекелик жетишкендиктерине, анын өзүн-өзү өстүрүүгө болгон далалатына, анын өздүк тажрыйбасына, жеке инсандык рефлексиясына, автономдуулугуна, тандоо эркиндигине жана жеке жоопкерчилигине таянуу менен ХХI кылымдын заманбап талаптарына жооп бере алган жаңы адамды тарбиялоо идеясын кармана билген мугалимди даярдоо талабын коюуда.

Бул багыттар Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н. Жапаровдун 2021-жылдын 29-январында “Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясы жөнүндө” чыккан биринчи жарлыгында төмөнкүчө аныкталган: “Дүйнө жүзү адамзаттын жашоо-турмушунун бардык чөйрөлөрүндө кайра баштоо жана глобалдуу трансформациялануу этабына өттү. Санарип технологияларын ишке киргизүү, жасалма интеллектти иштеп чыгуу жана жаңы технологиялык тартиптин инструменттери калыптанып калган коомдук мамилелерди түп-тамырынан өзгөртүп, тийиштүү түрдө өз ара мамилелерде жана башкаруучулук процесстерде жаңы ыкмаларды издөөнү талап кылууда... Ошондой эле азыркы этапта коомдогу руханий-адеп-ахлактык, маданий баалуулуктар өзгөчө мааниге ээ болуп, кайра түзүүлөрдүн багыттоочу күчү болууда... Жогорку адеп-ахлактык баалуулуктар жана принциптер сакталбаса жана бекемделбесе биз өзүбүздүн жүзүбүздү жана адамдык касиетибизди жоготуп алышыбыз мүмкүн. Руханий-адеп-ахлактык, маданий баалуулуктарды жана технологиялык прогресстин жаңы жетишкендиктерин кылдат жана акылга сыярлык айкалыштыруу мамлекеттүүлүктү да, элдин биримдигин да сактай алат” деп белгилөө менен, аталган токтомдо билим берүү органдарына карата бир катар багыттарда иштердин аткарылышын белгилеген. Алардын ичинен

төмөнкү багыттарга токтолсок:

- “ар бир жарандын чыгармачыл жөндөмдөрүн ачуу жана өнүктүрүү, аны эмгекти сүйүүгө жана жогорку адеп-ахлактык принциптерге, инсандын өзүн-өзү жетилтүү жана өз мүмкүнчүлүктөрүн ишке ашыруу көндүмдөрүн калыптандыруу үчүн максималдуу жагымдуу шарттарды түзсүн;

- балдарда жана жаштарда бүтүн дүйнө таанууну жана заманбап илимий көз карашты, эмгекке шыктанууну, активдүү жашоо жана кесиптик позицияны, табиятка этият мамиле кылууну калыптандырсын;

- билим берүү системасына жогорку деңгээлде окуу процессин жүргүзүүгө, жөндөмдүү таланттуу педагогикалык жана илимий кызматкерлерди, адистерди тартсын”, - деген тапшырмалар так көрсөтүлгөн [294].

Мындай максаттарга жооп берүүдө болочок педагогдорду замандын талабын канаттандыра алган заманбап билим берүү парадигмаларына ылайык даярдоо зарылдыгы келип чыгат. [20]. Мунун бардыгы педагогика илиминде ар кандай парадигмалык жагдайларды, концепцияларды, тарбия моделдерин айкалыштыруу, алардагы жалпылыктарды жана айырмачылыктарды аңдап түшүнүү менен, мурдатан калыптанып калган жетишкендиктерди жаңы көз караштар, жаңы концепциялар менен байытуу керектигин түшүнүү бышып жетилгендигин көрсөтөт.

Окумуштуу-педагог Н.А. Асипованын “Заманбап билим берүү парадигмалары” аттуу эмгегине таянуу менен биздин изилдөөбүзгө карата педагогикалык кадрларды даярдоону өнүктүрүүнүн методологиялык багыттары же мамилелери катары төмөнкүлөрдү изилдөөбүзгө методологиялык негиз катары алдык:

- билим берүү, таалим-тарбия теориясындагы **инсанга багытталган парадигмалык көз караш**: (Н.А. Алексеев [8], Н.А. Асипова [20], И.С. Бекбоев [39], Е.В. Бондаревская [50], Н.К. Дюшеева [74], В.В. Сериков [182], А.В. Хуторской [216], И.С. Якиманская [229] ж.б.); (Ш.А. Амонашвили [15], Э. Мамбетакунов [116], Л.С. Выготский [64] ж.б.);

- билим берүүдөгү **гуманисттик** (Б.М. Бим-Бад [157], Н.В. Бордовская [52], Н.М. Борытко [63], А.А. Вербицкий [58], Г.К. Селевко [180]) жана **демократиялык** (А.Маслоу [127], К. Роджерс [171], В.Л. Ким [94], Л.П. Мирошниченко [130], Ж. Канметов [88]) көрүнүштөр;

- билим жана тарбиянын методологиялык негизи катары **маданият таануучулук парадигма** (Н.А. Асипова [17], В.А. Сластенин [63, 158], Ю.К. Чернова [219]; Е.Н. Шиянов [155]);

- жаңы билим берүү парадигмасынын негизги багыты болгон **компетенттүүлүк парадигма** (Н.А. Асипова [16, 18; 19], Э.Ф. Зеер [77], И.А. Зимняя [78; 79], Н.В. Кузьмина [106], А.К. Маркова [125], Дж. Равен [163], Г.К. Селевко [179] болочок адистин, болочок мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу: В.И. Байденко [31], В.А. Болотов [48; 49], А.А. Вербицкий [58; 59], Е.Ю.Рубинштейн [172], В.А. Адольф [4], В.Д. Шадриков [223]; педагогикалык ишмердүүлүктүн дидактикалык негиздери: Ю.К. Бабанский [28], Н.Д. Хмель [279]; кесиптик компетенттүүлүктүн психологиялык-педагогикалык аспектилери: Н.А. Асипова [16], И. Бекбоев [40], К.Б. Добаев [70; 71; 72], Э.Мамбетакунов [118], А.К. Наркозиев [140; 141], А.С.Раимкулова [165] ж.б.

- билим берүүдөгү **ишмердүүлүк парадигма** (А.А. Леонтьев [111], Д.Б. Эльконин [216], Г.А. Атанов [21], И.А. Зимняя [78], Г.К. Селевко [179]);

- билим жана тарбиядагы **этнопедагогикалык парадигма** (А. Алимбеков [12], Н.А. Асипова [20], Г.Н. Волков [61], А.Т. Калдыбаева [84], В.С. Кукушин, Л.Д. Столяренко [107] ж.б.);

- билим берүүдөгү **технологиялык парадигма** (В.Б. Беспалько [43], О.М. Калмыкова [87], Л.Г. Сандакова [176], Н.В. Бордовская [52], К.Я. Вазина [55], Т.Э. Уметов [210] ж.б.).

Ошондой эле ХХ кылымдын аягындагы коомдук өзгөрүүлөргө байланыштуу жаралган жаңы маанайдагы теориялык окууларга, педагогикалык парадигмаларга [20] негизденебиз. Себеби бүгүнкү коомдун билим берүүгө, кесиптик даярдоого карата талаптардын өзгөргөндүгү ага жаңыча мамилени

талап кылат. Бул боюнча А.М. Новиковдун билим берүү парадигмаларынын индустриалдык жана постиндустриалдык коомдогу негизги компоненттерине карата салыштыруусу азыркы билим берүүгө жана мугалимди даярдоого карата мамилени системалуу, ачык белгилеп көрсөтөт [144] (Таблица 2.1):

Таблица 2.1 - Билим берүү парадигмаларынын индустриалдык жана постиндустриалдык коомдогу негизги компоненттерине карата салыштыруусу

Парадигманын компоненти	Индустриалдык коом	Постиндустриалдык коом
Баалуулуктар	- коомдук өндүрүш үчүн билим берүү;	- адамдын турмушта өз ордун табуу, жеке карьерасын өстүрүү үчүн билим берүү;
Мотивдер	- окуучуларга билим берүү милдет катары; - педагогдун ишмердүүлүгү кесиптик милдетти аткаруу катары	- окуучулардын билим алууга карата кызыкчылыгы, натыйжага жетүүдөн рахат алуу; - педагогдун окуучулардын өнүгүүсүнө карата кызыкчылыгы, алар менен мамиле куруудан рахат алуусу;
Нормалар	- педагог окуучулардын билим алуусу үчүн милдеттүү; - педагогдун авторитети окуучулар менен дистанцияны сактоонун, алардан тартиптүүлүктү жана тырышчаактыкты талап кылуунун эсебинен сакталат;	- окуучулар өз билим алуусу үчүн милдетти өз мойнуна алат; - педагогдун авторитети анын жеке инсандык сапаттарына карата жаралат;
Максаттар	- билим берүүнүн илим билимдерди өздөштүрүүгө багытталгандыгы; - жаш кезде билим алуу “бүтүндөй өмүргө карата топтогон запас” катары;	- билим берүүнүн адамдык маданияттын негиздерин өздөштүрүүгө багытталгандыгы; - өмүр бою билим алуу;
Окуу процессинин катышуучуларынын	- педагог билимди өткөрүп берет;	- педагог окуучунун өз алдынча билим алуусуна

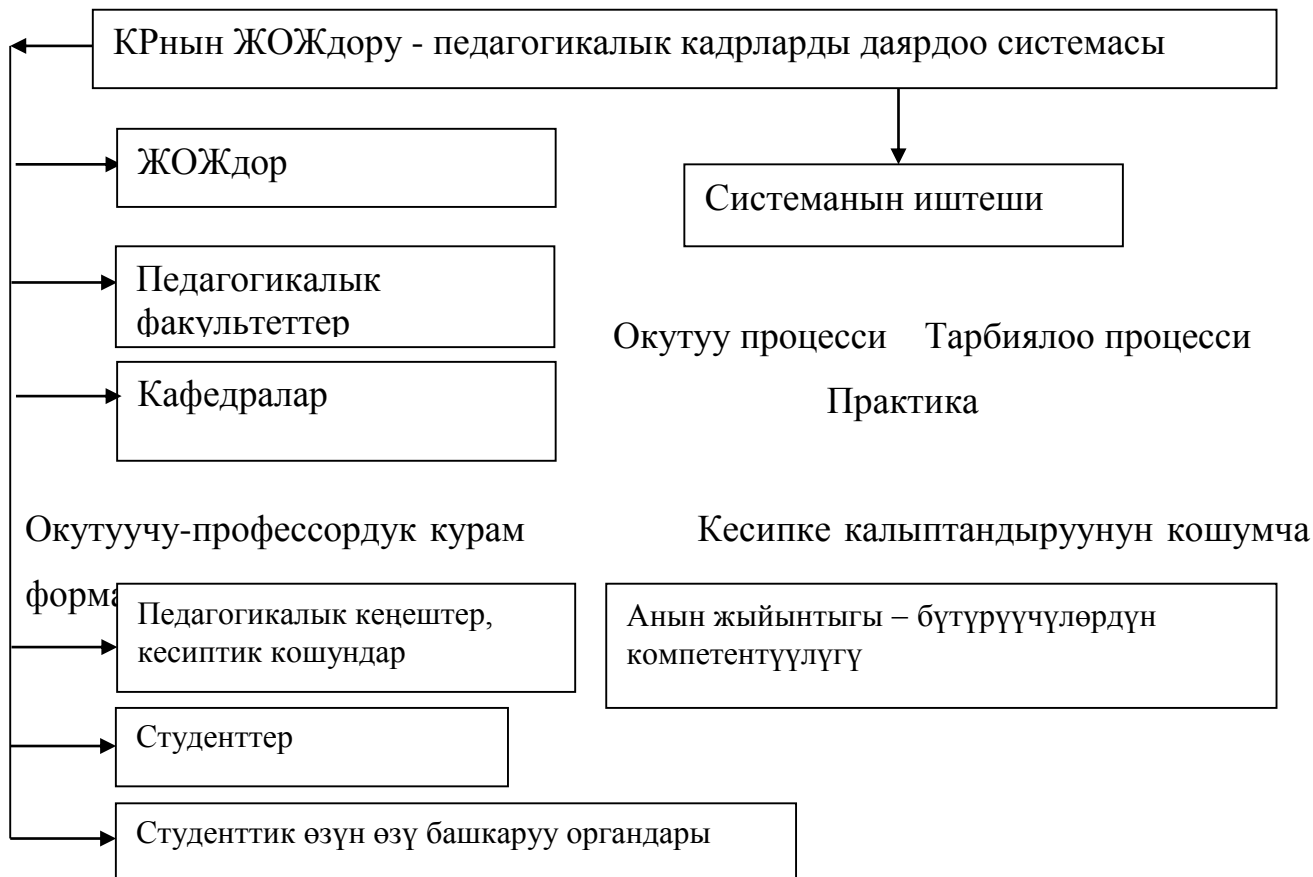
позициясы	- педагог окуучунун үстүндө;	шарт түзөт; - окуучулар менен педагогдун өз ара кызматташтык мамилеси;
Форма жана методдор	- иерархиялык жана авторитардык методдор; - окуу дисциплинасынын стабилдүү структурасы; билим берүү процессин уюштуруунун стабилдүү формалары; - педагогдун жетекчилиги астындагы аудиториялык сабактарга акцент жасоо;	- демократиялык жана эгалитардык (теңчиликке багытталып түзүлгөн) методдор; - окуу дисциплинасынын структурасынын динамикалуулугу; - билим берүү процессин уюштуруу формаларынын динамикалуулугу; окуучулардын өз алдынча иштерине акцент жасоо;
Каражаттар	- негизги каражат – окуу китеби;	- окуу китеби маалыматтык-телекоммуникациялык системалар жана ММК менен толукталат жана алмашылат;
Текшерүү жана баалоо	- текшерүү жана баалоо негизинен педагог аркылуу гана жүргүзүлөт.	- окуучулардын өзүн өзү текшерүүгө баалоосуна маани берилет.

Бүгүнкү күндүн заманбап мугалимди даярдоого байланыштуу биздин диссертациялык ишибиздин максатына, багытына жана мазмунуна карата колдонулуп келе жаткан мамиле, жагдайлардын ичинен системалуу мамиле, функционалдык, аксиологиялык (мотивациялык) жана антропологиялык, компетенттик, ишмердүүлүк, технологиялык жагдайларга кеңири токтолобуз.

Системалуу жагдай. Педагогикалык система - бул элементтери катары адамдар жана алардын ортосундагы мамилелер эсептелген системалардын өзгөчө классы экендигин эске тутуу маанилүү. А. Левин педагогикалык система – бул кибернетикалык структура эмес, ал спецификасы адамдык, коомдук, ич ара өтө татаал түзүлүш деп белгилеген [105].

Системалуу байланыштар (субъекттердин контекст, мазмун жана мүнөздүн ортосундагы өз ара аракеттешүүсү) кесиптик даярдоонун субъектилеринин ишмердүүлүгүнөн көрүнөт. Педагогикалык кадрларды

даярдоо ишинин ийгиликтүүлүгү анын системалуу ишке ашырылышынан көз каранды, тагыраак айтканда, анын ар бир бөлүгүнүн аракетине жараша болот. Бул жоболорго таянуу менен биз Кыргызстандын ЖОЖдорунда педагогикалык кадрларды даярдоо системасын (Сүр. 2.1.) көргөздүк.

Сүр. 2.1. КРнын ЖОЖдору - педагогикалык кадрларды даярдоо системасы

Функционалдык жагдай. Бул топтогулардын көз карашынан алып караганда, кесип түшүнүгүнүн негизинде субъект тарабынан өздөштүрүлгөн эмгектин функционалдык мазмуну жатат. Педагогикалык кесип тууралуу функционалдык мамиленин алкагында айтканда Н.В. Кузьмина, Е.В. Пискунова ж.б.), педагогдун ишмердүүлүгү функциялардын жана функционалдык мүнөздөмөлөрдүн системасы катары каралат. Педагогдун ишмердүүлүгүнүн функциялары боюнча ар кыл изилдөөчүлөр өздөрүнүн классификацияларын сунушташкан. Аларды жалпылап келгенде төмөнкүдөй бир катар функцияларды бөлүп көрсөтүүгө болот: маалыматтык, өнүктүрүүчүлүк, багыт берүүчүлүк, даярдоочу (мобилизациялык),

конструктивдик, коммуникативдик, уюштуруучулук, изилдөөчүлүк. В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, Е.Н.Шиянов [155] ж.б. Педагогикалык кесипке карата тарыхый бекемделген эки социалдык функциянын (адаптивдик жана гуманисттик (адам жаратуучу, калыптандыруучу)) бар экендигин эсептешет. Адаптивдик функция окуучунун учурдун социалдык-маданий кырдаалдарынын конкреттүү талаптарына ылайыкталышы менен байланыштуу болсо, ал эми гуманисттик окуучунун инсандык жактан калыптанышына, чыгармачылык индивидуалдуулугунун өсүшү менен байланыштуу.

Аксиологиялык жана антропологиялык жагдай. Кесиптерди «субъективдештирүү» процесси бүгүнкү күндө кесиптик ишмердүүлүктүн рефлексивдүү мазмунуна (ички маңызы тууралуу ой жүгүртүүгө) өзгөчө маани берүү керектигине алып келди (ишине болгон канааттануу, кесиптик ал-акыбал, кесиптик тандоо, кесиптик баалуулуктар ж.б.). Л.Д. Демина бул сыяктуу рефлексия кесиптик ишмердүүлүктүн инсандык баалуулуктарын башкарууга, тагыраак айтканда, кесиптик аракеттерди, мамилелерди ж.б. аңдап сезүү гана эмес, зарылдыгына жараша аларды өзгөртүп, ыңгайлаштырып, жаныларын табууга мүмкүндүк түзөрүн бекемдейт [66].

Тарыхый жагдайдан алып караганда, бир катар кесиптер үчүн кесиптик этика деген түшүнүк мүнөздүү, башкача айтканда, нормативдик, жөнгө салуучулук функцияларды аткаруу менен аныкталган нормаларды жана эрежелерди, жеке кесиптик баалуулуктарды сактоо. Педагогикалык кесип мына ушундай кесиптердин катарына кирет (Э. Дюркгейм) [73]. Баалуулуктар, анын ичинде кесиптик-педагогикалык баалуулуктар өзүнүн табиятына жараша динамикалуу, тарыхый өзгөрмөлүү келип, «тигил же бул тарыхый доордун көрсөтмөсү» катары чагылдырылат. (М. Вебер ж.б.) [56].

Педагогикалык кесипке карата аксиологиялык жана антропологиялык мамиле көз карашынын негизги жоболору Б.М. Бим-Бад [157] ж.б. педагогикалык ишмердүүлүктүн гуманисттик, «адам жаратуучулук» идеяларына негизделген.

Жаңы муундун мугалимин даярдоо маселесин аксиологиялык багытта

кароодо компетенттүүлүк парадигма менен катар: билим берүү, таалим-тарбия теориясындагы инсанга багытталган парадигмалык көз караш, гуманисттик жана демократиялык көрүнүштөр, билим жана тарбиянын методологиялык негизи катары маданият таануучулук парадигма, илим жана тарбиядагы этнопедагогикалык парадигма, адамдын өсүп-өнүгүүсүнө, билим берүүгө жана тарбияга байланыштуу антропологиялык көз караш, кесиптик билим берүүдөгү акмеологиялык парадигманын кесиптик билим берүү тармагындагы мааниси менен байланыштыруу максаттуу деп эсептейбиз. Себеби аталган багыттардын ар биринде жалпы адамзаттык жана инсандык баалуулуктардын негизинде билим-тарбия берүү ишин уюштурууга, адам коомундагы мугалимдик кесиптин баалуулугун аңдап-сезүүгө, болочок педагогдордун мугалимдик кесипке болгон кызыкчылыгын, ынтызарлыгын арттырууга, мугалимдик кесиптин артыкчылыктарын түшүнүүгө жана ушул кесип гана болочоктун мыкты татыктуу адамын жаратууга эң негизги салымды кошуучу кесиптердин туу чокусунда, алдыңкы катарында турган сыйлуу жана даңктуу, кадыр-барктуу, керектүү, зарыл, өз актуалдуулугун, өз баасын илим менен технологиянын эң өнүккөн заманында да жоготпогон кесип экендигине тереңден ишенүүгө түрткү бере турган идеялар жатат. Мугалимдик ишмердүүлүккө даярдоонун баалуулук багыты - адам баласы бул жашоодогу эң негизги байлык жана баалуулук, ага карата инсандык бийиктиктин чегинде жасалган гумандуулук жана сый мамиле, бала тарбиялоого даярдоодо жалпы адамзаттык жана улуттук баалуулук салттардын таасиринде аракеттенүү, кесиптик ишмердүүлүктүн ийгилигин сезүү жана ал аркылуу далай жаш муундарды бактылуу жашоого багыттоо, ошону менен бирге өзүнүн натыйжалуу жана жемиштүү кесиптик келечегин камсыздай алууга көңүл бурулгандыгы менен айырмаланат.

Компетенттик жагдай – ХХІ кылымдагы экономикалык өнүгүүнүн бүткүл дүйнөлүк багыты – эмгектин «интеллектуалдашуусу» - квалификация түшүнүгүнүн өзгөрүшүнө алып келди. Себеби ал эмгектин азыркы мүнөзүнүн маңызын таамай чагылдыруу үчүн жеткиликсиз жана максатка ылайыксыз болуп калды. Квалификациялык мамиле көз карашында адистин даярдык

деңгээлин эмгектин объектисине жана аларга тиешелүү гана квалификациялык мүнөздөмөлөргө байланыштуу карап, бирок анын адамдын жалпы жашоо-турмушунун ар кыл контекстинде кандай жөндөмдүүлүктөр, билим жана мамилелер менен эффективдүү байланышта боло тургандыгына көңүл бурулган эмес.

Компетенттүүлүк мамиле көз карашынын алкагында кесип түшүнүгү «компетенциялардын портфели» (Георгес Т. Роос), адамдын эмгек рыногунда атаандаштыкка туруктуулугун камсыз кылуу менен, анын кесиптик милдеттерди жана маселелерди чечүүгө карата жөндөмдүүлүктөрүнүн жыйындысын камтыган «компетенциялардын кластери» катары түшүндүрүлөт [232].

Швейцариялык келечекти изилдөө институтунун негиздөөчүсү жана Европадагы эмгек социологиясы боюнча белгилүү эксперт Георгес Т. Роос мындай деп белгилейт: «Азыркы тездик менен өнүгүп жаткан экономикада кызматкерлерден компетенцияларга ээ болушу талап кылынат. Бул бүгүнкү күндө жумуш издеген адам универсалдуу кызматкер («компетенциялардын портфелине» - Portfolio-Worker ээ болгон кызматкер) болушу керек дегендикти түшүндүрөт. Тагыраак айтканда, ал өзүнүн жеке талантына негизделип жана практикалык тажрыйбасы менен оригиналдуу айкалышкан ар тараптуу жөндөмдүүлүктөргө ээ болушу керек. Тапшырманы аткаруунун ордуна маселени чече билүү жөндөмдүүлүгү талап кылынат» (демилгечилдик, өз алдынчалуулук, жоопкерчиликтүүлүк ж.б.).

Бүгүн ар бир эле эмгек ишмердүүлүгү, керек болсо жогорку квалификациялуу адис болгонуна карабастан, кесип түшүнүгүн ачып бере албашы мүмкүн. Квалификациянын жана атайын адистик даярдыктын болушу заманбап кесипчиликтердин милдеттүү жана жалпы белгилери катары каралат. Бирок алардан башка дагы кесипти адамдын турмуштук шык-жөндөмүн ишке ашыруунун формасы катары көрсөтө алган нерсе болушу керек. Компетенциялардын курамдык түзүмү өз ичине кесиптик билимдерди, адамдан талап кылынган эмгек функцияларын аткаруу жөндөмдүүлүгүн, аныкталган

ишмердүүлүктү аткаруу үчүн адам тарабынан колдонулган ресурстарды ж.б. камтыйт. Айтылгандарга ылайык, В.И. Байденко компетенциялардын түзүмүнө квалификация негизги топтордун бири катары кирип кетерин белгилейт [31].

Натыйжада кесип түшүнүгүнө карата компетенттүүлүк мамиле биринчи планга инсандык сапаттардын тутумун, адистин кесиптик ишмердүүлүгүндө аныкталган жыйынтыктарга жетүүсүнө, коюлган маселелерди чече билүүсүнө өбөлгө түзө алган компетенциялардын уникалдуулугун алып чыгат.

Педагогикалык кесипке карата компетенттүүлүк мамиле идеялары А.К. Маркова, И.А. Зимняя, В.И. Байденко, А.П. Тряпицына, ж.б. эмгектеринде активдүү өнүктүрүлгөн.

Кыргызстандын жогорку билим берүүсү үчүн **компетенттик мамиле** принципалдуу жаңы жагдай болуп саналбайт. Ал XX кылымдын 80-жылдарынын аягынан тартып өздөштүрүлгөн ЖОЖдун бүтүрүүчүлөрүнүн квалификациялык талаптарынын жаңыча долбоорлонушу менен мүнөздөлгөн системалуу-ишмердүүлүк мамилесинин өнүгүшү катары көрсөтүлөт. Бул биринчи муундагы мамлекеттик билим берүү стандарттарында ЖОЖдун бүтүрүүчүлөрүнүн квалификациялык мүнөздөмөсү аркылуу ишке ашырылган. Мындан Кыргыз Республикасынын жогорку билим берүү системасында компетенттүүлүк мамиленин долбоорлонушу жана ишке киргизилиши ата-мекендик авторлор тарабынан 2007-жылдан тартып төмөнкү аспектилерде деталдуу изилдене баштагандыгын көрүүгө болот:

- кесиптик билим берүүдөгү компетенттүүлүк мамиленин маңызы, жогорку билим берүүнү стандартташтыруу, компетенттүүлүк мамиленин негизинде ЖОЖдорду нормативдик жана окуу-методикалык жактан камсыздоо (Т.А. Абдырахманов [1; 2; 3], М.А. Ногаев [2; 145], Н.А. Асипова [16; 17; 18], К.Д. Добаев [70-72; 238], Н.К. Дюшеева [107; 309], Э.М. Мамбетакунов [118], А.М. Мамытов [122], С.Р.Сирмбард, А.К. Наркозиев [141; 142], А.К. Чалданбаева [217], А.Ж. Ажибаева [6] ж.б.);

- болочок мугалимдердин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу маселелери (Б.М. Алиева, Г.А. Джумагулова, А.С. Раимкулова, А.А.

Тентимишева);

- кредиттик окутуу технологиясын ишке ашыруу шартында ЖОЖдун студентинин кесиптик жана инсандык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу (А.К. Наркозиев, П.М. Махашова);

- ЖОЖдордун гуманитардык багыттагы студенттеринин кесиптик көп маданияттуулук компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу маселеси (М.Г Сидорова);

Жогоруда көрсөтүлгөн россиялык жана кыргызстандык авторлордун эмгектеринин жыйынтыгы компетенттүүлүк мамилени республиканын жогорку билим берүү системасында мындан ары жайылтууда жана негиздөөдө стандарттарды, типтүү окуу программаларды, окуу пландарын компетенттүүлүктүн негизинде иштеп чыгуу илимий-практикалык чоң мааниге ээ.

Компетенттүүлүк жана предмет менен чектелген билимдик мамилелердин компоненттеринин түзүлүшүнүн М.А. Новиков [144] жана А.К. Чалданбаеваларга [217, 88-89-б] таянып иштелип чыккан салыштырмалуу мүнөздөмөсүн биз 2.2-таблицада сунуштадык.

Таблица 2.2 - Компетенттүүлүк жана билимдик мамилелердин компоненттеринин түзүлүшүнүн салыштырма мүнөздөмөсү

Салыштыруу компоненттери	Билимдик мамиле	Компетенттик мамиле
1. Негиздер, баалуулуктар	Билим, билгичтик, көндүмдөр. Фундаменталдуулук	Компетенттүүлүк. Прагматикалуулук.
2. Максаттар	Билим, билгичтик, көндүмдөрдүн системасын калыптандыруу. Илимий дүйнө таанымды, маданияттын негиздерин калыптандыруу.	Универсалдык жана кесиптик компетенттүүлүктөргө ээ, эмгек рыногунун талаптарына келген кызматкерди калыптандыруу
3. Принциптер	Аң-сезимдүүлүк жана активдүүлүк Окутуудагы көрсөтмөлүүлүк	Билим алуучунун өз алдынчалыгы Билим берүү процессин уюштуруудагы модулдук

	Системалуулук ыраттуулук Жеткиликтүүлүк Бекемдик Илимийлүүлүк Теория менен практиканын байланыштуулугу	жана ыкма. Билим берүү ишмердүүлүгүнүн субъектилеринин компетенцияларды өздөштүрүүгө карата ыңгайлашкандыгы, көп вариативдүүлүгү
4. Мазмунду тандоо	Көп предметтүүлүк	Дисциплиналар аралык
5. Билим берүү процессин уюштуруу	Удаалаштыкта Класстык-сабак системасы (лекциялык-семинардык)	Модулдук-рейтингдик
6. Технологиялуулук	Окутуунун методдору (түшүндүрмө-иллюстрациялык, проблемалык окутуу методу, айрым-изденүүчүлүк, изилдөөчүлүк)	Окутуу технологиялары (долбоордук технология, кейстик технологиялар, идеялардын презентациясы, ролдук моделдерди изилдөө)
7. Баалоо системасы	Беш баллдык	Көп баллдык Рейтингдик
8. Педагогдун ролу	Билим берүү процессинин лидери Окутуучу-лектор Демонстратор Практикалык сабактарды алып баруучу	Окутуу процессин уюштуруучу жана системалаштыруучу Тьютор (кеңешчи), Коуч (креативдүү насаатчы), фасилитатор (жардамчы)
9. Билим алуучунун ролу	Объект	Субъект
10. Сапатты баалоо	Экинчи муундагы МББС	Үчүнчү муундагы МББС
11. Даярдоо модели	Билим, билгичтик, көндүмдүк	Компетенттүүлүк
12. Түйүндүү түшүнүктөр	Билим, билгичтик, көндүм (ББК)	Компетенциялар, Компетенттүүлүк

Компетенттүүлүккө багытталган көз караштан алып караганда, педагогикалык кесип бүгүнкү күндө педагогдордон көптөгөн социалдык-маданий контексттер менен шартталган кесиптик компетенцияларды гана эмес, өзүнүн педагогикалык ишмердүүлүгүн бүтүндөй түшүнүүсүнө өбөлгө түзгөн жалпы маданий компетенттүүлүктөрдүн болушун дагы талап кылган ишмердүүлүк катары каралат.

Педагогикалык кадрларды даярдоо маселеси методологиялык жактан текшерилип жана концептуалдык жактан негизделген, конкреттүү натыйжага багытталган ишмердүүлүк. Мына ошондуктан **ишмердүүлүк мамилеси** жөнүндө айтуу максатка ылайык. Педагогикалык кадрларды даярдоонун негизинде социалдык маанилүү максатты ишке ашырууга багытталган окутуучулар менен студенттердин биргелешкен аракети болуп саналган педагогикалык процессти уюштуруу иши жатат.

Ишмердүүлүк теориясын А.А. Леонтьевдин ысымы менен байланыштырышат жана ал адамды анын жасаган иш-аракетинен, кандай максаттарды койгонунан, ишмердүүлүктө ал өзүн кандай алып жүргөндүгүнөн, анын аракетинин жыйынтыктарынан бил деген идеяга таянат.

Педагогикалык кадрларды даярдоо процессинде ишмердүүлүк биринчи кезекте, максаттуу багытталган активдүүлүк катары каралат. Бул учурда ишмердүүлүктүн бирдиги болуп мугалимдик кесипти аркалоого, анын түйшүгүн да, ырахатын да сезүүгө даяр, аны жашоосунун маңызы, турмуштагы негизги баалуулук катары кабыл алуу максатын көздөгөн – аракет эсептелет. А.Н. Леонтьевдин пикири боюнча “Окуу процесси – окуучунун аң-сезимин, анын инсандыгын калыптандырууга багытталган ишмердүүлүк, анткени жаңы билим эч качан даяр түрүндө берилбейт. Билим берүүдө ишмердүүлүк деген мына ушул” [20, 145-б]. “Ишкердүүлүк аркылуу окутуу” идеясын эң алгачкылардан болуп илимий чөйрөгө алып чыккандардын арасында америкалык окумуштуу Дж. Дьюи эсептелет. Ал тарабынан ишмердүүлүккө негизделген билим берүү жана тарбиялоонун же ишмердүүлүк жагдайдын төмөндөгүдөй негизги принциптери сунушталган:

- окуучулардын кызыкчылыгын эске алуу,
- ойлонууга үйрөтүү аркылуу иш-аракетке үйрөтүү,
- таанып-билүү жана билим алуудагы кыйынчылыктарды жеңүүнүн натыйжасы,
- эркин чыгармачыл эмгек жана кызматташтык [20, 146-б].

Эмгектин, ишмердүүлүктүн таалим-тарбиялык маанисин немец педагогу

А. Дистервег дагы белгилеген. Ал “Илимий маалыматтарды окуучуларга даяр түрүндө билдирбестен, окуучуларды билимди өздөрү таап, өздөрү өздөштүрүүгө алып келүү керек. Мындай окутуу методу өтө татаал, өтө сейрек, бирок өтө мыкты” - деген [20, 146-б].

Ишмердүүлүк концепциясына негизделген Д.Б. Эльконин [227] тарабынан иштелип чыккан өнүктүрүүчүлүк окутуу системасы жаралганына өткөн кылымдын 70-жылдарына туура келип, бүгүнкү күндө башталгыч, орто жана жогорку мектептерде аталган системага негизделген билим берүү иштери жүргүзүлүп келүүдө.

Ишмердүүлүк парадигмага негизделген даярдоонун маңызын жөн гана бир ишмердүүлүк түзбөстөн, насаатчы жана жаш мугалим, окутуучу менен студент ортосундагы атайын максатка ылайык уюштурулган жана биргелешкен ишмердүүлүк түзүп турат.

Ишмердүүлүк парадигманын маңызын байыркы кытай акылмандык принцибине негизделген “Мен угам – мен унутам, мен көрөм – мен эске тутам, мен аткарам – мен өздөштүрөм” деген эрежеге салыштырса болот. Ошондой эле байыркы грек философу Сократ айткандай, флейтада ойноону адам сөзсүз түрдө өзү флейтада ойноо аркылуу үйрөнүүгө болот. Ошол сыяктуу болочок мугалимдердин педагогдук жөндөмдүүлүктөрү аларды өз алдынча окуу, таанып-билүү, аткаруу ж.б. ишмердикке тартуу аркылуу калыптанат. [20, 149-150-б].

Жаңы муундун мугалимин калыптандырууга байланыштуу ишмердүүлүк мамиле билим берүүдөгү **технологиялык парадигма** (В.Б. Беспалько [43], О.М. Калмыкова [87], Л.Г. Сандакова [176], Н.В. Бордовская [52] ж.б.) менен байланышта ишке ашырылат. Себеби ХХI кылым адамзат коомунун ой туюмун, жашоо-тиричилигин, карым катнаштарын түп тамырынан бери өзгөртүүгө дуушар кылган социалдык көрүнүштөрдүн эң негизгилеринен болуп ар кандай технологиялык жаңылануулардын мезгили болуп калды. Андыктан бүгүнкү жаңы типтеги коомдук түзүлүш өзүн эмгек чөйрөсүндө мыкты адис катары көрсөтө билүү менен бирге руханий көрөңгөсү терең, креативдүү,

коммуникабельдүү, технологиялык жактан компетенттүү жана уюшкандыкты көрсөтө билген адам ресурстарына муктаж. Мындай максаттарга жетиш үчүн бүтүндөй билим берүү системасын, анын ичинде педагогикалык билим берүүнү технологиялык жетишкендиктер чегинде кайрадан карап чыгуу жана өзгөртүү талабын актуалдаштырат.

Илим таануу боюнча көрүнүктүү изилдөөчү А.И. Ракитовдун пикирине ылайык адам баласы өзүнүн өнүгүүсүндө бешинчи революцияны башынан кечирип жатат. Биринчи төрт революция сүйлөө-речь (1), жазуу тили (2), китеп басууну ойлоп табуу (3), маалыматтарды алыс аралыкка жеткирүүчү каражаттардын – телефон, телеграфтын (4) пайда болушу менен коштолгон жана булар адамзат жашоо-тиричилигин кескин өзгөртүүгө алып келишкен. Бешинчи революция – жаңы технологиялык каражаттар: аудио-видео, теле-спутник, СД, Интернет ж.б. ташуучу, сактоочу, тариздөөчү, шөкөттөөчү, түзүүчү, сунуучу ж.б. каражаттардын пайда болушу менен коштолот. Мындай революция шартында аталган каражаттардын бардыгы адамдар ортосундагы аралыктарды кыскартып, адам жашоосун жеңилдетип, ал эми мугалимдерди түгөнбөгөн түйшүктөрдөн бошотуп, инсандын дүйнө таануусун кеңейтүү менен адам баласын Web – стилине мүнөздүү маалыматтык жашоо образына өтүшүн шарттайт [20, 315-б].

Билим берүү парадигмаларынын өзгөрүүсү жана аларды технологиялык парадигмага дал келүү талабына ылайыкташтыруу менен улам жаңы билим берүү технологияларынын жаралышын шарттайт. Бул болсо, тек гана “эмнени үйрөтүү”, “кантип үйрөтүү”, “качан үйрөтүү” сыяктуу суроолорго жооп бербестен, “Канткенде натыйжалуу окутууга жана үйрөтүүгө болот?” деген суроону актуалдаштырып, окумуштууларды жана практик мугалимдерди окутуу процессин “технологиялаштыруу”, башкача айтканда, окутуу процессин натыйжалуу процеске айлантууга багытталган педагогикалык технологиялардын болушуна өбөлгө түздү.

“Технология” термини латын тилинде “искусство жөнүндөгү илим” (techno - искусство, чеберчилик; logos – сөз, окуу, билим) дегенди билдирүү

менен алдын-ала белгилүү касиеттерге ээ болгон продуктыны алуунун жолу дегенди түшүндүрөт. Технологиялык парадигмага негизделген билим берүү процесси динамикалуу мүнөзгө ээ болгон мугалимдин жекече чеберчилиги, массалык билим берүү шартында окутуунун активдүү формаларын жана методдорун жана башка тармактагы технологияларды колдоно билүүнүн негизинде ишке ашат. Белгилүү педагог В.П. Беспалько: “Педагогикалык технология – бул системалуу жана иреттүү түрдө мурдатан долбоорлоштурулган окуу-тарбия процессин практика жүзүндө ишке ашыруу” - деп эсептеген. [20, 323-б].

Педагогикалык технологиянын предмети болуп, мугалим менен окуучу ортосундагы максаттуу түрдө системалаштырылган, алгоритмдештирилген жана программалаштырылган процесс эсептелет. Педагогикалык технологиялар илимий жетишкендиктерге жана алдыңкы педагогикалык тажрыйбага таянат жана иреттештирилген, тизмектүү иш-аракеттерден турат. Мындай технологиялык процессте мугалимдин ишмердиги кандайдыр бир деңгээлде туруктуулук, кайталануучулук, иреттүүлүк менен айырмаланып, ал эми педагогикалык иштин натыйжалуулугу ченөө, өлчөө, баалоого жакшы ылайыкташкан болот.

Педагогикалык кадрларды даярдоо процессинде: модулдук окутуу технологиясы, кредиттик технология, аралыктан окутуу технологиясы, санариптик билим берүү технологиясы, интерактивдүү окутуу технологиясы ж.б. колдонулат.

Жогоруда белгиленген жагдайлар (системалык, функционалдык, аксиологиялык жана антропологиялык, компетенттик, ишмердүүлүк, технологиялык) негизги идеялардын уланмалуулугу менен мүнөздөлүп, негизги жоболору аныкталган деңгээлде өз ара байланышта болуу менен жалпысынан педагогикалык кесип түшүнүгүнүн өсүү динамикасын чагылдырат.

Методологиялык багыттардагы эмгектер менен бирге педагогикалык кадрларды даярдоо, педагогикалык билим берүү жана жаңы муундун мугалимдерин калыптандыруу ишинде мугалимдик кесип, аны калыптандыруу,

кесиптик жактан өнүктүрүүгө түздөн-түз арналган педагогикалык илимдерде, ошондой эле Кыргызстанда жүргүзүлгөн изилдөөлөр диссертациялык ишибиздин методологиялык негизин түздү (1.2. жана 1.3. параграфтар).

Изилдөө ишибизге Кыргызстанда биринчи жолу белгилүү окумуштуу, педагогика илимдеринин доктору, профессор А. Алимбеков тарабынан демилгеленип, **“Педагогикалык ой ордо”** аттуу окумуштуу педагогдордун жана алдыңкы новатор, тажрыйбалуу мугалимдердин катышуусу менен Кыргыз-Түрк “Манас” университетинде уюштурулган “Урпактар тарбиясы жана улут тагдыры” аттуу тегерек отурум методологиялык негиз болуучу милдетти аткарды. Өз учурунда уюштурулган бул иш-чара педагогикалык табылга катары педагогдор коомчулугу тарабынан колдоого алынып, белгилүү окумуштуу педагог, КРнын эмгек сиңирген мугалими Ж.К. Каниметов тарабынан демилгеленип, педагогика илимдеринин доктору, профессор, КР УИАнын мүчө-корреспонденти Э. Мамбетакунов тарабынан 2014-жылы негизделген **“Кыргызстан педагогдор коомунун”** негизги иш-чараларынын бири катары Кыргызстандын билим берүү системасындагы түрдүү көйгөйлөрдү, педагогикалык жаңылыктарды, алдыңкы тажрыйбаларды, маселелерди, көйгөйлөрдү жана алардын чечүү жолдорун талкуулоонун, педагог окумуштуулардын, билим берүү мекемелеринин кызматкерлеринин талкуулоонун ачык аянтчасы болуп эсептелет. Анын иш чаралары ага катышкан университеттердин адиминстрацияларынын колдоосу менен ишке ашат. «Педагогикалык ой ордосунун» максат жана милдеттери:

- окумуштуулар жана педагог практиктердин өз ара пикир алышуу бирдиктүү көз караштарды тариздөө үчүн шарт түзүү.

- илимий педагогикалык чөйрөдөгү рационалдуу ойлорду синтездеп жалпылоо жана жайылтуу.

«Педагогикалык ой ордосунун» иш формалары: тегерек столдор, семинарлар.

Педагогикалык ой ордосу А. Арабаев атындагы КМУда 2 жолу, Ж. Баласагын атындагы КУУда, Эл аралык Ала Тоо университетинде өткөрүлгөн.

Педагогикалык ой ордонун материалдары “Мугалим” илимий-педагогикалык журналында жана “Кут билим” гезитинде жарыяланып келет.

“Кыргызстан педагогдор коомунун” астында Э. Мамбетакунов, А. Алимбеков, Ж.К. Каниметов, С.К. Рысбаев, А.Т. Калдыбаева, Н.А. Асипова, А.С. Раимкулова, Р.Н. Токсонбаев, Р.Т. Сулайманова ж.б. көптөгөн педагог, методист окумуштуулар тарабынан республиканын борбордук окуу жайларынан тышкары аймактык ЖОЖдорунда дагы окутуучулар менен жолугушуулар, семинарлар өткөрүлүп, мугалимдерди даярдоо маселелери талкууланган.

Изилдөө ишибиздин алкагында “Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасы” (2011-ж. тегерек стол, 2012-ж. конференция), “Борбордук Азияда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасы” (2013-ж.), “Педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясынын жана практикасынын актуалдуу маселелери (2019-ж.)” аттуу эл аралык деңгээлдеги илимий-практикалык конференциялар 4 ирет өткөрүлүп, алардын материалдары талкууланып, жыйынтыктар чыгарылып, резолюциялары “Кут билим” гезитине жарыяланган. Конференциянын материалдары Ж. Баласагын атындагы КУУнун Жарчысында толугу менен жарыяланган. (Тиркеме № 5).

Жаңы муундун мугалимин калыптандыруу ишинде мезгилдүү педагогикалык басылма катары “Мугалим” илимий-педагогикалык журналынын өзүнчө методологиялык жана методикалык багыт берүүчү орду бар экендигин белгилеп кетишибиз керек.

Ошентип педагогикалык кадрларды даярдоо маселесин дүйнөлүк жана республикалык деңгээлде азыркы жаңы коомдун өнүгүү этабындагы изилдениш абалынан алып караганда, маселенин ар кандай аспектилери теориялык, методологиялык жактан мурда эле иштелип келет, биз ошол илимий тыянактардын негизинде ишибизди конкреттештирүү менен аны өнүктүрүү милдетин алдыга койдук. Биз тараптан үйрөнгөн методологиялык эмгектер педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинде замандын талабына жооп

берген, келечектин мектебинде иштей ала турган эртеңки муундун мугалимин калыптандыруу маселесинин төмөнкү жагдайларын тереңдетүүнү шарттайт:

1. Жаңы муундун мугалимин даярдоо педагогикалык билим берүүнүн учур талап кылган негизги маселеси катары кароо.

2. Педагогикалык билим берүүдө фундаменталдык изилдөөлөр менен катар заманбап билим берүү парадигмаларынын негизги багыттарына таянуу.

3. Педагогдук кесиптин баалуулугун арттыруу, ага мотивация берүү, аны популярдаштыруу иштеринин дайыма уюштурулуп турушу – педагогикалык кесипке мыкты жаштардын тартылуусун шарттайт.

4. Жаңы муундун мугалимин калыптандырууда мектеп менен ЖОЖдун байланышын күчөтүү, кызматташуунун жаңыча жолдорун аныктоо. Педагогикалык практикалардын мазмунун жана сапатын жогорулатуу.

5. Жаңы муундун мугалимин калыптандыруу – бул студенттер менен гана эмес, иштеп жаткан мугалимдер менен да иш алып барууну көздөйт. Демек педагогикалык билим берүү – болочок мугалимди ЖОЖдо даярдоо болсо, ал эми иштеп жаткан мугалимди кесипти жогорулатуу курстары аркылуу кесиптик чеберчилигин арттыруу дегендикти билдирет.

6. Жаңы муундун мугалимин калыптандырууда – алдыңкы педагогикалык идеялар, методологиялык таяныч багыттар, методикалык жаңылыктар менен тааныштыруу, мугалимдердин ортосунда тажрыйба алмашуу, мугалимдик кесипке багыттоо, ага кызыктыруу, чыгармачылыкты арттыруунун куралы катары мезгилдүү педагогикалык басылмалардын өзүнчө орду бар экендиги белгилөөгө татыктуу.

Биздин диссертациялык ишибиз изилдөөлөрдүн тибине жараша теориялык жана прикладдык изилдөөлөрдүн катарын толуктайт. Себеби ал жогорку педагогикалык билим берүүнүн мазмунуна жана технологиясына арналган теориялык жана практикалык маселелерди чечүүгө арналат. Изилдөөнүн натыйжасында “жаңы муундун мугалими”, “педагогикалык кадрларды даярдоо”, “жаңы муундун мугалимин даярдоо” деген терминдик түшүнүктөр аныкталып; “Жаңы муундун мугалимин калыптандыруу”

программасы; жаңы муундун мугалимин калыптандыруунун деңгээлдери, критерийлери, талаптары, педагогикалык шарттары, ошондой эле аларды ишке ашыруунун методикалык системасы иштелип чыкты.

Изилдөөнүн объектиси - жогорку кесиптик билим берүү системасында педагогикалык кадрларды даярдоо процесси болгондуктан бул багытта россиялык, кыргызстандык жана дүйнөлүк педагогдордун, психологдордун, социологдордун, философтордун, дидактиканын өкүлдөрүнүн каралып жаткан маселе боюнча илимий-теориялык эмгектери үйрөнүлдү, аларды анализдөө жана синтездөө жүргүзүлүп, алдыңкы тажрыйбалар жыйынтыкталды жана иште пайдаланылды.

Изилдөөнүн предмети - Кыргызстанда жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун илимий-теориялык жана практикалык негиздери болгондуктан теориялык изилдөөлөр менен катар жогорку кесиптик педагогикалык билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартынан тартып, педагогикалык кадрларды даярдоонун мазмунун аныктоочу документтер: окуу планы, программалар, окуу китептер, колдонмолор; педагогикалык кадрларды даярдоону жаңылантуу процессинин укуктук-ченемдик документтерин талдоо аркылуу жаңы муундун педагогун калыптандыруунун моделин түзүү жана аны ишке ашыруу изилдөөбүздүн негизги материалы болуп саналат.

Изилдөөнүн максаты - педагогикалык билим берүүнү жаңылантуу шартында Кыргызстанда жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык негиздерин жана практикалык жолдорун өркүндөтүү багыттарын аныктоого байланыштуу болуп, ага ылайык изилдөөнүн милдеттери аныкталды жана ал логикалык структурасына ылайык келтирилди. Изилдөөнүн милдеттерине ылайык анын структуралык мазмунунун курамдык бөлүмдөрү аныкталып, логикалык ыраттуулук сакталды.

Белгилеп кете турган нерсе, педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык жагдайларын аныктоодо чет элдик тажрыйбаларга, Кыргызстандагы педагогикалык билим берүүнүн теориялык

изилдениш деңгээлине жана анын жаралуу, өнүгүү тарыхына, учурдагы практикалык абалына, мазмундук, ошондой эле укуктук камсыздалышына байланыштуу материалдарды жаңы муундун мугалимин калыптандырууга пайдубал түзүүчү каражат катары кароо зарылчылыгы жатат. Изилдөөнүн материалдары анын: 1.3. “Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин изилдениши”; 2.2. “Кыргызстанда жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун абалы (аныктоочу эксперимент)”; 3.1. “Кыргызстандагы педагогикалык кадрларды даярдоонун калыптанышы, эгемендүүлүк мезгилиндеги өнүгүшү”; 3.2. “Педагогикалык кадрларды даярдоону жаңылантуу процессинин укуктук-ченемдик камсыздалышы”; 3.3. “Педагогикалык кадрларды даярдоонун мазмунун аныктоочу документтерге анализ” аттуу бөлүмдөрүндө камтылган.

Педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык жагдайларын көрсөтүп, анын натыйжасында жаңы муундун мугалимин калыптандырууга байланыштуу материалдарды тандоонун, жайгаштыруунун негизги **принциптери** катары төмөнкүлөргө таяндык:

- педагогикалык теориянын жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоо маселелери жөнүндөгү изилдөөлөрдү үйрөнүүгө болгон мамилелерди аныктоо принциптери;
- изилдөөдө коюлган максатка жетүүдөгү милдеттерди аткарууга багытталган принциптер;
- методологиялык билимди жана изилдөөчүлүк маданиятты талап кылган принциптер;
- психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрдүн методдорду, жеке илимий методдорду аныктоого багытталган педагогика илиминдеги таанып-билүү принциптери;
- теориялык жоболор – жаңы концепциялар, багыттар, идеялар, билим берүүнүн өнүгүү тенденциялары жана таалим-тарбия жаатындагы жаңы принциптер;
- теориялык жоболорду практикада колдонуунун бирдиктүү принциптери

[119].

Изилдөө ишибиздин объектисине жана предметине байланыштуу педагогика илиминде белгилүү изилдөө методдоруна таяндык. Изилдөөнүн эффективдүүлүгү анда колдонулуучу илимий методдордон көз каранды болгондуктан изилдөө ишибизде төмөнкүдөй методдор колдонулду: педагогикалык билим берүү процессинин катышуучуларынын (студент, окутуучу, мугалим ж.б.) иш-аракеттерине байкоо жүргүзүү, нормативдик жактан жөнгө салуучу документтерди үйрөнүү, аңгемелешүү, тестирлөө, анкета алуу, алдыңкы тажрыйбаларды үйрөнүү, талдоо, педагогикалык эксперименттин түрлөрүн жүргүзүү ж.б.

Бул изилдөө педагогикалык билим берүүнү анын теориялык жана практикалык жагдайларын аныктоо менен жаңы муундун мугалимин даярдоого багытталган. Алар төмөнкү төмөнкү изилдөө методдорун колдонуу аркылуу ишке ашырылды:

1. Педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык негиздерине, иликтениш деңгээлине, кыргызстандык окумуштуулардын маселени 13.00.01, 13.00.02, 13.00.04, 13.00.08 адистиктеринде изилдөөгө алынгандыгына карата диссертацияларга **анализ жана синтез.**

2. Педагогикалык билим берүүнүн багыттарын аныктоо максатында **изилдөөнүн методологиялык негиздерине талдоо жүргүзүү.**

3. Педагогикалык билим берүүнүн мазмунун аныктоочу **документтерди мазмундук талдоо** аркылуу анын абалын аныктоо (ЖКББнын МББС, окуу планы, окуу программалары, окуу китептери, колдонмолору ж.б.).

4. ЖОЖордо педагогикалык билим берүүгө жана мугалимдердин кесиптик чеберчилигин жогорулатууда негизденген укуктук-ченемдик **документтерди үйрөнүү, талдоо.**

5. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык-методологиялык негиздерине, анын мазмунун аныктоочу документтерге, укуктук-ченемдик камсыздалышына таянуу жана практикасына талдоо жүргүзүү аркылуу алынган жыйынтыктардын негизинде **эксперименталдык**

программаны иштеп чыгуу жана аны ишке ашыруу.

5.1. Педагогикалык багыттарда даярдоо жүргүзгөн окуу жайлардын ишмердүүлүгү жана **аларда мугалимдик кадрларды даярдоонун абалына талдоо жүргүзүү** (Кыргызстандагы педагогикалы кадрларды даярдоо ишин жүргүзүп жаткан 26 жогорку окуу жайларынын мугалимди даярдоо процессин иликтеп чыгуу);

5.2. Изилдөөнүн жүрүшүндө жаңы муундун мугалимин даярдоого байланыштуу **эксперименталдык иш 3 этапта (абалды аныктоочу (констатациялык) эксперимент, калыптандыруучу эксперимент, текшерүүчү эксперимент) жүргүзүлдү.**

Эксперименталдык иштер 2 багытта: ЖОЖдордун педагогикалык факультеттеринин студенттеринин арасында жана жалпы билим берүүчү мектептердин мугалимдеринин арасында өткөрүлдү.

Маселени атайын изилдөөнүн жыйынтыктары педагогикалык кадрларды даярдоону жогорку жана орто кесиптик окуу жайлар менен чектеп коюу жеткиликтүү эмес деген пикирге токтолууга мүмкүнчүлүк берет. Себеби коомдук өсүп-өнүгүү мектепте иштеп жаткан мугалимдердин дагы кесибин үзгүлтүксүз жаңыртып туруу талабын ар дайым коюп келет. Мындан биз изилдөөбүздүн алдына коюлган милдеттерге ылайык бул багыттагы жүргүзүлгөн изилдөөлөргө таянуу менен “педагогикалык кадрларды даярдоо”, “педагогикалык билим берүү”, “жаңы муундун мугалими” түшүнүктөрүн тактоо, аларга илимий аныктама жана мүнөздөмө берүү аракетинде болдук.

Студенттер менен жүргүзүлгөн эксперименталдык иштин **1-этабында** изилдөө ишине катышып жаткан студенттердин жана мугалимдердин арасында абалды аныктоо максатында констатациялык эксперимент жүргүзүлүп, анда: анкеталык сурамжылоо, байкоо, аңгемелешүү, маектешүү, интервью ж.б. методдор колдонулду. Ошондой эле мугалимдерди даярдоо маселеси, мугалимдик кесиптин орду, абалы, сапаты, ага коюлуучу талаптар тууралуу ЖОЖдордун педагогикалык факультеттеринин, жалпы орто билим берүүчү мекемелердин жетекчилери, мектеп мугалимдери, ЖОЖдун педагогикалык

факультеттеринин студенттери менен аңгемелешүү, сурамжылоо жана мектеп окуучуларынын арасында “Мугалим окуучунун көзү менен” аттуу анкеталык сурамжылоо иштери жүргүзүлдү (Тиркеме №11).

Учурдагы абалды аныктоочу констатациялык тажрыйбалардын негизинде байкоочу жана эксперименттик топтордү түзүү аркылуу калыптандыруучу эксперименталдык иштердин максаты, милдеттерине ылайык аны өткөрүүнүн программасы, багыттары жана этаптары аныкталды. Констатациялык эксперименталдык иштин материалдары 2.2. параграфта толугу менен берилди.

2-этапта калыптандыруучу эксперименталдык иштер эксперименттик топтордо 3 этапта пландаштырылып өткөрүлдү:

2.1. Мугалимдик кесипке кызыктыруу, мотивация берүү, анын коомдогу баалуулугун аңдап сезүү, түшүнүү, кабыл алуу этабы.

2.2. Мугалимдик кесипке даярдоо, анын маңызын, милдеттерин түшүнүү, окутуунун формалары, методдору, жаңы технологиялары аркылуу кесиптик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу этабы.

2.3. Мугалимдик кесипке педагогикалык-психологиялык, методикалык жана кесиптик дисциплиналар аркылуу калыптандырылган компетенттүүлүктөрдү педагогикалык практикада бекемдөө этабы.

3-этапта текшерүүчү экспериментте эксперименттик жана байкоочу топтордо анкеталык сурамжылоо, интервью алуу, пикирлерин жаздырып алуу аркылуу жүргүзүлүп, жыйынтыктары салыштырылды.

Мектеп муглимдери менен жүргүзүлгөн эксперименталдык иштин **1-этабын ишке ашырууда** мугалимдердин кесипке карата кызыгуусун, педагогикалык чеберчилигинин, чыгармачылык иш-аракеттерин, реалдуу абалын аныктоо максатында анкеталык сурамжылоо иштери, эсселердин сынагы уюштурулду.

2-этап. Заманбап мектептерге талабына жооп бере алган “Жаңы муундун мугалими” тренингдик кесипти жогорулатуу программасынын ишке ашыруу этабы.

Жыйынтыктап айтканда, изилдөөбүзгө билим берүү, таалим-тарбия

теориясындагы инсанга багытталган парадигмалык көз караш, билим берүүдөгү гуманисттик жана демократиялык, аксиологиялык жана антропологиялык, маданият таануучулук парадигма, компетенттүүлүк парадигма, ишмердүүлүк парадигма, этнопедагогикалык парадигма, технологиялык парадигмалар методологиялык негиз болду. Ал эми педагогикалык кадрларды даярдоо маселесин изилдөөнүн материалдары: Кыргызстандагы педагогикалык кадрларды даярдоонун тарыхый өнүгүшү; учурдагы абалы; укуктук-ченемдик камсыздалышын, анын мазмунун аныктоочу документтердин анализин камтыды.

Педагогикалык кадрларды даярдоо маселесин изилдөөнүн теориялык негиздерине, иликтениш деңгээлине, документтерге талдоо жүргүзүү, жалпылоо, үйрөнүү жана эмпирикалык (абалды аныктоо максатында констатациялык) эксперимент жүргүзүлүп, анда: анкеталык сурамжылоо, байкоо, аңгемелешүү, маектешүү, интервью ж.б. методдору; ошондой эле калыптандыруучу тажрыйбалык эксперименталдык иш, жыйынтыктарды текшерүү, салыштыруу ыкмалары, методдору колдонулду.

2.2. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун абалы (аныктоочу эксперимент)

“Кыргыз Республикасын 2018-2040-жылдарга чейин өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясында” ар бир жаран дүйнөдө атаандаштыкка жөндөмдүү жана суроо-талапка ээ болууга, дүйнөдөгү өзгөрүүлөргө ыңгайлашууга мүмкүндүк бере турган, иш жүзүндө колдонулуучу билимди жана көндүмдү пайда кылган, адамдын дараметин ачкан, инсанды ар тараптан тарбиялоого багытталган сапаттуу билим ала алат. “Кыргызстан билим берүү деңгээли боюнча алдыңкы 50 өлкөнүн катарына кирет... Биздин мекендештер эл аралык эмгек рыногунда жогорку орунду ээлейт” деген билим берүүнү өнүктүрүүгө карата болжолдоолор, келечектүү пландар мерчемделген. [298, 17-б.] Мунун өзү эртеңки коомдун татыктуу ээлерин калыптандыра ала турган жаңы муундагы педагогикалык кадрларын даярдоонун абалын аныктоону талап

кылат.

Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин практикалык жагдайы тууралуу изилдөө ишибиздин алкагында ЖОЖдордун педагогикалык багытта даярдаган окуу түзүмдөрүнүн жетекчилеринин, кафедра башчыларынын, ЖОЖдордун педагогикалык багыттарынын студенттеринин, жалпы билим берүүчү мекемелердин жетекчилеринин, мугалимдеринин, мектеп окуучуларынын арасында алдын ала түзүлгөн суроолордун негизинде сурамжылоо – аныктоочу эксперимент иштерин жүргүзүп көрдүк. Сурамжылоо иштери 5 багытта жүргүзүлдү (Тиркемелер № 11: № 1, № 2, № 3, № 4, № 5 анкеталар).

Сурамжылоолордун максаты - Кыргыз Республикасынын ЖОЖдорунда педагогикалык кадрларды даярдоонун абалын, андагы проблемалар, көңүл бура турган маселелерди аныктоо; мектептердеги мугалимдердин даярдык деңгээли тууралуу реалдуу маалыматтарды алуу менен илимий изилдөөбүздүн максатын жана милдеттерин тактоо менен ЖОЖдордо педагогикалык кадрларды даярдоо ишин жакшыртууга өбөлгө түзө турган жыйынтыктарга келүү.

Төмөндө алардын берген жоопторун талдоонун жыйынтыктары менен тааныштырабыз.

№ 1 анкета педагогикалык жогорку окуу жайлардын, факультеттердин, кафедралардын жетекчилеринин арасында жүргүзүлүп, ага 12 адам катышып, алар жалпысынан 29 суроого жооп беришкен. Анкеттештирүүгө Ж. Баласагын атындагы КУУнун, И. Арабаев атындагы КМУнун, К. Карасаев атындагы БМУнун, С. Нааматов атындагы НМУнун, Кыргыз-Өзбек эл аралык университетинин педагогикалык багыттагы факультеттеринин жетекчилери, кафедра башчылары, профессорлор катышкан. Алардын айрым суроолорго берилген жоопторуна көңүл бурсак:

Респонденттердин жоопторунан мугалимдик кесипке даярдаган окуу жайдын окутуучулары үчүн илимий даражасы да, мектептеги практикалык методикалык тажрыйбасы экөө тең болгону маанилүү экендиги белгиленсе (83,3%), ал эми 16,7% жооптор практикалык бай тажрыйба көбүрөөк маанилүү

экендигин көрүүгө болот.

Мугалимдик кесипке даярдаган кайсы окуу жайлар менен байланышыңыздар бар? Алар менен кайсы маселелер боюнча кандай формаларда иш алып барасыздар? – деген суроого 36,4% респонденттер байланыштын жоктугун белгилешсе, ал эми калган 63,6% республикадагы бир катар окуу жайларды аташкан. Булардын ичинен катышуучулардын 36,4%ы И. Арабаев атындагы КМУну көрсөтүшкөн. Мындан аны педагогикалык багыттагы адистерди даярдоодо негизги педагогикалык кадрларды даярдоочу борбор катары кароого мүмкүндүк түзөт. Педагогикалык кадрларды даярдоо маселелерин биргелешип чечүүдө ЖОЖдордун ортосундагы кызматташтык мамилени күчөтүүнүн, бирдиктүү иш аракеттерди жолго коюунун, тажрыйба алмашуунун виртуалдуу желесин түзүүнүн зарылдыгын белгилейт.

Мугалимдерди даярдоо маселеси боюнча иш берүүчүлөр менен кандай иш-аракеттерди жасап келесиздер? – деген суроого негизинен респонденттердин 69,2%ы “окуу пландарын түзүүдө” деп жооп берсе, андан кийинки эле орунда “практика иштерин өткөрүүдө” деген жоопту көрө алдык. Ошондой эле “мамлекеттик сынакты кабыл алууда” жана “ар кандай семинар, тренинг, тегерек стол, конференцияларды өткөрүүдө” кызматташа тургандыгын респонденттердин 53%ы белгилешкен. Албетте азыркы учурда окуу жайлар практикага базалык мектептерден тышкары, окуу-таанышуу практикасын өтөө үчүн сураныч каттардын негизинде аймактарга жиберүү практикасы да колдонулууда. Мындай практика аларды окуусунан кийин ошол мектепке кайтып баруусуна жол ачат. Бирок окуу пландарын түзүүгө мектеп жетекчилери формалдуу түрдө гана катышуу менен, чындагында андагы киргизилген дисциплиналардын канчалык деңгээлде келечектеги кесипчилик үчүн мааниси бар экендигин реалдуу талкууга алган учурлар жокко эсе деп кесе айтууга болот.

Окуу планына болочок мугалимди бүгүнкү замандын талабына ылайык даярдоо максатында кайсы окуу дисциплиналарын киргизип жатасыздар? -

деген суроого келген жооптордо стандартта сунушталгандардан тышкары ар кандай дисциплиналар, ар кандай көлөмдө, мисалы: “Дифференциацияланган жана интеграцияланган окутуу”, “Окутуунун санариптик технологиялары”, “Дистанттык билим берүүнүн негиздери”, “Окутуунун жаңы технологиялары”, “Тарбиялоо ишинин теориясы жана методикасы”, “Инклюзивдик билим берүү” сыяктуу сабактарды киргизип жатышкандыктары белгиленген. Алардын киргизилиши мугалимдин заманбап талаптарга ылайык окутуунун жана тарбиялоонун методдору менен технологияларын колдонууга карата көрүлгөн аракет деп баалоого болот. Бирок алардын жана жалпы эле башка дисциплиналардын окутулушунда болочок мугалимдин кесиптик жана универсалдык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу кандай жүрүп жаткандыгы суроо туудурат. Себеби ЖОЖдун окутуучуларынын көбүндө окуу программаларын түзүүдө студенттерге өзүнүн окутуп жаткан дисциплинасы аркылуу кайсы компетенттүүлүктөрдү, кандайча калыптандыра тургандыгы тууралуу так билгичтиктер жок. Бул маселеде алар өздөрү да кыйналышат. Ушул жагдайдан алганда, психологиялык-педагогикалык дисциплиналардын мазмунуна “жаңы муундун мугалими” ээ болууга тийиш болгон билим, билгичтик, көндүмдөрдү кызыл сызык менен белгилеп жана бул боюнча атайын кошумча “Жаңы муундун мугалиминин кесиптик компетенттүүлүктөрү”, “Жаңы формациянын мугалими”, “Келечектин мугалими” сыяктуу окуу дисциплинасы же тренинг сабактар киргизилиши керектигин шарттайт.

Сиздерде окуп жаткан студенттер мугалимдик кесипти өз ниети менен тандап келишкен деп ойлойсузбу? – деген сурообузга жооптордун 77,9%ында “ооба”, 15,4%ында “кокусунан келгендер көбүнчө” десе, 7,7%ы “ата-энесинин тандоосу болгон” деп көрсөтүлгөн. Ооба чындыгында учурда педагогикалык кесипти тандаган жаштардын саны көбөйүүдө. Бул жумуш орду менен камсыз болуу мүмкүнчүлүгү жана стабилдүү айлык акы менен түшүндүрүлөт. Анткени менен ошол студенттерди кесипке карата шыктандыруу иши ЖОЖдордо жеткиликтүү жүргүзүлүп жатабы? Алардагы даярдыктын деңгээли азыркы мектептин суроо талабына жооп береби? Студенттер окууну аяктаганча өз

ойлорунан кайтып кетишпейби? - деген суроолордун жообу азырынча так эмес.

Мугалимдик адистикке тапшырган абитуриенттердин билим деңгээли кандай? – деген суроого 69,8% жооптор “орто” дегенди көрсөтсө, 30,2% “жогору” деген жоопту беришкен. Мындай жооптор педагогикалык багыттагы даярдалып жаткан болочок адистердин деңгээли талапка ылайык экендигинен кабар берет деп айтууга да жол берет. Бирок ЖРТнын жыйынтыгы менен төмөнкү балл алган абитуриенттер аргасыз мугалимдикке тапшырып жаткандыгын да жашыра албайбыз? Эгерде бүгүн мыкты окуган студенттер мектепке барып анын талаптарына жооп берүүдө аксап жатышса, ал эми салыштырмалуу орто окуган бүтүрүүчүлөр мектепке барып ортозаар мугалим болушабы? Адатта мектепте мыкты окуган окуучулардын арасынан гана мугалим болууну каалагандар чыкчу эле. Ал эми орто окуган студенттин мугалимдик кесипке болгон мотивациясы канчалык? деген суроо жаралат.

Студенттерди мугалимдик кесипке шыктандыруучу кандай иш-аракеттерди жасайсыздар? – деген суроого 61,5% жооптордо “семинарларды, тегерек стол, конференцияларды уюштурабыз”, 15,4%ында “конкурс, олимпиадаларды өткөрөбүз” деп белгиленсе, 15,4%ында мындай иштерди өткөрбөй тургандыгын, ал эми болгону 7,7%ында гана “алдыңкы мугалимдер менен жолугушууларды өткөрөбүз” деген жоопторду көрдүк. Мугалимдик кесипке даярдоодо эң негизги маселе бул болочок адистерди ушул кесиптин жашоо-турмуштагы маанилүүлүгүнө, баалуулугуна, келечектүүлүгүнө шыктандырууда экендигин белгилеп кетүүбүз керек жана ал жогорудагы белгиленген иш-чараларды мазмундук, маанилик жактан күчөтүү менен бирге, күнүгө, ар бир сабакта жүргүзүлүүгө милдеттүү.

Мектепке болочок мугалимдерди даярдоодо кандай кыйынчылыктар бар? – деген суроолорго: “билимдери төмөн абитуриенттердин педфакка келүүсү”, “ЖОЖдо методика боюнча кесибин жогорулатуу абдан аз кездешет”, “теория менен практиканын, мектеп менен ЖОЖдун байланышын күчөтүү зарыл”, “педагогикалык практика боюнча” кыйынчылыктарды белгилешет.

Сиздердин бүтүрүүчүлөрдүн канча %ы мектепке мугалим болуп иштеп

жатышат? – деген суроого окуу жайлардын жооптору ар кандай көрсөткүчтөр берилип, 18%дан 80%га чейин иштеп жаткандыгы көрсөтүлгөн.

Бүтүрүүчүлөр менен байланышыңыздар барбы? – деген суроого 54,5%ы “ооба”, 36,4%ы “айрымдары менен гана”, 9,1%ы “жок” деп белилешкен. Мындан ЖОЖдордун бүтүрүүчүлөр менен кайтарым байланышынын начардыгы, реалдуу турмушта анын жокко эсе экендигин айтуу туура болот.

Мектептеги алдыңкы, новатор мугалимдер менен байланышыңыздар барбы? Кимдер менен? – деген суроого да 65% гана респонденттер жооп берген. Аларда: “Бектур Исаков, Гапыр Мадаминов, Нуржамал Козубекова, Нургүл Шарапова, Илгиз Шамырзаев, Нургүл Алиева, Мелис Музулманов, Кыялбек Акматов, Гульнара Дайырбекова”, “ар бир мектептин эн жакшы окутуучулары менен”, “Мамбетакунов Э. М. Асипова Н. А ж.б.”, “№5 улуттук гимназиясынын мугалимдери”, “К.Тажиков, Байымбетова, М.Касмалиев, Н. Байматов ж.б” деп белгиленсе, көбүнчө жооптордо Бишкек шаарынын № 5 улуттук компьютердик гимназиясы менен болгон байланыштын бар экендигин байкай алдык. “Сөз чакырат, үлгү ээрчитет”, “Миң укканча, бир көргөн артык” дегендей, жаңы муундагы мугалимди даярдоодо алдыңкы тажрыйба менен тааныштыруу, ийгиликтүү практик педагогдор менен жолуктуруу абдан маанилүү.

Студенттерди чыгармачылык, илимий-изилдөөчүлүк иштерге тартуу боюнча кандай иш-аракеттер жүргүзүлөт? – деген суроого 54,5% “конференциялар”, 36,4% “конкурстар”, 9,1% “семинарлар” деп жооп беришкен. Жаңы муундун мугалимин калыптандыруудагы эң маанилүү маселелердин бири алардагы чыгармачылык, изденүүчүлүк менен эмгектенүү көндүмдөрүн калыптандыруу. Ар бир окуу дисциплинасынын алкагында бул сапаттарды калыптандырууга байланышкан иш-аракеттер жасалып жана анын жыйынтыктары жогоруда белгиленген формаларда жыйынтыкталып туруусу жакшы натыйжаларды берет.

Илимий-изилдөө, бүтүрүү квалификациялык иштерге көбүнчө окулуп жаткан предметтин методикасына байланыштуу 45,5%, педагогика боюнча

27,2%, окулуп жаткан предметтин теориясы боюнча 27,3% темалар бөлүнөрү көрсөтүлөт. Мугалимдерди даярдоонун психологиялык маселелерине, кесиптик өнүгүүгө арналган темаларга дээрлик кайрылбагандыгы көрүнүп турат. Ошондой эле курстук жана бүтүрүү квалификациялык иштердин тематикасын бекитүүдө жаңы муундун мугалимин калыптандырууга байланыштуу маселелер жокко эсе.

№ 2 анкета жалпы орто билим берүүчү мекемелердин жетекчилеринин арасында жүргүзүлүп, ага Бишкек шаарынан, Чүй облусунан (Сокулук, Панфилов, Чүй, Ысык-Ата райондору), Баткен облусунан (Лейлек, Баткен райондору), Жалал-Абад облусунан (Жалал-Абад, Таш-Көмүр шаарлары, Базар-Коргон, Токтогул, Тогуз-Торо, Ала-Бука, Чаткал райондору), Талас облусунан (Талас шаары, Талас, Кара-буура райондору), Нарын облусунан (Нарын, Жумгал, Ат-Башы, Кочкор райондору), Ысык-Көл облусунан (Балыкчы шаары, Ысык-Көл району), Ош облусунан (Алай району) жана Өзбекстан Республикасынан (Жыззак облусу, Ташкент облусу) жалпы 87 респондент катышкан. Алардын ичинен 26сы мектеп директорлору, ал эми 37си директордун орун басарлары болуп саналат.

Мектеп жетекчилерине 15 суроо узатылган. Аларга берилген жооптордун мазмуну төмөндөгүдөй болду:

Сиз иштеген мектепте ар бир мугалимдин педагогдук квалификациясы барбы? - деген суроого 75,6%ы “ооба” деп жооп берсе, ал эми 24,4%ында “айрымдарыныкы жок” деп көрсөтүлгөн. Мындан мектепте иштеп жаткандардын арасында педагогикалык атайын билимге ээ эмес адистердин мугалимдик кесипте иштеп жаткандыгын кабарлайт.

Сиздердин мектепте мугалим кадрлары жетиштүүбү? Кайсы предметтерден мугалим жетишпейт? - деген суроого жооптор төмөндөй көрсөткүчтөрдү берген: чет тили – 22,1%, химия – 15,6%, физика – 14,3%, орус тили жана адабияты – 10,4%, музыка – 10,4%, башталгыч класс – 7,8%, көркөм өнөр – 6,5%, математика - 3,9%, информатика – 2,6%, география - 2,6%, биология – 2,6%, тарых – 1,3%, кыргыз тили жана адабияты – 0%. Мындан эн

эле мугалимдердин жетишсиздиги байкалган предметтер бул чет тили, химия, физика, орус тили жана адабияты, музыка болсо, ал эми алынган жыйынтыктан кыргыз тили жана адабияты сабагы боюнча мугалимдер толук экендиги жана ушул багытка студенттердин көп тапшыраы байкалып калды. Учурда физика-математикалык жана табият таануу предметтеринен мугалим жетишпегендиги бул дисциплиналардын татаалдыгы менен түшүндүрүлсө, чет тилин бүткөндөрдүн көпчүлүгү мугалимдик кесип менен иштеп кетишпейт. Ошондой эле бүгүнкү күндө Кыргызстандын орус тилдүү мектептерине мугалимдер жетишпегендиги кескин түрдө өстү. Бул мугалимдик кесипке көбүнчө айыл мектебинин бүтүрүүчүлөрү келип жаткандыгы менен байланыштуу.

Мугалимдик кесипке даярдаган кайсы окуу жайлар менен байланыш бар? – деген суроого берилген жооптордон мектеп менен байланыш түзгөн окуу жайлар катары И. Арабаев атындагы КМУ (32,9%), Ж. Баласагын атындагы КУУ (30,6%), ОшМУ (9,4%) эсептелсе, ал эми К. Карасаев атындагы БМУ тууралуу бир да жоопто айтылган эмес. Окуу жайлардын мектеп менен реалдуу байланышын күчөтүүсү керектиги көрүнүп турат.

Кайсы жогорку окуу жайлары сиздерди окуу пландарын түзүүдө, мамлекеттик сынакты кабыл алууда, практика иштерин өткөрүүдө кызматташууга чакырат? – деген суроого берилген жооптордон ЖОЖдор менен кызматташууну жакшыртуу талап кылынарын белгилеп кетүүбүз керек. Окуу жайлардын ичинен мектеп менен тыгыз кызматташуу жүргүзгөндөр катары Ж. Баласагын атындагы КУУ 22,5%, И. Арабаев атындагы КМУ 16,7%, ТалМУ 10,7% болсо, ОшМПУ, С. Нааматов атындагы НМУ, К. Тыныстанов атындагы БМУда кызматташуу төмөн деңгээлде жүргүзүлөрү, ал эми К. Карасаев атындагы БМУ бул боюнча такыр иш жүргүзбөгөндөй пикир калтырат.

Педагогдук кесипти аяктап келген бүтүрүүчүлөрдүн деңгээли азыркы мектептин талабына жооп береби? – деген суроого респонденттердин 78,8%ы “ооба”, 21,2%ы “жок” деп жооп берген. Мында ЖОЖдордун жетекчилеринин бул суроого берген жообу менен негизинен дал келет. Демек болочок

мугалимдерди даярдоо ишинде ЖОЖ менен мектептин ортосундагы байланышты күчөтүп, чогуу аракет жасоонун зарылдыгы бар.

Сиздин пикиринизде жогорку окуу жайларда мугалимдик кесипке даярдоодо эмнелерге көңүл бурушу зарыл? – деген маанидеги суроого жетекчилер мындайча жооп беришкен: “методикалык даярдыкка” – 50,6%, “теориялык билимге” – 16,5%, “окутуучулук-профессордук курамдын сапатын жогорулатууга” – 14,1%, “мектеп менен байланышты күчөтүүгө” – 10,6%, “материалдык-техникалык базаны чыңдоого” – 8,2%, Демек мында теориялык алган билимди практикада колдоно билүү жөндөмдүүлүктөрүн калыптандырууда, методикалык даярдык көрүүдө өксүктөр бар экендиги көрүнүп турат. Жаңы муундун мугалимин жеткиликтүү даярдоо үчүн ЖОЖдун окутуучулук-профессордук курамынын жаңы кесиптик көндүмдөрү калыптанган болушу шарт. Учурда кесипти жогорулатуу курстары атанган ар кандай онлайн жана офлайн курстарынын көбөйүшү, алардан окутуучулардын сертификат алуу үчүн гана формалдуу жазылып алышы, мугалимдердин портфолиосунда андай сертификаттардын көп санда болгону менен бирок алардын кесиптик чеберчилигин өстүрүүгө карата канчалык таасир этип жаткандыгы күмөн туудурат. Мунун кедергиси кийинки берген суроого:

“Мектепке келген жаш адистерде көбүнчө кездешкен кемчиликтер кайсылар?” – деген суроого: “методикалык даярдыктын начардыгы” – 34,9%, “теориялык билимдин начардыгы” – 24,4%, “чыгармачылык менен иштөөгө даяр эместиги” – 16,3%, “окуучулар менен мамиле курууга даяр эместиги” – 12,8%, “маалыматтык технологияларды колдоно албагандыгы” – 11,6% - деп берген жооптордон ачык-айкын көрүнүп калды.

Мектепке келген жаш адистерде артыкчылыктар кайсылар? – деген суроого: “маалымат булактарынын көп түрдүүлүгү, интернет тармактарын терең өздөштүрө билгендиги” - 61,6%, “маалыматтык технологияларды колдоно билүүсү” – 15,1%, “билимдин ар тараптуулугу” – 9,3%, “окуучулар менен турмушка карата көз караштарынын дал келүүсү” – 9,3%, “мобилдүүлүгү” – 4,7% деп, алардын ичинен жаш адистердин эң эле чоң

артыкчылыгы катары жаңы муундун өкүлдөрү катары “маалымат булактарынын көп түрдүүлүгү, интернет тармактарын терең өздөштүрө билгендиги” жана “маалыматтык технологияларды колдоно билүүсү” баса белгиленет. Муну менен алар замандын талаптарына ылайык мугалим болуу мүмкүнчүлүгүнүн көптүгү, алардын балдарга дүйнө таанымынын жакындыгы мектепке жаш мугалимдерди тартуунун зарылдыгы бар экенин бекемдейт.

Мыкты мугалим болуу эмнелерден көз каранды?- деген сурообузга: “методикалык даярдыктан” – 26,7%, “чыгармачылык менен иштөөгө карата даярдыктан” – 26,7%, “теориялык билимден” – 16,3%, “жаңы маалыматтык технологияларды колдоно алуудан” – 15,1%, “окуучулар менен мамиле кура билүүдөн” – 15,1% деп берилген жооптордон биринчи кезекте методикалык, чыгармачылык менен иштөөгө карата даярдыктан көз каранды экендиги баса белгиленет.

Мугалимдер жаңы маалыматтык технологияларды колдонуу тажрыйбасын кай жактан үйрөнүп жатышат?- деген суроого: “кесипти жогорулатуу курстарынан” – 43,5%, “педагогикалык бирикмелерден” – 22,4%, “өз алдынча интернет тармактардан” – 17,6%, “онлайн окутуу курстарынан” – 16,5% берилген жооптордо негизинен кесипти жогорулатуу курстарынын орду баса көрсөтүлгөн. Бирок жогоруда белгиленгендей алардын сапаты күмөн туудурат.

Жетекчи катары жаңы адисти жумушка алууда биринчи кезекте эмнесине көңүл бурасыз? – деген суроого берилген эң көп жооптордон: “чыгармачылык менен иштөөгө карата даярдыгына, жигердүүлүгүнө, демилгечилдигине” (46,5%) деген ойлорду байкадык. Бул заманбап мугалимди мүнөздөгөн эң зарыл сапаттар экендигин жана аларды калыптандырууга чоң көңүл бурулушу керектигин белгилешибиз керек.

Педагогикалык кадрлардын практикалык абалы тууралуу маалыматтарды топтоо үчүн биз **№ 3 анкетаны жалпы билим берүүчү мектептин мугалимдеринин** арасында да сурамжылоо иштерин жүргүздүк. Ага республиканын бардык облустарынан 290 мугалим катышкан. Жалпысынан

аларга 23 суроо берилип, төмөнкүдөй жоопторду алууга мүмкүн болду:

Сурамжылоого катышкандардын 79,5%ын айыл-кыштактардын, элеттик мектептердин мугалимдери түзгөн. Ал эми калган респонденттерди бөлүштүрүүдө: кичи шаардан 8,2%, ири шаар, аймактык борборлордон 6,6%, борбор шаардан 5,7% катышканын көрүүгө болот. Мындан республикабыздагы жалпы мугалимдердин 80%ын айыл мектебинин мугалимдери түзөрүн белгилей алабыз.

Аймактык өзгөчөлүктөрүнө карата бөлүштүрө келгенде сурамжылоо ишибизге бардык облустардын мугалимдери катышкан: Нарын (43,4%), Жалал-Абад (15,6%), Ош (15,5%), Талас (7,5%), Чүй (7,4%), Баткен (4,9%), Бишкек (4,1%), Ысык-Көл (1,6%).

Сурамжылоого катышкан мугалимдердин жаш өзгөчөлүктөрү: 22-35 – 38,5%, 36-50 – 42,6%, 51-60 – 17,2%, 61-75 – 1,7%ды түзүп, 81% катышкан мугалимдер 22ден 50 жашка чейинкилер экендигин көрө алабыз. Мындан изилдөө ишибиз үчүн мугалимдик кесип үчүн эң активдүү курактагы адамдар тартылгандыгы, алардын жоопторунун изилдөөбүздүн натыйжалуулугун арттырууга жардам берет деген ишеним жаратат.

Сурамжылоо ишине катышкандардын 90,2%ы аял, 9,8%ы эркек мугалимдер болгон. Мындан учурда мугалимдик кесипте негизинен дээрлик аялдар гана иштеп жаткандыгын, гендердик баланстын сакталбай калгандыгын, бул көрүнүш бала тарбиялоо маселесине келгенде негативдүү таасир берерин айтууга болот. Жоопкерчиликтүү жана түйшүктүү кесипти аркалоо эжейлердин мойнуна жүктөлгөндүгү жакшы көрүнүш эмес.

Изилдөө ишибизге башталгыч (16%) жана жогорку (84%) класстардын мугалимдери катышты.

Изилдөө ишине тартылган мугалимдер “ЖОЖдон алган билимиңиз жеткиликтүү болдубу?” деген суроого 78,7%ы “ооба” деген жоопту берсе, ал эми 21,3%ы “жок” деп жооп беришкен.

Мугалимди даярдоодо ЖОЖдор эмнеге көңүл буруусу керек? дегенде респонденттер төмөнкүчө жооп берген: “практикага, окутуунун методикасына”

– 79,5%, “мектеп менен байланышты күчөтүүгө” – 30,3%, “теориялык терең билим берүүгө” – 13,9%, “жооп берүүдөн кыйналам” – 2,5%. Демек, ЖОЖдун студенттерин практикалык ишмердүүлүккө даярдоонун деңгээли талапка ылайык келбегендигин көрүп турабыз. Ошондой эле студенттерге предметтик билимди берүүгө көбүрөөк басым жасалып, ал эми аны окутуунун методикасын үйрөтүүгө маани берилбей калып жатат.

Жакшы мугалим болуу үчүн кандай шарттар зарыл? – деген сурообуздун жооптору төмөнкүдөй болгон: “методикалык жардам, кесипти жогорулатуу курстары” – 72,1%, “материалдык-техникалык база” – 35,2%, “айлык акыны көбөйтүү” – 22,1%, “мотивация берүү” - 18%. Мугалимдердин деңгээлин көтөрүүдө аларга методикалык көмөк көрсөтүү, кесипти жогорулатуунун мааниси баса белгиленет.

Сиз өзүңүздү мыкты мугалиммин деп эсептейсизби? деген суроого 77,9% мугалим “ооба”, 22,1%ы “жок” деп жооп берген. Эмне үчүн мыкты мугалим катары эсептей албайт? Өзүнүн кесиптик дараметинен күмөн санаган мугалимдер окуучуларда ишеним жарата алабы? Аларга жеткиликтүү билим берип, окууга шыктандыра алабы? деген сыяктуу суроолор жаралат. Бул үчүн мугалимдердин кесиптик компетенттүүлүгүн өркүндөтүүчү, өзүн өзү өнүктүрүүчү, өзүнө өзү баалоосун өстүрүү курстарына маанисин бул жерден да күчөтөт.

Сиз конкурстарга катышууга кызыгасызбы?- деген суроого 91,2% мугалимдер “ооба”, 9,8%ы “жок” деген жооптор болгон. Мындан мугалимдердин дээрлик көпчүлүгү чыгармачылык эмгекке кызыгары көрүнүп турат. Демек алардын арасында ушундай иш-чараларды көбүрөөк уюштуруу кесипке карата кызыгуусун ого бетер арттырат.

Өзүңүздү өстүрүүдө эмне кыласыз? - деген суроого: “кесипти жогорулатуу курстарына барам” – 50,8%, “ачык сабактарды, иш-чараларды өтүп турам” – 47,5%, “китеп окуйм” – 40,2%, “ар кандай конкурс, иш-чараларга катышам” – 28,7% деп жооп беришкен. Бул суроодон дагы мугалимдер үчүн кесибин жогорулатуу, билимин өркүндөтүү курстарынын ролу күчтүү экенин

көрө алабыз. Ошондой эле алар чыгармачылык эмгекте өздөрүн өстүрө аларын белгилешкен. Ал эми айрым мугалимдердин кесипти жогорулатууга карата кызыгуусу да, жоопкерчилиги да жок экендиги байкалат.

Акыркы 3 жылда сабакта компьютерди, интерактивдүү тактаны ж.б. каражаттарды көбүрөөк пайдаланып калдыңызбы? – деген суроого: “дайыма колдоном” – 34,4%, “кээде” – 58,2%, “колдонбойм” – 7,4% - деген жооптор алынды. Маалыматтык технологиялардын жетишкен заманында мугалимдердин 35%ы гана аны колдонуу менен иш алып барып жаткандыгы, калган мугалимдерди да алардын деңгээлине чыгаруу талабын коет. Себеби бүгүнкү күндө окуучуларга кызыктуу сабак берүү үчүн, мугалим өз деңгээлин өстүрүп турууга милдеттүү.

Мугалимдердин кесиптик-тармактык бирикмелеринде активдүү катышасызбы? – деген суроого: “мектептеги чыгармачыл мугалимдердин бирикмеси” - 46,7%, “педагогдордун аймактык деңгээлдеги тармактык бирикмеси” – 27,9%, “кызыгам, бирок убактым жок” – 21,3%, “кызыкпайм, катышпайм” – 4,1% деген жооптор алынган. Мындан мугалимдер көбүнчө өз мектебинин чөйрөсүндө гана болуп жатканы көрүнүп турат. Аларды кесипке шыктандырууда аймактык, республикалык деңгээлдеги тармактык иш-аракеттерди көбүрөөк уюштуруунун зарылдыгы бар.

№ 4 анкета ЖОЖдордун студенттери үчүн жүргүзүлүп, ага жалпысынан 460 студенттин жообу алынган. Негизинен сурамжылоого Ж. Баласагын атындагы КУУ, Талас мамлекеттик университети, А. Мырсабеков атындагы ОшМПУ, Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек университети, Билим берүүдөгү технологиялар жана стратегиялык изилдөөлөр институту, Нарын мамлекеттик университети, Т. Эрматов атындагы музыкалык педагогикалык колледж, К. Карасаев атындагы БМУнун педагогикалык багыттардагы студенттери катышкан.

Кесипти туура тандадым деп эсептейсизби? - деген суроого студенттер төмөнкүчө жооп беришкен: “ооба, албетте” – 83,8%, “ЖРТнын баллы ушуга туура келгени үчүн” – 7,8%, “ата-энемдин тандоосу” – 5,9%, “жок” – 2,5%. Бул

көрүнүш акыркы убактарда педагогикалык адистиктерге карата студенттердин кызыкчылыгынын арта баштагандыгын күбөлөндүрөт.

Мугалимдик кесипке даярдалууда кайсы дисциплиналар сизге маанилүү болду деп эсептейсиз?- деген суроого: педагогика, психология, предметтерди окутуунун методикасы боюнча дисциплиналар, тил сабактары, кесиптик дисциплиналар, жаңы маалыматтык технологиялар боюнча дисциплиналар, жалпы бардык эле дисциплиналардын маанилүүлүгүн, ошондой эле практиканын ролун баса белгилешкен.

Эгерде сизде мүмкүнчүлүк болсо кайсы окуу дисциплиналарын окутуудан алып салмаксыз? – деген суроого көпчүлүгү “эч бир дисциплинаны алмак эмесмин, бардык эле дисциплиналардын келечекте кереги тийет”, “ар бир предметти окуп өнүгүүсү зарыл деп ойлойм”, “баары керек деп ойлойм, бирок бири-бири менен тыгыз байланышта өтүлсө”, “Бардык дисциплиналардан керектүү билим ала алдык. Дисциплиналардын бардыгы керектүү, болгону сапаттуу өткөрүлсө” деген ойлорун ортого салса, ал эми кай бир жооптордо “кесипке гана тиешелүү сабактар өтүлсө болмок”, “айрым сабактарды, мисалы: философия, дене тарбия, химия, физика, биология, дин таануу, Манас таануу, турмуш-тиричилигинин коопсуздугунун негиздери”, анатомия, КСЕ сыяктуу сабактарды алып салуу керектигин” белгилешет. Студенттердин көпчүлүгү кээ бир окуу дисциплиналары мектеп программасынан бери окутулуп, бирок ЖОЖдо деле кайрадан кайталанып ошол эле программада окутулуп келгенин нааразылык менен белгилешет. Мисалы, “тил сабактары баягыдай эле зат атооч, этиш, грамматикалык талдоо ж.б.у.с. кайталанма материалдар менен жык толгон, андан көрө аларды кесипке багыттап окутуунун зарылдыгынан чыга кароо керек да, ошол эле математика, тарых ж.б. сабактар...” деген ойлорду беришкен.

Сиз окуган предмет боюнча эмнени өзгөрткүңүз келет? - деген суроого төмөнкүчө жооптор алынды: “окутуунун методдорун” – 47,2%, “окутуу формаларын” – 19,7%, “окутуунун каражаттарын” - 19,6%, “сабактын мазмунун” – 13,5%. Мындан мектеп мугалимдеринин жана жетекчилеринин

ойлору менен дал келүүчүлүктү байкоого болот. Негизинен ЖОЖдогу педагогикалык билим берүүнү жакшыртууда предметтерди окутуунун методикасына байланыштуу жагдайын кайрадан карап чыгуу керектигин белгилеп кетүү керек.

Окутуунун кайсы метод, формалары өзүн актабай калды? - деген суроого: “маалыматты курулай жаттоо, кайталап айтып берүү” – 42,9%, “мугалимдин китептик материал менен чектелүүсү” - 13,1%, “сабактын дайыма окшош формада өтүлүүсү” – 39,9%, “тапшырмалардын бир түрдүүлүгү” - 4, 1% деп жооп беришкен. Мындан билимди курулай кабыл алуу, репродуктивдүү билим берүү, окутуу формаларынын стандарттуулугу болочок адистин сабакка болгон кызыгуусун төмөндөтүп, алардын кесиптик жөндөмдүүлүктөрүн калыптандырууга өбөлгө түзө албай калгандыгын көрсөтөт.

Сиз өз алдынча иштөө үчүн сунушталган адабияттардан окуйсузбу? – деген суроого жооптор төмөнкүчө болду: “ооба, албетте” – 36,3%, “айрым учурларда” – 59,3%, “тилекке каршы, жок” – 2,9%, “убакыт бөлө албайм” – 1,5%. Мындан студенттердин адабияттар менен иштөөгө тапшырмаларды түшүнүктүү берүү жана аны текшерип алуу ишин туура уюштуруу маселеси келип чыгат.

Кайсы тармактагы адабияттарды көбүрөөк окуйсуз?- деген суроого: “психология тармагында” – 46,7%, “педагогика тармагында” – 27,4%, “методика тармагында” – 9,5%, “теориялык билимдер боюнча” – 16,4% сыяктуу жооптор болду. Дегеле учурда жаштар, жалпы эле коомдогу инсандарды психологиялык маселелер, жан дүйнө проблемалары абдан ойлондурут. Ошондуктан алар бул багыттагы адабияттарга кызыгат. Мунун болочок мугалимдер үчүн дагы таасири абдан чоң. Себеби алар эртеңки келечекте адамдар, жаш муундар менен иштешет, андыктан алар менен баарлашуу, мамиле түзө билүү жөндөмдүүлүктөрүнө ээ болушу зарыл.

Педпрактикадан кийин сиздин мектепте окуган окуучуларыңыз калуунузду суранышты беле?- деген суроого: “ооба, себеби мен аларды абдан жакшы көрчүмүн” – 52,9%, “алар мага абдан көнүп калышыкандыктан

ажырашуу кыйын болду” - 33%, “сабагымды жакшы өткөнгө аракет жасадым, бирок окуучулар менен жакын мамиле түзүү тууралуу ойлонбоптумун” – 11%, “алар менин кеткенимди сезишкен деле жок” - 3,1% - деп жооп беришкен. Мындан студенттер мугалимдик кесипти сүйүп калууга, дал мына ушул балдар менен иштөө мезгилинде жетишерин айтууга болот. Ошондуктан практиканын мааниси болочок мугалимди даярдоо процессинде өтө маанилүү.

Сиз өзүңүздүн мектептеги практикалык ишмердүүлүккө карата болгон даярдыгыңызды кандай баалайсыз? – деген сурообузга: “толук даярмын” – 25,6%, “белгилүү бир деңгээлде даярмын” – 57,8%, “жооп берүүдөн кыйналам” – 4,5%, “даярдыгым жеткиликтүү эмес” – 12,1% - деген жоопторду ала алдык.

Балдарды тарбиялоо ишине даярсызбы?- деген суроого берилген төмөндөгү жооптор: “ооба – 55,4%, “жок” – 11,4%, “бул боюнча ЖОЖдо атайын сабактар жок” – 2,5%, “өз алдынча даярданып жатам” – 30,7% - студенттердин балдар менен иштөөгө карата кызыкчылыгын, даярдыгын көрсөтөт.

Изилдөө ишибиздин максаттарын аныктоого толугураак жалпы абалды, көз карашты аныктап алууда окуучулардын дагы бүгүнкү күндөгү мугалимдер тууралуу ойлорун билүү үчүн **“Мугалим окуучунун көзү менен” деген аталыштагы № 5 анкета**, мектеп окуучуларынын арасында жүргүзүлдү. Себеби мугалимдин ишинин эң негизги объектиси бул окуучу. Анын эмгегинин деңгээли дал ошол окуучу аркылуу бааланат. Азыркы инсанга багыттап окутуу парадигмасынан алып караганда, билим берүү процессинде окуучунун ою, каалоосу, керектөөсүнөн чыга аракет кылуу максаттуу деген ойго токтотот. Бүгүнкү күндө окуучу кандай мугалимди күтөт? – деген суроонун жообу кызыктырышы керек.

Сурамжылоо ишине республиканын бардык облустарынан 1-11-класстарынан 300 окуучу катышты. Аларга жалпы 11 суроо берилип, жыйынтыгында төмөнкүдөй жооптор алынды:

Окуучунун пикири боюнча мугалим болуудагы эң башкы нерсе катары анын “өз сабагын мыкты билүүсү” (54,9%), “сабакты кызыктуу өтүшү”

(35,7%), “адамгерчиликтүү, боорукер, мээримдүүлүгү” (21,3%), “мүнөзүнүн ачык, шайыр болушу” (9,4%) деген сыяктуу ж.б. жооптор айтылып, мындан азыркы муундун мугалимге койгон талаптары жана күтүүлөрү ачык көрүнүп турат. Жаңы муундун мугалими – теориялык билим менен методикалык чеберчиликти айкалыштыра билген кесипкөй, гумандуу инсандык сапаттарга ээ, позитивдүү адам болушу шарт.

Окуучулардын жоопторундагы идеалдуу мугалимдин жашы “30дан 40ка чейин” (50,8%), “22 ден 30 жашка чейин” (39,3%), “40тан 55ке чейин” (8,3%), “55тен жогору” (1,6%) болсо деген пикирлер көбүнчө алардын салыштырмалуу жаш, ошол эле мезгилде тажрыйбалуу мугалимдер менен иштегилери келгендигин билдирет. Себеби жаш мугалимдер окуучунун көз карашын жакшы түшүнөт жана бүгүнкү маалыматтык технологиялык коомдун талаптарына тез ыңгайлашуу менен, жаңы муундун педагогу катары замандын талабына ылайык билим берүү процессин жүргүзүүгө жөндөмдүү болушат.

Окуучулар идеалдуу мугалим – бул “окуучуларды шыктандыра билген” (58,6%), “ишине жоопкерчиликтүү” (27%), “окуучуну колдогон” (22,5%), “көп окуган, көп нерсеге кызыккан” (18,9%), ж.б. сапаттарга (7,8%) ээ адамды түшүнүшөт. Андыктан, мугалим эң биринчи кезекте окуучуну жана кесибин сүйгөн, ага берилген, кызыккан, чыгармачылык менен эмгектенген, окуучуга ишенген, аны бийик максаттарга шыктандыра билген мотиватор болуусу абдан зарыл. Себеби окуучу мугалимден дал ушул нерселерди күтөт. Бул үчүн албетте ал өзү кесибинен рахат алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу зарыл.

Мугалимдер сабакты кызыктырып өтөбү? – деген суроого окуучулар ар кандай жооп беришет, алардын жарымы (52%) сабактардын кызыктуу экендигин айтышса, баардык эле мугалимдер андай эмес экендигин (45,2%), өзү деле сабагына кызыкпайт (2,8%) деген ойлорду окууга болот.

Берилген жооптордон жалпы педагогдордун ичинен жаңыча маалыматтык ресурстарды колдонушкандары 52,5% экендигин көрө алсак, бирок калгандары жаңы технологиядан алыс экендигин баамдоого болот. Мына ушул жагынан болочок мугалимди да, иштеп жаткан мугалимди да

даярдоо зарылдыктары бар экендиги көрүнүп турат.

Мектеп жана мугалим бул окуучу үчүн кандай өнүккөн коом болгон күндө да эч нерсе менен алмаштыргыс феномен болуп саналат. Окуучулардын 90,6%ы идеал туткан мугалимдери бар экендигин билдиришсе, 9,4% гана окуучулар мугалимдерден күмөн санашат, дал ошол себептен мектептен качышат, окугулары келбейт. Эсибизге бекемдеп ала турган нерсе окуучу өз өмүрүнүн эң кымбат жана эң продуктивдүү мезгилин мектепте өткөрөт, ошондуктан мектеп анын жашоого болгон жакшы көз карашын, инсандык бийик сапаттарын калыптандыруунун очогу бойдон кала бериши зарыл. Бул үчүн мектепте келечектин өнүгүшүн камсыз кыла ала турган педагогдор эмгектениши шарт.

Окуучулардын 88,9%ы мектепке практикант агай-эжейлер келгенин каалашат. Себеби алар менен кызыктуу. Бирок айрым жоопторго караганда, алардын билимдери начар болгондуктан, сабак беришин каалабагандар да бар (11,1%). Ырасында бүгүнкү учурда практикага абдан көңүл буруу маанилүү болуп турат. Көпчүлүк студенттер практиканы толук кандуу өтпөй жатканы чындык экенин танууга болбойт. Ошол эле мезгилде практика жетекчилеринин дагы буга мамилеси мурдагыдай жоопкерчиликтүү эмес экендигин байкоолор көрсөтөт. Эң негизгиси биз окуучудагы мугалимге болгон ишенимди өчүрүп албашыбыз керек.

Сурамжылоо жана байкоо жүргүзүү иштеринин жыйынтыктарынан Кыргыз Республикасынын ЖОЖдорунда педагогикалык кадрларды даярдоонун абалы, андагы көңүл бурууну талап кылган маселелерди аныктоо аракеттери, мектептерде иштеген мугалимдердин кесиптик деңгээли, мугалимдик кесип жөнүндө окуучулардын оюн билдирген реалдуу маалыматтарды алуу аркылуу илимий изилдөөбүздүн максатын жана милдеттерин тактоо менен педагогикалык кадрларды даярдоо ишин жакшыртууга өбөлгө түзө турган төмөнкү бир катар жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүндүк болду.

1. Мугалимдерди даярдоо маселесинде педагогикалык окуу жайлар, ЖОЖ - мектеп ортосундагы байланышты күчөтүү, формалдуулуктан реалдуу

кызматташууга өтүү (тегерек столдорду, ой ордолорун уюштуруу, окуу пландарынын мазмунун, практиканын жыйынтыктарын, бүтүрүү квалификациялык иштерин талкуулоо ж.б.).

2. Мугалимдик адистикке ЖРТны мыкты тапшырган абитуриенттерди тартуу. Бул үчүн кесипке багыттоо, мугалимдик кесипти популярдаштыруу, жарнамалоо иштеринин жаңыча формаларын иштеп чыгуу.

3. Студенттерди мугалимдик кесипке шыктандыруучу иш-аракеттерди: семинарларды, тегерек стол, конференцияларды, конкурс, олимпиадаларды уюштуруу, алдыңкы тажрыйба менен тааныштыруу, ийгиликтүү практик педагогдор менен жолугушууларды өткөрүүнү салттуу ишмердүүлүккө айландыруу. Студентти жаңы муундун идеалдуу мугалими болууга даярдоо.

4. Окуу планынын вариативдик блогуна жаңы муундун мугалими өздөштүрүүгө тийиш болгон билгичтик, көндүмдөрдү калыптандырууга багытталган “Жаңы муундун мугалиминин кесиптик компетенттүүлүктөрү”, “Жаңы формациянын мугалими” сыяктуу окуу дисциплиналары же сабактан тышкаркы тренингдердин киргизилиши керектигин шарттайт.

5. Мугалимди даярдоодо предметтик билимдерди берүү менен катар, теориялык билимди практикада колдоно билүү жөндөмдүүлүктөрүн, методикалык даярдыкты (окутуунун активдүү, интерактивдүү, проблемалуу, изденүүчүлүк, чыгармачылык менен иштөө методдоруна, жаңы маалыматтык технологияларга), мамиле куруу маданиятын калыптандырууга, окутуу жана тарбиялоо ишине бирдей даярдык көрүүгө басым жасоо.

6. Болочок мугалимдин теориялык билим менен методикалык чеберчиликти айкалыштыра билген кесипкөй катары калыптануусунда анын кесиптик жана универсалдык компетенттүүлүктөрүн өздөштүрүлүшүнө өзгөчө көңүл буруу.

7. Жаңы муундун мугалимин жеткиликтүү даярдоо үчүн ЖОЖдун окутуучулук-профессордук курамынын кесибин жогорулатууга, аларда компетенттүүлүктөрдү калыптандыра билүү, жаңы маалыматтык технологияларды, окутуунун ар кыл методдорун колдонуу тажрыйбасын

кеңейтүү.

8. Практиканы жакшыртуу, анын ролун күчөтүү. Практика жетекчилеринин функционалдык жоопкерчиликтерин, студент-практиканттардын милдеттерин так аныктоо.

9. Студенттерде илимий-изилдөөчүлүк иштерди чыгармачылык, изденүүчүлүк менен иштөө көндүмдөрүн калыптандыруу. Курстук жана бүтүрүү квалификациялык иштердин тематикасын бекитүүдө жаңы муундун мугалимин калыптандырууга байланыштуу маселелерге көңүл буруу.

10. Студенттердин окуу көндүмдөрүн өстүрүү үчүн китеп окуу сынактарын уюштуруу. Педагогикалык адабияттарды бирге талдоо.

11. Мектеп мугалимдерин кесипке, ишке шыктандырууда, ага кызыгуусун арттырууда ар кандай конкурстарды, чыгармачылык иш-чараларды, кесиптик чыгармачылык бирикмелерди, аймактык, республикалык деңгээлдеги тармактык иш-аракеттерди уюштуруп туруу зарылдыгы бар. Мугалимдердин өзүн өстүрүү, кесиптик чеберчилигин жайкы мектептер, кесиптик жолугушуулар аркылуу байытуу.

12. Мектеп жана мугалим бул окуучу үчүн коом кандай өнүккөн күндө да эч нерсе менен алмаштыргыс феномен болуп саналат. Окуучу өз өмүрүнүн эң кымбат жана эң продуктивдүү мезгилин мектепте өткөрөт, ошондуктан мектеп анын жашоого жакшы көз карашын, инсандык бийик сапаттарын калыптандыруунун очогу бойдон кала бериши зарыл. Бул үчүн мектепте келечектин өнүгүшүн камсыз кыла ала турган педагогдор эмгектениши шарт.

2.3. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун модели жана педагогикалык шарттары

Илимий адабияттарды талдоонун жыйынтыктары жана изилдөөнүн предметине ылайык жүргүзүлгөн атайын аныктоочу (констатирующий) эксперимент жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык моделин жана педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу, алардын теориялык негиздемелерин аныктоо керек экендигин көрсөттү.

Ушуга байланыштуу заманбап билим берүү шартында жаңы муундун педагогикалык кадрларды даярдоо маселеси төмөнкүдөй милдеттери койду:

1. Заманбап билим берүү шартында жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун моделин иштеп чыгуу.

2. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун моделин ишке ашыруунун уюштуруучулук-педагогикалык шарттарын аныктоо.

3. Моделди жана аны ишке ашыруунун негизги шарттарын эксперименталдык апробациядан өткөрүү.

Педагогикалык кадрларды даярдоо моделдеринин типологиясын түзүүдө мугалимдерди даярдоонун көп сандаган моделдеринин болгондугуна байланыштуу биз өз изилдөөбүздө маселени тарыхый өнүгүү көз карашына ылайык системалаштырууга багытталып жана педагогикалык билим берүүдөгү жаңы тренддерди сүрөттөп көрсөткөн А.А.Марголистин типологиясына токтодук. Педагогдорду даярдоо моделдеринин мындай типологиясы ар түрдүү моделдерди эки негизги класска бөлүп карайт:

1. Салттуу (“кадимки мектептин” модели жана академиялык мамиле)
2. Заманбап (кесиптештирүү жана кесипке тез киришүүнүн альтернативдик модели) [251].

1. **Салттуу класстагы моделдер** боюнча педагогдорду даярдоодо “кадимки мектепке” альтернативалуу модель катары - “академиялык мамиле” моделин белгилөөгө болот. Ал “кадимки мектепке” антитеза катары жаралган. Бул модель предметтердин илимий мазмунун жогорулатууга, окуу предметтеринин негизин түзгөн академиялык дисциплиналардын компонентин көбөйтүүгө багытталган. Мындай типтеги программаларда баарынан мурда илимди окуп үйрөнүүгө, илимий маселелерди жана милдеттерди чечүү жөндөмдүүлүктөрүн калыптандырууга басым жасалган. Анда окулуп жаткан программалардын жыйынтыгы менен көпчүлүк учурда практикага баруу сөзсүз каралганы менен, бирок педагогикалык билимге, окутуунун методикасына жана практикасына аз көңүл бурулуп калган. Мындай моделди ишке ашырып жаткан педагогикалык программанын бүтүрүүчүсү мугалим-предметчи эмес, предметчи-мугалим

болуп калган, тагыраак айтканда, биринчи кезекте аныкталган билим тармагындагы эксперт катары гана педагогикалык ишмердүүлүктүн катышуучусу болуп калган.

Кыргыз Республикасында бул моделдин өнүгүшү, биздин көз карашыбызда, жогоруда сүрөттөлгөнгө караганда, өзүнүн маанилүү жана принципалдуу өзгөчөлүктөрү менен коштолгон. Мисалы, ал мезгилдерде чет өлкөлөрдө академиялык мамиле классикалык университеттерде гана жүргүзүлүп, алардагы “күчтүү” академиялык департаменттер программалардын жалпы илимий багыттуулугуна басым коюп жана мугалим-предметчини даярдоодо предметтик илимий билимдерге артыкчылык берилсе, ал эми Советтер Союзу мезгилинде анын курамына кирген өлкөлөрдө, анын ичинде Кыргыз Республикасында негизги жана жогорку класстар үчүн педагогикалык кадрларды даярдоонун негизги жайы катары тармактык педагогикалык институттар эсептелген. Мисалы, В.В.Маяковский атындагы Кыз-келиндер институту, Пржевальскийдеги Педагогикалык институт, Ош гуманитардык-педагогикалык институту, Орус тили жана адабиятынын педагогикалык институту ж.б. (Бүгүнкү күндө алардын баары университеттерге айланып, педагогикалыктан тышкаркы кесипчиликтерге да даярдык көрүшүүдө. Белгилей кетсек, алардын арасынан жалаң педагогикалык багыттарда гана даярдоо ишин жүргүзүүнү сактап калган жана бүгүнкү күндө “педагогикалык университет” макамына ээ болгон бул жалгыз гана А. Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик педагогикалык университети болуп саналат). Жогорудагыдай институттарда “предметтик” илимий кафедралар менен катар педагогикалык жана методикалык кафедралар дагы түзүлүп, алар предметтик блок менен жалпы педагогикалык, методикалык жана психологиялык-педагогикалык блоктордун берилишин камсыздашкан. Мындай көрүнүш классикалык вариантка салыштырганда, предметтик даярдык менен педагогикалык даярдыктын ортосундагы тең салмактуулукту камсыздай алган. Бирок практика жүзүнө келгенде мындай программалардын бүтүрүүчүлөрү аныкталган гана илимдин (эгерде институтта илимий кафедралар күчтүү болсо академиялык

илимдердин өкүлү же педагогикалык кафедралар күчтүү болсо, анда педагогиканын теориясынын, дидактиканын, педагогика илимдеринин) өкүлү болуп калган. Мындай учурда педагогдун практикалык жана анын окуучулар менен реалдуу кесиптик ишмердүүлүккө даярдыгы проблемалуу болуп калган. Бул программаларды бүтүргөн жаш педагогдор тууралуу адатта көпчүлүк тажрыйбалуу педагогдор “булар окуу предметин билсе дагы, аны кантип окутуу керектигин билишпейт” деген ойлорун айтышат. Башкача айтканда, мындай программанын бүтүрүүчүсү (мисалы, математика мугалими) көпчүлүк учурда математиканын эксперти катары кала берет да (эгер ал окуган ЖОЖдо математикалык кафедра күчтүү болсо), бирок педагогика жана психология илимдери боюнча же окуучуларды окутуу, тарбиялоо жана өстүрүү тармагында эксперт же толук кандуу педагог боло албайт.

2. Кесиптештирүү жана кесипке тез киришүүнүн альтернативдик заманбап модели. Академиялык мамилеге ыктаган салттуу модель менен иш алып баруунун жыйынтыгында бир катар Европа, АКШ жана Азия өлкөлөрүндө бир жагынан окуучуларга жалпы билим берүүнүн максаттарын ишке ашырууга багытталган мыкты кесиптик ишмердүүлүк практикасын сүрөттөгөн, экинчи жагынан, конкреттүү педагогдун кесиптик ишмердүүлүгүнүн актуалдуу деңгээлин баалоого (кесиптик стандарттардын негизинде алардын квалификациясын баалоонун алкагында) негиз болгон жана педагогикалык билим берүүнүнүн (болочок мугалимдердин) программаларын түзүүгө жана иштеп жаткан педагогдордун кесиптик өнүгүүсүнө багыт бере алган педагогдордун кесиптик стандарты иштелип чыккан. Жалпы билим берүүнүн максаттарынын негизинде педагогдордун кесиптик ишмердүүлүгү кандай болушу керектигин жалпылап көрсөткөн педагогдордун кесиптик стандартынын иштелип чыгышы педагогдорду даярдоодо биринчи жолу “жакшы окутуу керек” дегендин ордуна “кесиптик стандарттын талаптарына ылайык окутуу керектигин” билдирген принципалдуу жаңы кырдаалды түзүп, ал бүтүрүүчүлөрдүн кесиптик компетенцияларын көз карандысыз формада баалоо мүмкүнчүлүгүн жаратат. Бул өз кезегинде даярдоо программасынын

сапатын бүтүрүүчүлөрдүн даярдык натыйжалары аркылуу текшерүү жана баалоого шарт түзөт.

Педагогдорду даярдоо моделдеринин жогоруда белгиленген типологиясын карап чыгуу менен биз педагогикалык кадрларды даярдоонун модели биринчи кезекте басымды билим берүүнүн натыйжаларына жасаган Жогорку кесиптик билим берүүнүн Мамлекеттик билим берүү стандартындагы негизги билим берүү программасына коюлган талаптарга жооп бере алган жана анда аныкталган компетенцияларга ээ болгон заманбап адисти, жаңы муундун мугалимин калыптандыруу менен байланыштуу түзүү керектиги тууралуу пикирге токтолдук (Тиркемелер № 6,7,8).

Моделдештирүү долбоору, методу - кайсы бир нерсени, объекти өркүндөтүүнүн, жакшыртуунун максатын, илимий структуралык түзүлүшүн, мазмунун, педагогикалык шарттарын, ишке ашыруу жолдорун жана алына турган натыйжаларын камтыйт.

Жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоонун модели төмөнкү философиялык, психологиялык жана педагогикалык концепциялар жана мамилелерге таянуу менен иштелип чыкты:

- билим берүү, таалим-тарбия теориясындагы инсанга багытталган парадигмалык көз караш;
- билим берүүдөгү гуманисттик жана демократиялык, аксиологиялык жана антропологиялык жагдайлар;
- билим жана тарбиянын методологиялык негизи катары маданият таануучулук парадигма;
- жаңы билим берүү парадигмасынын негизги багыты болгон компетенттүүлүк парадигма;
- билим берүүдөгү ишмердүүлүк парадигма;
- билим жана тарбиядагы этнопедагогикалык парадигма;
- билим берүүдөгү технологиялык парадигма.

Педагогикалык кадрларды даярдоо моделдеринин мазмуну ар кайсы өлкөлөрдүн, ошондой эле бир өлкөнүн ичиндеги эле окуу жайлардын билим

берүүсүндөгү айырмачылыктарга жараша болот. Ал эми педагогду даярдоонун мазмуну (педагогикалык билим берүү) адатта бардык эле окуу жайларда төмөнкү маселелерди камтыйт:

1) мугалим эмнени окутуп үйрөтөт (окуу предметин билүү – предметтик билим);

2) мугалим билимди кантип берет (жалпы педагогиканы, окутуунун формаларын, методдорун билүү);

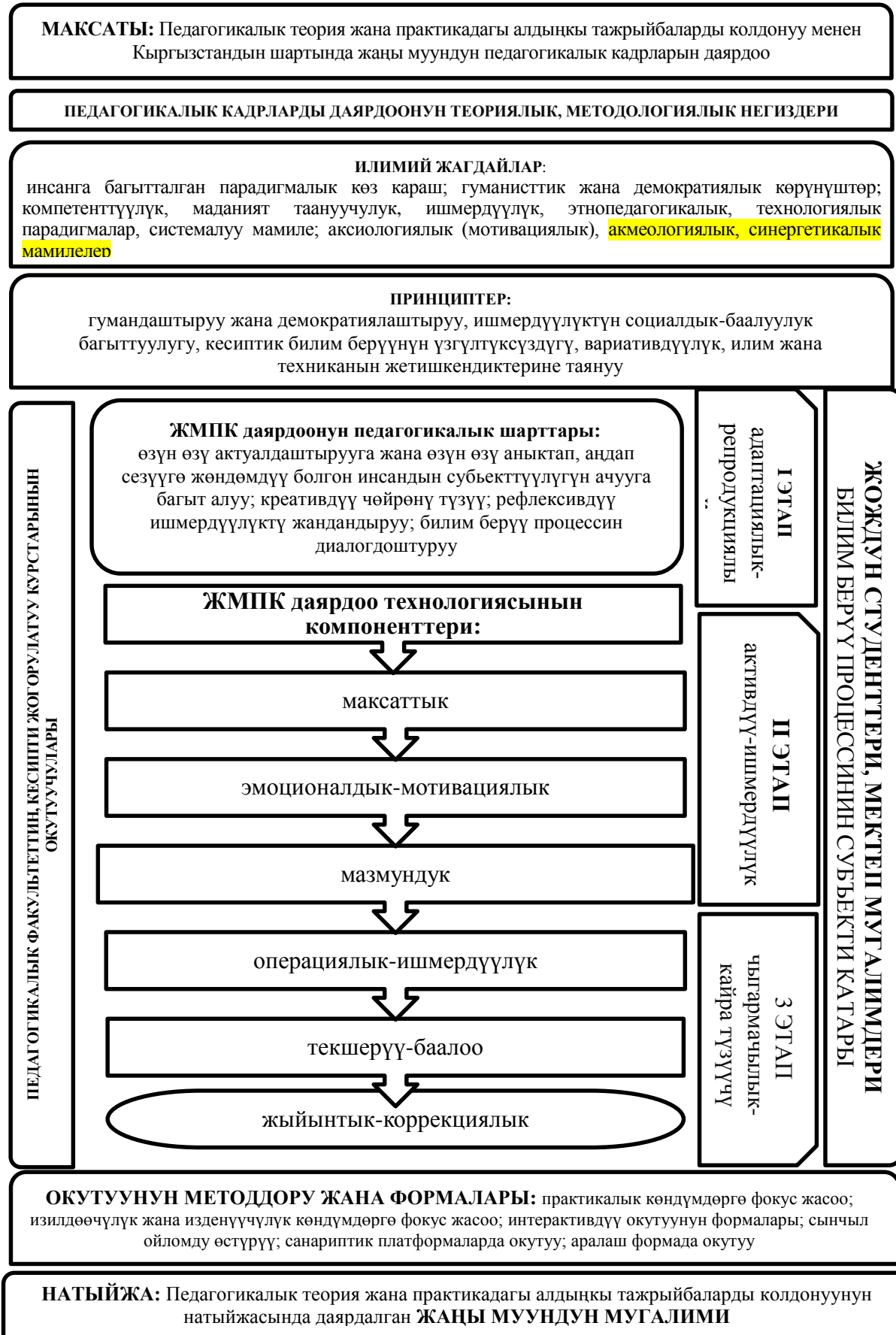
3) мугалимдин конкреттүү окуу предметин окутуп үйрөтүүсүнүн атайын педагогикасы (методиканы билүү);

4) мугалим кимди окутуп, үйрөтөт (балдардын психологиясын билүү).

Мына ошондуктан, педагогду даярдоонун салттуу модели жалпылап алганда төмөнкү компоненттерден турат:

- предметтик даярдык (эмнени окутуу),
- жалпы педагогикалык даярдык (кантип окутуу – окутуунун методдору, ыкмалары),
- атайын даярдык (конкреттүү окуу предметин кантип окутуу - методика),
- психологиялык-педагогикалык даярдык (кимди окутуу – окуучулардын психологиясы),
- практикалык даярдык.

Педагогикалык кадрларды даярдоонун салттуу жана заманбап моделдин артыкчылыктарын жагдайларын кабыл алуу менен, бул багыттагы Мамлекеттик билим берүү стандартына таянып иштелип чыккан жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоонун модели сунушталат (Сүр. 2.2.).

Сүр. 2.2. Жаңы муундун педагогикалык кадрларын (ЖМПК) даярдоонун модели.

Жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоону жүзөгө ашыруунун модели ЖОЖдун билим берүүсүн жетилтүү, кесипти жогорулатуу процесстеринин жана алардын субъектилеринин өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле изилдөөнүн түшүнүк-терминологиялык аппаратын жана каралып жаткан маселеге карата жетектөөчү методологиялык жагдайларды эске алуу менен түзүлдү.

Изилдөөбүздүн башкы милдеттерин чечмелөөдө тиешелүү педагогикалык шарттарды куруу процессинде түзүлгөн жалпы модель төмөнкү компоненттердин байланышында ишке киргизилет (Сүр. 2.2.):

1. Максаттык компонент. Жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоо катары аныкталган изилдөөнүн башкы максатына жетүүгө багытталган. Аталган артыкчылыктуу милдетти социалдык өз ара аракеттешүүдөгү коомдук жашоо-турмушту демократиялаштыруунун негизин түзгөн субъективдүү көз карашсыз аткаруу мүмкүн эмес. Субъективдүү позицияны калыптандыруу боюнча максаттуу иш-аракет кесиптик-педагогикалык билим берүү системасынын инновациялык милдеттеринин бири жана жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоонун креативдүү чөйрөнү түзүү, рефлексивдүү ишмердүүлүктү жандандыруу жана билим берүү процессин демократиялаштыруу менен тыгыз байланышкан педагогикалык шарттардын бири болуп саналат.

2. Эмоционалдык-мотивациялык компонент. Жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоо процессинде болочок мугалимди педагогикалык ишмердүүлүккө кызыктырууга; ар кандай педагогикалык милдеттерди чечүүгө карата жөндөмдүүлүктөрүнүн жана даярдыгынын негизинде кесиптик ишмердүүлүккө умтулууга негизделет.

Жаңы муундун мугалимин даярдоонун бул компоненти тандап алган кесипке карата оң мотивдерди, мамилелерди камтыйт (Д.Д. Асанбекова, В.А. Адольф, С.С. Кулуева, Т.А. Маслова, А. Маслоу, Т.М. Сияев ж.б.) жана кесиптик педагогикалык компетенттүүлүккө карата зарылдык катары көрсөтүлөт (Т.А. Абдырахманов, Н.А. Асипова, В.И. Байденко, В.А. Болотов, А.А. Вербицкий,

Э.Ф. Зеер, И.А. Зимняя, А.М. Новиков, В.В. Сериков ж.б.). Жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоону аныктаган негизги мотивдер катары: кесипти аң-сезимдүү тандап алуу, өзүнүн тандоосуна канааттануу (кесиптик мотивация), курстан курска өтүүдө кесипке канааттануунун өсүшү, социалдык-психологиялык жана психологиялык-педагогикалык оң факторлор.

3. Мазмундук компонент. Өз ичине кесиптик-педагогикалык билимдердин өз ара байланышын камсыз кылып, кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктүн ийгиликтүүлүгүн аныктаган мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруучу билимдердин системасын камтыйт.

Жаңы муундун мугалимин даярдоонун мазмундук компонентинин борборунда мугалимдин кесиптик компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу турат. Ал педагогикалык кесиптин багытына жараша окутуу процессин индивидуалдаштырууну эске алып, инсандын базалык маданиятын калыптандырууга багытталуу менен уюштурулат.

4. Операциялык-ишмердүүлүк компонент. ЖОЖдун билим берүү жана кесипти жогорулатуу процессинде жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоодо студенттердин жана мугалимдердин таанып-билүү ишмердүүлүгүн уюштурууга негизделет.

Моделдин операциялык-ишмердүүлүк компоненти конкреттүү педагогикалык багыттын талаптарына жараша, ошондой эле инсандын өзгөчөлүктөрүнө, анын кызыкчылыктарына жана жөндөмдүүлүктөрүнө ылайык толуктала алат. Көрсөтүлгөн факторлор жыйынтыгында жаңы муундун педагогикалык кадрларынын даярдык деңгээлин аныктайт.

5. Текшерүү-баалоо компоненти. Жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоо процессине дайыма байкоо жүргүзүү, көзөмөлгө алуу, өздөштүргөн компетенттүүлүктөрдү текшерүү, билим, билгичтик, көндүмдөрдү баалоого негизделет. Мында объективдүүлүк, системалуулук, көрсөтмөлүүлүк принциптери сакталууга тийиш.

Студентти чыгармачылык деңгээлине алып чыгуу үчүн анын билим, билгичтик, көндүмдөргө ээ болуусу жетишсиз, бул үчүн аны билимди өз

алдынча издөөгө үйрөтүү, жаңы муундун мугалимин эффективдүү даярдоо максатында чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрдү жана рефлексиялык билгичтиктерди ойготуу.

6. Жыйынтыктоо-коррекциялык компонент. Жаңы муундун педагогикалык кадрларынын даярдыгы боюнча педагогикалык процесстин субъектилеринин жана талдоого алынып жаткан маселенин базалык деңгээли менен эксперименттин текшерүү этабындагы калыптангандык деңгээлин салыштырууга негизделет. Бул компонент эксперименталдык иштин жалпы жүрүшүн жана коррекциялык иштин багыттарын ачыктаган системалуу текшерүүнүн жыйынтыктарына таянат.

Жогорудагы компоненттерди эске алуу менен жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоонун модели ЖОЖдун билим берүү процессин жана кесипти жогорулатуу процессин субъект-субъекттик мамилелердин негизинде долбоорлоого жана түзүүгө негизделет. Моделдин компоненттери катары билим берүү процессинин субъектилери болгон студенттер жана окутуунун активдүү методдорун колдонгон, студенттер менен диалогдун, сабырдуулуктун, эмпатиялыктын негизинде мамиле кура билген, креативдүүлүктүн үлгүлөрүнө ээ болгон, рефлексивдүүлүгү өнүккөн педагогикалык дисциплиналардын окутуучулары эсептелет.

Субъект-субъекттик мамиле чыгармачылык мотивацияны калыптандырууда чоң роль ойнойт. Мында окутуучу билимди алып жүрүүчү гана эмес, ал студенттин кесиптик-инсандык сапаттарын калыптандырууда жана өстүрүүдө жардамчы болуп чыгышы керек. Мында авторитардык көз караш өнөктөштүк, демократиялуулук, кызматташтык, чыгармачылык ишмердүүлүк мамилелери менен алмаштырылат.

Мына ошентип сунушталган модель универсалдуу болуп саналат, анткени анын компоненттери кесиптик-педагогикалык билим берүүнүн сапатын жакшыртуунун жалпы талаптары менен катар конкреттүү педагогикалык багытка жана ар бир инсанга коюлган талаптар аркылуу жөнгө салынат.

Мында түзүлгөн ЖМПКны даярдоо моделинин негизинде ЖОЖдун билим берүү жана кесипти жогорулатуу процессинде жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоо төмөнкү этаптарда ишке ашырылат: **1) адаптациялык-репродуктивдүү этап, 2) активдүү-ишмердүүлүк этап, 3) чыгармачылык-кайра түзүүчү этап.**

Жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоонун моделин ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн зарыл болгон жалпы **педагогикалык принциптер** катары төмөнкүлөр киргизилди:

1. Билим берүү процессин гумандаштыруу жана демократиялаштыруу принциби.

2. Мугалимдин социалдык-баалуулукка багытталгандык, социалдык маданий жана билим берүү баалуулуктарынын, коомдук жана инсандык баалуулуктардын байланыштуулук принциби.

3. Азыркы социалдык маданий мейкиндиктеги кесиптик билим берүүнүн үзгүлтүксүздүгү принциби.

4. Индивидуалдуулукка багытталган окутууга шарттарды түзүүчү вариативдүүлүк принциби.

5. Илим жана техниканын жетишкендиктерине таянуу, салттуу жана инновациялык баалуулуктарды интеграциялоо.

Окутуунун принциптери теориялык көз караштарды практика менен бириктирип, байланыштырган “көпүрөнүн” милдетин аткарат. Нормативдик категория катары принцип жалпыга тиешелүүлүгү, ар бир этапта, ар бир окуу кырдаалында сакталууга тийиштиги менен мүнөздөлөт. Принцип – бул педагогикалык концепциянын инструменталдык чагылдырылышы, бул мыйзам жана мыйзам ченемдүүлүктөрдүн методикалык чагылдырылышы, бул окутуунун максаты, маңызы, мазмуну, структурасы тууралуу билим. Ар бир принциптин негиздемеси катары ал боюнча аныкталган атайын жобо гана эмес, бүтүндөй педагогикалык теория, азыркы гумандуу инсандык парадигма чыгат. Бул педагогикалык процесстин мазмунун жана жүрүшүн аныктаган принциптердин жалпылык мүнөзүн түшүндүрөт.

Жогоруда белгиленген принциптер жалпысынан педагогикалык билим берүүнүн сапатын жогорулатуу көз карашынан алып караганда маанилүү, аларды сактоо жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоонун эффективдүүлүгүнө өбөлгө түзөт.

Гумандаштыруу жана демократиялаштыруу принциби кесиптик ишмердүүлүктүн гуманисттик баалуулуктарына багытталган, жалпы адамзаттык жана улуттук баалуулуктарды туу тутунган мугалимдердин кесиптик даярдыгынын жогорку деңгээлин түшүндүрөт.

Окутуу жана тарбиялоону гумандаштыруу жана демократиялаштыруу контекстинде жаңы муундун мугалиминин даярдыгынын негизин анын адептик маданиятынын калыптангандык деңгээли түзөт. Муну менен катар педагогикалык билим берүүнү гумандаштыруу жана демократиялаштыруу принциби инсандын билим алууга карата талаптарын канааттандырууга, болочок мугалимдин жалпы адамзаттык жана улуттук бийик адеп-ахлактык сапаттарын калыптандырууга багытталат.

Мугалимдик ишмердүүлүктүн социалдык-баалуулукка багытталгандык принциби азыркы билим берүү системасынын коомдун талаптарынан жана социалдык буйрутмадан түздөн-түз көз каранды абалда болгондугу менен түшүндүрүлүп, анын инновациялык билим берүү моделдери жана технологиялары аркылуу ишке ашырылышына негизделет.

Кесиптик билим берүүнүн үзгүлтүксүздүгү принциби билим берүү парадигмасынын алмаштырылышына жана адистерди даярдоонун жаңы талаптарына негизденет. Бул педагогикалык кесиптин өкүлдөрүнө карата талаптардын күчөтүлгөндүгүнөн көрүнөт.

Вариативдүүлүк принциби инсандын өзүн өзү аңдап түшүнүү идеясы менен тыгыз байланышта болуп, төмөнкү компоненттердин жыйындысы катары аныкталат: өзүн аныктоо, конкреттүү кырдаалга карата колдонулган ишмердүүлүктүн критерийлери, реалдуу шарттарга карата колдонулган индивидуалдуу жөндөмдүүлүктөрдү көрсөткөн ишмердүүлүктүн ыкмалары. Аталган компоненттер ишмердүүлүктүн субъекти тарабынан жөнгө салынат.

Адам өз иш-аракетинин долбоорлоочусу жана баалоочусу катары ага карата бийик жоопкерчиликти алат жана өзүнүн субъекттүүлүгүн көрсөтөт.

Илим жана техниканын жетектөөчү жетишкендиктерине таянуу принциби “кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктө жаңы маалыматтык жана педагогикалык технологияларды колдонуу билгичтиги – бул коомдук жана инсандык маанилүү интеллектуалдык баалуулук катары” деген идеяга негизделип, абдан чоң мотивациялык мааниге ээ. Мунун жыйынтыгында “маалыматтык билгичтиктер” салттуу “эмгек көндүмдөрүн” экинчи планга жылдырат (В.А. Адольф) [4; 74].

Мына ошентип педагогикалык билим берүү процессинде негизги илимий принциптерди жана методологиялык жагдайларды эске алуу менен жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоонун моделин ишке ашыруунун **педагогикалык шарттары** иштелип чыгып, ал кесиптик-педагогикалык даярдыктын бардык этаптарында сактоону талап кылат.

Педагогикалык шарттар жаңы муундун мугалиминин жогорку даярдык деңгээлине жеткендигин аныктаган маанилүү өбөлгөлөр болуп саналат. Аларга теориялык талдоо жүргүзүүнүн жыйынтыгы жаңы муундун мугалимин даярдоонун төмөнкү бир катар зарыл шарттарын аныктоого мүмкүндүк түздү:

- өзүн өзү актуалдаштырууга жана өзүн өзү аныктап, андап сезүүгө жөндөмдүү болгон инсандын субъекттүүлүгүн ачууга багыт алуу;
- креативдүү чөйрөнү түзүү;
- рефлексиялык ишмердүүлүктү жандандыруу;
- билим берүү процессин диалогдоштуруу.

Аталган педагогикалык шарттарды ишке ашыруу мугалимдин *жалпы адамзаттык баалуулуктарды алып жүрүүчүсү жана улуттук баалуулуктарды, этнопедагогикалык идеяларды, таалим-тарбия салттарынын сактоочусу* катары өнүгүүсүнөн көз каранды. Бул мугалимди даярдоо ишинде кызыл сызык катары кетери анык.

Педагогикалык шарттардын практикалык жактан ишке ашырылышы изилдөөнүн кийинки бөлүмүндө ачыкталды.

Жогорудагы жаңы муундун мугалимин даярдоого карата аныкталган шарттар билим берүүнү өнүктүрүүнүн азыркы тенденцияларына жана педагогика, психология илимдериндеги жетектөөчү идеяларга, жетишкендиктерге негизделди.

Фундаменталдык билимдерге жана заманбап технологияларга негизделген азыркы педагогика илими билим берүүнүн мазмунуна, деңгээлине жана сапатына түздөн түз таасир этет. Андыктан биринчи педагогикалык шарт катары карап жаткан - **өзүн өзү актуалдаштырууга жана өзүн өзү аныктап, андап сезүүгө жөндөмдүү болгон инсандын субъекттүүлүгүн ачууга багыт алуу** - педагогикалык билим берүү процессинин өзгөчөлүгүн билим берүүнүн субъектиси катары студенттин өзгөчөлүгү, ал эми кесипти жогорулатуу процессинде мугалимдин өзгөчөлүгү түзөт. Ал эми бул өзгөчөлүктөр ЖОЖдун жана кесипти жогорулатуу процессинде студенттин жана мугалимдин аң-сезимдүү аракет кылуу технологиясын (“эмне үчүн?” (максат), “эмнени?” (мазмун), “кантип?” (метод)) өздөштүрүүсү менен коштолот.

Субъекттүүлүк категориясы илимде борбордук орунду ээлейт (К.А. Абульханова-Славская, С.Л. Рубинштейн ж.б.) жана өз ичине активдүүлүк, демилгечилдик, өз алдынчалуулук, рефлексивдүүлүк, креативдүүлүктү бириктирген инсандын өзөктүү интегративдик өнүгүүсү катары түшүндүрүлөт. Башкача айтканда, инсандын субъективдүүлүгүн өнүктүрүү индивидуалдуулуктун, персоналдуулуктун, автономдуулуктун, жоопкерчиликтүүлүктүн башкы көрсөткүчү болуп саналат.

Субъекттүүлүк инсандын өзүн өнүктүрүүгө карата жөндөмдүүлүгү менен байланыштуу, андыктан болочок мугалимдин же иштеп жаткан мугалимдин субъекттүүлүгү анын кесиптик жүрүш-турушунан, кесипкөйдүн өзүнө педагогикалык ишмердүүлүктүн субъектиси катары мамиле кылуусунан көрүнөт. Педагогикалык ишмердүүлүктүн субъектиси болуу – демек бул ишмердүүлүктү өздөштүрүп алуу алуу, ага ээлик кылуу, аны ишке ашырууга жана чыгармачылык менен кайрадан өзгөртүүгө жөндөмдүү болуу дегенди түшүндүрөт.

Педагогикалык ишмердүүлүктү өздөштүрүү процессинде студент же мугалим өзүнүн инсандык өнүгүүсүнүн кыймылдаткыч күчү катары кызмат кыла турган бир катар карама-каршылыктардын негизинде пайда болгон жаңы милдеттерге, кесиптик кырдаалдарга, стандарттык эмес шарттарга тушугат.

ЖОЖдун билим берүү процессинде студенттин субъект катары окуу ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүн жана формаларын (лекцияны угуу жана кабыл алуу, адабияттар менен иштөө, аудиториянын алдында чыгып сүйлөө, талкууга катышуу, ар кандай педагогикалык кубулуштарга жана кырдаалдарга аналитикалык баа берүү, сынактарга катышуу ж.б.) аткара билүү билгичтиги маанилүү көрсөткүч катары кызмат кылат. Ошондуктан педагогдун башкы милдети катары студентти өз ишмердүүлүгүн пландаштыруу, уюштуруу, толук кандуу окуу, мамиле куруу билгичтиктерине үйрөтүү эсептелет.

Студенттин дүйнө таанымын калыптандыруу анын рефлексиясын өстүрүү, өзүн ишмердүүлүктүн субъекти катары сезүү дегенди билдирет. Өз кезегинде бул мугалимди окутуунун диалогдуулугун күчөтүүгө, студенттерге ЖОЖдун билим берүү процессинде өз көз карашын, максатын, турмуштук позициясын далилдөөгө, бекемдөөгө шарт түзүп берүүгө милдеттендирет.

Муну менен бирге эле инсандын ишмердүүлүктүн субъекти катары өнүгүшүндө анын активдүүлүгүнүн башкы регулятору катары мотивация эсептелерин белгилеп кетишибиз керек. Мындан студенттин жөндөмдүүлүктөрүнүн деңгээли гана эмес, анын өз мүмкүнчүлүктөрүн баалай билүүсү жана өз ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугуна ишениши маанилүү болуп саналат.

Инсандын өздүк, чыгармачылык потенциалын билиши, анын өзүн өзү андап түшүнүүсүнө, тагыраак айтканда, өзү жана өз мүмкүнчүлүктөрү тууралуу адекваттуу көз карашын калыптандырууга өбөлгө түзөт. Инсандык өнүгүүдө өзүн өзү актуалдаштыруу бул “адамдын өздүк мүмкүнчүлүктөрүн толугураак ачууга жана өнүктүрүүгө карата умтулуусу” [216; 393] катары каралат. Башкача айтканда, өзүн өзү актуалдаштыруу – бул өзүн ички сезими менен түйшөлүүнүн негизинде адамдык бийиктикке жетүүгө карата башкы

мотивациялык фактор. Туманова О.А. Педагогические возможности учебных заданий в реализации идеи диалога (на примере обучения иностранному языку): Автореф. дисс... к.п.н. - Владимир, 2000. - 24 с.

Болочок мугалимдин же иштеп жаткан мугалимдин өзүн өзү актуалдаштыруусунун жана өзүн өзү андап түшүнүүсүнүн мааниси алардын өз турмуштук жолун аныктоосу, өздүк ишмердүүлүгүнө жана ийгиликтерине рефлексия кылуусу менен байланыштуу болот.

Адамга өзүн өзү актуалдаштыруу тенденциясы башынан эле таандык, андыктан ЖОЖдун билим берүү чөйрөсүндө **креативдүү чөйрөнү түзүү** абдан маанилүү. Анткени чыгармачылыкка (креативдүүлүк) карата керектөө жана умтулуу болочок жана иштеп жаткан мугалимдин өзүн өзү актуалдаштыруусунун өзгөрүлбөс атрибуту болуп саналат.

Ошону менен бирге педагогикалык ишмердүүлүктүн сапаттык көрсөткүчү мугалимдин чыгармачылык потенциалынын калыптангандык деңгээлинен түздөн-түз көз каранды болорун белгилеп кетишибиз зарыл.

Башкача айтканда, мугалимдин педагогикалык тажрыйбасын жана креативдик жөндөмдүүлүктөрүн байытуу мугалимди даярдоо ишин жакшыртуунун өбөлгөсү болуп саналып, ЖОЖдун билим берүү процессинде жана кесипти жогорулатуу процессинде жаңы муундун мугалимин калыптандыруунун экинчи педагогикалык шарты катары креативдүү чөйрөнү түзүү же болочок мугалимдин чыгармачылык жактан максималдуу өнүгүүсүнө мүмкүндүк түзгөн чөйрөнү куруу менен шартталат.

“Педагогикалык креативдүүлүктүн маанилүү көрсөткүчтөрү катары: чыгармачылык жактан өзүн сезе билүү жана педагогикалык чыгармачылык эсептелет” (А.В. Морозов) [131; 67].

Билим берүү процесси көпчүлүк учурда жаңы билимдерди өздөштүрүү катары эсептелип, студенттерди индивидуалдык билим алуудан алыстатат. Ошондуктан ЖОЖдун билим берүү процесси студентке билимди тандоо жана чыгармачылык менен иштөө эркиндигин бере алса эффективдүү болот. ЖОЖдун билим берүү процессинде креативдүү чөйрөнү түзүү студенттин чыгармачылык активдүүлүгүнүн жогорку деңгээлине жетишине жана таанып-

билүүдөгү өз алдынчалыгынын, көз карандысыздыгынын, чыгармачылык билим жана көндүмдөрүнүн өнүгүшүнө багытталган.

Чыгармачылык ишмердүүлүктө өзүн өзү актуалдаштыруу процесси проблемалык кырдаалдарды түзүү, жарышуу, мелдешүү иш-аракеттерин уюштуруу аркылуу студенттердин кызыкчылыктарын ишке ашырууга карата аларга мотивация берүүнү талап кылат.

В.А. Слостенин, Л.С. Подымова студенттердин акыл активдүүлүгүн жана өз алдынчалуулугун өстүрүүнүн эң жакшы жолу катары кандайдыр бир жаңы жана белгисиз нерсени ачууга, түзүүгө багытталган креативдүү ишмердүүлүктү уюштурууну эсептеген [268, 10-б.]. <file:///C:/Users/217-1/Downloads/Слостёнин В.А., Перевалов С.Г. Педагогическая деятельность как творческий процесс \ Педагогическое образование и наука. - 2005. -№ 1.- С. 1-11. https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskaya-deyatelnost-kak-tvorcheskiy-protsess/viewer>

Креативдүү чөйрө окуу процессинде ар кандай чыгармачылык тапшырмаларды колдонуу, педагогикалык кырдаалдарды талдоо, чыгармачылык ишмердүүлүктүн натыйжасын талдоо жолдору аркылуу түзүлөт. Андыктан окутуунун активдүү жана проблемалуу методдорун колдонуу студенттердин өзүнүн жеке креативдик жөндөмдүүлүктөрүн күчөтүү менен алардын өз алдынча жаңы билимдерди алуусуна түрткү берет.

Креативдүүлүктү мугалимдин инсандык сапаты катары кароо менен аны билимди кабыл алууга, талдоого, стандарттуу эмес чечимдерди кабыл алууга жөндөмдүү чыгармачыл инсан катары калыптандыруу зарылдыгы бар. Мындан студенттерди чыгармачылык ишмердүүлүккө даярдоо процессин бир нече этаптарга бөлүп кароого болот: 1) студенттердин интеллектуалдык жана инсандык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү; калыптандыруу; 2) педагогикалык ыкмаларды, методдорду, технологияларды өздөштүрүү; 3) педагогикалык кесипке практика жүзүндө ээлик кылуу (өздүк практикалык ишмердүүлүктө).

ЖОЖдун билим берүү процессинде креативдүү чөйрөнү түзүүнүн маанилүүлүгү педагогикалык ишмердүүлүктө педагогдун чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрү жана билгичтиктеринин болушу керектиги менен түшүндүрүлөт. Мында чыгармачылык педагогикалык ишмердүүлүктүн курамы катары мугалимдин кесиптик ишмердүүлүктү эффективдүү ишке ашырууга

карата жөндөмдүүлүгү жана даярдыгы (теориялык жана практикалык) эсептелет (Ю.В. Варданян, И.В. Гришина, Н.В. Кислинская, Н.В. Мартишина, В.И. Мищенко, Н.Н. Никитина, В.А. Слостенин ж.б.).

Бул контекстте даярдык түшүнүгү болочок мугалимге ар түрдүү педагогикалык милдеттерди жана турмуштук кырдаалдарды өз алдынча, эффективдүү жана креативдүү чечүү; окуучулар менен биргелешип аракеттешүүнүн мыкты шарттарын түзүү үчүн зарыл болгон билим, билгичтик жана көндүмдөрүнүн системасы менен аныкталат.

Ушуну менен эле катар Г.А. Цукерман жөндөмдүүлүк түшүнүгүн “адамга өз максаттарына жетүүнүн каражаттарын жана ыкмаларын өз алдынча жаратууга мүмкүндүк түзгөн нерсе” катары карайт [216, 87-б.]. Башкача айтканда, инсан жөндөмдүүлүктөрүнө жараша коомдогу ишмердүүлүктүн субъектиси боло алат жана кесиптик, инсандык жагдайда бийиктиктерди багындырат.

ЖОЖдун билим берүү процессиндеги атайын түзүлгөн креативдүү чөйрө студенттин жөндөмдүүлүктөрүнүн өнүккөндүгүн аныктайт. Креативдүү чөйрөнү түзүүнүн өзгөчөлүгү катары билим берүү процессине студенттерден креативдүү чечмелөө жолдорун издөөнү талап кылган стандарттык эмес, чыгармачылык педагогикалык милдеттерди максималдуу түрдө киргизүү болуп саналат. Ар кандай педагогикалык милдеттерди коюу жана аларды чечүүнүн көп түрдүү жолдорун сунуштоо мугалимдикке даярдоону креативдүү процесс катары мүнөздөйт, анткени анын жыйынтыгы дайыма субъективдүү жаңы болуп саналат.

Көнүмүш жүрүш-турушту бузуп, жаңыны кабыл алууну шарттаган чыгармачылык эмгекке мотивация берүү ЖОЖдун билим берүү процессинде креативдүү чөйрөнү түзүүгө өбөлгө түзөт жана педагогикалык дисциплиналарды, активдүү окутуунун жана тарбиялоонун ар кыл формаларын жана методдорун, педагогикалык практиканы, сабактан тышкаркы иштерди, кесиптик жогорулатуу курстарын колдонуунун эсебинен жаңы муундун мугалимин даярдоого өбөлгө болот.

Жаңы муундун мугалими бул контексттен алып караганда, кыймылдуу, альтернативдүү жана ачык коомдун шартында өзүн-өзү аныктоого жана өзүн-өзү өнүктүрүүгө жөндөмдүү; педагогикалык ишмердүүлүктүн түрлөрүн, ыкмаларын, формаларын эркин тандап жана аларды кесиптик жогорку деңгээлде ишке ашыра алган өзгөчө инсандык касиетке ээ мобилдүү субъект катары каралат.

Билим, тарбия берүү, маданий чөйрөнү түзүүдө, конкреттүү педагогикалык технологияларды иштеп чыгууда ж.б. педагогдун чыгармачылык активдүүлүк менен иш алып барышы анын өзүнүн потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн ачып чыгууга жана аларды ишке ашырууга өбөлгө түзөт. Мында чыгармачылык түшүнүгү мугалимдин инновациялык процесстерге, жаңы типтеги мамилелерге, ар кандай педагогикалык кырдаалдарда өзүн жаңыча көрсөтө алууга даярдыгына негизделет. В.А. Сластениндин пикири боюнча педагогикалык чыгармачылыктын көрсөткүчү катары мугалимдин “стандарттуу эмес жагдайда өз ишмердүүлүгүн модификациялоо, комбинациялоо, ранжирлөө” [188; 27] жөндөмдүүлүгү эсептелет. Ал эми бул жаңы муундун мугалиминен талап кылына турган көрсөткүчтөрдүн бири болуп саналат.

Чыгармачыл инсандын маанилүү көрсөткүчү катары – анын рефлексияга жөндөмдүү болушу тууралуу жобосунан алып караганда, ЖОЖдун билим берүү жана кесипти жогорулатуу процессинде жаңы муундун мугалимин даярдоонун үчүнчү шарты катары **рефлексиялык ишмердүүлүктү жандандыруу** келип чыгат.

Рефлексия өз ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктары менен бирге өзүнүн кесиптик өнүгүүсүнүн, жеке инсандык жетишкендиктеринин, педагогикалык өз ара аракеттешүүсүнүн деңгээлин аң-сезимдүү көзөмөлгө алуу жөндөмдүүлүгү катары каралып, мугалимдин кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугун аныктап, кесиптик жана инсандык калыптануусуна өбөлгө түзөт.

Педагогдун рефлексиялык ишмердүүлүгү – бул анын өзүнүн

педагогикалык ишмердүүлүгүн талдоо жана адекваттуу баалоо, өзүн өзү таануусун өстүрүү, инсандык өнүгүүгө умтулуу, өзүн көрсөтө билүү билгичтиги. Педагогикалык ишмердүүлүктө рефлексия – педагогдун өз көз карашы аркылуу педагогикалык кырдаалдарды баалоо процесси. Адатта рефлексияны өзүн таануу жаатында жана кесиптик калыптануу жаатында бөлүп карашат. Бул учурда кесиптик калыптануу сөзсүз өзүн өзү таануу процессинин жыйынтыктарына таянарынын белгилеп кетүү маанилүү.

Жогорудагыларды эске алуу менен ЖОЖдун билим берүү жана кесипти жогорулатуу процессинде рефлексиялык ишмердүүлүктү уюштуруу кесиптик ишмердүүлүктүн субъектиси болгон жаңы муундун мугалимин даярдоонун, аны өнүктүрүүнүн эң маанилүү шарты, өзүн өнүктүрүүнүн жетектөөчү фактору болуп саналат.

Студенттерди жана мугалимдерди рефлексиялык ишмердүүлүккө тартуу рефлексиялык процесстерди эффективдүү жана адекваттуу уюштурууга мүмкүндүк түзгөн мугалимдин “рефлексиялык компетенттүүлүгүн” (В.А. Метаева [254], В.А. Слостенин [188], С.Ю. Степанов [267] ж.б.). калыптандыруу менен байланыштуу.

Рефлексия адамдын жеке ишмердүүлүгүндө жабык түрүндө эмес, тескерисинче, инсандын социалдык өз ара аракеттешүүнү өздөштүрүүнүн жыйынтыгы болуп саналат. Андыктан жаңы муундун мугалимин даярдоо педагогикалык ишмердүүлүктө рационалдуулук менен чыгармачылыкты айкалыштыруу аркылуу, биринчи кезекте, рефлексивдүүлүккө жана өзүн өзү өнүктүрүүнүн мотивациялык негиздерине таянат.

Муну менен рефлексия өз ишмердүүлүгүнүн гана эмес, өздүк кесиптик өнүгүүсүнүн, мугалимдик кесип үчүн маанилүү болгон: креативдүүлүк, демилгечилдик, мамиле жана диалог курууга багытталгандык ж.б. инсандык жетишкендиктеринин деңгээлин дагы көзөмөлгө алуу билгичтиги катары эсептелет.

Жаңы муундун компетенттүү мугалими өзүнүн кесипкөйлүгүн жогорулатууга умтулуу менен милдеттерди аныктоо жана кое билүү боюнча

рефлексиялык жөндөмдүүлүккө, ошондой эле ар кандай рефлексиялык билгичтиктерге (өз ишмердүүлүгүн, окутуунун, тарбиялоонун жана өнүгүүнүн каражаттарын баалоо; педагогикалык идеяларды ишке ашыруу жана келечек ишмердүүлүктү долбоорлоо ж.б.у.с.) ээ болушу керек. Рефлексия өзгөчө чыгармачылык мүнөздү алып жүргөн, социалдык жана маалыматтык жаңылануулар менен тыгыз байланышкан педагогикалык ишмердүүлүк үчүн абдан маанилүү.

Рефлексиялык ишмердүүлүктү жандандыруу болочок жаңы муундун мугалиминин ички өнүгүүсүнө, өз алдынча билим алуусуна, өзүн өзү өнүктүрүүсүнө түздөн түз таасир берет. Рефлексивдүүлүк өзүн таанып билүүдө, өзүнө баа берүүдө, өзүн кабыл алууда жана өзүн өнүктүрүүдө, бутуна тургузууда көрүнөт.

ЖОЖдун билим берүү жана мугалимдердин кесибин жогорулатуу процессинде жаңы муундун мугалимин даярдоонун кийинки шарты катары **билим берүү процессин диалогдоштуруу** эсептелет. Аталган шарттын маанилүүлүгү төмөнкүдөй түшүндүрүлөт: инсан – адамдын диалог аркылуу өзүн көрсөтө алуусу, андыктан билим берүү процессинин субъектилеринин диалогдуулугу педагогикалык ишмердүүлүктүн сапатын жана жаңы муундун мугалимин даярдоо процессинин натыйжалуулугун аныктайт.

Диалогдоштуруу түшүнүгү субъект-субъекттик мамилелердин негизинде жаралган спецификалык билим берүүчүлүк кырдаал (чөйрө). Мында ар бир студент же кесибин жогорулатып жаткан мугалим аны окутуп жаткан педагог тарабынан өзгөчө уникалдуу, кайталангыс кубулуш катары каралат. Диалог өз кезегинде билим берүү чөйрөсүнүн жүрүшүн жана өзгөрмөлүү мүнөзүн жөнгө салган универсалдык принцип болуп саналат.

Билим берүү мейкиндигине гуманитардык жана гуманисттик парадигмада иштеген жаңы муундун мугалимин даярдоо үчүн диалогдоштуруунун мааниси терең (Н.А. Асипова, С.В. Белова ж.б.). Алар жаңы муундун мугалиминин кесиптик даярдыгын “башкалар менен байланыш түзө билүү аркылуу өзүнүн бүтүндүгүн жаратууга багытталган диалогдуу педагогикалык ишмердүүлүктү

ишке ашырууга карата анын теоретикалык жана практикалык даярдыгынын биримдиги” катары карашат [19; 42].

ЖОЖдун билим берүү жана мугалимдердин кесибин жогорулатуу процессинде жаңы муундун мугалимин даярдоону диалогдоштуруунун маанилүүлүгү педагогдун – диалогду алып жүрүүчү катары тарбиялануучуга өзүнүн: “Мен-концепциясын”, эмпатиялуулугун, сабырдуулугун, өзүн таанып билүү тажрыйбасын, конструктивдүүлүгүн, башкалар менен биргелешип аракеттешүүсүн, рефлексивдүүлүгүн изилдөөсү аркылуу тиешелүү таасир тийгизе алары менен түшүндүрүлөт.

Ошондой эле билим берүү процессин диалогдоштуруу педагогдун таанып билүү милдеттерин чечүүдө кызматташтыкта аракет жасоо; студенттин же мугалимдин жеке көз карашы, кызыкчылыктары, баалуулук багыттары менен эсептешүү; максатты биргелешип аныктоо денгээли менен мүнөздөлөт. Ал маселени конструктивдүү чечүүгө, инсанды гармониялуу бүтүндүү өнүктүрүүгө негизденет.

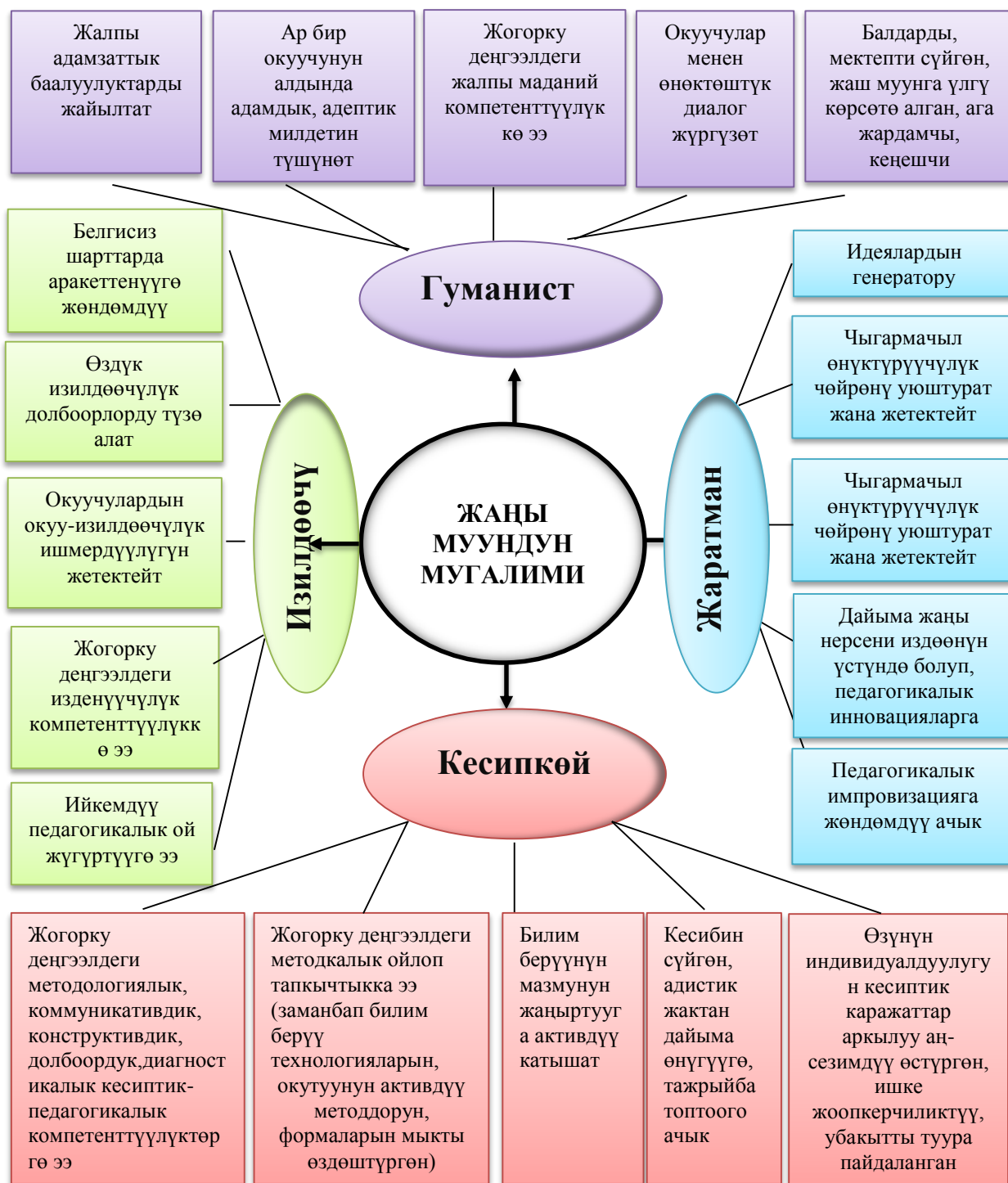
ЖОЖдун билим берүү процессин диалогдоштуруу студент менен окутуучунун ортосундагы системалуу мамилеге, максаттарды ачык аныктоого, маселени чечүүнүн жолдорун биргелешип издөөгө, бири биринин укук жана эркиндиктерин сактоого негизделген диалогдуу педагогикалык ишмердүүлүк менен мүнөздөлөт.

Мына ошентип, жаңы муундун мугалимин даярдоо боюнча биз тараптан сунушталган педагогикалык шарттарды ишке ашыруу студенттин же мугалимдин инсандык чыгармачылык потенциалын ачууга, анын кызыкчылыктарын, жөндөмдүүлүктөрүн, мүмкүнчүлүктөрүн, субъективдүү көз карашын өстүрүүгө өбөлгө түзөт. Мунун бардыгы ЖОЖдун билим берүү жана мугалимдин кесибин жогорулатуу процессинде жаңы муундун мугалимин даярдоо үчүн пайдубал түзө алат. Мугалим өзүнүн кесиптик өнүгүүсүнө маселелерди өз алдынча чече билүүсү аркылуу гана жетише алат. Жаңы муундун мугалимин даярдоонун ыкмасы катары мотивациялык аймакты, универсалдык билгичтиктерди калыптандырууну жана өз алдынча аракет

жасоого даярдыкты камсыз кылган кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүк эсептелет. Мында билим экинчи планда калбайт, ал өзүнөн өзү ишмердүүлүктүн жана чечим кабыл алуунун негизи катары маанилүүлүгүн жоготпойт.

Жаңы муундагы мугалимдерди даярдоонун белгиленген шарттары системалуу биримдикти түзүшөт. Педагогикалык шарттардын жалпы комплексин ишке ашыруу болочок мугалимдерди даярдоонун окуу, таанып-билүү ишмердүүлүгүн уюштуруунун негизги багыттарын кайрадан карап чыгууга негизденип, эксперименталдык ишти апробациялоону талап кылды.

Ал эми жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоонун эффективдүүлүгүн жогоруда аныкталган бир катар педагогикалык шарттардын комплексин ишке ашыруунун негизинде камсыз кылууга болот. Түзүлгөн моделдин негизинде педагогикалык билим берүү процессин уюштуруунун жыйынтыгы жаңы муундун мугалиминин төмөнкүдөй моделин жаратууга мүмкүндүк түздү (Сүр 2.3.).

Сүр. 2.3. Жаңы муундун мугалиминин модели.

Мына ошентип, инсандык өнүгүүгө багыт алган жаңы муундун мугалимин даярдоонун иштелип чыккан модели кесипти тандоонун оң мотивдерине, компетенттүүлүккө, практикалык тажрыйбага, рефлексиялык ишмердүүлүккө, диалогдук маданиятка таянып, билим-тарбиялык милдеттерди натыйжалуу чечүүгө теориялык жана практикалык даярдыгы, жөндөмдүүлүктөрү бар адисти калыптандырууга негизденет. ЖОЖдун билим

берүү жана кесипти жогорулатуу процессинде жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун модели компетенттүү мугалимдерди даярдап чыгаруунун жогорку жыйынтыктарына жетүүнүн маанилүү факторлорунун бири болуп саналат. Ал өзүн өзү актуалдаштырууга жана өзүн өзү аныктап, аңдап сезүүгө жөндөмдүү болгон инсандын субъекттүүлүгүн ачууга багыт алуу; креативдүү чөйрөнү түзүү; рефлексивдүү ишмердүүлүктү жандандыруу; билим берүү процессин диалогдоштуруу сыяктуу педагогикалык шарттар аркылуу үч этапта ишке ашырылат.

2-главанын жыйынтыгы

1. Изилдөөнү жүргүзүүгө билим берүү, таалим-тарбия теориясындагы инсанга багытталган парадигмалык көз караш, билим берүүдөгү гуманисттик жана демократиялык, аксиологиялык жана антропологиялык, маданият таануучулук парадигма, компетенттүүлүк парадигма, ишмердүүлүк парадигма, этнопедагогикалык парадигма, технологиялык парадигмалар методологиялык негиз болду. Ал эми педагогикалык кадрларды даярдоо маселесин изилдөөнүн материалдары: Кыргызстандагы педагогикалык кадрларды даярдоонун тарыхый өнүгүшү; учурдагы абалы; укуктук-ченемдик камсыздалышын, анын мазмунун аныктоочу документтердин анализин камтыды.

2. Натыйжада, биз тараптан үйрөнүлгөн педагогикалык, методологиялык эмгектер педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинде замандын талабына жооп берген, келечектин мектебинде иштей ала турган келечек муундун болочок мугалимин калыптандыруу маселесинин төмөнкү жагдайларын тереңдетүүнү шарттайт: жаңы муундун мугалимин даярдоо педагогикалык билим берүүнүн учур талап кылган негизги маселеси катары кароо; педагогикалык билим берүүдө фундаменталдык изилдөөлөр менен катар заманбап билим берүү парадигмаларынын негизги багыттарына таянуу; педагогдук кесиптин баалуулугун арттыруу, ага мотивация берүү, кесипти жарнамалоо иштеринин дайыма уюштурулуп турушу; жаңы муундун мугалимин калыптандырууда мектеп менен ЖОЖдун байланышын күчөтүү,

кызматташуунун жаңыча жолдорун аныктоо, педагогикалык практикалардын мазмунун жана сапатын жогорулатуу; жаңы муундун мугалимин калыптандыруу – бул студенттер менен гана эмес, иштеп жаткан мугалимдер менен да иш алып баруу; жаңы муундун мугалимин калыптандырууда – алдыңкы педагогикалык идеялар, методологиялык таяныч багыттар, методикалык жаңылыктар менен тааныштыруу, мугалимдердин ортосунда тажрыйба алмашуу.

3. Изилдөөдө педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин теориялык негиздерин, илимий изилдөөлөрдү, көз караштарды, укуктук-ченемдик, мазмунду аныктоочу документтерди үйрөнүү, талдоо; калыптануу, өнүгүү этаптарын жана азыркы абалын аныктоо максатында констатациялык эксперимент жүргүзүлүп, анда: анкеталык сурамжылоо, байкоо, аңгемелешүү, маектешүү, интервью ж.б. методдору; ошондой эле калыптандыруучу тажрыйбалык эксперименталдык иш, жыйынтыктарды текшерүү, салыштыруу методдору колдонулду.

4. Методологиялык багыттарга ылайык, инсандык өнүгүүгө багыт алган жаңы муундун мугалимин даярдоонун иштелип чыккан модели кесипти тандоонун оң мотивдерине, компетенттүүлүккө, практикалык тажрыйбага, рефлексиялык ишмердүүлүккө, диалогдук маданиятка таянып, билим-тарбиялык милдеттерди эффективдүү чечүүгө теориялык жана практикалык даярдыгы, жөндөмдүүлүктөрү бар адисти калыптандырууга негизделет.

5. ЖОЖдун билим берүү жана кесипти жогорулатуу процессинде этаптуу калыптандыруу технологиясын аныктаган жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун негизги педагогикалык шарттарынын комплексин ишке ашыруунун негизинде (өзүн өзү актуалдаштырууга жана өзүн өзү аныктап, андап сезүүгө жөндөмдүү болгон инсандын субъекттүүлүгүн ачууга багыт алуу; креативдүү чөйрөнү түзүү; рефлексиялык ишмердүүлүктү жандандыруу; билим берүү процессин диалогдоштуруу) жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоонун эффективдүүлүгүн камсыз кылууга болот.

ГЛАВА 3. КЫРГЫЗСТАНДА ЖАҢЫ МУУНДАГЫ ПЕДАГОГИКАЛЫК КАДРЛАРДЫ ДАЯРDOОНУН ПРАКТИКАСЫ

3.1. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун калыптанышы, эгемендүүлүк мезгилиндеги өнүгүшү

Кыргызстандагы педагогикалык кадрларды даярдоо ишинин калыптанышы анын Россия падышачылыгына кошулушу менен байланыштуу. Мына ушул бурулуш этаптан кийин (1855-1876) маанилүү коомдук өзгөрүүлөр болгон. Алардын ичинде эл агартуу тармагында да олуттуу жылыштар жүргөн. Орус жана украин улутундагылардын көчүп келиши менен булардын балдарын окутуу үчүн ар кандай типтеги башталгыч класстар түзүлө баштагандыгы маалым. Мунун менен катар эле кыргызстандык жергиликтүү калктын балдарын орус тилинен окутуп, аларды котормочулук, катчылык ж.б. кызматка даярдап чыгуу үчүн орус мектептер да ачыла баштаган.

Совет бийлигинин түптөлүшү менен Кыргызстандын элинин руханий маданиятын жана илимин өнүктүрүү жогорку натыйжаларга жетише баштаган. Советтик мезгилдин алгачкы жылдары калктын сабатсыздыгын жоюу үчүн жалпы башталгыч билим берүү, андан кийин 7-8-класстык билим берүү киргизилип, орто билим берүү планы ишке ашырылган. Мындан соң 1940-жылга карата кесиптик-техникалык, атайын орто жана жогорку окуу жайлардын тармагы өнүгүү жолуна багыт алган. Дал мына ошол учурда мектептерди мугалимдик кадрлар менен камсыз кылуу максатында атайын кыска мөөнөттүү курстар уюштуруу иштери жолго коюла баштаган. Буга ылайык 1919-жылы 137 адам Ташкенттеги кыргыз-казак педагогикалык курстарына жөнөтүлгөн. Ушул эле жылы 300дөн ашык кыргыз мектептеринин мугалимдери Верныйда мугалимдерди даярдоо жана квалификацияны жогорулатуу курстарынан өтүшкөн. Мындан бир аз өткөн соң Бишкек, Токмок, Каракол шаарларында да жогорудагыдай 6 жана 2 айлык курстар ачыла баштаган.

Ал эми 1925-жылдын 25-октябрында Пишпекте жаңы типтеги окуу жай – Эл агартуу институту түзүлүп, мындан кийин ага “Педагогикалык техникум”

статусу берилген. Ал эми 1932-жылы алгачкы жогорку окуу жайы болгон – Кыргыз мамлекеттик педагогикалык институту ачылган. Буга улай эле 1935-жылы Фрунзеде, 1939-жылы Ошто, 1940-жылы Пржевальскиде мугалимдер институттары түзүлгөн. 1950-жылдан баштап жогорку жана атайын орто окуу жайлардын саны улам өсө баштаган.

Өлкөнүн тарыхында 1951-52-окуу жылына карата Кыргыз мамлекеттик университетинин түзүлгөндүгү коомдук жана маданий зор мааниге ээ окуя болгон. Университет жогорку окуу жайлардын көч башы гана эмес, педагогикалык жогорку билим берүүнүн дагы башаты болуп саналат. Педагогикалык жогорку билим берүү системасынын андан аркы өнүгүшүн Ош педагогикалык институтунун (1951), В.В. Маяковский атындагы Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институтунун (1952), Пржевальск педагогикалык институтунун (1953), Дене тарбия жана спорт институтунун (1955), Фрунзедеги Орус тили жана адабиятынын педагогикалык институтунун (1979-ж.) ачылышы менен байланыштуу.

Муну менен катар Кыргызстандын ар аймактарында, тагыраак айтканда, Ош, Каракол, Нарын, Бишкек шаарларында атайын орто педагогикалык окуу жайлар да ачыла баштаган. Республиканын педагогикалык билим берүү тажрыйбасында орто кесиптик окуу жайлардын орду чоң [283] <https://edu.gov.kg/kg/about/history/>

“1924-жылы Кара кыргыз автономиялуу областы түзүлгөндөн кийин Бишкек, Ош, Жалал-Абад облустарында атайын алты айлык, бир жылдык мугалимдерди даярдоо курстары ачылып, анын базасында Ош-Жалал-Абад педагогикалык техникуму түзүлгөн. Кийинки жылы Ош педагогикалык техникуму үч жылдык болуп ачылып, республикадагы эң алгачкы окуу жай катары кызмат көрсөтө баштаган. Бул убакта Кыргызстандын кесиптик окуу жайлары өнүгүү жолуна түшүп, миңдеген адистерди даярдоо муктаждыктарын жоюуга дал ушул Ош педагогикалык окуу жайы түздөн-түз салым кошкон. Эл агартуу айдыңында ал төмөнкүдөй баскычтарды басып өтүп, улам жаңыланып, тажрыйбасын, мүмкүнчүлүгүн кеңейтип, бай тарыхты башынан кечирип,

бүгүнкү күндө А. Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик педагогикалык университетине (2021) айланды [258]. <https://kutbilim.kg/news/inner/osh-mpu-ordoluu-oshtun-kutu-oomattuu-bilim-zhurtu/>

И. Бийбосунов атындагы Каракол педагогикалык колледжи 1930-жылы түзүлгөн. Биринчи жылы 100 адам кабыл алынган. Анын биринчи аталышы Бубнов атындагы Пржевальский педагогикалык техникуму болуп, андан соң М. Горький атындагы Пржевальский педагогикалык училищеси деген аталышка өткөн. Училищенин башкы максаты болуп улуттук мектептер үчүн мугалимдерди даярдап чыгаруу болгон. Ага айылдык жана шаардык эн жөндөмдүү окуучулар кабыл алынып, алар 5 жылдык мөөнөттө билим алышкан. Бул академик Д. Алышпаев, Б. Орузбаевалардын аттестатынан көрүнүп, алар үчүн бул окуу жай чоң илимге жол аттануунун башаты болуп калган. Окуу жайда башталгыч класстардын гана эмес, тарых, география ж.б. табигый илимдик предметтердин мугалимдери да даярдалган [285]. [<http://www.kpk.kg/index.php/ru-ru/o-kolledzhe/istoriya-kolledzha/22-istoriya-kolledzha>].

Бишкек музыкалык-педагогикалык окуу жайы - жалпыга билим берүүчү мектептердин ырдоо сабагынын орто билимдүү мугалимдерин даярдоочу окуу жайы болуп, Кыргыз ССР Министрлер Советинин 1966-жылдын 15-июлундагы токтомунун негизинде ачылган. Жаңы ачылгандан тартып 3 чоң бөлүм төмөнкү кесиптик багыттар боюнча адистерди даярдап чыгарышкан:– музыкалык билим берүү, мектепте ырдоо сабагынын мугалими, бала-бакчада музыкалык тарбиячы (1966); мектепке чейинки тарбия берүү, (мектепке чейинки мекемелердин тарбиячысы) (1969); башталгыч класстарда окутуу, (башталгыч класстын мугалими) (1980). 2009-жылы «Дене тарбия» бөлүмү, 2018-жылы «Чет тили» бөлүмү ачылган. 2011-жылы окуу жайга белгилүү композитор Таштан Эрматовдун ысымы ыйгарылган [282]. [.https://bmpk.kg/?page_id=32](https://bmpk.kg/?page_id=32)

Бүгүнкү күндө Т. Эрматов атындагы Бишкек музыкалык-педагогикалык колледжи (БМПК), Караколдогу Б. Бийбосунов атындагы педагогикалык

колледжи, Жалал-Абад колледжи, Токмоктогу индустриалдык-педагогикалык колледжи өз алдынча орто педагогикалык окуу жайлары катары сакталса, ал эми Жалал-Абад, Сүлүктү, Нарын, Талас, Ош шаарларындагы педагогикалык колледждер ошол аймактардагы университеттердин курамына кошулуп, билим берүү ишмердүүлүгүн жүргүзүүдө. Аларда: 050303 Чет тили (англис тили), 050501 Кесиптик окутуу (тармактар боюнча), 050503 Технология, 050601 Музыкалык билим берүү, 050702 Тарбиялык ишмердүүлүктү уюштуруу, 050704 Мектепке чейинки билим берүү, 050709 Башталгыч класстарды окутуу, 050711 Социалдык педагогика, 050721 Дене тарбия адистиктеринде мугалимдер даярдалып, аймактык орто мектептерди мугалимдик кадрлар менен камсыз кылууда.

Кыргызстанда 1980-жылдардын башында 10 жогорку окуу жайы кесиптик билим берүү ишмердүүлүгүн жүргүзүп, аларда 55 миңден ашуун жана атайын орто окуу жайларында 40 миңден ашуун студент окушкан. Окуу жайлардын басымдуу көпчүлүгүндө педагог адистер даярдалып чыккан.

Советтик билим берүү системасында абдан чоң жетишкендиктер, ири ачылыштар болгон. Окуу жайлар, мектептер, бала бакчалардын калыптануу, өнүгүү мезгили мына ушул коомдук этап менен байланыштуу. Бирок аны менен катар олуттуу кемчиликтер да орун алган. Анда өнүккөн мамлекеттердин билим-тарбия берүү тармагында топтолгон алдыңкы тажрыйбалар, жетишкендиктер, окутуунун усулдары пайдаланылган жок. Билим берүү тармагы катуу тартипке салынып, анда окутуунун ар түрдүү ык-амалдарын пайдаланууга мүмкүнчүлүк берилбей калган. Мындай мамиле көптөгөн таланттуу, чыгармачыл мугалимдердин жана агартуу ишмерлеринин, тарбиячылардын жигердүүлүгүн, демилгелүүлүгүн басаңдатып, алардын жаңычыл идеяларына, кызыктуу сунуштарына көңүл бурулбай калган. Бардык сабактар советтик идеологиянын принциптерине таянуу менен, коммунисттик партиянын таасиринин алдында өткөрүлгөн. Адамды калыптандырууда улуттук өзгөчөлүктөргө көңүл бөлүнбөй калган. Кесиптик даярдыкты жүргүзгөн жогорку, атайын орто жана кесиптик-техникалык окуу жайларда сабактардын

бардыгы орус тилинде гана окутулган.

Кыргызстан өз алдынча эгемендүүлүккө ээ болгон 1991-жылдан тартып, өлкөдө чоң реформалар жүргүзүлө баштады. Экономикалык каатчылыкты башыбыздан өткөргөнүбүзгө карабастан, билим берүү жана маданият тармагында бир катар кайра түзүүлөр ишке ашты. Ушул мезгил аралыгында билим берүү тармагынын бардык баскычтарында реформалар жүргүзүлдү. Бул кайра түзүүлөр эгемендүү өлкө катары кабыл алган Кыргыз Республикасынын “Билим берүү тууралуу” мыйзамы “Билим”, “21-кылымдын кадрлары”, “Жеткинчек” (“Билим берүүнүн жеткиликтүүлүгү жөнүндө”) программалары жана башка расмий документтер жана концепцияларга ылайык ишке ашты. 1992-жылы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан кабыл алынган “Билим берүү тууралуу” мыйзамынын негизинде жана өнүккөн өлкөлөрдүн билим берүү системасынын алдыңкы тажрыйбаларын алуу менен орто мектептерде, башталгыч кесиптик окуу жайларда, орто окуу кесиптик жайларда билим берүүнүн жаңы ыкмалары жана усулдары колдонулуп, жаңы коомдун талаптарына жооп бере алган адистер даярдала баштады.

Республикадагы билим-тарбия берүүнүн деңгээлин көтөрүүдө мугалимдерди аттестациялоодон өткөрүү маанилүү ролду ойноду жана бул олуттуу ийгилик катары эсептелинет. Кыргыз билим берүү институту (ага чейин педагогика илимий-изилдөө институту болгон) тарабынан уюштурулган мугалимдердин кесибин жогорулатуу курстарында жыл сайын жүздөгөн педагогдор тереңдетилген окуулардан өтүп турушту. 2000-жылдын жыйынтыгы менен жалпы 72400 мугалимдин ичинен 50 миңден ашыгы жогорку билимге, 19500ү толук эмес жогорку жана орто кесиптик билимге ээ болушкан. Учурда мугалимдер билим берүүнүн жана окутуунун ыкмаларын өз каалоосу боюнча тандап сабак өтүшөт. Жылдын мыкты мугалимдерин аныктоо боюнча сынактар жана тажрыйба алмашуу иретиндеги алдыңкы педагогдор, ошондой эле жаш мугалимдер үчүн уюштурулган семинарлар жакшы натыйжаларды берип келет.

Педагогдорду даярдоо маселесинде жана мугалимдердин чыгармачылык

аракеттерин жана алардын коомдогу ордун баалоодо 2000-жылы өткөрүлгөн эгемендүү Кыргызстандын билим берүү кызматкерлеринин съезди жана 2001-жылы кабыл алынган Кыргыз Республикасынын “Мугалимдин макамы жөнүндө” мыйзамы маанилүү фактор болуп калды.

Эгер 2000-2001-окуу жылындагы маалыматка таянсак республикадагы жогорку окуу жайлардын саны – 40ты, студенттердин саны – 188,2 миң адамды түзүп, бул көрсөткүч 1999-2000- окуу жылына салыштырганда 29,5 миң адамга көп болгон. Жогорку окуу жайлардын жана студенттердин санынын кескин жогорулашы бир катар жаңы окуу жайлардын ачылышы менен түшүндүрүлөт. Алсак, Нарын жана Талас облустарында, Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы менен 2000-жылы (кийин Жалал-Абад, Баткен) мамлекеттик университеттер ачылып, ошондой эле филиалдар, окуу-консультативдик бөлүмдөр пайда болгон. 1991-жылдан тарта бир катар жаңы ЖОЖдор пайда болуп, мурунку институт макамын алып жүргөн окуу жайлар университет болуп кайра түзүлгөн. Педагогикалык багыттагы жогорку окуу жайларын ала турган болсок аларда дагы бир катар өзгөрүүлөр болду. Н.М. Пржевальский атындагы педагогикалык институт Касым Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетине, В.В. Маяковский атындагы Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институту И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетине, Орус тили жана адабиятынын педагогикалык институту К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык (2020-жылдан тартып мамлекеттик статус алды) университетине айланышып, университет макамын алышты. 1992-жылы Ош педагогикалык институту Ош мамлекеттик университети болуп кайра түзүлдү. 1998-жылы Жалал-Абад облусунда университет негизделди. Ошондой эле Жалал-Абад шаарында Кыргыз мамлекеттик дене тарбия институтунун филиалы ачылган. 1995-1999-жылдары Нарын, Талас, Балыкчы, Токмок ж.б. шаарларда мамлекеттик жана жеке менчик жогорку окуу жайлар ачылган [283]. <https://edu.gov.kg/kg/about/history/>

Бүгүнкү күндө Кыргызстанда 64 жогорку окуу жайы бар. Окуу жайлардын ичинен: 4ү улуттук, 25и мамлекеттик, 15и жеке менчик, 11и

мамлекеттер аралык келишимдин негизинде ачылган, 9 эл аралык жеке менчик статусундагы окуу жайлар болуп саналат [271].
<https://bilim.akipress.org/profiles:1/universitie/list//?f=cp>

Билим берүү системасынын тарыхы көрсөтүп тургандай, Кыргыз Республикасында советтик мезгилдеги окуу жайлардын дээрлик көпчүлүгү педагогикалык болуп саналса, ал эми бүгүнкү күндө бир дагы атайын педагогикалык жогорку окуу жайдын жок экендиги, болгону 2021-жылы гана А. Мырсабеков атындагы Ош гуманитардык-педагогикалык институту Ош мамлекеттик педагогикалык институту статусун алып, жападан жалгыз накта педагогикалык окуу жай пайда болду. Педагогикалык адистиктер жогорку окуу жайлардын башка адистиктери менен биргеликте даярдалып келүүдө. Аталган окуу жайлардын ичинен 26сы учурда педагогикалык адистерди даярдайт. Бул окуу жайларда мугалимдик адистикке даярдоо ар кандай деңгээлдерде (орто кесиптик, жогорку кесиптик) жүргүзүлүп келет. Алсак, жогорудагы 26 окуу жайдын экөөсүндө (Социалдык өнүктүрүү жана ишкердик институтунда жана Чүй университетинде) орто кесиптик деңгээлдеги гана мугалим адистер даярдалып чыкса, ал эми М. Адышев атындагы Ош технологиялык университетинде мугалимдик кесипке кайра даярдоо программалары гана ишке ашырылып, Кыргыз улуттук консерваториясында музыка сабагынын мугалимдеринин кесибин жогорулатуу жүргүзүлөрүн талдоолор көрсөттү. Калган жогорку окуу жайларда педагогикалык адистиктердин бардык деңгээлдеринде (орто кесиптик, жогорку кесиптик: бакалавриат, магистратура, аспирантура) билим берүүчүлүк ишмердүүлүгүн жүргүзүлөрү белгилүү болду.

Алардын ичинен 22си жогорку жана орто кесиптик билим берүү программалары боюнча иш алып барат. Ар бир региондо жайгашкан окуу жайларда мугалимдерди даярдоо иши жүргүзүлөт.

Бишкек шаарында 1 улуттук, 5 мамлекеттик, 6 эл аралык, 1 жеке менчик окуу жайларда:

1. Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети, КУУ (улуттук)
2. И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети, КМУ (мамлекеттик)

3. К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университети, БМУ (мамлекеттик)
4. Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясы, КМДТЖСА (мамлекеттик)
5. И. Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университети КМТУ (мамлекеттик)
6. Б.Бейшеналиева атындагы Кыргыз мамлекеттик искусство университети (мамлекеттик)
7. "Ала-Тоо" Эл аралык университети (эл аралык)
8. Кыргыз-Түрк "Манас" университети (эл аралык)
9. Кыргыз-Россия Билим берүү академиясы (эл аралык)
10. Махмуда Кашкари-Барскани атындагы Чыгыш университети (эл аралык)
11. Кыргыз-Казак университети (эл аралык)
12. Кыргызстандын Эл аралык университети (эл аралык)
13. Билим берүүдөгү стратегиялык маалыматтык технологиялар институту, ИСИТО (жеке менчик) педагогикалык багытта даярдоо жүргүзүлөт.

Аймактарда 7 мамлекеттик, 2 эл аралык окуу жайларда:

Баткен шаарында:

14. Баткен мамлекеттик университети, БатМУ

Жалал-Абад шаарында:

15. Жалал-Абад мамлекеттик университети, ЖАМУ

Каракол шаарында:

16. К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университет, ЫМУ

Нарын шаарында:

17. С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университети, НМУ

Ош шаарында:

18. Ош мамлекеттик университети, ОшМУ
19. А.Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик педагогикалык университети
20. Кыргыз-Өзбек эл аралык университети (эл аралык)

Талас шаарында:

21. Талас мамлекеттик университетти, ТМУ

Токмок шаарында:

22. Борбордук Азиядагы эл аралык (эл аралык) университеттеринде педагогикалык билим берүү программалары ишке ашырылат.

Ал эми төмөнкү 2 окуу жайда **орто кесиптик программалар боюнча** мугалимдер даярдалат:

1. Социалдык өнүктүрүү жана ишкердик институту (жеке менчик, Бишкек шаары)

2. Чүй университети (жеке менчик, Бишкек шаары)

1 окуу жайда мугалимдерди **кайра даярдоо** жүргүзүлөт:

1. М. Адышев атындагы Ош технологиялык университети (мамлекеттик, Ош шаары)

1 окуу жайда **мугалимдердин кесибин жогорулатуу** иштери гана жүргүзүлөт: Кыргыз улуттук консерваториясы (улуттук, Бишкек шаары). (Тиркеме)

Төмөндө Кыргызстандагы педагогикалык кадрларды даярдаган окуу жайлардын аталган маселе боюнча ишмердүүлүктөрү менен тааныштырабыз.

“Кыргызстандагы жогорку окуу жайлардын башаты катары кыргыз билим берүү тармагынын тарыхында эң алгач түзүлгөн азыркы **Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети** саналат. Окуу жайдын алгачкы пайдубалы катарында 1932-жылы түзүлгөн Кыргыз мамлекеттик педагогикалык институтту эсептесе болот, анын башаты 20-чы жылдарда өлкө үчүн педагогикалык кадрлар маселесин чечүү максатында ачылган окуу жайдан башталган. КМПИ 4 факультеттен турууга тийиш болгон, алар: педолого-педагогикалык, физика-математикалык, коомдук-экономикалык жана адабий-лингвистикалык.

Алгач пединституттун окутуучулук курамы Москва (5 адам), Ленинград (Санкт-Петербург 4 адам), Киев (1 адам), Ташкент (САГУ 2 адам), Алматы (Казакстан пединституту 1 адам) ж.б. шаарларындагы жогорку окуу жайларынын бүтүрүүчүлөрүнөн турган. Жергиликтүү кадрлар кийинчерээк, 30-жылдардын аягында 40-жылдардын башында пединституттунун

бүтүрүүчүлөрүнүн эсебинен пайда болгон. Ошол кездеги бүтүрүүчүлөрдүн ичине академиктер: Б. Жамгырчинов, С. Ильясов; КРдин Улуттук илимдер академиясынын мүчө-корреспонденттери: А.Хасанов, К. Шатемиров; Кыргыз ССРинин эмгек сиңирген мугалимдери: А. Жолдошева, У. Ботбаева ж.б. бар эле. Алгач 1938-жылы булар менен бирге 46 адам пединститутту аяктап, дипломдуу жогорку билимдүү адис болушкан.

Улуу Ата Мекендик согуштан кийинки илим менен өндүрүштүн тыгыз байланышы өзгөчө универсалдуу билим берүүгө өтүүнү талап кылган. СССРдин Министрлер Кеңеши 1951-жылдын 24-майында Кыргыз педагогикалык институттун базасында Кыргыз мамлекеттик университетти (КМУ) түзүү тууралуу токтомун кабыл алган. Ушул эле жылдын 31-августунда өлкөнүн ЖОЖдорунун арасында пионери - республикадагы алгачкы университеттин салтанаттуу ачылышы болгон.

КМУнун кээ бир факультеттеринин негизинде өз убагында республикада бир катар жогорку окуу жайлар ачылган. Мисалга, 1955-жылы университеттин дене тарбия факультетинин базасында Кыргыз мамлекеттик дене тарбия институту түзүлгөн.

1993-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин атайын жарлыгы менен университет “улуттук” макамына жетишкен. Дүйнөнүн көптөгөн өнүккөн өлкөлөрүндө “улуттук” статусу “мамлекеттик” деген салттуу мааниге ээ экендигин эске алып, КР Президентинин жаңы жарлыгы менен 2002-жылдын май айында ата мекендик жогорку окуу жайлардын флагманы КМУУ **Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети** болуп калды.

Университеттин миссиясы – классикалык академиялык салттарга жана алдыңкы илимий жетишкендиктерге таянуу менен азыркы коомдун илимий потенциалын сактоого жана өстүрүүгө өбөлгө түзүү. Мындан окуу жайдын илимге багытталгандыгы көрүнүп турат. Ошондой эле анда магистратуралык программаларга басым жасалат.

Акыркы жылдарда жүргүзүлгөн системалуу реформалардын негизинде университет заманбап көп профилдүү, илимий-билим берүүчү, маданий-

агартуучу, эл аралык денгээлде бай тажрыйбасы бар окуу жайга айланды.

Университетте 22 факультет, 75 кафедра, кесиптик колледж жана гимназия бар. Педагогикалык кадрларды даярдоо 10 факультетте 6 багыт 17 профиль боюнча жүргүзүлөт [246]. Университеттин атаандаштыкка туруктуулугунун эң башкы артыкчылыгы анын 90 жылдык тарыхында калыптанган бренди, көп профилдүүлүгү, кадрдык курамынын сапатынын жогорулугу (белгилүү чоң окумуштуулардын, илимий багыттардын жана мектептердин түзүүчүлөрүнүн негиздөөчүлөрүнүн ж.б. болушу) классикалык билим берүү менен заманбап инновациялык технологиялардын айкалышы, илимий изилдөөлөрдү жүргүзүү боюнча кеңири тажрыйбалардын болушу саналат.

Ж. Баласагын атындагы КУУ Көз карандысыз аккредитация жана рейтинг агенттосунун (НААР/IAAR) изилдөөлөрү боюнча жогорку рейтингдерди ээлеп келет. Алдыңкы рейтингдеги 12 ЖОЖдун арасында 7-позицияны ээлейт. Ал эми биринчи базалык билимди эң көп алган жана жетекчилик кызматтарда иштеген бүтүрүүчүлөрү боюнча алдыңкы 10 окуу жайдын 1-позициясында турат.

Университеттин соңку жаңы тарыхында **Педагогикалык кадрларды максаттуу даярдоо институту (ПКМДИ)** педагогикалык кадрларды даярдоонун жаңыча модели катары ачылган. Ал Чүй облусунун администрациясынын жана Ж.Баласагын атындагы КУУнун ортосунда түзүлгөн келишимдин (16.03.2009) негизинде жана республикабызда жалпы орто билим берүүчү мектептердеги мугалимдердин жетишсиздигин жоюу максатында п.и.д., профессор И.Ч. Исамидиновдун демилгеси жана уюштуруусу астында университеттин Окумуштуулар кеңешинин 2009-жылдын 19-июнундагы чечими жана ректордун буйругунун (№ 220 20.07.2009) негизинде түзүлгөн.

Институт бардык каалоочуларды мугалимдик кесипке максаттуу даярдап жана областтардын билим берүү башкармалыктары менен келишим түзүп, айыл өкмөттөрүнүн жолдомолору аркылуу да кабыл алган. **Мында үч тараптуу**

келишим түзүлүп (абитуриент, айыл өкмөтү, институт), бүтүрүүчү келишим боюнча айылга мугалим болуп иштегенге жөнөтүлгөн.

Институттун педагогикалык адистерди даярдоодогу максаты:

- азыркы күндөгү экономикалык жактан оор шартта билим алууга мүмкүнчүлүгү чектелген, таланттуу жана педагогикалык адистикке ынтызар улан-кыздарды айыл өкмөттөрүнүн эсебинен каржылоо аркылуу кесиптик жактан даярдоону ишке ашыруу;

- билим берүүдө окуу жай, мектеп, ата-эне жана жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын ортосунда адисти даярдоо боюнча кызматташууну ишке ашыруу;

- жогорку жана орто кесиптик педагогикалык окуу жай менен мектептин, теория менен практиканын ортосундагы байланышты чыңдоо, адистерди өз жерлерине практикага жиберүү менен алардын кийинки жумушчу ордун бекемдөө;

- педагогикалык практикага басым жасоо;

- институттун базасында жогорку жана орто кесиптик билим берүү программаларын ишке ашыруу менен үзгүлтүксүз, ыраттуу педагогикалык билим берүү;

- мугалимдердин кадыр-баркын жогорулатуу жана максаттуу даярдалган сапаттуу педагогикалык кадрлар менен элет жерлерин камсыздоо.

Педагогикалык кадрларды максаттуу даярдоо институту жогорку жана орто кесиптик билим берүү программалары боюнча педагогикалык адистерди 15 багытта даярдай баштаган. Адистиктеринин жогорку кесиптик педагогикалык билим берүү багыттары: 540304 Чет тили, 540203 Информатика, 540604 Мектепке чейинки билим берүүнүн педагогикасы жана методикасы, 540201 Математика, 540301 Кыргыз тили жана адабияты, 540606 Социалдык педагогика, 540303 Орус тили жана адабияты, 540402 Укук таануу, 540401 Экономика, 540103 География, 540403 Тарых, 540102 Биология.

Институтунун орто кесиптик педагогикалык билим берүү боюнча адистиктеринин багыттары: 0303 Чет тили, 0324 Информатика, 0312 Башталгыч

класстарды окутуу, 0301 Математика, 0302 Кыргыз тили жана адабияты, 0314 Социалдык педагогика, 0302 Орус тили жана адабияты, 0307 Дене тарбия, 0313 Мектепке чейинки билим берүү, 0305 География, 0311 Көркөм кол өнөрчүлүк жана чийүү, 0304 Тарых.

2015-жылы, университеттеги оптимизациялоо саясатына ылайык курамдык кайра түзүүдө аталган институт ректордун 7-сентябрындагы № 182 буйругунун негизинде **Педагогикалык факультет** болуп өзгөргөн.

Факультет түзүлгөн күндөн тарта Кыргыз Республикасынын Эл мугалимдери, Кыргызстандагы көрүнүктүү окумуштуу-педагогдор, кыргыз билим берүүсүнө эмгеги синген ишмерлер, иш берүүчүлөр менен терең байланышта болуп, алардын маанилүү кеңештерин, насаатчылык жардамын алуу менен мугалим адистерди даярдоого карата багыт алган.

Факультеттин миссиясы - өсүп келе жаткан муундардын инсандык өнүгүүсүнө өбөлгө түзө алган жогорку квалификациялуу, компетенттүү, креативдүү педагогикалык кадрларды калыптандыруу.

Педагогикалык кадрларды даярдоо маселесине келгенде **И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин** ишмердигине токтолуу абзел. Аталган университет учурда Кыргыз Республикасындагы эң эски университеттердин бири болуу менен Кыргызстандын алгачкы Алиппесин түзүүчүсү, көрүнүктүү мугалим, илимпоз Ишеналы Арабаевдин ысымын алып жүрөт. Кыргыз ССР БАКтын 1944-ж. 15-декабрдагы токтому менен 1945-ж. 1-февралда Фрунзе шаарында Кыргыз кыз-келиндер окуу жайы уюшулган. Анын базасында 1950-ж. Мугалимдер институту, 1952-ж. В.В. Маяковский атындагы Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институту ачылган. 1992-ж. Кыргыз мамлекеттик педагогикалык институт, 1994-жылдан бери И. Арабаев атындагы КМПУ болгон. Учурда ал И. Арабаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик Университети деп аталып, анда 12 миңден ашуун студенттер билим алышууда.

Университет республикадагы билим берүү, илим жана маданият борбору болуп саналат. Университеттин миссиясы - университеттин илимий-билим берүүнүн инновациялык борборуна айланышына салым кошуу, көп деңгээлдүү

билим берүү программаларын ишке ашыруу жана атаандаштыкка жөндөмдүү кадрларды даярдоо. Демек, анын миссиясы бүгүнкү күндөгү Университет 3.0. моделиндеги окуу жай болууга толук багыттап турат.

Университетте 9 институт (чыгыш элдеринин тили жана маданияты, мамлекеттик тил жана маданият, жаңы информациялык технология, Европалык цивилизациялар, дүйнө тилдери, экология жана жаратылышты пайдалануу, педагогика жана психология, гуманитардык билим берүү, адистерди кайра даярдоо жана билимин жогорулатуу), 4 борбор (экономика жана менежмент, коомдук адистерди даярдоо, маданий билим берүү жана жогорку окуу жайына даярдоо), 2 колледж, 2 лицей бар, ошондой эле чет элдик окуу жайлары менен байланышты ишке ашырып турган эл аралык бөлүм дагы бар [242].
<http://www.arabaev.kg/>

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети бакалаврдык деңгээлдеги – 44, магистрдик – 14, орто-кесиптик билим берүүнүн - 4 программасы боюнча педагогикалык кадрларды даярдайт. Окуу процесси бардык багыттар боюнча кредиттик технологияда жүргүзүлөт.

Окуу жай Университеттердин Ассоциациясынын, университеттердин Улуу Хартиясынын, EDNET жогорку билим берүү мекемелеринин Европалык Ассоциациясынын мүчөсү болуп саналат. Педагогикалык кадрларды даярдаган жогорку окуу жайлардын рейтингинде акыркы 5 жыл аралыгында 2-3-орундарды камсыз кылып келет. Анда студенттердин жарандык-атуулдук тарбиясына өзгөчө көңүл бурулат. Билим берүү кызматын көрсөтүү рыногунда окуу жайдын негизги атаандаштары катары көп профилдүү окуу жайлар: Ж. Баласагын атындагы КУУ, К. Карасаев атындагы БМУ, ОшМУ эсептелет.

К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин тарыхы 1979-жылы 29-майда СССР Министрлер Кеңешинин № 488-токтомунун негизинде Орус тили жана адабияты педагогикалык институту ачылышы менен байланыштуу (ФПИРЯЛ). 1992-жылдын 1-июнундагы Кыргыз Республикасынын Президентинин № УП-201-жарлыгы менен Орус тили жана

адабияты педагогикалык институтунун базасында Тилдер жана гуманитардык илимдер мамлекеттик институту (ГИЯГН) түзүлгөн.

1994-жылы 11-майда Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн № 308-токтомунун негизинде Тилдер менен гуманитардык илимдер мамлекеттик институту Бишкек гуманитардык университети болуп кайра өзгөртүлгөн.

2004-жылы 29-июнда Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн № 476-токтомуна ылайык Бишкек гуманитардык университетине академик Кусейин Карасаевдин ысымы ыйгарылган. Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министирлигинин 2019-жылдын 10-июлундагы № 842/1 буйругунун негизинде академик Кусейин Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университети, академик Кусейин Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университети болуп өзгөртүлдү [244]. <https://www.bhu.kg/>

Университеттин миссиясы: өлкөнүн улуттук кызыкчылыктарына жооп берген жана азыркы эмгек рыногунда атаандаштыкка туруктуу орто жана жогорку кесиптик гуманитардык жана социалдык-экономикалык билими бар адистерди даярдоо.

Окуу жайда бүгүнкү күндө 9 факультет бар. Алардын ичинен үчөөндө педагогикалык адистер даярдалат:

- Кыргыз филология факультети. Ал 2004-жылы түзүлгөн.
- Славян таануу факультети. Анда 4 кафедра: жалпы жана орус тил илими, орус адабиятынын теориясы жана тарыхы, педагогика жана психология, расмий тил кафедралары бар.
- Европалык цивилизациялар факультети. 1992-жылдын 1-сентябрында роман-герман филологиясы факультети катары ачылган, 2001-жылы азыркы аталышына өткөн. Окуу жайдагы негизги факультеттердин бири. Анда 3 кафедра бар.

К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университети бакалаврдык деңгээлдеги 2, магистрдик деңгээлдеги 2 программанын 8 профили боюнча, орто-кесиптик билим берүүнүн 1 программасы боюнча педагогикалык адистерди даярдайт.

К. Карасаев атындагы БМУнун колледжи ректордун 2009-жылдын 27-августундагы №1 буйругу менен ачылган.

Окуу жайда педагогикалык чеберчилик жана квалификацияны жогорулатуу борбору бар.

Окуу жайдын алдыга койгон негизги максаттары катары төмөнкүлөр көрсөтүлгөн: - алдыңкы гуманитардык ЖОЖдордун улуттук жана эл аралык рейтингдеринде жогорку деңгээлге жетүү (топ 100 рейтингине кирүү); БМУнун дипломунун чет элдик алдыңкы университеттер тарабынан таанылышына жетишүү.

Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясы [247].
<http://ksapcs.kg/>

СССР Министрлер Советинин 1955-жылдын 15-июлундагы № 5353-Р токтому менен Кыргыз мамлекеттик дене тарбия институту болуп ачылган. Окутуучулар коллективин түзүүдө боордош республикалардын дене тарбия институттары чоң жардам көрсөтүшкөн. Өзгөчө маанилүү жардамды П.Ф.Лесгафт атындагы Ленинград мамлекеттик дене тарбия институту берип, өздөрүнүн 17 бүтүрүүчүсүн иштөөгө жөнөтүшкөн. Алардын арасында институттун биринчи ректору, т.и.к., доцент Леонид Федорович Егупов да болгон.

Институттун ишмердүүлүгүндө өзгөчө ролду “Дене тарбиясынын теориясы жана методикасы” адистиги боюнча өткөрүлгөн бүткүл союздук “Студент жана илимий-техникалык прогресс” аттуу конкурс-олимпиаданын өткөрүлүшү ээлейт. КМДТИнин студенттик командасы дайыма эң мыкты алты команданын ичине кирип турган, ал эми 1987-жылы биринчи орунга ээ болгон. Институттун жамааты республиканын мектептерине, спорттук уюмдарына көмөк көрсөтүп келген. Студент-практиканттардын жардамы менен миңдеген окуучулар ГТО комплексинин нормаларын жана талаптарын тапшырышкан.

1995-2000-жылдары КМДТИ адистик менен катар, “бакалавр” жана “магистр” академиялык даражаларын берген көп деңгээлдүү билим берүүгө өткөн.

2005-жылдын 3-майында КРнын Президентинин Жарлыгы менен институт Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясына өзгөртүлгөн.

Бүгүн академияда 4 факультет:

- педагогикалык жана спорттун улуттук түрлөрү факультети
- тренерлик факультет
- сырттан окуу, кесипти жогорулатуу жана кадрларды кайра даярдоо факультети
- аскерге чейинки даярдык жана дене тарбия факультети бар.
- Түзүлгөн күндөн тарта академиядан 13 миңден ашык бүтүрүүчүлөр аяктаган. Студенттердин жалпы контингенти 1650нү түзөт.

Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясы педагогикалык адистиктердин 1 багытынын 1 профили боюнча бакалаврдык деңгээлдеги адистерди даярдайт (№ 4 тиркемеде).

Баткен мамлекеттик университети.

Баткен мамлекеттик университети Кыргыз Республикасынын Президентинин 2000-жылдын 25-июлундагы №190 Указы менен Ош мамлекеттик университетинин Кызыл-Кыя филиалынын, Ош технологиялык университетинин Сүлүктү филиалынын, Ош мамлекеттик университетинин Сүлүктү филиалынын, Оштогу жогорку педагогикалык колледжинин Сүлүктү филиалынын, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик педагогикалык университетинин окуу-консультативдик пунктунун базасында башкы мекемеси Баткен шаарында жайгашуу менен Баткен мамлекеттик университети түзүлгөн.

БатМУнун миссиясы - илимий, чыгармачылык потенциалы жогору, атаандаштыкка жөндөмдүү жана көп тилдүү адистерди даярдоо аркылуу аймактын социалдык-экономикалык өнүгүүсүн камсыз кылуу.

Окуу жайда 500дөн ашуун окутуучу эмгектенип, 8000ден ашуун студент билим алышат. БатМУ 20 жылдан бери Баткен областынын аймагында жайгашкан ишкана-мекемелерди мыкты даярдыктагы кадрлар менен камсыздоодо чоң роль аткарат. Учурда университеттин түзүмүндө жалпысынан

3 институт, 1 факультет, 2 колледж, 3 орто кесиптик билим берүү бөлүмдөрү, 1 мектеп лицейи, 1 базалык мектеп иш алып барат.

Баткен мамлекеттик университети педагогикалык адистиктердин 6 багытынын 9 профили боюнча бакалаврдык деңгээлдеги адистерди даярдайт: анда Үзгүлтүксүз билим берүү институту бар. Ага 21 багыт боюнча абитуриенттер кабыл алынат [235]. <http://batmu.kg/>

Баткен мамлекеттик университети 32 жыл ичинде жогорку билим берүү системасында бардык талаптарга жооп берген, өзүнүн өнүгүү стратегиясынын алкагында иш алып барган, жогорку окуу жайлардын арасында өз орду бар окуу жайга айланды. Бүгүнкү күндө окуу жай өз кесибин сүйгөн, өзүнө ишенген, адеп-ахлактуу, коом алдында өз жоопкерчилигин сезе билген, заманбап иш талаптарына жооп берген жогорку билимдүү, сапаттуу адистерди даярдоого багытталган салттарын жана өзгөчөлүктөрүн аныктаган.

Жалал-Абад мамлекеттик университети.

Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы менен 1993-жылы 2-апрелде ачылган. Университет 1923-жылы орто кесиптик окуу жайы болуп негизделген. Кыргыз техникалык университетинин (мурдагы ФПИ) Кара-Көл жана Таш-Көмүр шаарларындагы кечки факультеттеринин, Жалал-Абад зооветеринардык техникумунун, Жалал-Абад педагогикалык училищесинин, Майлуу-Суу электромеханикалык техникумунун жана Кочкор-Ата электрондук приборлор техникумунун базасында бир нече окуу жайлардын бириктирилүүсү менен түзүлгөн.

Жалал-Абад педагогикалык училищеси 1926-жылы педагогикалык техникум катары уюштурулган. Өлкөдөгү алгачкылардан болгон бул педагогикалык окуу жайы (1926-1993) 31 миңден ашык адисти даярдап чыгарган. Анын бүтүрүүчүлөрү катары белгилүү инсандар: Хусейн Карасаев, Гапар Айтиев, А. Исмаилов, Сабырбек Акылбеков, Жоомарт Боконбаев, Жунай Мавлянов, Түмөнбай Байзаков, Нургазы Бримкулов, Темиркул Үмөталиев, Төлөн Шамшиев, Рахат Ачылова, Мухтар Борбугулов, Жунусалы Малабаев, Муса Адышев ж.б. Кыргызстандын илиминин, маданиятынын, адабиятынын

жана билим берүүсүнүн көрүнүктүү өкүлдөрү эсептелет.

XX кылымдын 90-жылдары (ЖАМУ болуп уюшулганга чейин) училище жылына 400дөй башталгыч класстардын мугалимин, дене тарбия мугалимин, бала-бакчалардын тарбиячыларын даярдап турушкан.

Азыркы учурда ЖАМУда 15000ден ашуун студент окуйт, 673 окутуучу эмгектенет. Анын курамында 2 институт, 6 факультет, 7 колледж 20 дан ашуун кесиптик багыттагы адистерди даярдайт. ЖАМУ педагогикалык адистиктердин 6 багытынын 14 профили боюнча (№ 4 тиркеме) бакалаврдык деңгээлдеги адистерди даярдайт [241]. <http://www.jagu.kg/>

ЖАМУнун ниети, миссиясы, стратегиясы: - университеттин билим берүү, илимий жана инновациялык ишмердүүлүгүн модернизациялоо аркылуу социалдык-экономикалык жактан туруктуу өнүгүүсүн камсыз кылуучу жогорку профессионалдуу адистерди даярдоочу университет катары республиканын билим берүү мейкиндигиндеги эң алдыңкы орундарга жетишүү менен өзүнүн позициясын бекемдөө; - глобалдуу атаандаштыкка жөндөмдүү, жогорку илимий жана кесиптик потенциалга ээ болгон, республиканын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө теориялык жана практикалык салымын кошуучу кесипкөй адистерди даярдоо.

К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университети [245]. <http://main.iksu.kg/> Ысык-Көл облусунун Каракол шаарында жайгашкан. Кыргызстандагы эң чоң жогорку окуу жайлардын бири катары ал 1940-жылы 13-июнда Кыргыз ССРинин Эл Комиссарлар Советинин токтому менен эки жылдык мугалимдик институт катары ачылган. Институттун биринчи директору А.Шеньдрих, орун басары белгилүү филолог З.Бектенов болгон.

1941-жылы Улуу Ата Мекендик согуштун башталышында Фрунзедеги педагогикалык институт Пржевальск шаарындагы мугалимдер институтуна бириктирилген.

1953-жылдын 22-апрелинде СССР Министрлер Советинин чечими менен мугалимдер институтунун базасында Пржевальск мамлекеттик педагогикалык институту ачылып, ректору болуп С.Юсупов дайындалган. Жаңы статусту алуу

менен, Ысык-Көл гана эмес, Нарын облусуна, бүтүндөй Кыргызстанга педагогдорду даярдоону жаңы деңгээлге көтөрүп, ал кезде республиканын алдыңкы педагогикалык окуу жайларынын бири болуп калган.

Өлкөбүз эгемендүүлүктү алгандан кийин 1992-жылдын 18-декабрында окуу жай университетке статусу берилип, таланттуу тилчи-окумуштуу, алгачкы профессор Касым Тыныстановдун ысымы ыйгарылган. Ушул жылдардан тартып, ал жалаң гана педагогикалык эмес, өлкөнүн бардык тармактары үчүн адистерди даярдап келет.

Окуу жайдын сыймыктуу бүтүрүүчүлөрү катары Кыргызстанга эле эмес, чет элге да таанымал инсандар: академиктер Ж. Жээнбаев, Б.Орузбаева, А. Карыпкулов, Т. Орозобаков, М. Кидибаев, ошондой эле белгилүү окумуштуулар: Э. Маанаев, И. Бийбосунов, А. Орусбаев, А. Токтосопиев, С.Абдуллаев, М. Мурзакматов, А. Рыскулов, К. Добаев, М. Жумагулов, Н. Мааткеримов, Социалисттик Эмгектин Баатыры К. Мамбеталиев, СССРдин Эл мугалими Ж. Утуров, Кыргыз Республикасынын Эл мугалими Ж. Өзүбекова, эмгек сиңирген мугалимдер: А. Ахматов, А. Байсеркеев, Х.Ахметова, Ш. Шукурбаева, А. Кангелдиев, мамлекеттик жана коомдук ишмерлер: Ж. Сааданбеков, Ж. Каниметов, А. Абдурехменова, Т. Мамытов, А. Саспаев Т. Ишемкулов, А. Нарынкулов ж.б. айтууга болот.

Окумуштуулардын сандык көрсөткүчү боюнча республикада эң алдыңкы факультеттерден болуп саналат. Илимий даражалуулук 53,7% түзөт.

Университетте 5 факультетте педагогикалык адистер даярдалат:

- табият таануу жана дене тарбия факультети
- кыргыз филология, тарых, педагогика жана искусство факультети
- математика жана маалыматтык технологиялар факультети
- орус филологиясы жана чет тилдер факультети
- физика-техникалык факультет.

К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университети педагогикалык адистиктердин 7 багытынын 14 профили боюнча бакалаврдык деңгээлдеги, 5 профили боюнча магистрдик деңгээлдеги адистерди даярдайт.

Университеттин миссиясы - Тажрыйбалуу окутуучулардын жекече чыгармачыл мамилеси аркылуу жаштарды илимий изилдөөнү үйрөтүүгө, эл аралык тенденцияларга негизделген, өлкөнүн маданий, интеллектуалдык жана экономикалык өнүгүүсүнө өбөлгө түзүүгө багытталган, инновациялык билим жана тарбия берүү.

С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университети. 1996-жылдын 22-майында Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы менен Нарын айыл чарба техникумунун, Мамбетакунов Кадырбай атындагы педагогикалык окуу жайынын, облустук мугалимдердин билимин жогорулатуу институтунун жана Кыргыз архитектуралык курулуш институтунун облустук филиалынын базасында Нарын шаарында ачылган. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2009-жылдын 18-декабрындагы Токтомуна ылайык Нарын мамлекеттик университетине Сатыбалды Нааматовдун ысымы ыйгарылган. Сатыбалды Нааматов кыргыз интеллигенциясынын ХХ кылымдын 20–30-жылдарындагы алгачкы билимдүү өкүлдөрүнүн бири, ал бир нече окуу китептеринин автору катары өлкөдөгү сабатсыздыкты жоюу, социалдык-маданий, агартуу тармагына эбегейсиз салымын кошкон инсан катары белгилүү.

С. Нааматов атындагы НМУнун ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүн чагылдырган негизги стратегиялык багыты катары – адистерди эмгек рыногуна аймактын өнүгүү өзгөчөлүгүн эске алуу менен даярдоонун приоритеттүү багыттарын аныктоо эсептелет.

Азыркы убакта Сатыбалды Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университетинде күндүзгү бөлүмдө төрт факультет бар. Алардын ичинен 2 факультетте педагог адистер даярдалат. Булардан сырткары университеттин алдындагы Нарын педагогикалык колледжи, мугалимдердин билимин өркүндөтүү борбору облуска керектүү педагог адистерди даярдоо жана кадрлардын билимин өркүндөтүү ишин аткарат.

Педагогика факультети Кыргыз Республикасындагы 1997-жылы 30-августта Нарын мамлекеттик университетинин ректорунун № 54 буйругунун

негизинде өз ишин баштаган. Факультетте студенттер үчүн “Жаш педагог” кружогу уюштурулган [264]. <http://nsu.kg/>

Ош мамлекеттик университети 1939-жылы Кыргызстандын түштүгүндөгү мектептерде мугалимдердин жетишпестигин жоюу үчүн педагогикалык адистерди даярдоо максатында Ош шаарында **Ош мугалимдер институту (ОМИ)** (1939-1951 ж.) болуп ачылган. Институтта окуу мөөнөтү 2 жылды түзүп, тарых-филология, физика-математика жана табият таануу-география факультеттери 10 айлык предметтик курстарды окутууга педагогикалык училищелерди бүткөн бүтүрүүчүлөрдү кабыл ала баштаган.

1951-жылдын 24-майындагы СССР Министрлер Советинин токтомуна ылайык, 1951-жылдын 26-июнь айындагы №511-193/1 Кыргызстан КП БКнын жана Кыргыз ССРинин Министрлер Советинин токтомуна ылайык эки жылдык мугалимдер институту - **Ош мамлекеттик педагогикалык институту (1951-1992 ж.)** катары республикабыздын Түштүгүндө биринчи жогорку окуу жайы болуп түзүлгөн. Кыргыз Республикасынын түштүк регионун социалдык-экономикалык жана маданий өнүгүүсүн камсыз кылуу үчүн, 1992-жылдын 17-июнунда Кыргыз Республикасынын Президентинин Указы менен Ош мамлекеттик педагогикалык институту - **Ош мамлекеттик университети** болуп өзгөртүлгөн.

ОшМУнун миссиясы: - Компетенттүүлүк мамиле менен заманбап билим берүү процессинде сапаттын кепилдигин камсыздоо; билим берүүнүн, илимдин жана маданияттын дүйнөлүк мейкиндигине интеграциялануу; жаштарда адептик, маданий жана илимий баалуулуктарды калыптандыруу; - мамлекеттин экономикалык, социалдык жана саясий өнүгүүсүн камсыздоо үчүн өзүнүн интеллектуалдык потенциалын илимде, өндүрүштө жана кесиптик ишмердүүлүгүндө жүзөгө ашыра ала турган жогорку профессионалдык кадрларды даярдоо; - Борбордук Азиядагы эң мыкты 5 университеттин катарына кирүү.

Ош мамлекеттик университетин 2019-2024-жылдары өнүктүрүү стратегиясын турмушка ашыруу туура жүргүзүлсө, ОшМУнун окутуучу-

кызматкерлери өз кызматтык милдеттерин туура аткарса, 2024-жылы төмөнкүдөй жыйынтыктарды берет деп белгиленет: 1. ОшМУ 2024-жылы дүйнөлүк университеттердин ТОП-700дун катарына кирет; 2. Борбордук Азиядагы эн алдыңкы 3 университеттин бири болот; 3. "Санариптик технологиялардын университетине" айланат; 4. "Коопсуз университет" түзүлөт; 5. "Экологиялык университет" статусуна ээ болот; 6. Билимдин сапаты эл аралык стандарттарга дал келет; 7. "Социалдык жоопкерчилиги жогору болгон" университетке айланат; 8. Билимдин сапатын баалоочу дүйнөлүк рейтингдерге катышып, өз позициясын жогорулатат жана бекемдейт; 9. БУУнун Туруктуу өнүгүү концепциясынын 17 милдетин турмушка ашыруучу Глобалдык хабка кирет; 10. Университеттин бардык кафедраларынын өндүрүштө филиалдары болот. 11. ОшМУнун бүтүрүүчүлөрүнүн дипломдору дүйнөнүн бардык өлкөлөрүндө бааланат. Эл аралык эмгек рыногунда ОшМУнун бүтүрүүчүлөрүнүн кадыры көтөрүлөт, кош диплом берүүнүн багыттары кеңейет; 12. ОшМУга студенттердин, ата-энелердин, мамлекеттин, иш берүүчүлөрдүн, дүйнөлүк өнөктөштөрдүн ишеними артат. Инвестициялардын көлөмү 3 эсе көбөйөт; 13. ОшМУга келүүчү абитуриенттердин саны жана сапаты жогорулайт, географиясы жана масштабы кеңейет; 14. ОшМУнун бюджетти азыркыдан 2 эседен ашуун көбөйөт; 15. Окутуучулардын орточо эмгек акысы азыркыдан 2 эсе көбөйөт; 16. Кызматкерлердин орточо эмгек акысы азыркыдан 2 эсе көбөйөт. Демек мындай жыйынтык “келечектин университети” деп аталган Университет 4.0. моделине туура келет.

Ош мамлекеттик университети педагогикалык адистиктердин 7 багытынын 13 профили боюнча бакалаврдык жана магистрдик деңгээлдеги адистерди даярдайт. Ошондой эле Педагогика, психология жана дене тарбия факультетинде орто-кесиптик билим берүүнүн 050721 “Дене тарбия” адистиги боюнча даярдоо жүргүзүлөт [257]. <https://www.oshsu.kg/>

А. Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик педагогикалык университети. 1924-жылдын март айынан Туркестан Крайында билим берүүчү мекемелер мамлекеттик бюджетке өткөрүлө баштаган. Жергиликтүү

улуттардын өкүлдөрүнөн мугалимдерди даярдоо ал мезгилдеги эң оор маселе болгон. Ушул маселени чечүү максатында 1924-жылдын 17-июнунда Туркестан Крайынын Эл агартуу комиссариатынын чечими менен Ош шаарында алты айлык алгачкы педагогикалык курстар ачылган. Педагогикалык курстарды уюштурууда кыргыздын алгачкы агартуучуларынын бири Базаркул Данияровдун ролу чоң. Базаркул Данияров - алгачкы агартуучу, педагогикалык окуу жайдын түзүүчүлөрүнүн бири. 1925-ж. — Ош педагогикалык техникуму; 1929-ж. — Ош-Жалал-Абад техникуму; 1966-ж. — Ош педагогикалык училищасы; 1994-ж. — Ош педагогикалык колледжи; 1996-ж. — Ош жогорку колледжи; 2002-ж. — Ош гуманитардык-педагогикалык институту; 2021-ж. — Ош мамлекеттик педагогикалык университети. Бул аралыкта окуу жайдын билим берүү мейкини бир топ кеңейип, жыл сайын миңдеген адистерди даярдап, өлкөнүн бардык аймактарындагы билим берүү мекемелерин сапаттуу кадрлар менен камсыздай алды”.

Ош педагогикалык окуу жай башталгыч класстардын мугалимдерин даярдоочу окуу жай катары саналган. Айрыкча, окуу жайды таланттуу, уюштуруучулук жөндөмү менен айырмаланган Тенти Орозбеков жетектеген мезгилде окуу жайдын окуу-тарбиялык процессинде бир топ ийгиликтер жаралган.

Окуу жай 1951-жылга чейин Ош педагогикалык окуу жайы деп аталып келген. 1951-жылы окуу жай республикалык аялдар педагогикалык окуу жайы болуп кайра түзүлүп, 1952-окуу жылынан Ош аялдар педагогикалык окуу жайы болуп атала баштаган».

Ош гуманитардык-педагогикалык институту педагогикалык адистиктердин 6 багыттын 13 профили боюнча бакалаврдык деңгээлдеги адистерди даярдайт.

ОМПУнун миссиясы — билим берүүдө сапат кепилдигин камсыздоо менен коомдун өнүгүүсүнө салым кошо алган, интеллектуалдык потенциалы жогору, атаандашууга жөндөмдүү, дүйнөлүк деңгээлге интеграцияланган, педагогикалык, социалдык-экономикалык багыттагы жогорку жана орто кесиптик компетенттүү адистерди даярдоо.

Университеттин ишмердүүлүгүндөгү жаңы милдеттер катары төмөнкүлөр аныкталган: - билим берүүнүн жаңы технологияларын өнүктүрүү; - жаңы структураларды, илимий борборлорду ачуу; - жаштардын көңүлүн жаңы ишмердүүлүктөргө буруу үчүн болгон күч аракеттерди жасоо; - педагогикалык жаңыланууну баалоочу системаны түзүү; - китепкананы жаңы технологиялар менен жабдып, жаңы интеллектуалдык-маалыматтык чөйрөнү өнүктүрүү [256].
<https://ogpi.kg/>

Талас мамлекеттик университети 1996-жылы ачылган. Учурда анын 2 факультетинде бакалавр деңгээлиндеги (табият таануу жана педагогика; гуманитардык факультет) жана колледжинде педагог адистер даярдалат.

Университетте педагогикалык кадрларды даярдоо 2 факультетте 5 багыт, 13 профиль боюнча жүргүзүлөт [274]. <https://www.talsu.kg/>

Талас мамлекеттик университетинин миссиясы - Азыркы коомдун кесипкөй, компетенттүү жана атаандаштыкка жөндөмдүү адистерин даярдоо.

Талас мамлекеттик университети – Талас регионундагы ыкчам өнүгүп жаткан билим-илим, инновациялык-интеллектуалдык жана маданий-агартуу борбору катары кеңири билим берүүчүлүк жана илимий-изилдөөчүлүк кызматтарын камтыган окуу жана илимий борборлор менен өнөктөштүк байланыштарды өнүктүргөн, жогорку деңгээлдеги бүтүрүүчүлөрдү, атаандаштыкка жөндөмдүү адистерди даярдоочу жогорку окуу жайы.

Жогорудагыларга ылайык, ЖОЖдорго карата талдоо иштери аларга төмөнкүдөй сыпаттамаларды берүүгө мүмкүндүк берет: Ж. Баласагын атындагы КУУ – өлкөбүздөгү педагогикалык кадрларды даярдоонун башаты, И. Арабаев атындагы КМУ – республикадагы мугалим адистерди даярдаган биринчи атайын окуу жай, К.Карасаев атындагы БМУ – гуманитардык багыттагы мугалимдерди даярдаган окуу жай, А. Мырсабеков атындагы ОМПУ – мугалимдерди даярдоо боюнча 90 жылдан ашык тарыхы бар, бүгүнкү күндө педагогикалык статуска ээ жалгыз окуу жай, ОшМУ – өлкөнүн түштүк регионуна мугалим адистерди даярдоонун бирден бир борбору, С. Нааматов атындагы НМУ – эл аралык көптөгөн долбоорлор менен иштеген

педагогикалык кадрларды даярдоону негизденген регионалдык өнүккөн окуу жай, К. Тыныстанов атындагы БМУ – мугалимдерди даярдоо боюнча бай тарыхы бар окуу жай, ЖАМУ, ТалМУ, БатМУ ж.б. окуу жайлар эгемендүүлүктүн орношунан кийин түзүлгөн окуу жайлар. Аталган окуу жайлардын бардыгында педагогикалык кадрларды даярдоо ишмердүүлүгү жүргүзүлөт жана бул тармакта аныкталган тажрыйбага ээ. Анткени менен, аларда педагогикалык билим берүү жаатында чечүүнүн зарылдыгын көрсөткөн көптөгөн маселелер бар. Мисалы, ЖОЖдорго педагогикалык багыттарга карата бюджеттик орундардын бөлүштүрүлүшүн камсыздап жатканына карабастан, бүгүнкү жаштардын мугалимдик адистикке карата кызыкчылыгынын төмөндүгү, педагогикалык программаларга тапшырып жаткан абитуриенттердин көпчүлүгү кийин мугалим болом деген ою жоктугун белгилөөгө болот.

Бүгүнкү күндө жаштардын ЖОЖдордун педагогикалык багыттарына тапшыруусунун төмөнкү себептери көрсөтүлөт:

- педагогикалык багытка ЖРТдан төмөн балл алган абитуриенттер тапшырышкандыгына байланыштуу алардын босого баллы башка адистиктерден төмөн экендиги белгилүү;

- педагогикалык багыттарга абитуриенттерди тартуунун башка адистиктерден айырмачылыгы ага карата бюджеттик орундардын көбүрөөк бөлүштүрүлгөндүгү;

- айрым адистиктерге караганда жумуш орду менен камсыз болуу мүмкүнчүлүгүнүн жана стабилдүү айлык акынын бардыгы менен түшүндүрүлөт.

Кыргызстандагы педагогикалык багыттарда даярдаган ЖОЖдордун ишмердүүлүгүнө, алардын миссиясына, стратегиялык багыттарына жасалган талдоолор республикада мугалимдерди даярдоо ишмердүүлүгүн ар тармактуу жүргүзгөн окуу жайлар катары мурдагы борбордук жана аймактык окуу жайлар саналат. Бирок алар окуу жай катары сакталып калуу максатында башка адистиктерди даярдоо ишмердүүлүгүн жүргүзүшүүдө атайын педагогикалык

окуу жайларды ачуунун зарылдыгын көздөйт. Алардын бардыгында билим берүү ишмердүүлүгү менен биргеликте илимге, иш берүүчүлөр (бала-бакча, мектеп, колледж, ЖОЖ ж.б.) менен кызматташууга, компетенттүүлүккө, жаңы технологияларга, санариптештирүүгө басым жасоо багыттары негизги милдеттер катары каралат. А. Мырсабеков атындагы ОМПУдан башка, борбордо жайгашкан окуу жайлардын ичинен бирөөсүнө (мисалы, И. Арабаев атындагы КМУ) педагогикалык макам берүү жана башка окуу жалардын курамындагы педагогикалык багыттагы институттарды, факультеттерди өнүктүрүү аркылуу жаңы муундун мугалимин даярдоого, калыптандырууга багыт алган заманбап, билим берүү, илим, өндүрүш бирдей айкалышта өнүктүрүлгөн, коомдун бардык тармактары менен кардардык кызматташууга даяр жогорку билим берүүнүн дүйнөлүк тренди болгон Университет 3.0. моделине жооп берүү жана “келечектин университети” аталган Университет 4.0. моделине өтүү зарылдыгын көрсөтөт.

Жыйынтыктап айтканда, бул параграфта Кыргызстандагы педагогикалык кадрларды даярдоо ишинин совет мезгилиндеги тарыхый калыптануу, өнүгүү этаптары, калктын сабатсыздыгын туташ жоюу үчүн мектептерди мугалимдик кадрлар менен камсыз кылуу максатында педагогикалык курстарды ачуу, орто педагогикалык окуу жайлардын санын көбөйтүү, алгачкы жогорку окуу жайынын ачылышы, кийин республиканын аймактарында педагогикалык институттардын ачылышы, алардын ишмердүүлүктөрү тууралуу маалыматтар камтылды. Советтик билим берүүнүн жетишкендиктери жана кемчиликтери белгиленди.

Кыргызстан өз алдынча эгемендүүлүккө ээ болгон 1991-жылдан тартып өлкөдө жүргүзүлгөн билим берүү реформалары, бир катар жаңы окуу жайлардын ачылгандыгы жана учурдагы ЖОЖдордо педагогикалык билим берүүнүн абалы тууралуу маалыматтар берилди. Республика боюнча 64 окуу жайы болсо, алардын 26сында педагогикалык адистерди даярдоо ар кандай деңгээлде ишке ашырылып жаткандыгы тууралуу сөз болду. Педагогикалык кадрларды даярдоо ишмердүүлүгү мурда бул ишмердүүлүктү жүргүзгөн

борбордук жана аймактык окуу жайларда өз активдүүлүгүн жоготкон жок, бирок ошол эле мезгилде бул багыттарда эл аралык, жеке менчик жана педагогикалык адистиктерде билим берүү ишмердүүлүгүн жүргүзбөгөн окуу жайлар дагы кандайдыр бир өлчөмдө иш жүргүзүп жатышкандыктарын талдоолор көрсөттү. Анткени менен педагогикалык окуу жай атайын макамына 64 ЖОЖдун ичинен бирөөсү гана (А. Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик педагогикалык университети) ээ экендигин көрө алдык. Бул мугалимдерди даярдоого чачкын эмес, атайын максаттуу көңүл бурууну талап кылат жана республиканын борбордогу окуу жайларынын бирине педагогикалык макам берүү менен заманбап мугалимдерди даярдоонун борборуна айлантуу, университеттердеги педагогикалык институттарга, факультеттерге өзгөчө көңүл буруу менен педагогикалык кадрларды даярдоо ишин жаңылантууну көздөйт.

3.2. Педагогикалык кадрларды даярдоону жаңылантуу процессинин укуктук-ченемдик камсыздалышы

Кыргыз Республикасынын педагогикалык билим берүүсүн модернизациялоо процесси педагогикалык билим берүү системасындагы аныкталган өзгөрүүлөрдү тескөөчү жана аны андан ары өнүктүрүүгө негиз болуучу тиешелүү укуктук-ченемдик жактан камсыздоо менен коштолот. Укуктук-ченемдик жактан камсыздоо деген - билим берүү процессин уюштурууну тескөөчү жана жөнгө салуучу документтердин жыйындысы болуп саналат. Нормативдик-укуктук документтерди талдоонун жыйынтыгы педагогикалык кадрларды даярдоодогу кайсы кайра түзүүлөр өлкөдөгү педагогикалык билим берүүнү модернизациялоонун алкагындагы максаттуу багытталган өзгөрүүлөр менен шартталгандыгын көрсөтүүгө мүмкүндүк түзөт.

Жогорку окуу жайда педагогикалык кадрларды даярдоонун укуктук-ченемдик жактан камсыздалышы акыркы жылдарда төмөнкү багыттарда өнүгүп келатат:

- жогорку кесиптик жана педагогикалык билим берүү системасын өнүктүрүү

тармагында мамлекеттик саясатты кайрадан карап чыгуу;

- сунуштамаларды стратегиялык программалык документтерди иштеп чыгуу (доктрина, концепция, стратегия ж.б.);

- мыйзам актыларын республикалык жана аймактык деңгээлде түзүү, өзгөртүү.

XX кылымдын 90-жылдардын башында СССРдин кулашы менен Кыргыз Республикасындагы негизги приоритеттүү багыттардын бири катары билим берүү тармагы белгиленген жана ал 1993-жылы кабыл алынган “Билим берүү жөнүндө” мыйзамында көрсөтүлгөн Ал эми педагогикалык билим берүү тармагынын өнүгүүсүн камсыз кылуу үчүн, биринчи кезекте, аталган процесстин мыйзамдык ченемдик базасын так аныктоо зарыл.

Азыркы этапта билим берүүдөгү мыйзамдуулук негизинен таяна турган базалык мыйзам катары 2003-жылы кайрадан редакциядан өтүп кабыл алынган Кыргыз Республикасынын “Билим берүү жөнүндө” мыйзамы эсептелет. Мыйзамдын преамбуласында көрсөтүлгөндөй ал “билим берүү жаатындагы мамлекеттик саясаттын, билим берүү процессин жүзөгө ашыруунун, билим берүү уюмдарынын ишинин, Кыргыз Республикасында билим алуунун принциптерин белгилейт, ошондой эле аны жүзөгө ашыруунун укуктук базасы болуп кызмат кылат” [289]. (1993, 2003-жылдын 30-апрели № 92. 1-берене). <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/1216?cl=ky-kg>

Мыйзамда кесиптик даярдоо, жогорку кесиптик билим берүү түшүнүктөрүнө төмөнкүдөй аныктама берилет:

“Кесиптик даярдоо - окуп жаткандардын белгилүү бир ишти, иштердин тобун аткарууга зарыл билимге, жөндөмгө жана ыкка ээ болуусу.

Жогорку кесиптик билим берүү - билим берүү программаларынын жана стандарттарынын тиешелүү деңгээлинде адистерди окутуу, даярдоо, кайра даярдоо. [1-берене. Негизги түшүнүктөр]. Ал эми жогорку окуу жайда же кесиптик билим берүү системасынын тутумундагы башка билим берүү мекемесинде кесипке даярдоону өзүнчө сыпаттаган аныктама КРнын мыйзамында каралган эмес. Ошондой эле мыйзамдын 11-беренесинде Кыргыз Республикасында жалпы (негизги жана кошумча) жана кесиптик (негизги жана

кошумча) билим берүү программалары ишке ашырылары белгиленип, билим берүү программалары инсандын жалпы маданиятын калыптандырууга жана коом турмушуна ыңгайлашуусуна, кесиптик билим берүү программасын аңдап тандап алышынын жана өздөштүрүшүнүн пайдубалын түптөөгө багытталгандыгы көрсөтүлгөн [289].

Кыргыз Республикасынын “Билим берүү жөнүндө” мыйзамында (2003) [289] “билим берүү программасы - конкреттүү бир деңгээлдеги, багыттагы же адистиктеги билим берүү мазмуну” катары көрсөтүлсө, ал эми “Кесиптик билим берүү программалары кесиптик даярдыктын төмөндөгү ар бир деңгээлин ырааттуу жогорулатууга, тиешелүү квалификациядагы адистерди даярдоого багытталат:

- кесиптик башталгыч билим берүү;
- кесиптик орто билим берүү;
- кесиптик жогорку билим берүү;
- ЖОЖдон кийинки кесиптик билим берүү;
- кошумча кесиптик билим берүү (11-берене. Билим берүү программалары) [289]. Мыйзамга ылайык педагогикалык билим берүү кесиптик башталгыч билим берүүдөн башка бардык деңгээлдеринде жүргүзүлөт.

Педагогикалык кадрларды даярдоодо Кыргыз Республикасынын «Мугалимдин статусу жөнүндө» мыйзамына таянуу менен иш жүргүзүлөт. Мыйзам “2001-жылдын 1-январында кабыл алынган. Ал мугалимдердин иши менен байланышкан мамилелерди жөнгө салуу үчүн укуктук негиз түзөт жана алардын абалын социалдык жактан коргойт.

“Мугалимди даярдоо, кайра даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу” IV главасынын “Педагогикалык кадрларды даярдоо” тууралуу 17-беренесинде “Кыргыз Республикасында мугалим кадрларын кесиптик жагынан ар кыл типтеги, ар кандай түрдөгү жана менчиктин ар кандай формасындагы кесиптик педагогикалык орто жана жогорку окуу жайлары даярдайт. Кесиптик педагогикалык окуу жайы инсандын, мамлекеттин жана коомдун алдында өз иши үчүн жоопкерчилик тартат. Мамлекеттик кесиптик

педагогикалык окуу жайларга педагогикалык адистиктер боюнча студенттерди кабыл алуу республикалык бюджеттин каражатынын эсебинен мамлекеттик заказдын чегинде адистерди даярдоого кабыл алуу планы боюнча сынактык негизде жүргүзүлөт”, - деп белгиленсе, ал эми "Мугалим кадрларынын квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо” тууралуу 18-беренесинде “Мамлекет мамлекеттик бардык типтеги мектептердин, мектепке чейинки жана мектептен тышкаркы мекемелердин мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо үчүн шарттарды түзүүнүн кепилдигин алат. Мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу юридикалык жактар тарабынан Кыргыз билим берүү институту (азыр академия), мугалимдердин билимин өркүндөтүүнүн областтык институттары, жогорку окуу жайлары жана илимий уюмдар же мекемелер менен келишимдер боюнча юридикалык жактардын каражаттарынын эсебинен... жүзөгө ашырылат», – деп көрсөтүлөт [292]. Жогорку билим берүү системасын өнүктүрүүнү ченемдик-укуктук жактан камсыздоо системасында “Билим берүү жөнүндөгү” базалык мыйзамдан тышкары өлкөдөгү билим берүү системасын өнүктүрүүнүн максаттарын, стратегияларын жана багытын аныктаган өкмөттүк бийлик органдарынын актылары (концепциялар, стратегиялар, өнүгүү программалары) дагы өзгөчө орунда турат.

Көрсөтүлгөн бардык булактар билим берүү системасын камсыздоо механизмдеринде жалпы мүнөзгө, ошондой эле атайын мүнөзгө да ээ болушу мүмкүн. Жалпы мүнөздөгү актылар билим берүү системасын өнүктүрүүнү мамлекеттик билим берүү саясатынын контекстинде жөнгө салат. Атайын укуктук-ченемдик актылар болсо педагогикалык багытта даярдаган жогорку окуу жайдын билим берүү процессине карата нормаларды, эрежелерди жана талаптарды аныктайт.

Жалпы мүнөздөгү негизги булактардын бири катары Кыргыз Республикасынын Президентинин 2000-жылдын 27-августунда №244 Жарлыгы менен бекитилген Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик билим берүү доктринасы эсептелет. Билим берүү тармагын өнүктүрүүнүн приоритеттүү

багыттарын андан ары стратегиялык жактан аныктоо, анын бийик деңгээлине жана эффективдүүлүгүнө жетүүгө багытталган коомдук демилгелерди колдоо, республиканын бардык жарандарынын сапаттуу билим алуусун камсыз кылуу максатында Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик билим берүү доктринасы Кыргызстандын билим берүү тармагын 2000-2025-жылга чейин өнүктүрүүнүн стратегиясын жана тактикасын аныктаган негизги документ катары аныкталган [287].

Аталган документтин негизги милдети – бул жарандардын билим берүү тармагындагы кызыкчылыктарын чагылдыруу жана ар бир адамга тешелүү деңгээлдеги билимди алууга карата шарттарды түзүү болуп саналат. Документте коомду санариптештирүү жана жаңы илимий технологиялардын өнүгүү шартында кесиптик өнүгүүгө жана кесиптик мобилдүүлүккө жөндөмдүү жогорку билимдүү адамдарды жана жогорку квалификациялуу адистерди даярдоону камсыз кылуу максаттары белгиленген.

Мамлекеттин билим берүү тармагындагы негизги милдеттеринин бири катары кесиптик жактан даярдоо жана эмгектенип жаткан калкты кайрадан даярдоодон өткөрүү үчүн шарттарды түзүү белгиленген.

Билим берүүчүлүк максаттарды ишке ашырууда педагогикалык кадрлардын ролу өзгөчө баса белгиленүү менен, билим берүү тармагына окуу процессин жогорку деңгээлде ишке ашырууга, илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүгө, жаңы технологияларды жана маалыматтык системаларды өздөштүрүүгө, окуучуларды адеп-ахлактуулукка жана руханий маданияттуулукка тарбиялоого жөндөмдүү таланттуу адистерди тартуунун жана ушундай жогорку квалификациялуу адистерди даярдоонун зарылдыгы көрсөтүлгөн.

Дагы бир программалык документтер катары КРнын Өкмөтүнүн 2002-жылдын 29-апрелиндеги № 259 токтому менен бекитилген 2010-жылга чейин Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы [<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/53405>], КРнын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 23-мартындагы №201 токтому менен бекитилген 2020-жылга чейин Кыргыз

Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы, 2012-2020-жылдарга Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясы [297]. саналат. Аталган документтер өндүрүштүн, тейлөө тармагынын, маданияттын, мамлекеттик кызматтын ж.б. талаптарына ылайык кесиптик билим берүү системасын жакшыртуу жана модернизациялоонун негизги жоболорун дагы бекиткен. Кесиптик билим берүүнү жаңылантуунун негизги фактору катары экономиканын жана социалдык тармактын, илимдин, техниканын, технологиялардын, республикалык жана аймактык эмгек рыногунун талаптары, ошондой эле аларды өнүктүрүүнүн перспективдүү керектөөлөрү аныкталган. Кесиптик билим берүүнүн мазмунун жана сапатын жакшыртуу, дүйнөлүк сапат стандарттарына багытталуу, кесиптерди топтоштуруп бириктирүү, айкалыштыруу ж.б. маселелерге көңүл бурулган.

Ошондой эле документтерде педагогдордун кесиптик деңгээлин жогорулатуу жана Кыргызстандагы билим берүүнү модернизациялоонун зарыл шарттары катары азыркы турмуштун талаптарына жооп берген педагогикалык корпусту калыптандыруунун зарылдыгы тууралуу айтылган.

Кыргыз Республикасынын Президентинин 2000-жылдын 27-августундагы №244 “Кыргыз Республикасындагы Мамлекеттик билим берүү доктринасы жөнүндө” Жарлыгы менен кабыл алынган “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик билим берүү доктринасы” жана “2020-жылга чейин Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы” билим берүү системасын өнүктүрүү үчүн негиз болуп саналып, баалуулуктарды жана артыкчылыктарды бекемдеп, ошондой эле Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерин эске алуу менен билим берүү системасын өнүктүрүүнүн конкреттүү кадамдары үчүн база түзгөн.

Концепцияда мектепте билим берүүнүн, окутуу технологиясынын мазмунун өзгөртүү педагогикалык кадрларды даярдоону өзгөртүүнү талап кылары тууралуу белгиленип, ал үчүн төмөнкүлөрдүн зарылдыгы көрсөтүлгөн:

“- педагогдун жаңы моделин иштеп чыгуу жана анын мүнөздөмөлөрүн педагогикалык билим берүүнүн стандартына киргизүү, бул ЖОЖдук

педагогикалык билимдин жумуш берүүчүнүн талаптары менен байланышын камсыз кылат;

- жаңы мазмундагы билим берүүнү ишке ашыруу максатында педагогикалык билим берүүнүн жаңы муундагы стандарттарын иштеп чыгуу, мында билим берүү жыйынтыктары, ошондой эле аларды мамлекеттин, кесиптик жана академиялык коомдун керектөөлөрү менен макулдашуу жол-жоболорун стандартташтыруунун предмети болуп саналат;

- педагогикалык билим берүү түзүмүн өзгөртүү – педагогикалык университет (бул максатты ишке ашырууда 2021-жылы А. Мырсабеков атындагы Ош гуманитардык-педагогикалык институту Ош мамлекеттик педагогикалык университетине айланган) жана/же улуттук жана региондук университеттерде педагогикалык факультеттерди ачуу (буга мисал катары Ж. Баласагын атындагы КУУда 2009-жылы Педагогикалык кадрларды максаттуу даярдоо институтунун ачылышы жана анын 2015-жылдан тартып педагогикалык факультет катары билим берүүчүлүк ишмердүүлүктү жүргүзүп жатышын белгилөөгө болот), кайра окутуу борборлорунун ролун аткара ала турган педагогикалык магистратураларды түзүү (ошол эле факультетте 2017-жылдан тартып “Педагогика” багыты боюнча магистратуралык программа ачылып, иштеп жатат) жана квалификацияны жогорулатуу институттары/борборлору менен бирдикте мугалимдердин квалификациясын жогорулатууну камсыз кылуу;

- Россиянын, Казакстандын жана башка өлкөлөрдүн алдыңкы педагогикалык ЖОЖдору менен бирдикте педагогикалык кафедраларды жана борборлорду түзүү, алардын иши студенттерди да, ошондой эле кафедра кызматкерлерин да даярдоого профессор окутуучулардын келип-кетишине шарт түзмөк. Мындай кафедралардын/борборлордун педагогикалык билим берүү натыйжалуулугун жогорулатуунун маанилүү түзүүчүсү болуп чыныгы академиялык мобилдүүлүктү камсыз кылуу болот, ал убакыттын бир бөлүгүндө өнөктөш ЖОЖдордо окуп, эки диплом алууга мүмкүндүк берет;

- педагогикалык жана илимий-педагогикалык кадрларды даярдоо үчүн

тармактык университеттердин жана жогорку билим берүүнү уюштуруунун башка бир заманбап формаларынын потенциалын колдонуу;

- ЖОЖдордо сабактарды окутуу методикалары кафедраларын калыбына келтирүү жана профессордук-педагогдук курамдын методикалык ишине өзгөчө көңүл буруу;

- педагогикалык факультеттердин студенттеринин мектеп менен тыгыз байланышын камсыз кылуу, анын ичинде экинчи курстан баштап кеминде 2 кредит-саат көлөмүндө жыл сайын өтүүчү педагогикалык практиканын эсебинен; ваучердик механизмди киргизүүнүн эсебинен педагогдорду кайра даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу системасын диверсификациялоону камсыз кылуу, бул квалификацияны жогорулатуунун сертификатталган программасы бар көз карандысыз агенттиктердин пайда болушун камсыз кылат” [297]. Педагогикалык билим берүүнүн бүгүнкү күндөгү милдеттерин аныктоо мына ушул маселелерге да байланыштуу болушун көрсөтөт.

Ал эми 2018-жылдын 31-октябрында 2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы бекитилип, анда “Сапаттуу билим берүү жана илим системасы” тууралуу келечекке карай төмөнкүдөй көз караш берилет:

“- Ар бир жаран дүйнөдө атаандаштыкка жөндөмдүү жана суроо-талапка ээ болууга, дүйнөдөгү өзгөрүүлөргө ыңгайлашууга мүмкүндүк бере турган, иш жүзүндө колдонулуучу билимди жана көндүмдү пайда кылган, адамдын дараметин ачкан, инсанды ар тараптан тарбиялоого багытталган сапаттуу билим ала алат.

- Кыргыз Республикасында билим берүүнүн жаңы натыйжаларына жана сапатына багытталган модернизацияланган билим берүү саясаты ырааттуу жүзөгө ашырылат.

- Кыргызстан билим берүү деңгээли боюнча алдыңкы 50 өлкөнүн катарына кирет. Анын максаты – Кыргызстандын алдыңкы университеттеринин билим берүүчүлүк кызматтардын жана изилдөөчүлүк программалардын

дүйнөлүк рыногунда катаандаштыкка туруктуулугун максималдуу күчөтүү болуп саналат.

- ЕАЭБге интеграциялоонун шарттарын кошуу менен эмгек рыногунун сурамдарына ылайык кесиптик даярдыктын сапатын көтөрүү милдети турат.

- Билим берүү санариптик технологияларды кеңири жана ар тараптуу колдонууга негизделет жана турмуштук реалдуу проблемаларды чечүүгө багытталат.

- Адам ресурстарын өнүктүрүү жаатында мамлекеттик саясат улуттук квалификациялык системаны киргизүүгө жана өркүндөтүүгө негизделет.

- Баштапкы, орто жана жогорку кесиптик билим берүү системасында натыйжалуу механизмдер болот, алар билим алуучулардын суроо-таламдарына жана иш берүүчүлөрдүн квалификациялуу кадрларга болгон муктаждыктарына адекваттуу чара көрүүгө мүмкүндүк берет.

- ЖОЖдор эл аралык билим берүү кызмат көрсөтүүлөрүнүн рыногунда атаандашууга жөндөмдүү болот. Билим берүү чөйрөсүндөгү саясат ЖОЖдордогу башкарууну борбордон ажыратууга, окутуунун түрлөрүн жана методдорун эркин тандоого, ишке инновациялык жана илимий мамилени пайдаланууга багытталат. ЖОЖдор инновациялардын жана жогорку технологиялардын башаты болуп калат.

- Жогорку квалификациядагы илимий жана илимий-педагогикалык кадрларды даярдоо системасынын сапаты жакшыртылат” [298, 17-20-б].

2018-2040-жылдарга карата өлкөлүк жаңы документтердин - Кыргыз Республикасын Өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясынын [298] жана Өлкөнү санариптештирүү программасынын ж.б. алкагында билим берүү сапатын жогорулатуу жана санариптештирүү менен байланышкан башкаруу жана билим берүү аспектилерине, Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларынын дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине кыйла жигердүү кирүүсүнө көп көңүл бурулган.

Электрондук окутууну өнүктүрүү жогорку билим берүүдө артыкчылыктуу багыттардын бири болуп саналат. Кыргызстандын бир катар

борбордук жана региондук ЖОЖдору электрондук окутууну салттуу колдонушат, студенттердин санариптик жөндөмүн гана эмес, өзүн көзөмөлдөө билгичтигин да өнүктүрүүнү камсыз кылат деп белгиленген.

БӨС 2020ны ишке ашыруунун алкагында зор көңүл бурулган жогорку билим берүүнүн дагы бир аспекти – ЖОЖдук илимди өнүктүрүү.

2040-жылга чейин жогорку билим берүүнү өнүктүрүүнүн максаттары жана милдеттери. Бүткүл дүйнө жүзүндө билим берүүнү өнүктүрүү жогорку үч глобалдык максатка таянат: "бардык каалоочуларга сапаттуу жогорку билим алуу мүмкүнчүлүгүн түзүү, бүтүрүүчүлөрдү ишке орноштуруу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү жана окутуунун сапатын жогорулатуунун каражаты катары мобилдүүлүктү өнүктүрүү". Бул милдеттер Кыргызстандын жогорку билим берүүсүнүн алдында да турат.

Инсандын, коомдун тийиштүү керектөөлөрүнө ылайык келген жогорку билим берүүнүн сапатына жетүү жана регионалдык, улуттук жана эл аралык эмгек рынокторунда ишке орноштурууну камсыздоо үчүн БӨС 2040 алкагында төмөнкү артыкчылыктуу багыттарда иштер жүргүзүлөт:

- "3-200-2040" Улуттук программасын иштеп чыгуу, ага ылайык 2040-жылы өлкөнүн үч алдыңкы университети дүйнөлүк рейтингдеги (Times Higher Education, Academic Ranking World of Universities, U. S. News, Шанхай рейтинг) дүйнөнүн 200 алдыңкы университеттеринин катарына кирүүгө тийиш. Бул программа ЖОЖдордо креативдүү лабораторияларды, стартаптарды, илимий борборлорду түзүүгө жана колдоого багытталышы керек;

- жумуш берүүчүлөрдүн катышуусу менен улуттук квалификациялык системаны иштеп чыгуу жана киргизүү. УКСтын болушу эмгек рыногунун суроо-талаптарына зарыл компетенцияларды калыптандырууга негиз болот. Алардын салыштыруулугун камсыз кылуу үчүн, квалификациялардын жана кесиптик стандарттардын тармактык чектери иштелип чыгат. Өз кезегинде, кесиптик стандарттар билим берүүнүн бардык деңгээлдери үчүн билим берүү стандарттарын иштеп чыгуу үчүн негиз болот. Ошентип, бүтүрүүчүлөрдүн

компетенцияларына карата эмгек рыногунун талаптарынын негизинде кесиптик билим берүүнүн бардык деңгээлдеги стандарттарды жана билим берүү программаларын иштеп чыгуу синхрондоштурулат. "ЖОЖ - өндүрүш" системасын түзүү зарыл.

- жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатына кепилдик берүү системасын аккредитациялоо жана ЖОЖдордун рейтингин жүргүзүү эсебинен жакшыртуу. Программалык жана институттук аккредитациялоону өнүктүрүү. ЖОЖдордун аккредитациялоо системасына билим берүүнүн сапатын эл аралык жол-жоболорго шайкеш келтирүү менен баа берүү;

- санариптик билим берүүнү электрондук форматтарды кошуу аркылуу өнүктүрүү боюнча иш-чараларды иштеп чыгуу жана ишке ашыруу. Кыргызстандын окутуучуларынын, студенттеринин жана жарандарынын ИТ-технологиялар боюнча санариптик сабаттуулугун жогорулатуу. "КИРЛИБНЕТ" электрондук китепканаларынын ассоциациясын жана башка электрондук китепканаларды жана борборлорду өнүктүрүү;

- региондук эмгек рыногуна багыт алуу менен ЖОЖдордо окутуунун жаңы программаларын иштеп чыгуу жана киргизүү;

- Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүү үчүн артыкчылыктуу болуп саналган даярдоонун багыттары боюнча жогорку окуу жайына окуучуларды тартуу үчүн кесиптик багыт берүү ишин күчөтүү;

- студенттер арасында тарбиялык иштерди күчөтүү.

Студенттердин адеп-ахлактык сапаттар, жарандык баалуулуктар жана патриоттуулуктун негизинде калыптандырууга шарт түзүүгө багытталган билим берүү программасы ар бир ЖОЖдун өнүктүрүү стратегиясынын бир бөлүгү болууга тийиш:

- коргоонун жана окумуштуулук даражаларды берүүнүн өткөөл мезгилде колдонулуп жаткан форматын сактоо менен диссертацияларды коргоонун жана окумуштуулук даражаларды берүүнүн профили боюнча PhD /доктор даражасын ыйгаруу менен адистерди даярдоо боюнча билим берүү программаларынын үчүнчү циклин - ишке киргизүү;

- кесиптик билим берүүдө эл аралык кызматташтыкты өнүктүрүү;
- англис тилинде ишке ашырылуучу программаларды көбөйтүү аркылуу билим берүү кызматтарынын экспортун өнүктүрүү” [298].

Укуктук-ченемдик документтердин талдоонун негизинде педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүүнүн төмөнкү этаптары бөлүп каралды: “Билим берүү” жөнүндө мыйзам менен шартталган 1993-2000 жылдарда билим берүүнү модернизациялоого даярдык көрүү этабы; 2001-2010 – 2010-жылга чейин Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы; 2012-2020-жылдарда билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы, 2021-2040-жылдары Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы (4.05.2021). А.М. Мамытов (2022) 2040-жылга карата акыркы кабыл алынган документтерге кеңири талдоо жүргүзүү менен БУУнун дүйнө өлкөлөрүн туруктуу өнүктүрүү боюнча сунушталган максаттарын 2030-жылга карата ишке ашыруунун маанилүүлүгү аныкталгандыгына байланыштуу, анын мүчө өлкөсү катары бизге ушул мөөнөткө ылайыкташуу максаттуу болорун, андыктан аны 10 жылга кыскартуу сунушу берилгендигине карабастан, Программаны ишке ашыруу мөөнөтү өзгөрүүсүз калтырылгандыгын белгилейт. [] Мындан 2030-жылы БУУ башка жаңы документти демилгелесе, анда Билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясы (БӨС)-2040 долбоорун ишке ашыруу мөөнөттөрүнүн актуалдуулугу канчалык деңгээлде сакталары талашты туудуруп калары тууралуу окумуштуунун пикирине көңүл буруу зарыл деп эсептейбиз. Ошондой эле БӨС-2040 долбоорунда азыркы замандын чакырыктары катары 10 фактор белгиленсе, ал эми Программада алардын төртөөсү гана калтырылган. Биринчи чакырык демографиялык тенденцияларга, т.а. калктын көбөйүшү, окуучулардын санынын өсүшүнө байланыштуу мугалимдик кадрлардын көлөмүн көбөйтүү зарылдыгын туудурат. Экинчи чакырык глобалдашуу процессине ылайык ата-мекендик гана эмес, глобалдуу эмгек рыногуна керектүү адистерди даярдоонун зарылдыгы дүйнөлүк билим берүү мейкиндигиндеги атаандаштыкка туруктуулукту өстүрүү керектиги менен түшүндүрүлөт. Үчүнчү чакырык технологиялардын өнүгүшү, коомду санариптештирүү, б.а. мугалимдердин жана окуучулардын

компьютердик сабаттуулугун жогорулатуу, билим берүү инфраструктурасын жакшыртуу, аралыктан ж.б. формаларда билим берүүнү күчөтүү менен байланыштуу. Төртүнчү чакырык калктын социалдык-экономикалык жактан жиктелүүсү, т.а., калктын кирешеси жогору жана төмөн деңгээлдеги катмарындагы ажырымдын барган сайын күч алышына байланыштуу ар кандай категориядагы окуучуларга билим алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу. Аталган чакырыктар мугалимди даярдоонун санына да, жаңы муунду калыптандырууга карата сапатына да талаптардын күчөгөндүгүн күбөлөндүрөт жана ЖОЖдордун алдына чоң милдеттерди коет.

КРнын Жогорку кесиптик билим берүү багыттары жана адистиктеринин тизмеси [291].

Жогорку кесиптик билим берүү багыттары жана адистиктеринин тизмеси эмгек рыногунун керектөөлөрүнө жараша жогорку кесиптик билим берүүнүн Окуу-методикалык бирикмесинин макулдугу менен аныкталат.

КМШ өлкөлөрүнүн арасында бирдиктүү билим берүү мейкиндигин калыптандыруу жана билим берүү системасынын бири-бирине жарамдуулугун камсыз кылууга шарт түзүү максатында бакалаврларды жана магистрлерди даярдоонун коддору жана аталыштары Россия Федерациясында кабыл алынган аталган документ менен бири-бирине дал келтирилген, ошондой эле Кыргыз Республикасынын спецификасына ылайык адистиктер да камтылган.

Жогорку кесиптик билим берүү багыттары жана адистиктеринин тизмеси билим (илим) тармактары боюнча классификацияланган жана төмөнкүдөй 7 бөлүмдү камтыган:

- табигый илимдик билимдер жана математика;
- гуманитардык жана социалдык-экономикалык билимдер;
- медицина илимдери;
- педагогикалык илимдер;
- техникалык илимдер;
- айыл-чарба илимдери;
- сервис.

Педагогика илимдери тизмеде өзүнчө бөлүм тармагы катары бөлүп көрсөтүлгөн. Педагогика илимдери 540000 коду менен берилип, бакалавр жана магистрлерди даярдоонун 7 багытына бөлүштүрүлгөн (Таблица 3.1).

Таблица 3.1 - Кыргыз Республикасынын жогорку кесиптик билим берүү багыттары жана адистиктеринин тизмеси (педагогикалык илимдер)

Бакалаврларды жана магистрлерди даярдоо багыттарынын коду жана аталыштары		Дипломдуу адистерди даярдоонун адистиктер боюнча коду жана аталыштары	
540000 ПЕДАГОГИКАЛЫК ИЛИМДЕР			
540100	Табигый илимдик билим берүү	540101 540102 540103	Химия Биология География
540200	Физика-математикалык билим берүү	540201 540202 540203	Математика Физика Информатика
540300	Филологиялык билим берүү	540301 540302 540303 540304	Кыргыз тили жана адабияты Кыргыз тилдүү эмес билим берүү мекемелеринде мамлекеттик тил Орус тили жана адабияты Чет тили
540400	Социалдык экономикалык жана гуманитардык билим берүү	540401 540402 540403 540404	Экономика Укук таануу Тарых Технология жана ишкердик
540500	Технологиялык билим берүү	540501 540502	Кесиптик окутуу (тармактар боюнча) Турмуш-тиричилигинин коопсуздугу
540600	Педагогика	540601 540602 540603 540604 540605 540606 540607 540608	Педагогика Мектепке чейинки педагогика жана психология Педагогика жана психология Мектепке чейинки билим берүүнүн педагогикасы жана методикасы Башталгыч билим берүүнүн педагогикасы жана методикасы Социалдык педагогика Тифлопедагогика Сурдопедагогика

		540609	Олигофренопедагогика
		540610	Логопедия
		540611	Атайын психология
		540612	Мектепке чейинки атайын педагогика жана психология
540700	Көркөм билим берүү	540701	Музыкалык билим берүү
		540702	Көркөм искусство

Ал эми 2011-жылдын 23-августунда **Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн КРнын жогорку кесиптик билим берүүсүнүн эки деңгээлдүү структурасын бекитүү тууралуу № 496 токтому** кабыл алынган [293]. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/92802> Мунун негизинде Кыргыз Республикасында 2012-2013-окуу жылынан тартып жогорку кесиптик билим берүүнүн айрым гана адистиктеринен башкасына “бакалавр” жана “магистр” академиялык даражаларын берүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылган эки деңгээлдүү структурасын кабыл алуу сунушталган.

КРнын “Билим берүү жөнүндө” мыйзамына ылайык КРнын Өкмөтүнүн токтомунда төмөнкү документтер бекитилген:

- КРнын жогорку кесиптик билим берүүсүнүн “баклавр” даярдоо багыты боюнча мамлекеттик билим берүү стандартынын макети;
- КРнын жогорку кесиптик билим берүүсүнүн “магистр” даярдоо багыты боюнча мамлекеттик билим берүү стандартынын макети;
- КРнын жогорку кесиптик билим берүүсүнүн адистик боюнча мамлекеттик билим берүү стандартынын макети;
- Бүтүрүүчүгө академиялык “бакалавр” даражасын ыйгаруу аркылуу тастыкталган Кыргыз Республикасынын жогорку кесиптик билим берүү багыттарынын тизмеси;
- Бүтүрүүчүгө академиялык “магистр” даражасын ыйгаруу аркылуу тастыкталган Кыргыз Республикасынын жогорку кесиптик билим берүү багыттарынын тизмеси;
- Бүтүрүүчүгө “адис” квалификациясын ыйгаруу аркылуу тастыкталган Кыргыз Республикасынын жогорку кесиптик билим берүү адистиктеринин тизмесин бекитүү (Таблица 3.2; 3.3; 3.4).

Таблица 3.2 - Бүтүрүүчүгө академиялык “бакалавр” даражасын ыйгаруу аркылуу тастыкталган Кыргыз Республикасынын жогорку кесиптик билим берүү багыттарынын тизмеси

№	Бакалаврларды даярдоо багыттарынын аталыштары	Академиялык даражанын аталышы
1	2	3
550000	Педагогикалык билим берүү	
550100	Табигый-илимий билим берүү	Бакалавр
550200	Физика-математикалык билим берүү	Бакалавр
550300	Филологиялык билим берүү	Бакалавр
550400	Социалдык-экономикалык билим берүү	Бакалавр
550500	Технологиялык билим берүү	Бакалавр
550600	Көркөмдүк билим берүү	Бакалавр
550700	Педагогика	Бакалавр
550800	Кесиптик билим берүү	Бакалавр

Таблица 3.3 - Бүтүрүүчүгө академиялык “магистр” даражасын ыйгаруу аркылуу тастыкталган Кыргыз Республикасынын жогорку кесиптик билим берүү багыттарынын тизмеси

№	Магистрди даярдоо багыттарынын аталыштары	Академиялык даражанын аталышы
1	2	3
550000	Педагогикалык билим берүү	
550100	Табигый-илимий билим берүү	Магистр
550200	Физика-математикалык билим берүү	Магистр
550300	Филологиялык билим берүү	Магистр
550400	Социалдык-экономикалык билим берүү	Магистр
550500	Технологиялык билим берүү	Магистр

550600	Көркөмдүкө билим берүү	Магистр
550700	Педагогика	Магистр
550800	Кесиптик билим берүү	Магистр

Таблица 3.4 - Бүтүрүүчүгө “адис” квалификациясын ыйгаруу аркылуу тастыкталган Кыргыз Республикасынын жогорку кесиптик билим берүү адистиктеринин тизмеси

№	Сунушталган адистиктин аталышы	Квалификациянын аталышы
550000	Педагогикалык билим берүү	
550001	Кыргыз тилдүү эмес билим берүү мекемелеринде мамлекеттик тил	Мугалим

Россия Федерациясынын жогорку билим берүү системасынын укуктук-ченемдик актыларына жасаган талдоолор биздин республикада жогорку педагогикалык билим берүүгө байланыштуу кабыл алынбаган бир нече документтердин бар экендигин көрсөттү. Алардын катарында: билим берүүнү өнүктүрүүнүн федералдык программасынын алдындагы “Россиянын педагогикалык кадрлары” программасы, “Россиянын педагогикалык билим берүү системасын 2001-2010-жж өнүктүрүү программасы” (буйрук № 1818 24.04.2001), “Педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо программасы” (буйрук № 1313, 01.04.2003), “Педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүүнү колдоо концепциясы (2013)” сыяктуу документтердин белгилөөгө болот.

Педагогикалык кадрларды даярдоону нормативдик-укуктук жактан камсыздоонун ажырагыс бөлүгү катары билим берүү стандарттары эсептелет. Мамлекеттик билим берүү стандарттарынын жалпы жана жекече укуктук табияты эки жактуу каралат.

Биринчиден, бардык эле стандарт, анын ичинде билим берүү стандарты дагы, билим берүүчүлүк мамилелердин катышуучуларына даректелген аныкталган бир эрежелердин топтому (тизмеги) болуп саналат. Бул эрежелер жалпыга милдеттүү, тагыраак айтканда, нормативдик мүнөздү алып жүргөн

башка укуктук нормаларга жакындаштырат. Мындан тышкары, бул стандарттар, биринчи кезекте, мамлекет тарабынан бекитилип жаткандыктан мамлекеттик же мамлекеттик-коомдук үстөмдүк кылуучу мүнөзгө ээ. Тактап айтканда, стандарт башка бардык эле укуктук нормалар сыяктуу билим берүү тармагынын катышуучуларынын ортосундагы аныкталган мамилени жөнгө салуучу мүнөздө болуп, тигил же бул түрдөгү билим берүүнүн мазмунуна жана мүнөзүнө ылайык бирөөлөргө укук берүү жана башкаларына милдетти жүктөө үчүн пайдаланылат.

Экинчиден, бул биринчиге байланыштуу эле каралуу менен, мамлекеттик билим берүү стандарттары ар дайым ар түрдүү деңгээлдеги (баарынан мурда, республикалык жана аймактык) нормативдик-укуктук актылар менен бекемделет.

Жогорку кесиптик билим берүүнү стандартташтыруу процесси Кыргызстанда өткөн кылымдын 90-жылдарынын башында эле башталып жана азыркы мезгилде активдүү уланууда.

Стандарттарды иштеп чыгууга Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын **Болон декларациясынын** принциптерине өтүүсү жана анын билим берүүнүн сапаттуулугуна багытталышы да түрткү болгон (Наркозиев) [140].

Жогорку билим берүүнү европалык ченем менен кароонун күчөтүлүшү европалык билим берүү мейкиндигинде жүрүп жаткан процесстер тууралуу ой жүгүртүүгө мажбурлады. Мисалы: макулдашылган дескриптерди колдонуу менен квалификациялардын жаңы структурасын киргизүү; жогорку билим берүүнүн европалык мейкиндигиндеги квалификациялар структурасынын салыштырмалуу жана анык: “бакалавр”/“магистр”/“доктор” деңгээлдерин кабыл алуу; көп максаттуу инструменттин ролунда ECTSти колдонууга өтүү; студентти борбордук орунга коюуга багытталган жаңы билим берүү процессинин жаралышы катары компетенттүүлүк мамилени өздөштүрүү; жогорку сапаттагы жогорку билимди берүүнүн негизинде дипломдорго (даражаларга, квалификацияларга) карата эл аралык ишенимдин өсүшү;

бирдиктүү критерийлерге негизделген сапатты текшерүүнүн жана аккредитациянын “европалык платформасын” калыптандыруу ж.б.

Жогорку кесиптик билим берүүнү стандартташтыруу процессиндеги жаңылык катары окуу процесси же билимдин мазмуну эмес, анын жыйынтыктарынын стандартташышы эсептелет (ЖКББ ММБС тууралуу кийинки 3.3. параграфта кеңири талдоого орун берилет).

Жыйынтыгында, педагогикалык кадрларды даярдоону уюштурууну жөнгө салуучу жана тескөөчү документтердин системасы ачык, так иерархиялык түзүлүшкө ээ экендигин белгилеп кетүү керек:

- базалык документтер – КРнын Конституциясы жана КРнын “Билим берүү жөнүндө” Мыйзамы;

- билим берүү системасын өнүктүрүүнүн мамлекеттик бийлик органдарынын программалык-максаттуу документтери (доктриналар, концепциялар, стратегиялар, өнүгүү программалары);

- КРнын педагогикалык билим берүү тармагындагы Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан иштелип чыккан актылар;

- мамлекеттик билим берүү стандарттары;

- педагогдун кесиптик стандарты;

- улуттук квалификациялык алкактар.

Аталган документтерде педагогикалык багыттагы ЖОЖдун студенттерин кесиптик жактан даярдоо институционалдашкан:

- деңгээлдүү кесиптик даярдоону ишке ашыруу;

- үч багыттагы даярдыкты жүргүзүү: педагогикалык билим берүү, психологиялык-педагогикалык билим берүү, атайын (дефектологиялык) билим берүү;

- ар түрдүү профилдеги болочок мугалимдердин жалпы маданий жана жалпы кесиптик даярдыгын күчөтүү;

- билим берүү стандарттарынын алкагында компетенттүүлүк мамиленин негизинде даярдоо;

- мазмунду түзүүнүн дисциплинардык системасынан модулдук системага,

сызыктуу билим берүү процессинен билим берүүчүлүк маршруттардын көп түрдүүлүгүнө өтүү;

- билим берүүчүлүк жыйынтыктарды эле эмес, ошондой эле кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүк (педагогдун кесиптик стандарты) процессин дагы нормалдаштыруу;

- педагогикалык кадрларды даярдоо маселеси боюнча билим берүү системасынын ар кыл деңгээлдеги билим берүү мекемелеринин (ЖОЖ, колледж, лицей, мектеп ж.б.) ортосундагы өз ара аракеттешүүнү ишке ашыруу маселелери каралган.

Жогорудагыларды жалпылаштыра турган болсок:

1. Бул параграфта жогорку педагогикалык билим берүүнү уюштуруу, ишке ашыруу жана өнүктүрүүгө багытталган жалпы жана атайын мүнөздөгү негизги ченемдик-укуктук документтерге талдоо жүргүзүлдү. Укуктук-ченемдик документтердин негизинде педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүүнүн төмөнкү этаптары бөлүп каралды: “Билим берүү” жөнүндө мыйзам менен шартталган 1993-2000 жылдарда билим берүүнү модернизациялоого даярдык көрүү этабы; 2001-2010 – 2010-жылга чейин Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы; 2012-2020-жылдарда билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы, 2018-2040-жылдарда Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы.

Натыйжада Кыргыз Республикасында жогорку педагогикалык билим берүүгө байланыштуу: “Кыргызстандын педагогикалык кадрлары” программасы, “Кыргызстандын педагогикалык билим берүү системасын өнүктүрүү программасы”, “Педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо программасы”, “Педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүүнү колдоо концепциясы” сыяктуу атайын документтерди кабыл алуунун зарылдыгын көрсөтөт. Ошондой эле талдоонун жыйынтыктары педагогикалык кадрларды даярдоонун практикалык жагдайын күчөтүү; эл аралык стандарттарга ылайык анын сапатын көз карандысыз баалоо системасын өнүктүрүү; педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоону стандартташтыруу процессин күчөтүү

боюнча иштерди улантуу керектигин ырастайт.

3.3. Педагогикалык кадрларды даярдоонун мазмунун аныктоочу документтерге анализ

XX кылымдын 90-жылдарында жогорку билим берүү системасы модернизациялоого тушугуп, анын иштөө структурасын, мазмунун жана шарттарын реформалоо милдети коюлган. Мунун натыйжасында жогорку кесиптик билим берүү акыркы 30 жыл аралыгында Кыргыз Республикасынын “Билим берүү жөнүндө” мыйзамынын негизинде (1992, 2003, 2007-жж.) жана үч муундагы КР ЖКББ МББСны ишке ашыруунун алкагында өнүгүп келди.

Биринчи жана экинчи муундагы ЖКББ МББС билим берүү программаларын түзүүдө жогорку окуу жайлардын академиялык эркиндиктерин бир кыйла кеңейткендиги менен алар жогорку билим берүүнүн мазмунун долбоорлоо маданиятын толугу менен өзгөртө алган жок. Себеби алар жогорку кесиптик билим берүүнүн маалыматтык-билимдик моделине таянуу менен, негизги басым дидактикалык бирдиктерге, дисциплиналардын тизмеси, алардын көлөмү жана мазмунуна жасалып, ал эми окуу материалын өздөштүрүү деңгээлине жана окуучулардын инсандык өнүгүүсүнө карата талаптарга көңүл бурулбай калган. Бул маселе жогорку окуу жайларды компетенциялар түрүндө аныкталган акыркы натыйжаларга багытталган ЖКББ МББСнын 3-муунунда чечилген.

Билим берүүнү стандартташтыруу мезгилине туш келген коомдогу кайра куруу шартында ЖОЖдордун окуу жай катары сакталып калуу коркунучу келип чыкса, ошону менен эле бирге алардагы сапатты көтөрүү маселеси да турган. ЖОЖдорду университеттештирүү маселесинин башталышы, алардагы сапатты кандай жолдор менен болсо да көтөрүүгө, бүтүрүүчүлөрдүн сапатын жогорулатууга милдеттендирген. Мына ушундай милдеттерге ылайык ЖОЖдорду университеттештирүү, интеграциялоо иштери башталган. Педагогикалык институттарды өз алдынча окуу жай катары сактап калуу мүмкүнчүлүгүнүн каржылык жактан чектелүү болгондугуна байланыштуу

аларды жалпы бардык кесиптерди даярдаган окуу жайларга айлантуу зарылчылыгы жаралган. Кыргызстандын айрым жогорку окуу жайларындагы университеттештирүүнүн тарыхый аспектисине К. Колбаев төмөндөгүдөй токтолгон (Таблица 3.5):

Таблица 3.5 - Кыргызстандын жогорку окуу жайларындагы университеттештирүүнүн тарыхый аспектиси

№	Жылдар	Базалык окуу жайлар	Университеттин аталышы	Шаар
1.	1992	Ош педагогикалык институту	Ош мамлекеттик университети	Ош
2.		Ысык-Көл пединституту	К.Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университети	Каракөл
3.		Жок	Жалал-Абад мамлекеттик университети	Жалал-Абад
4.	1994	Маяковский атындагы Кыргыз кыз-келиндер педагогикалык институту	И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик педагогикалык университети	Бишкек
5.	1995	Жок	Кыргыз-Түрк «Манас» университети	Бишкек
6.	1996	Ош технологиялык колледжи	Ош технологиялык университети	Ош
7.		Жок	С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университети	Нарын
8.	2000	Жок	Талас мамлекеттик университети	Талас
9.	2004	И. Арабаев атындагы	И. Арабаев атындагы Кыргыз	Бишкек

	Кыргыз мамлекеттик педагогикалык университети	мамлекеттик университети	
--	---	--------------------------	--

Таблицада көрүнүп тургандай университеттештирүү жана интеграциялоо процесси азыркы учурга чейин уланып келет. Т.А. Абдрахмановдун пикири боюнча “өткөөл мезгилде постсоветтик Кыргызстандагы ЖОЖдордун ректорлорунун биринчи тобу бул ишке абдан чоң салым кошкон. КМШ өлкөлөрүнүн ичинен биринчилерден болуп акы төлөп келишимдик негизде окуунун киргизилиши өлкөнүн жогорку билим берүүсүн сактап калууга жана аны динамикалуу өнүктүрүүгө мүмкүндүк түзгөн [1].

Жогорку билим берүүнүн көп деңгээлдүү структурасы билим алуучуларга окутуу процессинин ар кайсы циклында дипломго ээ болуу мүмкүнчүлүгүнүн бар экендиги менен айырмаланат.

Жогорудагыларга ылайык Ж. Баласагын атындагы КУУда биринчи болуп 1996-жылы Магистратура, аспирантура жана улуттук билим берүү программалары борбору ачылып, 22 билим берүү багыттары боюнча даярдала баштаган (К.Б. Колбаев) [97]. Ошол мезгилде бул Кыргызстандагы жалгыз борбор болгон.

Классикалык көз карашта университет тибиндеги билим фундаменталдуу билим катары таанылат жана ЮНЕСКОнун Билим берүүнүн Эл аралык стандарттык классификациясында (МСКО-1997) бул жагдай так белгиленген. Ал өз ичине билим берүүнүн 6 баскычын жана тармактарын камтыйт (0-баскыч – мектепке чейинки билим берүү, 1-баскыч – башталгыч билим берүү же базалык билим берүүнүн биринчи этабы, 2-баскыч – орто билим берүүнүн биринчи этабы же базалык билим берүүнүн экинчи этабы, 3-баскыч орто билим берүүнүн экинчи этабы, 4-баскыч – орто билимден кийинки, жогорку эмес билим кесиптик билим берүү; 5-баскыч – жогорку билим берүүнүн биринчи этабы; 6-баскыч – жогорку билим берүүнүн экинчи этабы). Аталган классификация жаңы билим берүү стандарттарына ылайык түзүлүп, анда стандарттык концепциялар,

аныктамалар, классификациялар жалпы аныкталат жана БУУга мүчө өлкөлөргө өздөрүнүн билим берүү системасынын эл аралык деңгээлге туура келүүсүн салыштыруу максатында сунушталат [252]. Ушул жагдай 2003-жылы “Билим берүү жөнүндө” мыйзамдын жаңы версиясын демилгелөөдө олуттуу аргумент катары таанылган жана концептуалдуу роль ойногон. Жаңы билим берүү стандарттары университеттик типке мүнөздүү талаптарга ылайык түзүлгөн, мындай учурда мурдагы 4 жылдык институттук билим берүү системасы бул классификацияга туура келбей калгандыгы келип чыккан. Н.Ф. Радионова бул маселени “жаңы стандарттардын Болон декларациясынын принциптерин ишке ашырууга жана билим берүүнүн сапатын камсыз кылууга таянып иштелип чыгышына байланыштуу карап, жогорку кесиптик билим берүүнүн негизги өзгөчөлүктөрү катары университеттик типке мүнөздүү универсалдуулук, фундаменталдуулук жана практикага багытталгандыкты бөлүп көрсөткөн”. [265].

Бирок эки баскычтуу (4+2) жогорку адистик билим берүүнүн системасына өтүү Кыргызстанда абдан жай жүргөн, реалдуу өтүү Өкмөттүн чечими чыккандан кийин (2011) массалык түрдө ишке аша баштаган.

Үчүнчү муундагы мамлекеттик билим берүү стандартынын маңыздуу өзгөчөлүктөрү катары Н.Ф. Радионова төмөнкү мүнөздөмөлөрдү бөлүп көрсөткөн: 1) ал алкактык мүнөзгө ээ, анткени анда педагогикалык билим берүүнүн максаттары, кесиптик ишмердүүлүктүн мүнөздөмөлөрү, натыйжаларга карата талаптар, негизги билим берүүнүн структурасына карата талаптар, негизги билим берүү программасын ишке ашыруу шарттарына карата талаптар гана көрсөтүлгөн; 2) педагогикалык билим берүүнүн багыттарын негиздөөдө көрүнгөн билим берүүнүн универсалдуулугун, фундаменталдуулугун жана практикалык багыттуулугун көздөйт; 3) кесиптик ишмердүүлүктүн, илимдин, маданияттын, билим берүүнүн, социалдык тармактын, ЖОЖдун, билим алуучулардын талаптарына жооп бере алган билимдин сапатын камсыздоону көздөйт; 4) максат жана милдеттердин динамикасынан, компетенциялардын динамикасынан, негизги билим берүү программаларынын динамикасынан,

шарттардын динамикасынан көрүнгөн билим берүүнүн деңгээлдүүлүгүнө багытталат; 5) натыйжаларга таянуудан, компетенцияларды структуралоодон (универсалдык жана кесиптик), талап кылынган компетенцияларга жараша мазмунду аныктоодон, компетенцияларды өнүктүрүүдөгү ар бир блоктун жана модулдун салымын көрсөтүүдөн көрүнүп турган педагогикалык билим берүүгө компетенттүү мамиле кылуунун негизинде түзүлөт; 6) деңгээлдүүлүктөн, модулдуулуктан, вариативдүүлүктөн, студенттерге тандоо мүмкүнчүлүгүн бергендиктен, өз алдынча ишмердүүлүктөн көрүнгөн студентке-багытталган мүнөздү алып жүрөт [265].

Кыргызстандын жогорку кесиптик билим берүү системасы бир катар реформалар менен коштолгондугуна байланыштуу мамлекеттик билим берүү стандарттары да олуттуу өзгөрүүлөргө учураган. Мына ушуну белгилөө менен А.А. Алимбеков (2020) аларды талдоонун негизинде төмөнкүчө мүнөздөйт: “Жогорку кесиптик билим берүү боюнча мамлекеттик билим берүү стандарттарынын биринчи мууну 1993-94-жылдары ишке киргизилип, анда окуу пландарын долбоорлоонун милдеттүү мамлекеттик жана ЖОЖдук компоненттери каралган. Ага ылайык милдеттүү мамлекеттик жалпы компонент 60%дан кем эмес, 80%дан көп эмес бөлүгүн түзүшү зарыл болгон. 2003-жылдан баштап КРнын жогорку кесиптик билим берүүнүн убактылуу мамлекеттик стандарттары иштеп баштап, анда адистерди даярдоонун багыттары олуттуу ирилештирилген жана интеграцияланган. Кесиптик жогорку билим берүү боюнча стандарттардын биринчи жана экинчи мууну билим берүү программаларын аныктоо боюнча ЖОЖдордун академиялык эркиндиктерин олуттуу кеңейтүүнү эң негизги приоритет катары караган. Эки баскычтуу билим берүүнүн эң башкы баалуулугу бул программаны бүтүрүүчүлөрдү аттестациялоо эң оболу алар ээ болгон компетенттүүлүктөрүн өлчөө жана баалоого багытталат. Компетенттүүлүк бул адамдын өзүндө болгон ресурстары аркылуу көйгөй чече алуу жөндөмү жана кырдаалга жараша эффективдүү иш-аракети. Эки баскычтуу билим берүү контекстинде жогорку окуу жайлар алдында бир гана “билим ээси” эмес, эң башкысы “ой жүгүртүүгө, билимди өз

алдынча табууга ийкемдүү”, өзүнүн кесиптик өнүгүшү үчүн жоопкерчиликти моюндай алган адисти даярдоо милдети турат. Ушундан улам кесиптик билим берүү боюнча үчүнчү муундагы стандарттарда убакыт бюджетинин көлөмдүү бөлүгү (50-80%) өз алдынча билим алууга ажыратылган”. Тилекке каршы биздин практикада өз алдынча билим алууну уюштуруу иши көпчүлүк окуу жайларда туура уюштурулбагандыктан, натыйжалуу жыйынтыктарды бере албай жаткандыгын белгилөөгө болот [14].

Жогоруда белгиленгендей, жогорку окуу жайда кесиптик жактан даярдоонун натыйжаларына көңүл бурууда изилдөөчүлөр анын сапаты жана квалификациялык талаптарга жооп беришинин зарылдыгы, бүтүрүүчүгө өзүнүн кесиптик тармагында ийгиликтүү болушуна мүмкүндүк түзгөн компетенциялардын биримдигинин болушунун зарылдыгы тууралуу айтышат. Жогорку окуу жайда педагогикалык кесипке даярдоонун күтүлүүчү натыйжалары жогорку кесиптик билим берүүнүн стандарттарында (КР ЖККББ МББС) көрсөтүлгөн. Жогорку кесиптик билим берүүнү стандартташтыруудагы жаңы жагдай катары андагы мурдагыдай окутуу процессин же билим берүүнүн мазмунун эмес, анын жыйынтыктарын стандартташтыруу эсептелет.

Үчүнчү муундагы стандарттарга өтүү (2011) эмгек рыногунун талаптарын эске алуу менен деңгээлдүү жогорку кесиптик билим берүүнүн өнүгүшүн камсыз кылды. КР ЖККББ МББСнын долбоорун түзүүдө мурдагы стандарттардын бардык алгылыктуу жактары эске алынган. КР ЖККББ МББСнын өзгөчөлүктөрү катары: абдан байкалып турган компетенттүүлүк мүнөз; фундаменталдык бөлүктөрүндө жалпылык базага бириктирилген бакалаврдык, адистик, магистрдик билим берүү программаларынын жыйындысы катары багыттар боюнча стандарттардын топтому; негизги билим берүү программаларын (билим берүү натыйжаларын) өздөштүрүүнүн натыйжаларына карата компетенциялар түрүндөгү талаптар; билим берүүнүн көлөмүн эсептөөнүн сааттык бирдиктердин ордуна зачеттук бирдик (кредит) түрүндөгү жаңы формасы (ECTS европалык системасынын аналогу).

Үчүнчү муундагы стандарттар жөнүндө сөз козгоодо алардын ишке

киргизилишинин негизги себептеринин бири катары ECTSтин сандык жана сапаттык мүнөздөмөлөрү бөлүп каралат. Болон процессинин алкагында акыркы мезгилде Европалык кредиттик трансфердик системасын (ЕКТС) - Europe Credit Transfer System (ECTS) түзүү иштери жүргүзүлүп келет. Ошондой эле аны *Зачеттук которуунун европалык системасы* деп да аташат. Бул процесстин актуалдуулугу ЕС өлкөлөрүндө 2002-жылдан тартып жыл сайын студенттер менен алмашуу 750 миңден ашып жаткандыгы менен түшүндүрүлөт.

“ECTS – бул борбордук орунда студент турган зачеттук бирдиктер системасы болуп саналат. Тагыраак айтканда, ал мурдагы негизги орунда мугалим турган традициялык мамиле көз карашынан студенттин керектөөлөрүнө жана күтүүсүнө негизделген мамилеге өтүүгө багытталган система. Традициялык мамиленин алкагында билим берүү программаларынын негизги элементтери катары конкреттүү предметтин, билимдин жана окутуу процессинин өзүнүн талаптары эсептелет. Ал эми студентке багытталган окутуу анын өз алдынча окуусун борбордук орунга коюп, студентке окутуунун мазмунун, форматын, темпин жана ордун өз алдынча тандап алууга кеңири мүмкүнчүлүк түзөт.

Мындай мамиледе окуу жайлардын милдети катары студенттерге өзүнүн окуусунун индивидуалдуу траекториясын калыптандырууга көмөк көрсөтүүсү эсептелет.

Мындан тышкары ECTS окутуунун натыйжаларына негизденген квалификациялардын рамкасына ылайык:

- билим берүү программалары менен эмгек рыногунун ортосунда тыгыз байланышты түзөт;
- программалардын ийкемдүүлүгүн камсыз кылуу менен бүткүл өмүр бою окуу мүмкүнчүлүгүнө өбөлгө түзөт;
- окуу жайлардын же өлкөлөрдүн алкагында мобилдүүлүктү өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

ECTS жана окутуунун натыйжаларын мүнөздөөдө, окутуу процессинин

ийгиликтүү аякташынан кийин билим алуучу эмнени билет, түшүнөт жана эмнеге жөндөмдүү болот деген мүнөздөмөлөр берилет” [266].

Кредит-саат студенттин окуу ишин ченөөнүн негизги бирдиктеринин бири жана анын билим берүүчүлүк кесиптик программалар боюнча окуу планын аткаруусунун көрсөткүчү болуп саналат. Кредит-саат системасын колдонууда ЖОЖдор студенттерге окуу темасынын, бөлүмүнүн, дисциплинанын аныкталган бөлүгүн өз алдынча окуп үйрөнүүсүнө ишеним коет. Бул студенттердин жана окутуучулардын реалдуу мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу шарты менен түзүлөт.

Окуу планынын ар бир дисциплинасы (курсу) аны окуп үйрөнүүгө сарп тала турган аныкталган кредиттердин саны менен өлчөнөт. Бир семестрде студент 30, бир жылда 60, 4 жылда 240 кредит топтоого милдеттүү. Бакалавриатта 1 кредит-саат бүткүл семестр бою студенттин жумасына 1 академиялык саат аудиториялык ишине барабар болуу менен лекцияга же практикалык сабакка кеткен ар бир академиялык саат студенттин 2 сааттык (100 минут) өз алдынча иши (СӨАИ) менен коштолот.

Кредит-саат системасы студенттердин окутуучу менен окуу аудиториясында өткөрүлүүчү группалык сабактарынын көлөмүн кыскартууну көздөйт. Мында студенттин өз алдынча ишине (СӨАИ) жана анын окутуучу менен индивидуалдуу ишине каралган сааттардын саны көбөйөт. Анын башкы максаты студенттин изденүүчүлүк-таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн эффективдүүлүгүн баалоо болуп саналат. Кредиттик системаны узак убакыттан бери колдонуунун жыйынтыгы өзүн билим берүүнүн жана окуу жетишкендиктеринин сапатын көтөрүүнүн эффективдүү механизми катары көрсөттү [102].

Жогорку окуу жайда педагогикалык кесипке даярдоонун натыйжаларына карата коюлган талаптар үчүнчү муундун КР ЖККББ МББСна ылайык жалпы маданий жана кесиптик компетенцияларды калыптандыруунун зарылдыгы менен байланыштуу. Компетенциялардын жалпы маданий жана кесиптик деп бөлүштүрүлүшү жогорку билим берүүнүн - академиялык жана кесиптик эки

бөлүгүнө дал келет. Академиялык билим берүүнүн мазмуну – билим алуучулардын инсандыгын өнүктүрсө, ал эми кесиптик билим берүүнүн максаты – жогорку мектепте адистерди даярдоо болуп саналат.

Мындан ары педагогикалык кадрларды даярдоонун мазмунун аныктоочу жалпы документтерге талдоо жүргүзүлөт. Тагыраак айтканда, жогорку билим берүүнүн мазмунун аныктоочу документтердин катарында педагогикалык багыт боюнча билим берүүнүн мамлекеттик стандарты, окуу планы, жумушчу окуу пландары, негизги билим берүү программалары, окуу-методикалык комплекстер, ошондой эле педагогикалык дисциплиналар боюнча жарык көргөн окуу куралдар, колдонмолор талдоого алынып, мугалимдик кесипке даярдоонун мазмундук аспектисине көңүл бурулат.

Педагогикалык билим берүүнүн бардык багыттардынын мазмунун аныктоочу документтерге бир диссертациянын чегинде талдоо жүргүзүү мүмкүнчүлүгү чектелүү болгондугуна байланыштуу биз өз изилдөөбүздө талдоо иштерин 550700 “Башталгыч билим берүү” багытынын алкагында жүргүздүк. Талдоо жүргүзүү иштеринде төмөнкү документтердин мазмуну каралды:

1. Аталган багыт боюнча мамлекеттик билим берүү стандарты
2. Окуу планы
3. Жумушчу окуу планы
4. Негизги билим берүү программасы
5. Типтүү программа
6. Жумушчу окуу программалары
7. Окуу-методикалык комплекстер
8. Окутуучулар тарабынан колдонулган жана окуу куралдар, окуу колдонмолор
9. Студенттердин өз алдынча иштери үчүн сунушталган адабияттар.

Талдоо жүргүзүү иштери “мамлекеттик стандарт” сыяктуу эң жогорку деңгээлден, “жумушчу программага” чейин төмөндү көздөй жүргүзүлүп, жыйынтыкталды.

Билим берүүнүн мазмунун аныктоочу документтерге талдоо жүргүзүү иштери: Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети, А. Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик педагогикалык университети, С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университети, Талас мамлекеттик университетинде жүргүзүлдү.

Биринчи кезекте Мамлекеттик билим берүү стандартына талдоо жүргүзүлдү. “Билим стандарты – бул билим берүүнүн мазмунун аныктоочу документтердин бири. Билим стандарты мамлекет тарабынан кабыл алынган билим берүүнүн негизги мүнөздөмөлөрүнүн жыйындысы. Билим стандарты мамлекет менен анын жарандарынын ортосундагы билим берүү сферасы боюнча өз ара келишимди чагылдырат. Мамлекет өзүнүн социалдык, техникалык, экономикалык мүмкүнчүлүктөрүнөн улам аныкталган деңгээлдеги билим берүүнү сунуштайт, уюштурат, жүргүзөт. Стандартта окуу процессинин акыркы жыйынтыгы көрсөтүлөт, ал эми ага жетүүнүн багытын, жолдорун жана формаларын ар бир педагог өзү тандап алат.

Окуу системасына билим стандартын киргизүү бул окуу процессинин мазмунун, анын түзүлүшүн, студенттерге берилүүчү билимдин көлөмүн, сапатын аныктоого багытталат.

Билим стандарты окуу мазмунунун нормативдик документи болуу менен бирге төмөнкү функцияларды аткарат:

- Билим берүүнүн сапатын аныктайт. Стандарт билим мазмунунун, окуучуларга тиешелүү болгон окуу көлөмүнүн, окутуу процессинин жыйынтыгынын бааланышынын, окуу-тарбиялоо мекемелеринин жана окуучуларды аттестациялоонун нормасы болуп саналат.

- Республикабыздын ар бир жаш муунунун билимге ээ болушунун гаранты болуп саналат. Республикабыздагы Конституция, Закондорго ылайык студенттердин тешелүү билим системасынын баскычтарында кандай укуктук базада жана кайсыл билимдер окутула тургандыгы ачык жана так көрсөтүлөт.

- Билим берүүнүн жалпы багытын аныктайт. Республикабыздагы билим берүүдөгү өзгөрүүлөр жалпы дүйнөлүк билим берүү системасынын өнүгүү

тенденциялары менен айкалышып, бүткүл дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине интеграциялоо мүмкүнчүлүгүн түзөт.

- Билим системасынын ийкемдүү башкарылышына шарт түзөт. Алдын ала даярдалган текшерүү жана баалоо критерийлеринин негизинде билим системасынын жалпы мүнөздөмөлөрүнүн так аныкталашы жогорку окуу жайларда окуу методдорун, каражаттарын жана формаларын тандоого шарт түзөт.

- Билим берүү системасындагы билим берүү деңгээли менен студенттердин даярдык деңгээлинин ортосундагы айырманы аныктайт. Стандартта ар бир предмет боюнча билимди берүү деңгээли абдан так аныкталат. Ошол эле учурда студенттерге ар биринин өзгөчөлүгүнө, мүмкүнчүлүгүнө жараша даярдануу деңгээлинин эң зарыл төмөнкү чеги аныкталат. Ошентип билим берүү процессинин сапаты бекитилет.

Мамлекеттик билим берүү стандартынын киргизилиши ар бир студенттин алдын ала белгиленген билимдин деңгээлине жетишине шарт түзөт” [108, 106-107].

Изилдөө ишибиздин алкагында “Педагогикалык билим берүү” багытынын Жогорку кесиптик билим берүү боюнча Мамлекеттик билим берүү стандартына талдоо жүргүзүп көрдүк [288]. Стандарт КРнын ББЖИМдин “Педагогикалык билим берүү” багыты боюнча методикалык бирикмеси тарабынан сунушталган.

Анын мазмуну 8 кесиптик даярдоо багытынан турат:

550100 Табигый-илимий билим берүү.

550200 Физика-математикалык билим берүү.

550300 Филологиялык билим берүү.

550400 Социалдык-экономикалык билим берүү.

550500 Технологиялык билим берүү.

550600 Көркөм билим берүү.

550700 Педагогика.

550800 Кесиптик билим берүү.

Аталган ар бир багыт боюнча Мамлекеттик билим берүү стандарттарынын структурасы бирдей, окшош курамдык бөлүмдөрдү камтыйт. Андыктан МББСнын структурасын изилдөөбүздө 550700 “Педагогика” багытынын мисалында берилди.

550700 “Педагогика” багыты боюнча Жогорку кесиптик билим берүүнүн Мамлекеттик билим берүү стандартынын түзүүчүлөрү: п.и.к., доцент Т.А. Орусбаева, п.и.д., профессор К.Д. Добаев, п.и.д., профессор А.Т. Калдыбаева, п.и.д., профессор Н.К. Дюшеева, п.и.к., доцент К.М. Тилекеев, п.и.к., доцент С.Н. Пак, п.и.д., доцент А.Р. Акунова, п.и.к., доцент Түнгатарова Н.К., психологиянын магистри Д.Э. Дунганова, педагогиканын магистри Э. Сейталиева, психологиянын магистри А.Х. Аманканова. Ал эми “Педагогикалык билим берүү” тармагы боюнча окуу-методикалык бирикменин төрагасы пс.и.к., доцент Т.А. Коңурбаев болгон.

550700 “Педагогика” багыты боюнча Жогорку кесиптик билим берүүнүн Мамлекеттик билим берүү стандартынын структурасы төмөнкү бөлүмдөрдөн турат:

1. Жалпы жоболор.
2. Колдонуу тармагы.
3. Даярдоо багытынын жалпы мүнөздөмөсү.
4. Даярдоо багыты боюнча негизги билим берүү программасын (НББП) ишке ашыруу шарттарына карата жалпы талаптар.
5. Бакалаврларды (магистрлерди) даярдоонунун негизги билим берүү программаларына (НББП) карата талаптар.
6. Бүтүрүүчүлөрдү даярдоонун сапатын баалоо
7. “Педагогикалык билим берүү” тармагынын 550700 “Педагогика” багытынын Мамлекеттик билим берүү стандартына тиркеме.
8. Болжолдуу окуу планы.

Изилдөө ишинде стандарттын негизги билим берүү программаларына жана аларды ишке ашыруу шарттарына карата талаптарга (4 жана 5-бөлүмдөрүнө) токтолдук.

“4. Даярдоо багыты боюнча негизги билим берүү программасын (НББП) ишке ашыруу шарттарына карата жалпы талаптар.

4.1. ЖОЖдун алдына коюлган талаптар:

4.1.1. ЖОЖ даярдоо багыты боюнча НББПны МББСнын негизинде эмгек рыногунун талаптарына ылайык өз алдынча иштеп чыгат жана жыл сайын илим, маданият, экономика, техника, технология, социалдык тармактын өсүшүнө ылайык билимдин сапатын жакшыртуу максатында жаңылап турууга милдеттүү.

4.1.2. Студенттердин жана бүтүрүүчүлөрдүн билим сапаты күндөлүк, аралык жана жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестациясынын негизинде аныкталат. Аларды аттестациялоо жана өздөштүрүлгөн билим, билгичтик жана көндүмдөрүнүн дөңгээлин текшерүү үчүн баалоо каражаттарынын (типтүү тапшырмалар, текшерүү иштери, тесттер ж.б.) базасы түзүлөт жана ЖОЖ тарабынан бекитилет. Ал эми бүтүрүү квалификациялык иштеринин мазмуну, көлөмү, структурасына болгон талаптар «Бүтүрүүчүлөрдүн мамлекеттик жыйынтыктоочу аттестациясы тууралуу жобого» ылайык аныкталат.

4.1.3. НББПны түзүүдө бүтүрүүчүлөрдүн социалдык-инсандык (мисалы, социалдык өз ара аракеттешүү, өзүн-өзү уюштуруу жана башкаруу) компетенцияларын калыптандырууга карата ЖОЖдун мүмкүнчүлүктөрү аныкталышы керек.

4.1.4., 4.1.2., 4.1.3. ЖОЖдун НББПсы студенттин тандоосу боюнча курстарды өз ичине дисциплиналардын ар бир циклиндагы (ДЦ) вариативдик бөлүмүнүн үчтөн бир бөлүгүнөн кем эмес камтылууга тийиш деп белгиленет жана ал дагы ЖОЖ тарабынан кабыл алынат.

4.2. Студентке коюлган талаптар:

4.2.1., 4.2.2., 4.2.3., 4.2.4. Студент тандоо курсуна бөлүнгөн окуу убактысынын көлөмүнө ылайык НББПда каралган конкреттүү дисциплинаны тандап алууга, алар тууралуу консультация алууга укуктуу жана студенттик өзүн-өзү башкаруу, студенттик коомдук уюмдарды өнүктүрүүгө катышууга, ЖОЖдун НББПсында каралган бардык тапшырмаларды көрсөтүлгөн мөөнөттө

аткарууга милдеттүү.

4.3. Студенттин 1 жумадагы окуу жүктөмүнүн максималдуу көлөмү (аудиториялык жана өз алдынча иштерди кошкондо) 45 саатты түзөт. Аудиториялык сааттардын көлөмү окулуп жаткан дисциплинага бөлүнгөн жалпы саатын 50%ын түзөт;

4.4. Күндүзгү (кечки) окуу формасында 16 саат;

4.5. аралыктан окутуу формасында 1 жылда 160 саатан кем эмес болушу керек.

4.6. Окуу жылында каникул убактысына 7-10, кышкы мезгилде 2 жумадан кем эмес бөлүнөт.

4.7. Бакалавриаттын НББПнын “Практика” бөлүмү студенттерди кесиптик-практикалык даярдиктан өткөрүүгө багытталган. Ал адаптациялык-педагогикалык практика 2-курстан башталып, 6 семестрдин ичинде өткөрүлүп, “Мектеп күнү” деп аталат. Окуу процессинин графигине киргизилип, сабактардын кезметин түзүүдө эске алынат.

Кесиптик-базалык практика 6-семестрде 4 жумалык мөөнөткө уюштурулуп, студент-практикант мугалимдин жардамчысынын милдетин аткарат.

Кесиптик-профилдик практика 7-семестрде 7 жумалык мөөнөткө уюштурулуп, студент-практикант мугалимдик милдеттерди аткарат.

Педагогикалык практиканын дагы бир формасы катары жайкы лагерлердеги педагогикалык практика эсептелет. Практиканын түрлөрү ЖОЖдун НББПсы аркылуу аныкталат. Практиканын ар бир түрүнүн максаты, милдеттери, программалары жана отчет берүү формалары ЖОЖ тарабынан аныкталат.

5. Бакалаврларды (магистрлерди) даярдоонунун негизги билим берүү программаларына (НББП) карата талаптар.

5.1. Бакалаврды даярдоо боюнча НББПны өздөштүрүүнүн жыйынтыктарына карата талаптар. 550700 “Педагогика” багытынын бүтүрүүчүсү академиялык “бакалавр” даражасын ыйгаруу үчүн НББПнын

максаттарына жана кесиптик ишмердүүлүктүн милдеттерине ылайык төмөнкү компетенцияларга ээ болушу керек:

а) универсалдык:

жалпы илимий (ЖИ): ЖИ-1-8;

инструменталдык (ИК): ИК-1-5;

социалдык-инсандык жана жалпы маданий компетенциялар (СИЖМК): СИЖМК-1-5;

б) кесиптик (КК): КК-1-45.

5.2. Бакалаврды даярдоо боюнча НББПны структурасына карата талаптар. 550700 “Педагогика” багытынын НББПсы төмөнкү дисциплиналарды окуп үйрөнүүнү өз ичине камтыйт (Таблица 3.6).

Таблица 3.6 - 550700 “Педагогика” багыты боюнча бакалаврларды даярдоонун негизги билим берүү программасынын (НББП) мазмуну (жумушчу окуу планында берилген вариативдик дисциплиналарды камтуу менен)

ДЦ НБ БП	Окуу циклдери, бөлүмдөр жана алардын өздөштүрүлүшүн долбоорлогон жыйынтыктар	Окуу жүгүнүн көлөмү (кредиттер)	Дисциплиналардын тизмеси	Калыптандыруучу компетенциялардын коду
Б.1.	Гуманитардык жана социалдык-экономикалык цикл	36 34		
1.1.	Базалык бөлүм:	34 (28)	Ата Мекен тарыхы - 4 Кыргызстандын географиясы (кийин кошумча киргизилди) - 2 Философия - 4 Кыргыз тили - 8 Орус тили - 4 Чет тили - 4 Манастаануу – 2	ЖИ-1-5,7,8 ИК-1-5 СИК-1-5
1.2.	Вариативдик бөлүм	2 (6)	Дин таануу - 2 Салыштырма педагогика - 4	
Б.2.	Математикалык жана табигый-илимдик цикл	14		
2.1.	Базалык бөлүм	10	Математика жана информатика – 2+4	ЖИ-1-

			Азыркы табият таануу илимдеринин концепциясы - 2 Экология – 2	3, 4,5,7,8 ИК-1-5 СИК-1-5
2.2.	Вариативдик бөлүм	4	Билим берүүдөгү санариптик технологиялар – 4	
Б.3.	Кесиптик цикл	152 (157)		
3.1.	Базалык бөлүм	46	Психология - 10 Педагогика - 10 Курактык анатомия, физиология жана гигиена - 2 Турмуш тиричилигинин коопсуздугунун негиздери - 2 Жаңы билим берүү технологиялары - 6 Окутуунун методикасы - 12: 1) Башталгыч мектепте кыргыз (орус) тилин окутуунун методикасы - 6 2) Башталгыч мектепте математиканы окутуунун методикасы - 6 Инклюзивдик билим берүү – 4	КК-1-29
3.2.	Вариативдик бөлүм (билим, билгичтик, көндүмдөр даярдоо профилине ылайык ЖОЖдун НББПсында аныкталат)	106 (111)	Башталгыч математиканын теориялык негиздери – 4 Кепти өстүрүүнүн теориясы жана методикасы көркөм окуу практикуму менен – 4 Тил илимине киришүү каллиграфиянын практикуму менен - 4 Башталгыч мектепте технологияны окутуунун методикасы – 4 Математиканын мектептик курсун акталдаштыруу -4 Азыркы кыргыз (орус) тили – 8 Кенже мектеп курагынын психологиясы – 3 Грамматикалык талдоо жүргүзүүнүн практикуму – 6 Балдарды мектепке даярдоо – 3 Математикалык маселелерди чыгаруунун практикуму – 6 Балдар адабияты – 4 Башталгыч мектепте окууну, жазууну жана предметтерди дифференциациялап жана интеграциялап окутуу – 4 Башталгыч адабий билим берүүнүн теориялык негиздери – 4 Мекен таануу методикасы менен – 3 Табият таануу – 4 “Курчап турган дүйнө” интегративдик курсун окутуунун методикасы – 4 Балдар риторикасы жана дүйнөлүк көркөм маданият – 3 Этика сабагын башталгыч мектепте окутуунун методикасы – 3	

			Башталгыч класстын окуучуларынын жетишкендиктеринин мониторинги жана баалоо – 3 Башталгыч класстын мугалимдеринин математикалык компетенцияларын калыптандыруу методдору – 6 Психологиялык-педагогикалык практикум – 4 Башталгыч класстарда окутуунун интерактивдүү технологиялары – 4 Башталгыч класстарда көркөм өнөр чыгармачылыгын окутуунун методикасы – 5 Түшүндүрүп окутуунун теориясы жана методикасы – 4 Башталгыч класстарда тарбиялык иштердин методикасы – 4 Башталгыч класстарда инсанга багыттап окутуу – 3 Этнопедагогика – 3	
Б.4.	Дене тарбиясы	400 с.		
Б.5.	Практика	28 (25)	Адаптациялык-педагогикалык практика (мектеп күнү же бала-бакчадагы күн) (Окуу практикасы - 5) Медико-психологиялык-педагогикалык практика Кесиптик-базалык практика (Педагогикалык практика 1 - 7) (Педагогикалык практика 2 - 7) Диплом алдындагы практика (Педагогикалык практика 3 - 6)	КК-12, 13, 14
Б.6.	Жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестация	10	Бүтүрүү квалификациялык иши жана/же Мамлекеттик сынак	КК-2, 3, 5, 12, 13
	Жалпы көлөмү	240		

Дисциплиналардын ар бир цикли базалык (сөзсүз окулуучу) жана ЖОЖ тарабынан кабыл алынган вариативдик (профилдик) бөлүмдөрдөн турат. Вариативдик бөлүмдөгү дисциплиналар, базалык бөлүмдөрдөгү дисциплиналардын мазмунунда аныкталган билимдерди кеңейтүүгө жана тереңдетүүгө, билим алуусун кийинки деңгээлде улантууга мүмкүндүк түзөт. Вариативдик (профилдик) бөлүм эки бөлүктөн: ЖОЖдук компонент жана студенттин тандоосу боюнча дисциплиналардан турат” [288].

550700 “Педагогика” багыты боюнча бакалаврларды даярдоонун негизги билим берүү программасынын (НББП) мазмуну жогорку таблицада көрүнүп тургандай: жалпы 240 кредиттин:

- 36сы гуманитардык жана социалдык-экономикалык циклга (базалык – 34 (94%), вариативдик – 2 (6%));

- 14ү математикалык жана табигый-илимдик циклга (базалык – 10 (71%)), вариативдик – 4 (29%));

- 152си кесиптик циклга (базалык – 46 (30%), вариативдик – 106 (70%));

- 28и практикага (12%);

- 10у жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестацияга (4%) бөлүштүрүлгөн.

Биринчи 3 блоктогу дисциплиналардын цикли сөзсүз түрдө 2 бөлүккө: базалык жана вариативдик болуп бөлүнгөн. Базалык бөлүмдөгү дисциплиналардын тизмеси ББЖИМ тарабынан иштелип чыгып, Кыргызстандын бардык ЖОЖдорунун ар бир багыты үчүн:

- Б.1. Гуманитардык жана социалдык-экономикалык цикл

- Б.2. Математикалык жана табигый-илимдик цикл

- Б.3. Кесиптик циклынын базалык дисциплиналары окулуп жаткан багыт (профиль) үчүн өзгөртүлбөстөн колдонулат.

Жалпы 240 кредиттин ичинен окуу дисциплиналарына 202 кредит бөлүнсө, алардын 90у базалык (45%), 112си вариативдик (55%) дисциплиналарга каралып, алардын ичинен бөлүп караганда Б.1. жана Б.2. циклында вариативдик дисциплиналар 2%-4%ды гана түзсө, ал эми жалпы окуу дисциплиналарына бөлүнгөн кредиттердин (зачеттук бирдиктердин) 75%ы кесиптик циклдагы сабактарга бөлүнүп, алардын 70%ы вариативдик дисциплиналарга каралгандыгын көрөбүз. Вариативдик циклдин ББЖИМ тарабынан сунушталып МББСна киргизилген болжолдуу дисциплиналардын негизинде жана башка дисциплиналар менен окуу жайдын чечиминин негизинде киргизилип, толукталат. Демек студенттерди келечектеги кесипчилигине даярдоодогу окуу жайдын жоопкерчилиги күчтүү экендигин белгилөөгө болот. Бирок ар бир окуу жайдын өзүнүн тандоосу менен киргизилген дисциплиналар, студенттердин башка окуу жайларга которулуусунда, академиялык мобилдүүлүк боюнча башка ЖОЖдон окушунда айырмачылыкты түзүп, тоскоолдуктарды жаратат. Мында вариативдик

дисциплиналардын тизмеси региондук өзгөчөлүктөргө, ЖОЖдун илимий потенциалына жараша өзгүрүп турушу мүмкүн.

Вариативдик бөлүккө ЖОЖдордун кафедралары тарабынан студенттерге тандоо мүмкүнчүлүгүн түзүп, бир канча тандоо курстарынын иштелип чыккан варианты сунушталышы керек.

5.3. Бакалаврлардын НББПсын ишке ашыруунун шарттарына карата талаптар [337].

5.3.1. Окуу процессин кадрдык жактан камсыздоо.

НББПны ишке ашырып жаткан окутуучулардын 35%дан кем эмеси илимий даражасы, ал эми кесиптик циклдеги дисциплиналар боюнча иштеген окутуучулардын магистр, илимдин кандидаты, доктору даражалары жана/же бул кесиптик тармакта иш тажрыйбасы болушу шарт.

5.3.2. Окуу процессинин окуу-методикалык жактан камсыздалышы.

НББПны өздөштүрүү үчүн ар бир студент ар бир кесиптик дисциплина боюнча 1ден кем эмес басылып чыккан же электрондук варианттагы окуу-методикалык басылма менен камсыздалышы, ошондой эле интернет тармагындагы электрондук окутуу платформаларына кирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек. Китепкана фонду базалык бөлүмдөгү негизги дисциплиналар боюнча акыркы 10 жыл ичинде чыккан негизги адабияттар, маалыматтык-библиографиялык, адистештирилген мезгилдүү басылмалар менен толукталып турушу керек.

5.3.3. Окуу процессин материалдык-техникалык жактан камсыздоо.

Бакалаврдык программаны ишке ашыруу үчүн зарыл болгон материалдык-техникалык камсыздоо өз ичине: мультимедиялык демонстрациялык комплекстер менен жабдылган окуу аудиториялары, интернетке туташтырылган компьютердик класстар, профилге ылайыкталып жабдылган аудиториялар, окуу-методикалык кабинеттер, лабораториялар, спорт залдар ж.б. жабдуулар.

6. Бүтүрүүчүлөрдү даярдоонун сапатын баалоо

6.1. НББПны өздөштүрүүнүн сапатын баалоо өз ичине күндөлүк, аралык жана жыйынтыктоочу мамлекеттик аттестацияны камтыйт.

6.3. Мамлекеттик жыйынтыктоочу аттестация өз ичине бакалаврдык бүтүрүү квалификациялык ишин жана/же мамлекеттик сынакты камтыйт.

7. “Педагогикалык билим берүү” тармагынын 550700 “Педагогика” багытынын Мамлекеттик билим берүү стандартына тиркеме катары анын “Логопедия”, “Олигофренопедагогика”, “Сурдопедагогика”, “Тифлопедагогика”, “Мектепке чейинки атайын педагогика жана психология”, “Атайын психология”, “Мектепке чейинки билим берүүнүн педагогикасы жана методикасы”, “Башталгыч билим берүүнүн педагогикасы жана методикасы”, “Социалдык педагогика”, “Мектепке чейинки педагогика жана психология”, профилдери боюнча Окуу-методикалык бирикме тарабынан сунушталган дисциплиналардын тизмеси берилген.

8. Ошондой эле тиркемеде “Башталгыч билим берүү”, “Мектепке чейинки билим берүү” профилдеринин **болжолдуу окуу планы** камтылган.

Мына ошентип, **Мамлекеттик билим берүү стандарты** бакалаврдын негизги билим берүү программасын ишке ашыруунун шарттарына карата талаптарды түшүндүрүп жана бүтүрүүчүнү даярдоонун сапатын баалап көрсөтөт (Тиркемелер №6, 7, 8).

Билим берүүнүн мазмунун аныктоочу кийинки документ бул – окуу планы. “Ал тигил же бул окуу жайында окуу процессин жүргүзүү үчүн бекитилет. Жогорку окуу жайынын окуу планы – бул жогорку квалификациялуу адистерди даярдоонун негизги мазмунун жалпы багытын, студенттерди окутуунун формаларын, окулуучу предметтердин тизмегин, окуунун мөөнөтүн, билимдерди текшерүүнү аныктоочу мамлекеттик документ. Окуу планы мамлекеттин ичиндеги ар башка ЖОЖдордун бир профилдеги адистерди даярдоодо бирдей талапты камсыз кылат да, окутуунун тартибин, окуу мезгилин, семестрдин узактыгын, экзамендик сессияны, каникулду, практиканы, курстук, дипломдук иштердин санын, аткаруу убактысын регламенттеп турат” [108, 108-б.].

Изилдөөдө 550700 “Педагогика” багытынын окуу планына талдоо

жүргүзүлдү.

Жумушчу окуу планы – бул Мамлекеттик билим берүү стандартына таянуу менен окуу убактысын бөлүштүрүп, бүткүл окуу процессин аныктап көрсөткөн негизги документ. Эгер Мамлекеттик билим берүү стандартына кредиттер (зачеттук бирдиктер) жалпы циклдарга гана бөлүштүрүлгөн болсо, ал эми окуу планында кредиттер ар бир дисциплинага бөлүштүрүлүп, алардын канчасы аудиториялык иштерге (лекциялык жана практикалык, лабораториялык) жана студенттердин өз алдынча иштөөсүнө каралганы так көрсөтүлөт.

Талдоого алынган окуу планынын структурасы төмөнкүдөй бөлүмдөрдөн турат:

- даярдоо багыты – “Педагогика”, шифри - 550700, профили, квалификациясы “бакалавр”, окутуунун нормативдик мөөнөтү – 4 жыл күндүзгү форма, 5 жыл сырттан окуу формасы, окутуунун формасы - күндүзгү, сырттан окутуу процесси;

- окуу процессинин графиги (окуу жумалары семестрлер боюнча алганда: 1-5-семестрде - 16, 6-семестрде – 12, 7-семестрде 11, 8-семестрде-12; курстар боюнча: 1-2-курста 32, 3-курста 28, 4-курста 23 болуп, жалпы 4 жылда 115 жуманы түзөт; жыйынтыктоочу сынактардын мөөнөтү 4 курс боюнча 16 жуманы түзөт; практиканын бардык түрлөрү жалпы 17 жуманы түзөт; жыйынтыктоочу мамлекеттик сынактар – 4 жума, каникулдар 46 жума көрсөтүлүп, 4 жыл боюнча жумалардын жалпы саны – 198ди түзөт);

- бакалаврды даярдоо боюнча зарыл болгон предметтердин тизмеси – **Б.1. гуманитардык жана социалдык-экономикалык цикл боюнча – 11** (7+2) дисциплинага 34 (28+6) кредит,

Б.2. математикалык жана табигый-илимдик цикл боюнча 5 (4+1) дисциплинага – 14 (10+4) кредит,

Б.3. кесиптик цикл боюнча – 33 (7+26) кредит дисциплинага 157 (46+111) кредит, дене тарбиясына (400 с) болуп жалпы 49 дисциплинага 205 кредит;

жыйынтыктоочу мамлекеттик сынакка – 10 кредит бөлүнүп жалпы 240 кредитти, ал эми ар бир кредит (зачеттук бирдик) 30 саатты түзөт.

Кредиттердин (сааттардын) семестрлер боюнча бөлүштүрүлүшү: 30 кредит (900 саат). Ал эми ар бир семестр боюнча окутулган дисциплиналардын саны: 1-2-семестр – 9, 3-семестр – 10, 4-семестр – 8, 5 семестр – 7, 6-семестр – 7, 7-семестр – 6, 8-семестр – 5ти түзөт.

Дисциплиналар боюнча **отчеттуулук формасы – сынак.**

Окуу планынын Б.1. жана Б.2. циклдарын “фундаменталдык жана социалдык илимдер камтыйт, алар студенттин жогорку билим алуусунда зор мааниге ээ. Анткени бул илимдердин негиздери бардык адистиктерге методологиялык база болуу менен бирге жаратылыш, коом жана андагы адамдардын ээлеген орду жөнүндө көз караштардын системасын калыптандырууга багытталган. Бул предметтер жаратылыштын жана социалдык чөйрөнүн негизги мыйзам ченемдүүлүктөрү жөнүндө билимди берүү менен бүтүрүүчү адистин илимий базиси боло турган жалпы кесиптик жана социалдык циклдагы дисциплиналарды өздөштүрүүсүнө жол ачат. Бул дисциплиналар 1-2-курстарда окутулат.

Кесиптик циклдагы предметтерге студенттердин келечектеги ишмердүүлүк сферасына тиешелүү дисциплиналар кирет. Мисалы, педагогикалык багыттын кесиптик циклынын базалык бөлүмүндө: педагогика, психология, жаңы билим берүү технологиялары, башталгыч мектепте окутуунун методикасы, инклюзивдик билим берүү ж.б. дисциплиналар кирет. Алар жогорку квалификациялуу адистин кесиптик мобилдүүлүгүн камсыз кылуучу атайын даярдоонун суроо-талаптарын канаттандыруусу керек. Бул циклдагы дисциплиналар адистердин кесиптик функцияларына түздөн-түз дал келүүчү компетенцияларды калыптандырат. Ал эми бул циклдын вариативдик бөлүмүндөгү дисциплиналар базалык бөлүмдөгү дисциплиналардын мазмунуна караганда тез өзгөрүп, тез алмашып туруу мүмкүнчүлүгү бар.

Кесиптик циклдагы дисциплиналардын ичинен “педагогика”, “психология”, “башталгыч математиканын теориялык негиздери”, “кепти

өстүрүүнүн теориясы жана методикасы көркөм окуу практикumu менен” деген сабактар гана 1-курста өтүлүп, ал эми калгандары 2-курстан жогору окутулат.

- **Практиканын жалпы түрлөрүнө** – 25 кредит (17 жума); (4 семестрде 3 жума (5 кредит), 6-семестрде 5 жума (7 кредит), 7 семестрде 5 жума (7 кредит), 8 семестрде 4 жума (6 кредит) бөлүнгөн;

- **курстук иштерди коргоо** мөөнөтү 2, 4, 6-семестрлерге каралган.

550700 “Педагогика” багытынын “Башталгыч билим берүү” профили боюнча 240 кредиттин 50%ы аудиториялык сабактарга (алардын 60%ы лекциялык, 40%ы практикалык сабактарга) жана 50%ы студенттердин өз алдынча иштөөсүнө бөлүштүрүлгөн. Окуу дисциплиналарына бөлүнгөн 202 кредиттин ичинен предметтерди окутуунун методикасына жалпы 49 кредит бөлүнүп, ал анын 24%ын түзөт. Бүткүл окутуу мөөнөтүнүн ичинде 3 курстук иш жана 2 мамлекеттик сынак же 2-мамлекеттик сынактын ордуна тандоо боюнча бүтүрүү квалификациялык ишти коргоо пландаштырылган. Ошентип “окуу планы – бул кайсы бир жогорку окуу жайында окутулуучу предметтердин курамын, алардын жылдар боюнча бөлүнүшүн, жумалык жана жылдык сааттардын санын белгилеп көрсөтүүчү мамлекеттик документ” деген аныктаманы биз 550700 “педагогика” багыты боюнча талдап көрсөттүк. [109, 109-б.]. (Тиркеме № 9).

Билим берүүнүн мазмунун аныктоочу маанилүү документтердин бири бул **окуу программалары (типтүү / жумушчу программалар)**. “Билим мазмунунун берилиши теориялык деңгээлде окуу планында көрсөтүлсө, анын түздөн-түз практикада иш жүзүнө ашырылышы окуу программаларында жана окуу китептеринде чагылдырылат.

Окуу программасы ар бир окуу предмети боюнча билимдин, билгичтиктин, көндүмдөрдүн жана жана компетенциялардын мазмунун бекитүүчү, негизги илимий көз караштарды үйрөнүүнүн логикасына ылайыкташкан окуу темаларын, алардын удаалаштыгын, өздөштүрүүгө бөлүнгөн убакыт өлчөмдөрүн бекитүүчү нормативдик документ болуп саналат. Окуу программасы окуу предметинин илимий жана руханий бирдиктүүлүгүн

камсыз кылат. Окуу программасынын типтүү, мамлекеттик, жумушчу жана автордук түрлөрү бар.

Типтүү окуу программасы бардык педагогдордун, окумуштуу дидакттардын, коомчулуктун катышуусу менен даярдалып, официалдуу түрдө ББЖИМ тарабынан бекитилет. Ар бир окуу жай типтүү программанын негизинде жумушчу окуу программасын иштеп чыгат жана педагогикалык кеңеште бекитилет” [108, 110-б.]. Типтүү программалар мектепке салыштырмалуу жогорку окуу жайда жокко эсе десек жаңылыштык болбойт жана ББЖИМ тарабынан сөзсүз типтүү программанын негизинде окутулушу керек деген талап коюлган эмес. Типтүү программалар айрым окутуучулар тарабынан көө бир базалык дисциплиналар боюнча (педагогика, психология, предметтерди окутуунун методикасы ж.б.) иштелип чыкан. Бирок алар жалпы окуу жайларга жайылтылган эмес.

Диссертациянын көлөмү, анын максаттары жана милдеттери окуу планындагы бардык дисциплиналардын программаларына талдоо жүргүзүүнү камтый албайт. Ошондуктан биз “Педагогика” дисциплинасына жүргүзүлгөн талдоону сунуштайбыз. Аталган дисциплина Мамлекеттик билим берүү стандартынын кесиптик циклынын базалык бөлүмүнө кирет жана ага 10 кредит бөлүнгөн. Ж. Баласагын атындагы КУУнун педагогикалык факультетинде ал 1-курстун 1-2-семестринде окутулат. 2015-жылга чейинки кабыл алынган Мамлекеттик билим берүү стандартынын мазмунунда камтылган “Педагогикалык теориялар, системалар жана технологиялар”, “Педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы”, “Социалдык педагогика” сыяктуу дисциплиналар бириктирилип, азыркы стандартта “Педагогика” дисциплинасынын мазмунунда камтылат. “Педагогика” дисциплинасы жана жалпы эле педагогикалык, методикалык дисциплиналардын жумушчу программасын түзүүдө көбүнчө: Имаева Н.И., Асипова Н.А., Алимбеков А., Рахимова М.Р., Панкова Т.В., Калдыбаева А.Т., Э.Мамбеткунов, Т.М. Сияев, Б.Апыш, Д. Бабаев, Т. Жоробеков, И.Б.Бекбоев, М.А. Абдыкеримова, Т.С. Сатыбекова, Р.Т. Сулайманова, А.С. Раимкулова, Г.Мадаминов, “Дж.У.

Байсалов, А.Н. Гудимова, Д.Т. Калибекова, Ө.А. Сманбаев, Н.К. Койлубаева, Т.М. Бектуров, К.К.Акматовдор тарабынан иштелип чыккан “педагогика” жаатындагы окуу китептерге, окуу куралдарга жана окуу-методикалык колдонмолорго, монографияларга, илимий-педагогикалык адабияттарга таянабыз. Андыктан бул тармакта Кыргызстанда жарык көргөн адабияттарды топтодук (Тиркеме №13, 14.).

“Окуу процессиндеги эң негизги окуу куралы – окуу китеби болуп саналат.

Окуу китеби – окуу программасына ылайык студенттер өздөштүрүүгө тийиш болгон маалыматтарды жана методикалык материалдарды толук камтыйт. Окуу китеби ар бир дисциплина боюнча түзүлөт жана билим берүү, өнүктүрүү, тарбиялоо, мотивация түзүү, маалымат берүү, текшерүү жана башкаруу функцияларын аткарат. Окуу китеби жеке автор же болбосо автордук коллектив тарабынан даярдалып, КР БИМдин чечими менен бекитилип, расмий түрдө жогорку окуу жайларына сунушталат.

Окуу куралы берилген предметтин мазмунун чагылдырып эркин түрдө жазылган китеп болуп саналат. Анда программадан сырткары материалдар да кошулушу мүмкүн. Окуу куралдары мугалимдин керектөөсү боюнча окуу китеби менен катар сунуш кылынат.

Окуу материалынын мазмуну жана аларды өздөштүрүүнүн жолдору кошо көрсөтүлгөн адабият **окуу-методикалык курал** деп аталат. Адатта алар мугалимдер жана студенттер үчүн өз-өзүнчө даярдалат” [108, 110-111-б.].

Жогорку окуу жайлардагы окуу дисциплиналары боюнча ББЖИМ тарабынан атайын бекитилип берген окуу китептери дээрлик өтө аз. Андыктан, окумуштуу-педагогдор тарабынан иштелип чыккан окуу куралдарды, окуу-методикалык колдонмолорду окутуучулар эркин колдонуу мүмкүнчүлүгүнө ээ. Эгемендүүлүк алган жылдардан тартып, ата мекендик тарабынан көптөгөн эмгектер жарыяланып, азыркы мезгилде алар окуу процессинде колдонууга ээ. Бирок кыргыз тилдүү аудиторияларга арналган окуу китептери жана окуу куралдары дагы деле жетишсиз жана кеңири колдонууга чыга албай жаткандыгын белгилеп ктүү керек. (Тиркеме № 10.)

Булардын ичинен Э. Мамбетакунов жана Т.М. Сияевдер тарабынан иштелип чыккан “Педагогиканын негиздери” окуу куралы абдан кеңири тараган жана окутуучулар тарабынан көп колдонууга ээ. Анын мазмуну төмөнкү бөлүмдөрдү камтыйт: Педагогика илиминин жалпы негиздери; Дидактика; Тарбиялоо процесси. Бул бөлүмдөрдөн тышкары жумушчу программанын мазмунуна педагогиканын тарыхы, этнопедагогика, социалдык педагогика, билим берүү системасын башкаруу сыяктуу бөлүмдөр камтылган. Ал бөлүмдөр боюнча материалдар башка авторлордун эмгектеринен алынат.

Илимий-методикалык адабияттар, окуу куралдары, окуу-методикалык колдонмолордон тышкары, кошумча материал катары окуу процессинде колдонула турган колдонмолор, иштелмелер, көрсөтмөлөр бар. Булар боюнча дагы ЖОЖдордун окутуучулары өз алдынча эмгектерди иштеп чыгышат. Бирок алар жалпы окуу жайларга кеңири жайылтылган эмес. Ошондой эле окуу материалдарын интернет булактарынан дагы табуу кыйын.

Мына ошентип, бул бөлүмдө педагогикалык кадрларды даярдоонун мазмунун аныктоочу документтер болгон мамлекеттик билим берүү стандарты, окуу планы, программалар, окуу китептер, окуу куралдары, окуу-методикалык колдонмолорунун мазмуну 550700 “Педагогика” багытынын алкагында талдоого алынды.

Жыйынтыктап айтканда, бул параграфта изилдөөбүздүн милдетине ылайык педагогикалык кадрларды даярдоонун максатын жана мазмунун аныктоочу документтерди талдоо иштери жүргүзүлдү. Тагыраак айтканда, педагогикалык багыт боюнча билим берүүнүн мамлекеттик стандарты, окуу планы, жумушчу окуу планы, негизги билим берүү программалары, окуу-методикалык комплекстер, ошондой эле педагогикалык дисциплиналар боюнча жарык көргөн окуу куралдар, колдонмолор талдоого алынып, мугалимдик кесипке даярдоонун мазмундук аспектинде көңүл бурулду. Педагогикалык кадрларды жаңыча, компетенттүүлүктүн негизинде даярдоого карата иштелип чыккан мамлекеттик билим берүү стандартына жана негизги билим берүү программаларына коюлган талаптар ачыкталды.

3-главанын жыйынтыгы

1. Иштин 2-главасында Кыргызстандагы педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин тарыхый калыптануу, өнүгүү этаптары тууралуу маалыматтар камтылды. Советтик билим берүүнүн жетишкендиктери жана кемчиликтери белгиленди. Кыргызстан өз алдынча эгемендүүлүккө ээ болгон мезгилинен тартып өлкөдө жүргүзүлгөн билим берүү реформалары, бир катар жаңы окуу жайлардын ачылгандыгы жана учурдагы ЖОЖдордо педагогикалык билим берүүнүн абалы тууралуу маалыматтар чагылдырылды. Республика боюнча 64 окуу жайы болсо, алардын 26сында педагогикалык адистерди даярдоо ар кандай деңгээлде ишке ашырылып жаткандыгы тууралуу сөз болду. Педагогикалык кадрларды даярдоо ишмердүүлүгү мурда бул ишмердүүлүктү жүргүзгөн борбордук жана аймактык окуу жайларда өз активдүүлүгүн жоготпой, ошол эле мезгилде бул багыттарда эл аралык, жеке менчик жана педагогикалык адистиктерде билим берүү ишмердүүлүгүн жүргүзбөгөн окуу жайлар дагы кандайдыр бир өлчөмдө иш жүргүзө башташкандыктарын талдоолор көрсөттү. Анткени менен педагогикалык окуу жай атайын макамына 64 ЖОЖдун ичинен бирөөсү гана (А. Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик педагогикалык университети) ээ экендигин көрсөтүп, мугалимдерди даярдоого чачкын эмес, атайын максаттуу көңүл бурууну талап кыларын билдирди.

2. Педагогикалык кадрларды даярдоонун жогорку билим берүү системасы тармагындагы мамлекеттик саясаттын артыкчылыктуу багыттарын регламентациялап жана уюштуруучу, жөнгө салуучу негизги ченемдик-укутук документтерге талдоо жүргүзүлдү. Документтерди талдоо иштеринин жыйынтыктары педагогикалык кадрларды даярдоонун практикалык жагдайын күчөтүүнүн; анын сапатын эл аралык стандарттарга ылайык көз карандысыз баалоо системасын өнүктүрүүнүн; педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоону стандартташтыруу процессин күчөтүүнүн; жогорку квалификациялуу адистерди даярдоого жөндөмдүү таланттуу адистерди тартуунун зарылдыгын көрсөттү. Укуктук-ченемдик документтердин негизинде педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүүнүн төмөнкү этаптары бөлүп каралды:

“Билим берүү” жөнүндө мыйзам менен шартталган 1993-2000 жылдарда билим берүүнү модернизациялоого даярдык көрүү этабы; 2001-2010 – 2010-жылга чейин Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы; 2012-2020-жылдарда билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы, 2018-2040-жылдарда Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы.

Натыйжада Кыргыз Республикасында жогорку педагогикалык билим берүүгө байланыштуу: “Кыргызстандын педагогикалык кадрлары” программасы, “Кыргызстандын педагогикалык билим берүү системасын өнүктүрүү программасы”, “Педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо программасы”, “Педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүүнү колдоо концепциясы” сыяктуу атайын документтерди кабыл алуунун зарылдыгын көрсөтөт. Ошондой эле талдоонун жыйынтыктары педагогикалык кадрларды даярдоонун практикалык жагдайын күчөтүү; эл аралык стандарттарга ылайык анын сапатын көз карандысыз баалоо системасын өнүктүрүү; педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоону стандартташтыруу процессин күчөтүү боюнча иштерди улантуу керектигин ырастайт.

3. Педагогикалык кадрларды даярдоонун мазмунун аныктоочу документтер болгон мамлекеттик билим берүү стандарты, окуу планы, программалар, окуу китептер, окуу куралдары, окуу-методикалык колдонмолорунун мазмуну 550700 “Педагогика” багытынын алкагында талдоого алынып, мугалимдик кесипке даярдоонун мазмундук аспектисине көңүл бурулду. Педагогикалык кадрларды жаңыча, компетенттүүлүк мамилени жүзөгө ашыруунун негизинде даярдоого карата иштелип чыккан 3-муундагы мамлекеттик билим берүү стандартына жана негизги билим берүү программаларына коюлган талаптар ачыкталды.

ГЛАВА 4. ЖАҢЫ МУУНДАГЫ ПЕДАГОГИКАЛЫК КАДРЛАРДЫ ДАЯРДОО БОЮНЧА ЭКСПЕРИМЕНТАЛДЫК ИШТЕРДИН ЖҮРҮШҮ ЖАНА НАТЫЙЖАЛАРЫ

4.1. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо боюнча эксперименталдык иштердин процедурасы

Изилдөөнүн киришүү бөлүмүндө белгилендей, Кыргызстандагы педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жана практикалык маселелерине кайрылуубуздун себеби болуп:

- ааламдашуу жана демократиялаштыруу шартында коомдун реалдуу өсүп-өнүгүү талаптарына, кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктөгү өзгөрүүлөргө ылайык социалдык маданий милдеттерди аткара билген жаңы муундагы педагогдорго болгон талаптардын өсүшүнө карата педагогдорду даярдоо ишмердүүлүгүнүн ар жагдайларына көңүл бурулгандыгы менен анын жалпылаштырылып, системалаштырылып каралбагандыгы;

- педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин методологиялык жактан жеткиликтүү иштелип чыкпагандыгы жана буга чейинки жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын практикада жетишерлик колдонулбагандыгы;

- эгемендүүлүк мезгилинде өлкөбүздө педагогикалык кадрларды даярдоогу өзгөрүүлөрдүн орун алышы менен жаңы муундагы педагогдорду даярдоонун моделинин жана педагогикалык шарттарынын иштелип чыкпагандыгы ж.б. маселелер эсептелди.

Педагогикалык кадрларды даярдоо проблемасы коомдук турмуштун улам өсүп-өнүгүшү менен ага жаңыча мамиле кылууну, жаңыча көз карашты талап кылууда. Педагогикадагы билимдик парадигманын ордун мектеп мугалимин даярдоонун натыйжасы катары тиешелүү компетенцияларды калыптандырууну аныктаган компетенттүүлүк мамиле менен алмаштырылды.

Ушуга байланыштуу изилдөө ишибиздин жогорку бөлүмдөрүндө аныкталган жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун модели жана уюштуруучулук-педагогикалык шарттарын эксперименталдык жактан

текшерип көрүү максатында тажрыйбалык иштердин программасы иштелип чыкты.

Эксперименталдык иштин проблемасы. Эксперименталдык иш педагогикалык кадрларды даярдоо проблемасы боюнча иштелип чыккан теориялык-методологиялык жоболорго ылайык анын практикалык маселелерин чечүүгө жана аны жакшыртуунун алгылыктуу жолдорун табууга багытталган.

Эксперименталдык иштин максаты. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун негизги педагогикалык шарты катары иштелип чыккан моделди практикалык жактан иш жүзүнө ашыруу.

Эксперименталдык иштин милдеттери: иштелип чыккан теориялык-методологиялык негиздемелердин натыйжасында жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун окуу-методикалык жана уюштуруучулук-методикалык жактан камсыздоо; уюштурулган иштердин натыйжалуулугун текшерүү.

Эксперименталдык иштин күтүлүүчү натыйжасы. Жүргүзүлүп жаткан эксперименталдык иштин жаңылыгы болуп жогорку окуу жайлардагы окуу процессинде иштелип чыккан окуу-методикалык, илимий-педагогикалык жана уюштуруучулук-усулдук иштелмелерди апробациядан өткөрүү, жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоого карата сунуштарды иштеп чыгуу.

Эксперименттин максаты жетишерлик жаңы болуп саналат, мунун себеби жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун модели компетенттүүлүк парадигмасынын негизинде иштелип чыккандыгы менен түшүндүрүлөт.

Эксперименталдык иштин божомолу. Эксперимент өзүнүн натыйжалуу жыйынтыктарын камсыздай алат, эгер:

- Кыргызстандын шартында жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо процессинин моделин ишке ашыруунун педагогикалык шарттары аткарылганда;

- билим берүүнүн жыйынтыгы жана натыйжасы компетенциялардын жана компетенттүүлүктөрдүн калыптандырылгандыгы катары каралса;

- жаңы муундагы педагогикалык кадрлардын даярдык деңгээлинин комплекстүү диагностикасы иштелип чыкса жана колдонулса.

Эксперименталдык иштин диагностикалык инструментарийи. Жаңы муундагы педагогикалык кадрлардын даярдык деңгээлин аныктоонун негизги материалдары катары биз тараптан сунушталган диагностикалык методдорду кароого болот.

Эксперименталдык иштин бүткүл мөөнөтүндө аны жүргүзүүнүн жалпы сунушталган планы, методдору жана ыкмалары.

Эксперименталдык иш коюлган максаттарды ишке ашырууга багытталган бири-бирин толуктап жана бири-бирин өз ара текшерген методдордун комплексин колдонуу менен ишке ашырылат. Мында негизги тажрыйбалык иштер калыптандыруучу экспериментте жүргүзүлүп, анын алкагында байкоо жүргүзүү методу, ченөө жана конкреттүү диагностикалык методдор колдонулат.

Изилдөө ишибиздин жогорку бөлүмдөрүндө аныкталган жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун модели жана уюштуруучулук-педагогикалык шарттары төмөнкү *этаптарда* ишке ашырылды:

Эксперименталдык иштин биринчи этабы (2010-2013-жылдар – абалды аныктоочу констатациялык эксперимент) ЖОЖдордо болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоонун теориялык жана практикалык абалы аныкталды, алынган натыйжалар текшерилип жана талданып, жыйынтыктары чыгарылды.

Эксперименталдык иштин экинчи этабы (2014-2019-жылдар – уюштуруучулук-аналитикалык) изилдөөнүн теориялык негиздерин иштеп чыгууга; изилдөөнүн методологиясы жана методдорун аныктоого; Кыргызстанда педагогикалык билим берүүнүн теориялык жана практикалык абалындагы негизги өзгөрүүлөрдү ачып көрсөтүү менен аларды чагылдырып берүүгө; ЖОЖдордо болочок мугалимдерди даярдоо маселесинин интенсивдүүлүгү жана натыйжалуулугу тууралуу ой корутундуларын чыгарууга мүмкүнчүлүк түзө алган интервьюларды, педагогикалык кадрларды

даярдоонун өзгөчөлүктөрүн мүнөздөөгө жана кесиптик даярдоону моделдөөгө багытталды.

Эксперименталдык иштин үчүнчү этабы (2019-2022-жылдар – калыптандыруучу эксперимент) педагогикалык билим берүүнү жаңылантуу шартында жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун жолдорун аныктоого багытталган эксперименталдык иштин жыйынтыктарын системалаштырууга жана жалпылаштырууга, аталган маселенин өнүгүү тенденцияларын прогноздоого, аларды ишке ашыруу мыйзам ченемдүүлүктөрүн негиздөөгө арналды.

Мындан аркы иш-аракеттерде көрсөтүлгөн этаптардагы иштерди такташтыруу жүрүп отурат. Эксперименталдык иштерди жүргүзүүнүн жогоруда белгиленген үч этабы төмөнкүдөй тартипте такташтырылат (Таблица 4.1).

Таблица 4.1 - Эксперименталдык иштин бардык мөөнөтүндө аны жүргүзүүнүн жалпы планы

№	Изилдөөнүн этаптары, аларда коюлган пландар	Аткарылган иштер	Аткаруу мөөнөттөрү
1-этап	<p>Багыт алуучулук-уюштуруучу</p> <p>1. Билим берүү мекемесиндеги билим берүүчүлүк кырдаалды талдоо жана баалоо.</p> <p>2. Педагогикалык кадрларга, анын билим берүүнү тейлөө кызматындагы зарылдыгын аныктоо.</p>	<p>Бул этапта педагогикалык кадрларды даярдоодо Ж. Баласагын атындагы КУУнун азыркы педагогикалык факультетинин (мурдагы Педагогикалык кадрларды максаттуу даярдоо институту) жана башка окуу жайлардын иш тажрыйбаларына талдоо жүргүзүлүп жана баа берилди.</p> <p>Ошону менен бирге эле республикадагы мугалим адистерге карата зарылдыктар аныкталды.</p>	<p>2010-2012-жылдар</p> <p>2012-2013-жылдар</p>

2-этап	<p>Диагностикалык-аныктоочу</p> <p>1. Аныкталган маселе боюнча адабияттарды изилдөө.</p> <p>2. Ж. Баласагын атындагы КУУнун Педагогикалык кадрларды максаттуу даярдоо институтунда (педагогикалык факультет), республиканын башка окуу жайларында болочок мугалимдерди даярдоо тажрыйбасына талдоо жүргүзүү</p> <p>3. Аныктоочу (констатациялык) эксперименттин программасын даярдоо.</p> <p>4. Аныктоочу экспериментти жүргүзүү, талдоо, анын жыйынтыктарына мүнөздөмө берүү.</p> <p>5. Баштапкы реалдуу абалды аныктоо</p>	<p>Диагностикалык этапта педагогикалык, психологиялык, методикалык илимдердеги педагогдук кесип, аны даярдоо маселесине арналган изилдөөлөргө, адабияттарга иликтөө жүргүзүлдү.</p> <p>Ошондой эле Кыргыз Республикасынын жогорку билим берүү системасында педагогикалык кадрларды даярдоонун тарыхый калыптануу аспектилери, эгемендүүлүк этабындагы өнүгүү өзгөчөлүктөрү талданды.</p> <p>Иштелип чыккан программага ылайык абалды аныктоочу (констатациялык) эксперименттин алкагында: байкоо жүргүзүү, анкеталык сурамжылоо, маектешүү иштери аркылуу</p> <p>ЖОЖдордогу педагогикалык кадрларды даярдоонун абалы аныкталды.</p> <p>Констатациялык эксперименттин жыйынтыктары талданып, иштелип чыгып жана аларга мүнөздөмө берилди.</p>	<p>2014-2018-жылдар</p> <p>Сентябрь-ноябрь 2015-2016-окуу жыл</p> <p>январь-март 2016-ж. март 2016-ж.</p> <p>Сентябрь-октябрь 2016-ж.</p> <p>2016-2022-жылдар.</p>
	<p>Практикалык-калыптандыруучу</p> <p>1. Калыптандыруучу эксперименттин программасын иштеп чыгуу.</p>	<p>Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоого карата жогорку окуу жайлардагы окуу процессин окуу-методикалык, илимий-методикалык жана</p>	

	<p>2. Калыптандыруучу экспериментти уюштуруу жана өткөрүү; жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун структуралык-мазмундук моделин ишке киргизүү.</p>	<p>уюштуруучулук-методикалык жактан камсыздоого багытталган калыптандыруучу эксперименттин программасы түзүлдү. Түзүлгөн планга ылайык жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун структуралык-мазмундук моделин ишке киргизүү максатындагы калыптандыруучу экспериментти адаптациялык-репродукциялык, активдүү-ишмердүүлүк, чыгармачылык-кайра жаратуучулук технологиялары аркылуу этаптар боюнча өткөрүү иш-аракеттери жасалды.</p>	
<p>3-этап</p>	<p>Аналитикалык-жыйынтыктоочу 1. Жыйынтыктардын критерийлер жана көрсөткүчтөр боюнча диагностикасы, аныктоочу эксперименттин натыйжалары менен салыштыруу. 2. Алынган маалыматтарды талдоо, натыйжаларды көрсөтүү жана мүнөздөө, изилдөөнүн жыйынтыктарын системалаштыруу жана жалпылоо. 3. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун структуралык моделин ишке</p>	<p>Бул этапта алынган жыйынтыктар критерийлер жана көрсөткүчтөр боюнча диагностикаланып, алар аныктоочу эксперименттин жыйынтыктары менен салыштырылды..</p> <p>Эксперименталдык иштин натыйжалуулугу төмөнкү жыйынтыктар менен аныкталды:</p> <p>Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоодогу <i>мазмундук жыйынтыктар</i> студенттер тарабынан бир катар компетенциялардын, кесиптик дисциплиналардын, педагогикалык практиканын, сабактан тышкаркы иш-аракеттердин алкагында өздөштүрүлгөн конкреттүү билим, билгичтик, көндүмдөрдүн жана компетенциялардын өздөштүрүлүшү текшерилди, жалпыланды.</p> <p>Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун структуралык моделин ишке киргизүүнүн педагогикалык шарттарынын эффективдүүлүгү текшерилип, коюлган маселенин абалы эксперименталдык жана</p>	<p>Эксперименттин жүрүшүндө 2019-2021-жж.</p>

<p>киргизүүнүн эффективдүүлүгүн арттырган педагогикалык шарттардын системасын түзүү боюнча методикалык көрсөтмөлөрдү иштеп чыгуу.</p>	<p>байкоо тобунун жыйынтыктары аркылуу салыштырылып, тиешелүү мазмундук жыйынтыктар чыгарылды. Студенттердин жана мугалимдердин маселени чече билүү, чыгармачылык менен иштөө тажрыйбасы, баалуулук көз караштары аныкталды.</p>	
---	--	--

Эксперименталдык иш Ж. Баласагын атындагы КУУ, С. Нааматов атындагы НМУ, Талас мамлекеттик университети, ОМПУ, БатМУ ж.б. окуу жайлардын базасында, республиканын ар аймактарындагы жалпы билим берүүчү орто мектептеринде өткөрүлдү. Анда 460 студент, 290 мугалим, 210 окуучу катышкан.

Эксперименталдык иште Ж. Баласагын атындагы КУУнун педагогикалык факультетинин 1-4-курстарынын күндүзгү жана сырттан окуу бөлүмдөрүнүн студенттери катышты.

Эксперименттин негизги милдети катары жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун структуралык моделин ишке киргизүү жана биринчи кезекте бул процессти оптималдаштыруунун педагогикалык шарттарын аткаруу иши каралды. (Таблица 4.1 караңыз).

Кыргызстандын шартында жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун көйгөйлүү жагдайларын аныктоо үчүн биз тараптан чечим кабыл алуунун ички жана тышкы инструменти катары SWOT-анализ жүргүзүлдү. Мында жогорку окуу жайлардын педагогикалык факультеттеринин декандары, кафедра башчылары, жалпы билим берүүчү мектептин жетекчилери, мугалимдери, ЖОЖдордун студенттери жана мектеп окуучуларынын арасында анкеталык сурамжылоо иштери жүргүзүлүп, анын жыйынтыгы менен педагогикалык кадрларды даярдоонун күчтүү жана алсыз жактары аныкталды.

Күчтүү жактары:

1. Мугалимдердин кесиптик чеберчилигин дайыма үзгүлтүксүз жогорулатып турушу.

2. Кадрдык курамдын сапатынын дээрлик жогорулуугу.
3. Барган сайын педагогикалык кесипке карата каалоочулардын санынын өсүп бараткандыгы.
4. Айыл жергесинде мугалимдик кесипке кызыкчылыктын жогорулуугу, туруктуулугу.

Алсыз жактары:

1. ЖОЖдордун материалдык-техникалык базасынын жалпы билим берүүчү мекемелердикине караганда начардыгы
2. Окутуучулардын методикалык даярдыктын начардыгы
3. Кафедраларда практиканын өз деңгээлинде өткөрүлбөгөндүгү
4. Мектеп менен ЖОЖдун ортосундагы байланыштын начардыгы
5. Шаар аймактарындагы жаштардын мугалимдик кесипке карата кызыкчылыктын төмөндүгү.

Мүмкүнчүлүктөр:

1. Педагогикалык кадрларды даярдоо көптөгөн окуу жайларда жүргүзүлүп жаткандыгы
2. Мектеп мугалимдеринин кыйчалыш кырдаалдардан чыга билгендиги (пандемия), жаңы технологиялардын негизинде сабак өтүүгө кызыгуу

Кооптонуулар:

1. Мыкты мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн педагогикалык кесипти өтө аз тандап алышы.
2. ЖРТнын жыйынтыгынын негизинде орточо же төмөнкү даярдыктагы мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн педагогикалык багыттарга келип жатышы.
3. Болочок педагогикалык кадрлардын бир тобунун өз кесиби менен иштегиси келбегендиги.

Чечим кабыл алуунун ички инструменти катары SWOT-анализ жүргүзүүнүн жыйынтыктары менен Кыргызстандын шартында жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун көйгөйлүү жагдайларынын аныкталды.

Мамлекеттик билим берүү стандарттарынын талаптарын ишке ашыруу жана анын жыйынтыктарын өлчөө негизги кесиптик дисциплиналарды окутуу

процессинде жана практика учурунда жүргүзүлдү.

Талдоонун жыйынтыктары азыркы учурда деле ЖОЖдордо негизинен билим берүүнүн салттуу формаларына, методдоруна басым жасалгандыгын көрсөтүп, анын жыйынтыгы кайрадан эле репродуктивдүү билим берүү менен чектелип жаткандыгын көрсөтөт. Мындай көрүнүш замандын агымына ылайык азыркы учурда педагогикалык кадрларды даярдоого мугалимден функционалдык сабаттуулукту, предметтик жана жалпы, кесиптик компетенттүүлүктөрдүн калыптангандыгын (буга ылайык: жаңы билимдерди алыш үчүн окуу кырдаалында мурда өздөштүргөн билимдерди колдоно билүү, билимди кийинки педагогикалык практикасында, турмушта колдоно билүү, өнүктүрүү жана алардан жыйынтык чыгаруу) камсыздаган жаңыча мамилени талап кылат.

Чындыгында реалдуу педагогикалык практика мамлекеттик билим берүү стандартында сунушталган билим берүү максаттарынан, талаптарынан алыс экендиги маалым. Түшүндүрүүчүлүк-иллюстрациялык метод, авторитардык педагогикалык стиль, ЖОЖдогу тышкы катуу текшерүү системасынын орун алып келгендиги студентке аныкталган бир билимдердин гана топтомун берүүнү камсыз кыла алат. Анткени менен бул билим каражаттары азыркы студенттерде: өз алдынчалуулук жана жопкерчиликтүүлүк, креативдүүлүк жана коммуникабелдүүлүк, маселени көтөрүп жана аны чече билүү, жаңы билимди өздөштүрүп алуу, ошондой эле билим берүүнүн жаңыча жыйынтыгын түзгөн маанилүү жөндөмдүүлүктөрдү өстүрө албайт.

Ал эми азыркы ЖОЖдор мамлекеттик билим берүү стандартында көрсөтүлгөн жыйынтыктардан канчалык алыс экендигин аларды бүткөн бүтүрүүчүлөрдүн өз алдынча практикалык ишмердүүлүгүнөн көрүнүп турат.

Жогоруда белгиленгендей бул боюнча биз 7 облустун мугалимдеринин арасында сурамжылоо иштерин жүргүздүк. Бул ишке 290 мугалим катышып, төмөнкүдөй жыйынтыктарды берди. Алардын бардыгы өз алдынча ишмердүүлүктүн тигил же бул жагдайларында кыйынчылыктарга дуушар болушат. Сурамжылоого катышкан мугалимдердин 12,6% окуу-методикалык

материалдын тартыштыгына байланыштуу кыйынчылыктарга дуушар болушкан; 10,4%ы, өзгөчө алыскы аймактагылар өзүнүн кесибин жогорулатуу жагынан кыйналышат; 17,1%ы окуу планында бекитилген дисциплиналарды окутуунун методикасы боюнча; жаш педагогдордун 21%ы окуучулар жана алардын ата-энелери менен мамиле түзүүдө кыйналышат; 8%ы окуу-тарбия процессин уюштурууда кыйналышат.

Биздин байкоолор дагы бир негативдүү тенденциянын сакталып келаткандыгын, тигил же бул педагогикалык коллективдерде билим берүүнүн инновациялык мазмунуна өтүүдөгү чаржайыттыктын орун алгандыгын, тагыраак айтканда, өзүнүн кесиптештеринен айырмаланып билим берүү процессинде кескин өзгөртүүлөрдү айрым гана мугалимдер көрсөтө алды. Мындан стандартта коюлган милдеттердин баары бир мезгилде оң чечилсе, анда учурдагы кырдаалды өзгөртүүгө болот деп үмүттөнсө болот.

Жогоруда көрсөтүлгөндөр компетенттүүлүктөрдү калыптандыруудан көрүнүп турган жаңыча билим берүү жыйынтыктарынын керектигин көрсөтөт.

Айтылгандардын баары педагогикалык кадрларды даярдоонун азыркы практикасындагы айрым көрүнүштөр (педагогдордун билим берүүнүн инновациялык мазмунун жана заманбап билим берүү технологияларын өздөштүрүүгө даяр эместиги ж.б.) талапка ылайык келген жыйынтыктарды бере албайт.

Натыйжада, мындан эксперименталдык иштин негизги идеясы чыгат. Кыргызстандын шартында жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоону ЖОЖдордо окутуу процессин окуу-методикалык, илимий-педагогикалык жана уюштуруучулук усулдук камсыздалышын реалдуу түрдө жакшырткан системалуу кайра курууну ишке ашыруу максатка ылайык экендигин белгилеп кетүү керек.

4.2. Кыргызстандагы жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоону уюштуруу, анын мазмуну жана технологиялары

Калыптандыруучу эксперименталдык иштерди жүргүзүүдө (2016-2022-

жж.) илимий-педагогикалык изилдөөлөрдү уюштурууга карата талаптар эске алынды. Эксперименталдык иштер жогорку окуу жайлардын педагогикалык факультеттеринин студенттеринин арасында жана жалпы орто билим берүүчү мекемелеринин мугалимдеринин арасында жүргүзүлдү.

Калыптандыруучу эксперимент кадимки окуу-тарбия процессинин шартында байкоо жана эксперименттик топтордун салыштырмалуу бирдей курамда эле катышуусу менен өттү.

Эксперименттик топко 232 студент катышты. Алардын дээлик 16сы (7%) гана эркек балдар, ал эми калган 216сы (93%) кыздар болду. Жалпысынан эксперименттик топтогу студенттердин дүйнө таанымы, эрудициясы кенен экендиги байкалып, алардын көпчүлүгү педагогикалык кесипти өз каалоосу менен тандап алышкандыгы белгилүү болду. Бирок алардын арасында ишмердүүлүктүн сырткы мотивациясына гана ээ болгон студенттер да болду. Айрым студенттер окуу дисциплиналары боюнча илимий адабияттар менен иштөөдө кыйналышты. Мындай учурларда студенттер менен сабакты уюштурууда жана аны өткөрүүдө алардын жөндөмлүүлүктөрүнө, кызыкчылыктарына, керектөөлөрүнө жараша жекече индивидуалдуу мамиле жасалды.

Байкоо тобундагы студенттердин саны деле болжолдуу эксперименттик топтогудай болду. 228 студент болсо, алардын 18и (8%) эркек, 210у (92%) кыздардан турду. Байкоо тобундагы студенттерде активдүүлүк, демилгечилдик, максаттуулук сапаттар аларды мүнөздөөнүн айрым гана бир көрсөткүчү болуп, ал эми алардын педагогикалык кесипти тандап алуусуна ички жана тышкы мотивдер бирдей таасир бергендиги белгилүү болду (мисалы, “жогорку билим алып кою керек”, “бош турганча бир кесипке ээ болуп алайын”, “айылда башка жумуш жок”, “мектепке кирип-чыгып иштеп турайын”, “стабилдүү айлыгы бар”, “армияга баргандан көрө окууга тапшырып коеюн” ж.б.).

Сунушталган моделди жана педагогикалык шарттарды ишке ашыруу боюнча уюштурулган эксперименталдык иш жаңы муундун педагогикалык кадрларын калыптандыруунун ар кандай билим берүү технологияларын этап-

этабы менен удаалаштыкта колдонууну болжолдойт. Аларга: **адаптациялык-репродукциялык, активдүү-ишмердүүлүк, чыгармачылык-кайра жаратуучулук технологиялар** кирет.

Ишти этаптуу жүргүзүү студенттерди теориялык билим берүү процессинен тартып аларды кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүккө практикалык жактан даярдоого чейинки мезгилди камтыйт. Себеби аталган технологиялардын ар биринде студенттерде педагогикалык процесстин инсанга жана практикага багытталган ар кандай атайын компетенциялардын топтому калыптанат. Мында студенттин чыгармачылык потенциалы, көз карашы окуу-таанып билүү ишмердүүлүгүнүн толук кандуу субъектиси экендиги менен мүнөздөлөт.

Калыптандыруучу эксперименттин биринчи этабы катары адаптациялык-репродукциялык этабынын бөлүп каралышы ЖОЖдун билим берүү процессиндеги биринчи курстун студенттеринин окуу-таанып билүү ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрү менен шартталат. Бул этап кесиптик-педагогикалык билим, билгичтик, көндүмдөрдүн системасын өздөштүрүүгө; алынган билим, билгичтик, көндүмдөрдү актуалдаштыруунун негизинде кесиптик-баалуулук багыттарды интенсивдүү калыптандырууга; турмуштук жана кесиптик максаттарды, пландарды тактоого, жаңы муундун мугалими, кесипкөйлүктүн мүнөздөмөлөрү тууралуу көз карашын калыптандырууга; базалык педагогикалык түшүнүктөрдү өздөштүрүүгө багытталган.

Аталган этап жаңымуундун педагогикалык кадрларын кесиптик жактан даярдоодо эң маанилүү этаптардын бири болуп саналат. Себеби студент ЖОЖдун билим берүү процессинде адаптациялык этапты канчалык деңгээлде ийгиликтүү өтсө жана анын репродукциялык ишмердүүлүгү канчалык өнүккөн болсо, анын кесиптик жактан калыптануу деңгээли да ошончолук жогору болот. Репродуктивдүү ишмердүүлүктүн жүрүшү болочок мугалимдин педагогикалык билимин байытат жана анда таанып-билүү милдеттерин ишке ашыруунун аныкталган билгичтиктерин калыптандырат. Бирок репродуктивдүү ишмердүүлүктөгү билимди сөзмө сөз жаттоо, аны курулай кайталоо ыкмалары

бара-бара чыгармачылык эмгекти талап кылган татаал ишмердүүлүк менен алмаштырылышы шарт.

Адаптациялык-репродукциялык этаптын жыйынтыктары катары студенттердин аларда жаңы муундун педагогикалык кадрларынын кесиптик компетенттүүлүктөрүн, системалуу билим, билгичтик, көндүмдөрдү калыптандыруунун зарылдыгын түшүнүүсү жана кабыл алуусу болуп калды.

Изилдөө ишибизде көрсөтүлгөн педагогикалык шарттарды ишке ашыруу макстында адаптациялык-репродуктивдүү этапта төмөнкү билим берүү технологиялары колдонулду:

- тарбиялоонун социалдык жана башка түрлөрүнүн элементтерин камтыган социалдык-тарбиялык технологиялар;

- маалымат алмашуунун формасы жана каражаты болгон – баарлашууга; “окутуучу - студент” системасындагы субъект-субъекттик мамилеге; жетишкендиктерге мотивациялоого; инсандык, интеллектуалдык, ишмердүүлүк жана кесиптик өнүгүүнүн максаттарына таянуучу педагогикалык процесстин гумандуулук-инсандык багыттуулугунун негизиндеги педагогикалык технологиялар;

- ишмердүүлүккө катыштыруунун активдүү формаларын колдонууга (өзүн-өзү активдештирүүгө) негизделген социалдык активдүү инсанды тарбиялоо; инсандын потенциалын, анын жөндөмдүүлүктөрүн ачуу үчүн шарттарды түзүү (өзүн актуалдаштыруу, өзүн таануу, өзүн көрсөтө билүү); проблемалык окутуу, изденүүчүлүк технологиялары;

- инсандын чыгармачылык сапаттарын калыптандырууга багытталган окутуунун технологиялары: активдүү таанып-билүү ишмердүүлүгүнө киргизүү, кызматташуу (Г.К. Селевко) [180].

Калыптандыруучу эксперименттин активдүү-ишмердүүлүк этабы төмөнкү милдеттерди чечүүгө багытталды: студенттин өздөштүргөн педагогикалык компетенцияларынын системалуу биримдигинин негизинде өзүн таануусун жана өзүн актуалдаштыруусун; кесиптик образынын калыптанышын; педагогикалык кырдаалдардагы өзүнүн реалдуу

мүмкүнчүлүктөрүн андан ары өнүктүрүү. Бул этап студенттердин окуу таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн проблемалуу, окутуунун активдүү методдорунун колдонулушу менен мүнөздөлөт.

Активдүү-ишмердүүлүк этабынын жыйынтыктары катары студенттердин универсалдык жана кесиптик компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу жана өнүктүрүү болуп саналды.

Кесиптик компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга багытталган активдүү-ишмердүүлүк этабында төмөнкү билим берүү технологиялары колдонулду:

- студенттердин ишмердүүлүгүн активдештирүүчү технологиялар (окутуунун активдүү методдору): проблемалык окутуу (айрым изилдөөчүлүк метод, окуу изилдөө технологиялары), интерактивдүү технологиялар (дискуссиялар, диспуттар, оюн кырдаалдары, проблемалык жагдайлар, бири-бирин сурамжылоо);

- окутуунун ар кыл формаларын жана методдорун айкалыштырууга негизделген билим берүүдөгү интеграциялоо технологиялары: семинар-практикум, лекция-баарлашуу;

- оюн технологиялары: педагогикалык оюндар, ролдук жана иштиктүү оюндар.

Калыптандыруучу эксперименттин чыгармачылык-кайра жаратуучулук этабы педагогикалык ишмердүүлүктүн активдүү субъектиси катары студенттин өздүк концептуалдуу негиздерин түзүүгө жана анын кесиптик баалуу чечимдерди кабыл алууга, рефлексияга жөндөмдүү болгон жеке индивидуалдуу стилин иштеп чыгуу менен мүнөздөлөт.

Бул этаптын жыйынтыктары катары студенттердин теориялык жана практикалык даярдыгы, алардын кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктү ишке ашырууга жана кесиптик-инсандык жактан өнүгүүсүн андан ары улантууга карата даярдыгынын болушу эсептелет.

Чыгармачылык-кайра жаратуучулук этабында деле мурдагы этаптарда колдонулган технологиялар колдонулуп, бирок долбоордук, чыгармачылык

технологияларга басым жасалды. Мында студенттердин педагогикалык кырдаалдарды жана процесстерди, талаш маселелерди өз алдынча түшүндүрүүсүн талап кылган окуу кырдаалдарын түзүүгө, өзүнүн жана бирге окугандардын ишмердүүлүгүнө талдоо жүргүзүүгө, ар кыл ыкмаларды колдонуу аркылуу таанып-билүү маселелерин чыгармачылык менен чечүүгө көбүрөөк көңүл бурулду.

Жогорку окуу жайда жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоо боюнча калыптандыруучу эксперименттин технологияларын ишке ашыруу максатында биз азыркы шарттарда кесиптик-педагогикалык билим берүү – бул, баарынан мурда студенттердин аналитикалык жөндөмдүүлүктөрүн жана сынчыл ойлордун өстүрүү, аларды билим алууга шыктандыруу, социалдык өзгөрүүлөргө ылайыкташтыруу деген ойлордон чыктык. Андыктан жогорку окуу жайдагы окутуунун натыйжалуулугунун, эффективдүүлүгүнүн жана сапаттуулугунун маанилүү көрсөткүчү катары студентти болочок кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүгүнө даярдоо болуп саналат.

Жогорудагы айтылган ойду эске алуу менен жаңы муундун педагогикалык кадрларын калыптандыруу технологияларынын бардык этаптарында борбордук элемент катары билим базасын жана компетенттүүлүктөрдүн комплексин калыптандыруу эсептелет. Бирок мында окутуунун формалары жана методдору алмашылып, практика аркылуу окутуу, чыгармачылык топтордо иштөө, студенттин окуу таанып-билүү жана изилдөөчүлүк ишмердүүлүгүнүн жеке өздүк траекториясын түзүү, предметтер аралык байланышты сактоо, чечим кабыл алууда өз алдынчалыкты жана жеке жоопкерчиликти сезе билүүсүнө басым жасалат.

Буларга ылайык ишмердүүлүккө болгон мотивацияны жогорулатуу, студенттердин чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн активдештирүү жана чечим кабыл алууда өз алдынчалыгын стимулдаштыруу үчүн биз тараптан төмөнкү педагогикалык технологиялар колдонулду:

- коллективдик, топтук жана жуптук өз ара аракеттешүү технологиялары (дискуссиялар, бири-бирин өз ара окутуу технологиялары, курамы улам

алмашып турган топтордо иштөө);

- кесипкөй педагогдун реалдуу ишмердүүлүк сапаттарын тууроо технологиялары (ролдук, иштиктүү оюндар, долбоорлоо, педагогикалык кырдаалдарды талдоо, ар кыл педагогикалык милдеттерди чечүү);

- кесиптик кырдаалды студенттин турмуштук жана окуу кырдаалына трансформациялоо (окуу процессинде практикалык педагогикалык ишмердүүлүктүн аналогу болгон реалдуу кырдаалдарды түзүү).

Көрсөтүлгөн этаптарда жүргүзүлгөн иштердин натыйжаларынан төмөнкүлөрдү байкоого болду. Мисалы, адаптациялык-репродукциялык этапта эксперименттик топтун студенттери чыгармачылык ишмердүүлүктүн пассивдүү деңгээлинде болуп, анын көрсөткүчтөрү катары демилгелүүлүктүн жоктугу, тапшырма берилген гана суроолордун тегерегинде баштапкы ыкмалар менен иш-аракет жасалгандыгы белгилүү болсо, ал эми активдүү ишмердүүлүк жана чыгармачылык-кайра жаратуучулук этаптарында билим берүү технологияларынын комплексин колдонуунун жардамы менен студенттер эвристикалык жана креативдүүлүк деңгээлдерине жете алышты. Эвристикалык деңгээлде студенттер өздүк ишмердүүлүгүнүн методдорун жана ыкмаларынын мүнөзүн принципалдуу өзгөртпөстөн туруп жакшыртууга аракет жасашса, ал эми ошол эле мезгилде креативдүүлүк деңгээлине жеткен студенттер өз алдынча алдына максат коюшуп жана маселени чечүүнүн таптакыр жаңы ыкмаларын табууга аракет кылып калышты.

Мына ошентип, эксперименталдык иштерде окутуунун маалыматты өткөрүп берүүчүлүк формаларынан студенттин өз алдынча таанып-билүү ишмердүүлүгүнө басым жасалган проблемалуулук жана илимий изденүү элементтерин камтыган формаларына өтүү ишке ашырылды.

Изилдөөбүздүн негизги милдеттеринин бири катары чыгармачылык иш-аракетке кызыкчылык арткан жаңы муундун педагогикалык кадрларын калыптандыруунун моделин жана педагогикалык шарттарын эксперимент аркылуу ишке ашыруу болуп саналат. Болочок педагогикалык кадрларда бул иш-аракетти окутууну активдештирүүнүн заманбап ыкмаларын жана ар кыл

формаларын колдонуу менен мыкты уюштурулган окуу процессинде ишке ашырууга болот.

Адатта педагогикалык циклдагы дисциплиналарды окутуу процессинде окутууну уюштуруунун: лекция, семинар, практикалык сабактар, студенттердин өз алдынча иштери сыяктуу формалары колдонулат. Эксперименталдык иште алар жаңы муундун педагогун калыптандырууга карата өзгөртүлүп жана толукталды. Аларды колдонулушу тууралуу төмөндө баяндайбыз.

Лекция жогорку окуу жайдын билим берүү процессинде теориялык материалды берүүнүн негизги формасы катары колдонулат. Лекция аудитория үчүн атайын уюштурулган билимдердин системасын, илимий-педагогикалык ой жүгүртүүнүн үлгүсүн, аудиториянын алдында чыгып сүйлөө техникаларын бириктирет. Эксперименттин адаптациялык-репродукциялык этабында биз тараптан салттуу лекциялар колдонулду. Мисалы, “Окутуунун методдору жана каражаттары” темасындагы лекция төмөнкүдөй кылып берилиши мүмкүн:

Лекциянын максаты – студенттерге окутуунун методдору тууралуу теориялык билимдерди практикада колдонуу билгичтик жана көндүмдөрүн өздөштүрүү мүмкүнчүлүгүн камсыздоо; чыгармачылык, изденүүчүлүк жөндөмдүүлүктөрдү калыптандырууга багытталган окутуунун методдорун жана каражаттарын тандай билүү көндүмдөрүн калыптандыруу.

Лекциянын мазмуну – окутуунун салттуу жана активдүү, проблемалуу ж.б. методдору, окутуу ишин уюштурууда колдонулуучу каражаттардын кеңири спектри тууралуу маалыматтар, илимий-теориялык концепциялар, классификациялар.

Лекцияны өтүүнүн ыкмалары – аңгемелешүү, эвристикалык элементтерди колдонуу, кайтарым байланышты уюштуруу, проблемалуу жагдайларды түзүү, дискуссия.

Жыйынтык – студенттерди заманбап мектептердин талаптарына, азыркы окуучулардын психологиялык жана жаш өзгөчөлүктөрүнө, аларды активдештирүүгө багытталган, окууга мотивация берүүчү окутуунун методдору

тууралуу кенири билимге ээ кылуу менен аларды колдонуу көндүмдөрүн калыптандыруу.

Ал эми муну менен катар жаңы муундун педагогун калыптандыруучу эксперименталдык иштин бардык этаптарында билим берүү процессин диалогдоштуруу максатында лекция-баарлашуу формасы колдонулуп жатты. Мисалы, “Педагогикалык технологиялардын илимий-теориялык негиздери” темасындагы лекция-диалог.

Максаты: жаңы муундун педагогунун кесиптик компетенттүүлүгүнүн маанилүү элементи катары баарлашуу компетенттүүлүгүн, таанып-билүү компетенттүүлүгүн өстүрүү.

Мазмуну: мындай типтеги лекцияларда теориялык материал модуль (окуу материалынын маанилик жактан жыйынтыкталган “блоктору”) формасында берилип, алар теманын тегерегинде талкуу жүргүзүү, башкы нерсени бөлүп кароо, план түзүү, ар бир студенттин өз көз карашын, пикирин угуу менен логикалык жактан айкалышып турат.

Өтүү ыкмалары: студенттерди атайын иштелип чыккан суроолор аркылуу баарлашууга тартуу, ички диалог, маектешүү жана дискуссия, педагогикалык баарлашуу тренинги. Мисалы, студенттердин окуу таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүү максатында лекциянын темасы алдын ала берилип, ал эми аларга лекциянын планындагы суроолордун мазмунун болжолдоп айтып берүү милдети коюлат. Пландагы суроолор аныкталган соң, алардын ар бири боюнча маанилүү ойлор студенттер тарабынан жазып алынып жана аларды талкуулоо менен коштолуп турат.

Жыйынтык: коммуникативдик жана таанып-билүү компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу, студенттерде жаңы муундун педагогу катары калыптануусуна таасир этүүчү жеке инсандык рефлексияны өстүрүү.

Калыптандыруучу экспериментте лекциядан кийинки колдонулган окутууну уюштуруунун формасы катары лекциялык-практикалык сабак колдонулду. Мында теориялык материал практикалык тапшырмалар менен кезектешип берилет. Лекция-практикум билим берүүдөгү интеграция

технологиясынын бир варианты катары болочок мугалимдин кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктү ишке ашырууга теориялык жана практикалык жактан даярдыгын мүнөздөгөн кесиптик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу максатында лекциялык-практикалык сабактарда: “Педагогдун жалпы жана кесиптик маданияты”, “Педагогикалык конфликтти чечүү технологиялары”, “Тарбиялоону уюштуруунун формалары” темаларын өтүүдө ийгиликтүү колдонулду. Ошондой эле “Педагогикалык изилдөөлөрдүн методдору жана методологиясы” деген темадагы лекциялык сабактардын жыйынтыгы менен студенттерге практикалык сабакта мектеп турмушу, мугалимдик кесип тууралуу байкоо жүргүзүү, интервьюларды алуу, сурамжылоолорду жүргүзүү көндүмдөрү калыптандырылды. Мунун жыйынтыктары талкууланып, мугалимдер арасында жүргүзүлгөн мыкты интервьюлар социалдык тармактарга жарыяланды (Ж. Баласагын атындагы КУУнун студенттери: Нурбек кызы Жумагүлдүн Сокулук районундагы Раздольный орто мектебинин мугалими Калиева Нуржамалдан алган “Азыркы мектеп билим берүүсү жөнүндө жөнөкөй мугалимдин ою”; Бактыбекова Элизат, Акматбекова Каухарлардын Талас районунун А. Бөрүбаев атындагы орто мектебинин директору Эржан Асырановдон алган “Аралыктан окутуунун абалы” аттуу интервьюлары “Мугалим” журналынын фейсбук баракчасы (3-5.11.2020)).

Лекциялык-практикалык сабактар болочок педагогдун кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууга өбөлгө түзгөн ар кандай чыгармачылык типтеги тапшырмаларды, педагогикалык кырдаалдарды колдонуу менен креативдүү чөйрөнү түзүүгө багытталган. Муну менен бирге эксперименттик топтогу студенттердин көпчүлүгүнүн (89,3%) чыгармачылыкка умтулуусу жогорулагандыгы мүнөздөлүп, жогорку окуу жайда жаңы муундун мугалимин калыптандыруунун шарттарынын бири болгон инсандын өзүн таанып билүүсүнө жана өзү өзү актуалдаштырууга өбөлгө түзгөн субъекттүүлүктү ишке ашырууга багытталган.

Жаңы муундун мугалимин калыптандыруу технологиясынын бардык

этаптарында педагогикалык шарттарды ишке ашыруу максатында педагогикалык дисциплиналарды окутуунун негизги формаларынын бири болгон семинардык сабактар колдонулду. Семинардык сабактар студенттердин окуу таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирип, каралып жаткан суроолорду, алар боюнча жасалган баяндамаларды, рефераттарды коллективдүү талкуулоого багытталат. Алар лекциядагы жана өз алдынча алган билимдерди тереңдетип, ошондой эле алар боюнча өз көз карашын бекемдеген окутуунун теориялык формаларына кирет. Семинарды өтүүдө деле лекцияны өткөндөгүдөй логикалык ыраттуулук сакталат. Мисалы, “Педагогикалык чеберчилик жана жаңычылдык” темасындагы семинар төмөнкүдөй кылып берилиши мүмкүн:

Семинардын максаты – студенттерде педагогикалык чеберчилик жана жаңычылдык тууралуу теориялык материалдарды бекемдөө менен бул багытта аныкталган кесиптик билим жана көндүмдөрдү калыптандыруу.

Семинардын мазмуну – педагогикалык чеберчилик жана анын мааниси; педагогикалык техника; мугалимдин сүйлөө речи; педагогикалык баарлашуу; мугалимдин жана окуучулардын баарлашуу маданияты; окуу ишмердүүлүгүн активдештирүүдөгү мугалимдин чеберчилиги; заманбап мугалимдин профессиограммасы; педагогдун кесиптик жөндөмдүүлүктөрү; кесиптик жаңычылдык.

Семинарды өтүүнүн ыкмалары – тренинг, көнүгүүлөр, ар кандай оюндар, кесиптик ишмердүүлүктүн кырдаалдарын долбоорлоо, чыгармачылык тапшырмалар, рефлексия.

Жыйынтык – студенттерде педагогикалык чеберчиликтин негиздеринин калыптангандыгы жана жаңычылдыкка, жаңы идеяларды жаратууга жана колдонууга даярдыгы.

Калыптандыруучу эксперименттин адаптациялык-репродукциялык этабында көбүнчө семинардын салттуу түрлөрү өтүлдү. Себеби бул этапта студенттер педагогикалык ар кыл тапшырмалардын үстүндө өз алдынча эркин иштеп кетүү жөндөмдүүлүктөрү калыптана элек болот. Ал эми активдүү-

ишмердүүлүк жана чыгармачылык-кайра жаратуучулук этаптарында активдүү окутуу формалары болгон: семинар-маектешүү, семинар-диспут, семинар-диалог колдонулду.

Эксперименттик топтордо маектешүү-семинарлары кеңири колдонулуп, мында окутуучу кыскача киришүү жасоо менен негизги теманын үстүндө студенттер иштеп жатышты. Семинардын бул түрүнө ар бир студенттин активдүү катышуусу маанилүү болуп саналат. Себеби мында коюлган конкреттүү суроолор боюнча ар бир студенттин баяндамасынан кийин талкуулар жүргүзүлүп, толуктоолор киргизилип турду. Бул сыяктуу семинар сабактарында жаңыдан келген студенттердин кесиптик багытын туура жолго коюп, аларды мугалимдик кесипти тандап алуусунун себептерин, ага карата мамилесин, кызыгуусун текшерүү, шыктандыруу жана урматтоо сезимин ойготуу максатында 1-курстун студенттерине жыл сайын салттуу түрдө **“Мен эмне үчүн мугалимдик кесипти тандап алдым?”** же **“Мен эмне үчүн мугалим болгум келет?”** деген темада эссе жаздырылып, алар семинардык сабактарда окулуп, эң мыкты эсселердин сынактары уюштурулду. Эксперименталдык мезгилде миңден ашык студенттер мындай түрдөгү тапшырмаларды аткарышты. Бул тапшырманы аткарууда студенттер жогорку активдүүлүгүн көрсөтүштү жана тапшырманы өз алдынча аткарышып келди. Эң мыкты деп табылган эсселер “Мугалим” илимий-педагогикалык журналынын бетинде жарыяланып турду [1].

Эксперименталдык иште биз тараптан ар кыл педагогикалык суроолорду жана маселелерди коллективдүү талкуулоого, аларды чечүүнүн жолдорун издөөгө багытталган семинар-диспут формасы дагы колдонулду. Окутуу процессинде мындай формаларды колдонуунун артыкчылыктары катары: студенттерде баарлашуу билгичтиктерин өстүрүү; баалоо көз карашын калыптандыруу; дүйнө таанымды бекемдөө, полемика жүргүзүү, өз көз карашын жана пикирин коргой билүү билгичтигин калыптандыруу иш-аракеттери менен түшүндүрүлөт. Мында окутуучу студенттердин ишине жөн гана багыт берип, орчундуу болгон суроолордун тегерегинде консультация

берет.

Мындай сабактарда берилген тапшырмалардын катарында студенттер арасында “Сабагыңды сагындым...” деген темада жакшы көргөн, мугалимдик образы эсинде калган, агайына же эжейине арналган эсселерди жаздыруу салттуу түрдө жүргүзүлдү. Ар бир студент бул тапшырманы да өтө кызыгуу менен аткарышты. Студенттер ошол мугалими, анын сабагы эмнеси менен эсинде калгандыгын, анын мүнөзүн, ар бир кылык-жоругун, сүйлөгөн сөзүн, баскан-турганына чейин сүрөттөгөн ой толгоолорун жазып жатышты. Бул эсселерди сабакта окуп, мыкты мугалимдерин эстешип, көбүнчө дал ошол мугалимдери педагогдук кесипти тандап алуусуна себепкер болгондугун билдирип жазышты. Мугалим деген окуучунун көзү менен кандай болушу керектигин жана кийин ошондой сүйүктүү мугалим болуу үчүн эмнелерге көңүл буруу зарылдыгын талкуулап жатышты. Жыйынтыгында студенттер ошол жазылган эсселерин атайын кат кылып мугалимине жөнөтүү тапшырмасын аткарышып, катты алган эжейинин же агайынын эмоциясы менен семинардык сабакта бөлүшүштү. Айрымдары көздөрүнө жаш алып, өтө толкунданып, кээ бирлеринин каты мектептин педагогикалык кеңештеринде окулуп берилгендиги, айрымдары мугалимдер күнүндө атайын мектебине барып, ошол катты тапшырганы тууралуу ойлору менен бөлүштү. Албетте бул студенттердин өзүн дагы ушул кесипке болгон чыныгы сүйүүсүн ойготуп, анын бийиктигин сезгендиги көрүнүп турду.

Студенттер менен ушул эле тапшырмага карама-каршы келген мектепте же жогорку окуу жайдагы окуткан агай-эжейлеринин ичинен эң жаман таасир калтырган мугалимдери жөнүндө да ой бөлүшүүлөр болду. Эмне үчүн алар ошол мугалимин жаман көрүп калгандыгы, жүрөгүндө начар адам катары жек көрүү, сыйлабастык сезимдери сакталып калгандыгы тууралуу ой-сезимдери менен бөлүштү. Бул боюнча көбүнчө пикирлерде мугалимдин мүнөзүнө, жүрүш-турушуна, окуучуларга кылган терс мамилесине, кесибине кылган кайдыгер, көңүл кош мамилесине, ишке кызыкпагандыгына, чыгармачылыктын жоктугуна, окуучулардан алыстыгына көңүл бурулгандыгын байкадык. Бул

боюнча кызуу талкуулар жүргүзүлүп, мындай көрүнүштөрдү кийинки кесиптик жолунда кайталабаштары керектиги тууралуу жыйынтыктарга келишти.

Жогорудагы мугалимдин образынын оң жана терс жагдайларын чагылдырган эки түрдүү маселени талкуулоодо студенттерге бул тууралуу бир канча мисалдар интернет булактарынан алынган видео тасмалар, окуялар дагы көрсөтүлүп, алар боюнча талкуулар уюштурулду. Студенттердин пикири боюнча мугалимдердин арасында өз кесибин жана окуучуларын сүйгөн, чыгармачылык менен иштей билген мугалимдердин кадыр-баркы да жогору болуп, алардын ишинин ийгилиги болору, окуучулардын келечегине оң таасир этери белгиленди. Ал эми айрым мугалимдердин ишине болгон кайдыгерлиги, кесибине туура эмес, кокусунан келип калгандыгы, чыгармачылыктын жоктугу, өзүнүн үстүнөн иштебегендиги, кесиптик жаңыланууларга кызыкпагандыгы, окуучулар менен иштөөнү жактырбагандыгы, окуучуну сүйбөгөндүгү, айлык үчүн гана кармалып жүргөндүгү, башка варианттын жоктугунан ушул кесипте кармалып жаткандыгы баарынан мурда окуучунун келечегине өзүнүн кедергисин, терс таасирин тийгизери тууралуу ойлор айтылып, мугалимдик кесипти тандоо бул өтө чоң жоопкерчилик экендигин түшүнүштү.

Диспут-семинарларында студенттерде алардын бул боюнча өздөштүргөн билимдерин колдонуу, зарыл маалыматтарды берүү менен проблемага карата кызыгууну жаратуу болуп саналат. Диспут-семинарды өткөрүүнүн ыкмасы катары проблемалуу суроолорду көтөрүп чыгуу ыкмасы колдонулду. Мисалга алсак, диспут-семинарлары: “Окутуунун улам жаңы түрлөрүнүн пайда болушунун себептери эмнеде?”, “Илим жана техниканын акыркы жетишкендиктери билим берүү процессине кандай таасир берүүдө?”, “Эмне үчүн окутуунун түшүндүрүү иллюстративдик методдору менен чектелбешибиз керек?”, “Онлайн окутуунун дурус жана буруш жактары”, “Мугалим тарбиялоо процессинде кандай ролду ойнойт?”, “Интернеттин жаштарды калыптандыруудагы оң жана терс таасирлери. Мында мугалимдин орду кандай болушу керек?”, “Диний сабаттуулук же жаштарга диний маданияттуулукту калыптандыруу керекпи?” деген ж.б. темаларда жүргүзүлдү. Аларга карата

студенттерден төмөнкүдөй комментарийлер келип түшүп жатты: “Окутуунун модулдук, компьютердик, дистанттык сыяктуу жаңы түрлөрүнүн пайда болушу дүйнөлүк илимий жетишкендиктердин ата мекендик билим берүү процессине тийгизген таасири менен байланыштуу” (Туратбекова Адина); “Азыркы заманбап маалыматтык технологиялар ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга үйдөн чыкпастан билим алуу мүмкүнчүлүгүн берет” (Манасов Жетиген); “Азыркы өнүккөн заманбап компьютердик технологиялар доорунда мугалимдин доска жана бор менен чектелүүсү бул өтө примитивдүү жана күлкүлүү болуп калды. Ошондуктан студенттердин окуу предметине кызыгуусун жоготпоо үчүн окутуунун жаңы түрлөрү колдонулушу керек” (Абжалбекова Замира); “Онлайн окутуу пандемия сыяктуу кыйчалыш кырдаалдарда окуу процессинин үзгүлтүккө учуроосунан сактады. Бирок ал эч качан реалдуу окутуу формасын, мугалим менен класста жандуу баарлашып сабак өтүүнү алмаштыра албайт. Себеби тирүү адам гана бизди адамдыкка калыптандыра алат” (Капалов Сыймык); “Окуучулар үчүн убактысын аларга көбүрөөк арнаган, алардын жашоосуна кызыккан, өз үлгүсү аркылуу тарбиялаган мугалимдер керек. Тарбиялоо маселеси четте калып калды” (Камчыбек кызы Мээрим); “Жаштардын бүтүндөй убактысын алган интернет желелеринин терс таасирлери күчтүү. Аны колдонуунун туура жактарын көрсөтүп, түшүндүрүп бере алган заманбап мугалимдердин болушу зарылдык болуп калды” (Чакиева Нуркыз) ж.б.

Семинар-дискуссияга алып чыккан темалар төмөнкү талаптарга жооп бериши керек: конкреттүү студенттик аудиторияга актуалдуулугу, коюлган суроолордун проблемалуулугу, аудиториянын бул суроолор боюнча маалыматтар менен кабардар болуусу.

Дискуссиялык темалар катары: “Мектеп формасы же дресс-код?”, “Окуучуга эмне стимул берет: мактообу же жазалообу?” ж.б. алынып чыкты жана талкууланды. Ошондой эле биз тараптан жайынтыгында атайын долбоорлорду сунуштаган проблемалык дискуссиялар да колдонулду (мисалы, “Жаш кадрлардын мектепке агылып келүүсүн кантип ишке ашырса болот?”).

Ар бир студент бул маселе боюнча өзүнүн идеяларын топтоп, мындан соң суроону андан ары талкуулоо үчүн топторго бириктирилди. Сунушталган көптөгөн идеяларды талкуулоонун негизинде маселени чечүүдө алгылыктуу деп табылган экиден идеяны алып чыгышып, көз караштар андан ары талкууланды. Дискуссияны жыйынтыктоодо студенттердин ойлорунун аргументтүүлүгү жана логикалуулугу, ар бир студенттин активдүүлүгү, өз оюна ынандыра билүү технологиясы дагы талкууланды.

Кызматташтырып окутуу идеясы (кызматташтыкта окутуу методу) жогорку окуу жайда жаңы муундун педагогун калыптандыруу технологиясынын бардык этаптарында колдонулду. Аталган методдун негизи катары командада окутуу идеясы топтук максаттарды жана жалпы команданын ийгилигин көздөйт. Мында топтун ар бир катышуучусунун өз алдынча иштери жалпы иш жана биргелешип окуу менен өз ара байланышта болот.

Кызматташтырып окутуу методунун негизинде өтүлгөн семинарлар төмөнкүдөй тартипте өткөрүлөт: студенттер өз каалоолору менен топторго бөлүнүшүп, ар бир топ өзүнчө тапшырма алышат (жалпы теманын ичинен бир суроосун карашат). Мында топтордун иши атаандаштык мүнөздө өтпөйт. Ар бир топко даярдыкка аныкталган убакыт берилет. Команданын ишмердүүлүгү ар бир студенттин аракетине жараша топтун алкагында баалангандыктан, материалды өздөштүрүүдө жана түшүнүүдө топтогулар бири бирине колдоо көрсөтүүгө аракеттенишет. Мунун жыйынтыгында ар бир студент тапшырмага даяр болушат, жыйынтыгында ар бир катышуучунун аракетинин натыйжасы топтук иштин натыйжасын берип, бардык студенттер үчүн ийгилик жаратат жана ар бир студент жакшы натыйжага жетүүдө өзүнүн да эмгегин сезет. Студенттерге мына ушул маанайда Ч. Айтматовдун чыгармаларындагы мугалимдердин образын ачып берүү тапшырмасы бөлүндү. Студенттер 4 топко бөлүнүшүп, “Биринчи мугалим” чыгармасындагы Дүйшөн, “Эрте келген турналардагы” Инкамал апай, “Фудзиямадагы кадыр түндөгү” Айша апа, “Саманчынын жолундагы” Майсалбектердин жашаган доору, билим берүүнүн абалы, мугалимдин образы жана аларды бүгүнкү күндөгү мугалимдик кесиптин

идеалдары менен салаштыруулар жүрдү. Студенттер чыгармаларды өз алдынча кайрадан тапшырмага ылайык окуп чыгышып, аларга талдоолорду жүргүзүштү. Жыйынтыгында катышуучуларга “Биринчи мугалим” фильми көрсөтүлүп, Дүйшөндүн образы талкууланды, мугалим болуш үчүн жалаң эле терең билим эмес, эң башкысы мээримдүү жүрөк, кесипке болгон сүйүү жана билген тажрыйбасын кийинки муунга калтырууга далалат кылган терең каалоонун болушу зарыл деген ойлор айтылды. Бул нерсе бүгүнкү күндүн мугалими үчүн да эң зарыл шарт экендигин түшүнүштү.

Аталган иш-аракетке улай студенттерге бүгүнкү күндүн Дүйшөндөрү аталган Кыргыз Республикасынын Эл мугалимдери, эмгек сиңирген мугалимдер, новатор, чыгармачыл мугалимдер, тууралуу маалыматтарды топтоо, алардын өмүр жолу, иш тажрыйбалары, ийгилик жолу менен жакындан таанышуу үчүн үйгө тапшырма берилди. Бул иш-аракет студенттердин изденүүчүлүк, чыгармачылык билгичтиктерин калыптандырууга багытталды. Айрым студенттер ошол мугалимдердин өздөрү менен да байланышып, тажрыйба алууга жетишти. Кызматташып окутуу методунун алкагындагы сунушталган тапшырманы аткаруунун жыйынтыгы **“Кыргыз билим берүүсүндөгү өмүрү өрнөк инсандар”** деген темада студенттик илимий-практикалык конференцияны уюштурууга мүмкүндүк түздү. Конференцияга 1-курстан 4-курска чейинки студенттер катыша алышты. Кыргыз Республикасынын Эл мугалимдери Бектур Исаков, Жибек Өзүбекова, Турар Саякбаева, Исак Бекбоев, Аман Сманбаев, Өзгөрүш Шаршекеев, Султан Мамбеткалиев, Мукаш Базаркулов, Симила Абдрахманова, Шабданбек Кулуев, Ефим Якир, Аманбек Жайнаков, Кусейин Исаев, Кыргыз Республикасынын эмгек сиңирген мугалимдери Гапыр Мадаминов, Зуура Исаева, белгилүү педагог окумуштуулар Эсенбек Мамбетакунов, Нурбүбү Асипова, Айчүрөк Калдыбаева, Абакир Мамытов, Акматалы Алимбеков, Советбек Байгазиев, Сулайман Рысбаев, Абдыкерим Муратов ж.б. тууралуу баяндамаларды, презентацияларды жасашты. Конференцияга аталган белгилүү мугалимдер өздөрү да чакырылып, студенттер менен жолугушуу уюштурулду.

Муну менен катар эле студенттерге “Инсан таануу, устат таануу” тематикасынын алкагында жогоруда аталган ж.б. алдыңкы педагогдордун ичинен бирөөсү менен атайын жолугушуу кечелери эксперименталдык убакыт аралыгында уюштурулуп турду. Студенттер үчүн бул кесипке багыт алууда чоң мотивация болгондугун белгилеп кетишибиз керек. Мындай иш-чаралар алар үчүн мугалимдик кесиптин ийгиликтүүлүгүн, кадырлуулугун сездирип, терең таасир калтырды.

Калыптандыруучу экспериментте билим берүүдөгү оюн технологиялары (дидактикалык оюндар, ролдук жана иштиктүү оюндар, долбоор методу) дагы колдонулуп, алар ишмердүүлүгүбүздүн шарттарын мүмкүн болушунча ар түрдүү өнүттө өткөрүүгө мүмкүндүк түздү. Себеби оюн технологиялары жөндөмдүүлүктөрдү өстүрөт, чечим кабыл алуу жана жыйынтык чыгаруу үчүн жеке жоопкерчиликти сезе билүү кырдаалын түзөт.

Ролдук оюндар биз тараптан реалдуулукка максималдуу жакын болгон шарттарда компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу үчүн колдонулду. Оюнду уюштуруунун негизи катары окуучулардын кызыгуусу жана оюндун жүрүшүндөгү атаандаштык элементинин болушу эсептелет.

Эксперименталдык иштин жүрүшүндө “Педагогикалык баарлашуу технологиясы” деген темада оюн уюштурулду. Оюндун биринчи этабында мээ чабуул формасында (коммуникативдик чабуул) тема боюнча теориялык материалга кайталоо жүргүзүлдү (педагогикалык баарлашуунун маңызы, анын стили жана жетекчилик стилдер, педагогикалык такт, эмпатия). Экинчи этапта конфликттик мүнөздөгү педагогикалык баарлашуунун бир кырдаалы көрсөтүлөт. (Математика сабагы болуп жаткан учурда бир окуучу туруп, эч нерсе түшүнбөгүндүгүн жана ал мындай сабактан тажап кеткендигин айтып, буюмдарын жыйнаштырып, класстан чыгып кетет...). Бул кырдаалдан чыгуу үчүн эксперименттик топтогу студенттерге төмөнкүдөй ролдор сунушталды: окуучу (сабакты таштап кеткен), эксперттер (2 студент), мектеп директору, психологдор (2 студент), мугалим (4 студент), окуучулар (калган студенттер). Кырдаал мүмкүн болушунча реалдуу шарттарга жакындатып аткарылды.

Жыйынтыгында педагогикалык милдетти чечүүнүн маанилүү учурлары болуп катышуучулардын рефлексиясы, эксперттердин жыйынтыктары болду. Оюндун жыйынтыгы окутуучу тарабынан төмөнкүдөй чыгарылды: оюнга катышкан бардык каармандарда (98,5% студент) кырдаалды конструктивдүү чечүүгө карата умтулуу аракети болду; студенттер тарабынан конфликтти чечүүнүн ыкмалары катары эмпатия, кырдаалга логикалык талдоо жүргүзүү ыкмалары сунушталды (57,6% студент); окуучунун мындай тартипсиз жүрүш-турушунун себеби катары мугалим тарабынан педагогикалык баарлашуунун туура эмес стилинин тандалып алынгандыгы белгиленди (23,7%).

Мындай ролдук оюндар эксперименталдык иштердин жүрүшүндө “Педагогикалык ынандыруу технологиялары”, “Тарбиялоонун методдору”, “Окутуунун формалары” ж.б. темаларды өтүүдө уюштурулуп, натыйжада студенттерде кесиптик компетенцияларды өздөштүрүүнүн инсандык-ишмердүүлүк мүнөзүн ишке ашырууга мүмкүндүк түздү.

Окутулуп жаткан дисциплиналар аралык байланышты, тагыраак айтканда, тарыхтын жана педагогиканын ортосундагы байланышты сактоо максатында өздөштүрүлгөн тарыхый билимдердин негизинде оюн элементтерин камтыган сабактар уюштурулду. Бул сыяктуу сабактын маңызы тарбиялоо жана билим берүү маселесине азыркы замандын өкүлдөрүнүн гана көзү менен карабастан, мурунку доорлордогу педагог ойчулдардын көз карашы менен кароо болуп саналды. Студенттер ар кыл коомдук этаптардагы педагог ойчулдардын пикирин, ошондой эле ал мезгилдердин социалдык жана тарыхый өзгөчөлүктөрүн талдап көрүү аркылуу азыркы менен өткөнкүнүн ортосундагы байланышты ачып бере алышты.

Ошондой эле “Билим берүүнүн жаңы технологиялары” дисциплинасын окутууда жаңы муундун мугалимин даярдоонун чет элдик жана ата мекендик окумуштуулар тарабынан сунушталган моделдерин үйрөнүү менен өздүк моделди түзүүдө болочок педагогдордун пикирин эске алуу максатында студенттер арасында талдоо иштери жүргүзүлдү. (Тиркеме № 14). Себеби ар бир технология педагогикалык концепцияны ишке ашыруунун бир варианты

болуп саналат.

Эксперименталдык иште колдонулган окуу таанып-билүү ишмердүүлүгүн стимулдаштыруу жана мотивациялоо методдорунун ичинен студенттердин чыгармачылык активдүүлүгүн, демилгелүүлүгүн өстүргөн жана жамаат менен иштешүү билгичтиктерин жакшырткан жарышуу (сынак) методун дагы өзүнчө бөлүп көрсөтүүбүз керек. Бул боюнча студенттер арасында көптөгөн сынактар уюштурулуп турду. Мисалы, жаштарды китеп окууга кызыктыруу максатында республиканын 10 жогорку окуу жайынын арасында “Сен китепти ачсаң, китеп сени ачат” сынагы, Казакстан Республикасынын Казак улуттук кыз-келиндер педагогикалык университетинин студенттери менен педагогикалык факультеттин студенттеринин ортосунда өткөрүлгөн студенттик олимпиада, Кыргыз улуттук телерадио корпорациясы уюштурган “Чынгыз Айтматовдун чыгармачылыгы” боюнча конкурска студенттерди катыштыруу, Мамлекеттик тил күнүнө карата “Болочок мугалимдердин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу” аттуу студенттер арасында өткөрүлгөн илимий-практикалык конференцияда “Мыкты илимий баяндама” сынагы, 12-декабрь Адабият күнүнө карата “Жаш акындар” сынагын уюштуруу. Мындан тышкары студенттердин чыгармачылык коомдук активдүүлүгүн, жигердүүлүн лидерлик сапаттарын, креативдүүлүгүн өстүрүү максатында “Акыл ордо”, “Билги”, “Ала-Тоо жазы”, “Ж. Баласагын атындагы КУУнун периси, мырзасы” сынактарына, спорттук мелдештерге катыштыруу аракеттери жасалды. Аталган ишмердүүлүктөрдүн натыйжасы катары эксперименталдык ишибизге катышкан студенттердин арасынан коомдук активдүүлүк сапаттары артыкчылыктуу болгон жана окуудагы эң мыкты жетишкендиктерди көрсөтө алган беш студент президенттик стипендияга татыктуу болгон (Качкын уулу Эрлан, Кокомбай кызы Акжолтой, Сыдыкова Мээрим, Асанбекова Ализа, Жолдошбек кыз Уулкелсин). Мында стимулдаштыруу методунун негизги уюштуруучулук принциптери катары алардын конкреттүүлүгү жана көрсөткүчтөрүнүн салыштырмалуулугу эсептелди. Сынакка же жарышка катышкан ар бир студентке бирдей

мүмкүнчүлүктөрдү түзүү шарты сакталды. Жасалган иштерде жарышуу моменттерине: педагогикалык “жаңылыктарды” киргизүү, педагогикалык кырдаалдарды тандоо, педагогикалык күндөлүктөрдү жүргүзүү ж.б. кирди.

Студенттердин өзүн өзү башкаруу органдары (студенттик кеңеш) аркылуу студенттер арасында Бишкек шаарынын борбордук аянттарында мугалимдик кесипти жарнамалоо, жаштарды кызыктырууга байланыштуу “Мен мугалим болом” акцияларын, флешмобдорду уюштуруу, роликтерди тартуу жана социалдык тармактарда жайылтуу иштери жүргүзүлдү. Бул иш-чаралар мамлекеттик телеканалдар аркылуу (КТРК “Замана” студиясы, 2013-2014-ж.) чагылдырылды. Студенттер аталган флешмобго алдын ала даярдалып, борбордук “Ала-Тоо” аянтына “Мен мугалим болом” деген жазуулары бар футболкаларды кийип чыгышып, мугалимдин зоболосун көтөрүү, аны даңазалоо максатындагы акцияны уюштурушту.

Педагогикалык факультеттердин студенттеринин арасында улуу жазуучу Ч.Айтматовдун чыгармаларынын негизинде “мугалим” темасын алып чыгуу, алардагы мугалимдердин образдары боюнча театралдаштырылган постановкалардын сынагын; “Кесиптердин төрөсү, кесиптердин сереси – МУГАЛИМ” аттуу семинар тегерек столу уюштурулду.

Жаңы муундун педагогун калыптандыруунун маанилүү педагогикалык шарты катары студенттерди рефлексиялык ишмердүүлүккө кызыктыруу максатында аларды “портфолио” (“ийгилик куржуну”) түздүрүү иш-аракети жасалды. Портфолиону ар бир студент окууга келген алгачкы мезгилден эле 1-курсунан тартып “Педагогика” дисциплинасынын алкагында түзүп башташкан. Студент ага алгач эле өзүн өзү тарбиялоо жана өз алдынча билим алуу программасын киргизет. Эгерде “портфолиону” түзүү башында мугалимдин талабы боюнча аткарылса, ал эми кийин аны студент өзүнүн кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүгүнө жана ал боюнча калыптануусуна кызыга баштагандыгына байланыштуу улантып кетет.

Студенттик “портфолиону” жасалгалоону жана анын мазмунуна кире турган документтердин ичине биз төмөнкүлөрдү киргизүүнү сунуштадык:

титулдук барак (студенттин аты-жөнү, предметтин аталышы, сабактардын түрлөрү (лекция, семинар, практикалык сабак), окутуучунун аты-жөнү; окутулуп жаткан темалардын мазмуну, жеке ийгиликтеринин, жетишкендиктеринин кыскача баяндамасы (жеке анализ); чыгып сүйлөгөн баяндамалардын, рефераттардын конспектиси, өз алдынча аткарылган иштердин материалы; өзүнө жаккан сүйүктүү иштери тууралуу маалыматтар; ата-эненин же көз карандысыз рецензенттин берген жазуу жүзүндөгү рецензиясы.

Ошону менен бирге эксперименттик топтогу студенттерге “жаңы муундун педагогу” түшүнүгүн колдонуу кадыресе эле нерсе катары каралып калгандыгын белгилеп кетүүбүз керек. Себеби “портфолиону” түзүүдө да буга басым жасалып, натыйжада студенттин өздөштүргөн компетенттүүлүктөрүн санап отурбастан, анын жеке жетишкендиктерин так жана нуска көрсөтүп бере алышты.

Ошондой эле ар бир сабакта студенттин кесиптик-педагогикалык компетенттүүлүктүн негизги элементи катары рефлексиялык билгичтиктерин өнүктүрүүгө багытталган ар кыл педагогикалык кырдаалдарды талдоого, өздүк окуу таанып-билүү ишмердүүлүгүнө жеке өзүнүн баасын бериши жана билим берүү процессинин башка катышуучуларынын баалоосун эске алууга басым жасалды.

Студенттер салттуу эмес сабактарды уюштурууга жана өтүүгө абдан кызыгуу менен катышып жана аларды кызыктырган педагогикалык кырдаалдар, темалар боюнча өздөрүнүн дагы сунуштарын киргизип жатышты. Студенттердин пикири боюнча аткарылган ар кыл педагогикалык тапшырмалар аларга аналитикалык, прогностикалык, коммуникативдик, ишмердүүлүк, конструктивдик, уюштуруучулук компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга мүмкүндүк түзүп, болочок педагогду жаңы муун талап кылган мугалим катары калыптанышына өбөлгө боло алды.

Эксперименталдык иште жаңы муундун педагогун калыптандырууда студенттерге жогорку окуу жайдын билим берүү процессинде креативдүү

чөйрөнү түзүү максатында (окутуунун салттуу да салттуу эмес формаларында да) студенттердин окуу таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүүгө мүмкүндүк түзгөн модулдук окутуунун технологиясы колдонулду.

Модуль – бул өз ичине окутуунун мазмунун жана аны өздөштүрүүнүн технологиясын камтыган максаттуу функционалдуу түйүн, башкача айтканда, билимди колдонуу боюнча аныкталган компетенттүүлүктөрдүн блогу. Анда отчеттуулуктун бир катар формалары каралат. Мисалы: окулуп жаткан тема боюнча текшерүү иши, чыгармачылык иштер, маектешүү, тестирилөө, тегерек столго катышуу, негизги түшүнүктөрдүн сөздүгүн түзүү, билет менен жооп берген салттуу форма ж.б. болушу мүмкүн.

Эксперименталдык ишти модулдук технология менен өтүүнүн алкагында “Педагогика” дисциплинасын өтүүдө биз ата мекендик педагог-окумуштуулар Э.М. Мамбетакунов, Т.М. Сияевдердин “Педагогиканын негиздери”, Н.А. Асипова, А.С. Раимкулова, Г.Т. Карабалаева ж.б. “Жалпы педагогика”, “Дидактика”, М.Р. Рахимова, А.Т. Калдыбаева ж.б. тарабынан иштелип чыккан “Педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы”, “Педагогикалык чеберчиликтин негиздери”, А. Алимбековдун “Окутуунун жалпы методдору”, “Кыргыз этнопедагогикасы” деген окуу куралдарынын негизинде модулдук программа иштелип чыгып, анда болжолдуу төмөнкүдөй темалар камтылган: “Заманбап педагогиканын предмети жана негизги түшүнүктөрү”, “Азыркы педагогикалык изилдөөлөрдүн методологиясы жана методдору”, “Кыргыз Республикасынын билим берүү системасы жана анын өнүгүү тенденциялары”, “Жаңы муундагы педагогду калыптандырууга багытталган педагогикалык процесс”, “Инсанды өстүрүү, тарбиялоо жана калыптандырууда мугалимдин орду”, “Окутуунун жаңы технологиялары” ж.б.

Модулдук окутуу технологиясынын жыйынтыгы катары студенттер теориялык алган билими менен өздөштүргөн практикалык билгичтик, көндүмдөрүнүн жана компетенциялардын жыйындысын камтыган жөндөмдүүлүктөрүн көрсөтүп берүүсү менен түшүндүрүлөт. Модулдук окутуунун элементтерин колдонуунун артыкчылыктары катары: студенттердин

активдүүлүгү жана салыштырмалуу өз алдынчалыгы, окуу материалынын порциялуулугу жана логикалык ыраттуулугу, системалуу текшерүүнүн жүргүзүлүшү жана оңдоп-түзөтүүлөрдүн киргизилип турушу, окуу материалын жекече өздөштүрүү темпи эсептелет. Модулдук окутуу билим берүү процессиндеги ийкемдүүлүктү жана баарынан мурда студенттин өз алдынча иштөөсүн камсыз кылат.

Жаңы муундун педагогун калыптандырууга багытталган эксперименталдык иштин жүрүшүндө конкреттүү илимий проблема боюнча билим алууну гана көздөбөстөн, ошол проблемага карата өзүнүн көз карашын билдирүүгө да багытталган студенттердин окуу-изилдөөчүлүк жана илимий-изилдөөчүлүк иштери да камтылды. Мындай иштерге: долбоордук иштер, курстук иштер, бүтүрүү квалификациялык иштери камтылды.

Эксперименттик топтордо долбоордук иштердин “Келечектин педагогу” аттуу изилдөө темасы аныкталып, студенттер коюлган теманын үстүндө “Жогорку окуу жайдын практикасында мугалимдерди даярдоонун абалы”, “Заманбап мугалим жана ага коюлуучу талаптар”, “Мектептик билим берүү стандарттары жана андагы мугалимдин орду”, “Жаңы муундун мугалими – ал ким?” деген ж.б. темаларда оригиналдуу долбоорлорду иштеп чыгышты. Мындай кызыктуу темаларда долбоорлорду даярдоо студенттердин чоң кызыкчылыгын жаратып, ал боюнча “тегерек стол” уюштурууга шарт түзүп, аны студенттер өздөрү даярдашты. Анын натыйжасында төмөнкүдөй жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүн болду: топтогу студенттердин иш-аракеттери алардын аудитория менен иштей билүү техникасына ээ болуп жана студенттик коллективдин кызыкчылыктарын, керектөөлөрүн эске алуу менен жүргүзүлсө, анда алардын активдүүлүгү сөзсүз башка студенттерге да жугат; студенттердин теориялык материалды талдоого жана анын практикалык маанисин ачып чыгууга негизделген илимий ишмердүүлүгү жогорку окуу жайдагы кесиптик компетенцияларга ээ болуунун бирден бир жолу болуп саналат.

Жаңы муундун педагогун этап-этабы менен калыптандыруу

технологиясын ишке ашыруунун жыйынтыгы менен педагогикалык дисциплиналардын окутуучулары жана болочок педагогдор үчүн көрсөтмө (Тиркеме № 17, 18) иштелип чыкты.

Натыйжада эксперименттик топтордо сабак берген окутуучулар студенттердеги жана жамааттагы бир катар оң маанидеги өзгөрүүлөрдү белгилешти. Мисалы: жамааттагы жагымдуу микроклимат, бири-бирине жардамдашуу жана колдоо көрсөтүү жагдайынын орун алышы, тартип маселесиндеги көйгөйлөрдүн жоюлушу, жалпы студенттердин талкууларга активдүү катышуусу, аудиториянын алдында чыгып сүйлөө техникасына ээ болуу, студенттердеги активдүүлүктүн жана демилгелүүлүктүн жогорулашы.

Жогорку окуу жайда жаңы муундун педагогун калыптандыруунун маанилүү каражаты катары мектепте педагогикалык практиканы өткөрүү эсептелет. (Тиркеме №16 “Педагогикалык практика – жаңы муундун мугалимин даярдоонун маанилүү этабы” аттуу педагогикалык практиканы уюштуруу жана өткөрүү боюнча программа).

Бул этаптын маанилүүлүгү студенттин кесиптик-педагогикалык компетентүүлүктөрүнүн калыптануу деңгээлин өз алдынча педагогикалык ишмердүүлүктүн реалдуу шартында текшерүү менен түшүндүрүлөт. Мында студенттер ар кыл педагогикалык милдеттерди чечүү мугалимден өтө чоң потенциалды, кесиптик компетентүүлүктөрүнүн негизин түзгөн: системалуу билимдерди, билгичтиктерди, көндүмдөрдү жана тажрыйбаны талап кылат. Эң акыркы жетишсиз болуп жаткан жөндөмдүүлүктөрдү студент педагогикалык практикадан өтүү учурунда өздөштүрүшөт, ошондуктан жаңы муундун педагогун калыптандыруунун эң башкы максаты да дал ушул этапта ишке ашат.

Эксперименталдык иштин алкагында педагогикалык практиканын жыйынтыктары менен 2016-жылдан тартып, алгач ЖОЖдор аралык “Мыкты практикант-2016”, кийин республикалык деңгээлде “Мен мугалим болом!” (2019, 2021-жж.) сынактары өткөрүлүп келди. Сынактын талаптары, сыноо критерийлери атайын бекитилген жободо аныкталды (Тиркеме № 19).

Сынак 2 тур менен өткөрүлдү:

1-турда берилген жарыяга ылайык каалоочу студенттер “Мен мугалим болом!” же “Мен эмне үчүн мугалимдик кесипти тандап алдым” деген темада эссе жазышты. Көз карандысыз калыстар тобу эсселерди окуп чыгып, алардын ичинен мыкты жазылгандарынан 2-финалдык турга тандап алышты.

Жобо боюнча 2-финалдык турдун 1-бөлүгүндө эң мыкты деп табылган эсселердин авторлору тандалып алынат. Мындан соң бул этапта студент сынактын талабына ылайык бир канча кадамдардан өтүүсү керек: “Педагогикалык идеялардын куржуну” портфолиолордун сынагы; өзү тандаган предмети боюнча Бишкек шаарынын тандалып алынган бир мектебинде программалык темалар боюнча тааныш эмес класста сабак өтүү; сабак боюнча көрсөтмө куралдардын көргөзмөсүн уюштуруу.

Сынактын финалдык туруна 10 жогорку окуу жайдан 15 студент катышты (тиркемеде № 19). Бул этапта алар Бишкек шаарынын № 66 мектеп-гимназия окуу-тарбия комплексинде алдын ала даярдалбаган, тааныш эмес класста сабак өтүштү. Ошондой эле алар үчүн көрсөтмө куралдардын жана “портфолиолордун” сынагы уюштурулду.

Финалдык турдун 2-бөлүгү Ж. Баласагын атындагы КУУнун чоң азем залында өткөрүлдү. Анда студенттердин интеллектуалдык деңгээлин текшерүү максатында жалпы кругозорго байланыштуу алдын ала даярдалып конвертке катылган 3төн суроо берилди. Чучу кулак аркылуу сууруп алынган билеттер боюнча студенттер педагогика, психология, Кыргызстандын тарыхы, географиясы жана предметтик суроолорго дароо жооп беришти жана атайын даярдалган педагогикалык кырдаалдан чыгуу тапшырмаларын аткарышты.

Финалдык турдун жыйынтыктоочу 3-этабында студенттердин өздөрүн эл алдында алып жүрүүсү, педагогдук имидж чагылдырган образды чагылдырып чыгышты; ошондой эле актердук чеберчилигин, талантын ачуу максатында “Өнөр таймаш” өткөрүп, алар өз өнөрлөрү менен тааныштырышты (ырчылык өнөр, бий өнөрү, актердук чеберчилик, сүрөтчүлүк өнөрү, кол өнөрчүлүк, ойлоп тапкычтык, акындык өнөр ж.б.).

Студенттер сынакка абдан активдүү катышты, ар бир тапшырманы берилүү жана кызыгуу менен аткарышты. Алардын арасында күчтүү атаандаштык орун алды, бирок ошол эле мезгилде бири-биринин арасында кызматташтык, достук мамилелер калыптанды. Дал мына ушундай иш-чаралар, кесиптик жактан даярдоонун формалары педагогикалык компетенттүүлүктөрдү калыптандырып, мугалимдик кесипке шыктандырып, жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоого чоң өбөлгө түзөрү белгилүү болду. Сынактын жыйынтыгы менен студенттерге баалуу белектер, дипломдор, жетекчи-методисттерине жана окуу жайынын жетекчилигине ыраазычылык каттар, ошондой эле демөөрчүлөрдүн жардамы менен Ысык-Көлгө жана Анталья шаарына 1 жумалык эс алууга бекер жолдомо ыйгарылды. Бул албетте алардын кесипке болгон шыктануусун ого бетер күчөттү. Сынакты өткөрүүнүн жыйынтыгы менен ага жылдан жылга катышууну каалагандардын саны көбөйүп бараткандыгын байкадык. Педагогикалык багытта даярдаган окуу жайлардын ортосундагы кызматташтык, академиялык мобилдүүлүктү ишке ашыруу, тажрыйба алмашуу күч алды.

Мына ошентип, аныкталган педагогикалык шарттарды ишке ашырууга негизделген жогорку окуу жайда жаңы муундагы педагогикалык кадрларды этап-этабы менен удаалаштыкта калыптандыруу технологиясы окутуунун негизги милдеттерин акырындык менен татаалдаштырып, ошондой эле колдонулган методдорду жана окутууну уюштуруунун формаларын кеңейтет.

Жүргүзүлгөн эксперименталдык иштердин жыйынтыктары инсандын ЖОЖдо окуп баштаган биринчи күндөрүнөн тартып эле жаңы муундун педагогу катары калыптанууга багыт алуу керектигин түшүнүүсү, чыгармачылыкка умтулуусу, таанып-билүүгө карата керектөөсүнүн күчтүүлүгү, кесипти тандоого карата оң мотивациясынын болушу анын өзүн өзү актуалдаштыруусуна жана өзүн таануусуна өбөлгө түзөт. Мында студенттин өзүнүн өздөштүргөн компетенциялардын сапатына болгон ишеними; өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүнө жеке баа бере алуусу; жаңы нерсеге карата ачыктыгы, окууга умтулуусу абдан маанилүү болуп саналат.

Жаңы муундун педагогун калыптандыруунун натыйжалуулугу албетте окутуунун формалары, методдору жана каражаттарын туура тандоо менен аныкталган дидактикалык процесстин эффективдүүлүгүнөн көз каранды. Мында студенттердин ишмердүүлүгүн активдештирүү технологиялары болгон өнүктүрүүчүлүк эффектке ээ болгон окутуунун активдүү методдоруна өзгөчө орун берилет. Алардын арасында дискуссиялык методдор (топтук дискуссиялар, педагогикалык кырдаалдарды талдоо, педагогикалык маселелерди чечмелөө, тегерек столдор) жана оюн методдору (ролдук оюндар, иштиктүү жана дидактикалык оюндар, тренингдер, оюн аркылуу моделдештирүү). Бул көрсөтүлгөн окутуунун активдүү методдору студенттердин таанып-билүү жана ой жүгүртүү ишмердүүлүгүн активдештирип, алардын чыгармачылык ой жүгүртүүсүн өстүрөт. Окутуунун активдүү методдору студенттерде кесиптик компетенцияларды калыптандырууга шарт түзөт.

Жогорку окуу жайдын билим берүү процессинде жаңы муундун педагогикалык кадрларын этап-этабы менен удаалаштыкта даярдоо технологиясынын негизин төмөнкү билим берүү технологиялары түзөт:

- инсандын чыгармачылыгын өстүрүүгө багытталган билим берүү технологиялары: интегративдик технологиялар, социалдык-тарбиялык технологиялар, студенттин социалдык активдүүлүгүн калыптандыруучу тарбиялоо технологиялары;

- педагогикалык процесстин гумандуулукка-инсанга багытталган педагогикалык технологиялары;

- студенттердин ишмердүүлүгүн активдештирүү технологиялары (окутуунун активдүү методдору): проблемалык окутуу (айрым изилдөөчүлүк метод, окуу изилдөөсүн жүргүзүү технологиясы, изилдөөчүлүк оюндар), долбоордук окутуу технологиялары, интерактивдүү технологиялар (дискуссия, диспут жүргүзүү технологиялары)

- оюн технологиялары: педагогикалык технологиялар, ролдук жана иштиктүү оюндар;

- индивидуалдаштырып окутуу технологиялары: долбоордук метод;
- билим берүүдөгү интеграциялоо технологиялары: интегративдик окутуу формалары (семинар-практикум, лекция-практикум, лекция-диалог) (Г.К. Селевко) [232].

Мугалимдер арасында өткөрүлгөн калыптандыруучу тажрыйбалык иштер да 2 этап менен жүргүзүлдү. Изилдөө ишибизде республикадагы бир катар алдыңкы мугалимдер, уюштуруучулар менен бирдиктүү иш алып барылды. Ошондой эле эксперименталдык иштерди өткөрүүнүн жана аны массалык жайылтуунун инструменти катары “Мугалим” илимий-педагогикалык журналынын өзгөчө ролду ойноду.

Мектеп мугалимдери менен жүргүзүлгөн эксперименталдык ишибизде да байкоочу жана эксперименттик топтор түзүлдү. Аталган бөлүмдүн башында көрсөтүлгөн мектептердин мугалимдеринен 290 мугалим катышып, алардын 146сы эксперименттик топто, 144ү байкоо тобунда болду. Эксперимент 2-этапта өттү:

1-этап. Кесипке кызыгуусун арттыруу, мотивация берүү аркылуу чыгармачылыкты арттыруу үчүн өзүн өзү актуалдаштырууга жана өзүн өзү аныктап, аңдап сезүүгө жөндөмдүү болгон мугалимдин субъекттүүлүгүн ачууга багыт алуу; креативдүү чөйрөнү түзүү шарттарын ишке ашыруу этабы. Анкеталык сурамжылоо иштеринен кийин мугалимдик кесипке болгон мамилесин, кызыгуусун текшерүү максатында алгач алардын арасында **“Менин педагогикалык философиям”** жана **“Менин педагогикалык кредом”** аттуу эсселердин сынагы уюштурулду. Эссе жазуу сынагы жогоруда аталган район, шаарлардын мектеп мугалимдеринин арасында уюштурулду. Эң мыкты деп табылган эсселер “Мугалим” илимий-педагогикалык журналына жарыяланып турду.

Эксперименттик топтогу мугалимдер менен программага ылайык мугалимдик кесиптин кадырын көтөрүү, статусун жогорулатуу, даңазалоо, кызыктыруу, өз кесиби менен сыймыктануу жана ага тартылуу сезимин жаратуу, ошону менен бирге методикалык жактан өнүктүрүү, тажрыйба

алмашуу, алдыңкы педагогикалык табылгалар менен тааныштыруу максатында төмөнкүдөй иштер уюштурулду.

Мугалимдер арасында **“Мугалим – коомдун күзгүсү”** республикалык сынагы уюштурулду. Сынакты өткөрүү тартиби болжолдуу **“Мен мугалим болом!”** сынагына окшош. Сынакты өткөрүү 2 этапка пландаштырылды: 1-тандоо туру **“Менин педагогикалык философиям”** эсселердин сынагы; 2-турда эң мыкты деп табылган эсселердин авторлору тандалып алынат жана бир канча сынактык тапшырмалардан өтүшөт: портфолиолордун сынагы; өзү сабак берген предмети боюнча Бишкек шаарынын тандалып алынган бир мектебинде программалык темалар боюнча тааныш эмес класста сабак өтүү; сабак боюнча көрсөтмө куралдардын көргөзмөсүн уюштуруу. Финалдык турдун 2-бөлүгү Балдардын жана өспүрүмдөрдүн улуттук **“Сейтек”** борборунда өткөрүлдү. Анда мугалимдин ишмердүүлүгү, жетишкендиктери, чыгармачылыгы тууралуу видео презентация; интеллектуалдык жана педагогикалык-психологиялык дараметин аныктоо максатында жалпы кругозорго байланыштуу суроолорго жооп алуу; мугалимдин өзүн алып жүрүү маданиятын, педагогикалык имиджди көрсөтүү сынагы; сүйлөө маданиятын, чечендик өнөрүн, актердук чеберчилигин, талантын, чыгармачылыгын алып чыгуу максатында **“Өнөр таймаш”** өткөрүлдү (Тиркеме № 20).

“Мен мугалиммин” онлайн сынагы. Мында катышуучу: а) мугалимдик имиджди чагылдырган сүрөтбаяндарын жана мугалимдик кесиби, мугалимдик турмушу тууралуу видеотасма, ошондой эле өз предмети боюнча видеосабак даярдап жөнөтүштү. Катышкан мугалимдердин иштери интернет желелерине, **“Мугалим”** илимий-педагогикалык журналынын Фейсбук, Одноклассники, Инстаграм баракчаларына жарыяланып жана жалпы интернет колдонуучулардын добуш берүүсү менен жеңүүчүлөр аныкталды. Ал эми анын жеңүүчүлөрү жыл жыйынтыгын аныктоочу **“Устатка таазим”** иш-чарасында ардак грамоталар жана алдын ала белгиленген сыйлыктар менен Бишкек шаарында сыйланып, **“Мугалим”** илимий-педагогикалык журналынын тышкы бетинде жарыяланды. (Тиркеме №21).

“Мыкты автор” (мыкты иштелмелердин сынагы). Бул сынакка катышкан мугалимдердин өз сабагы боюнча иштеп чыккан автордук иштелмелери каралып чыгып, мыкты деп табылгандары “Мугалим” илимий-педагогикалык журналынын “Методикалык иштелмелер” рубрикасында жарыяланып турду. Ал эми бул иштелмелер эксперименталдык ишке катышкан мугалимдерге жеткирилип, алардын методикалык деңгээлин өнүктүрүү иш-аракеттери жасалды (Тиркеме № 25).

Ошондой эле бул этапта эксперименттик топко катышкан мугалимдер кесиптештерибиз К. Акматов, Б. Рыскулов, А. Самсалиевдер тарабынан уюштурулган “Мугалим чырпыктан чынар өстүрөт” китеп окуу сынагына жана А. Мадалиев тарабынан уюштурулган “Санарип мугалим” сынагына катышышты.

Ошондой эле мектеп окуучуларын мугалимдик кесипке тартуу, кызыктыруу боюнча Д. Шаматов тарабынан уюштурулган “Мен мугалим болгум келет” аттуу мектеп окуучуларынын 10-11-класстарынын арасындагы өткөрүлгөн сынакты айтууга болот.

2-этап. Заманбап мектептерге ылайык педагогдордун кесипкөйлүгүн деңгээлин жогорулатууга багытталган мугалимдер арасында “Жаңы муундун мугалими” тренингдик окутуу программасынын негизинде окутуу менен кесипти жогорулатуу, тажрыйба алмашуу, чыгармачылык-кайра жаратуучулук этабы. Бул этапта кесипкөйлүк деңгээлин жогорулатуу процессинде креативдүү чөйрөнү түзүү; рефлексивдүү ишмердүүлүктү жандандыруу; диалогдоштуруу шарты ишке ашырылды.

Изилдөө ишибизде каралып чыккан материалдарга жараша заманбап мектептин талаптарына ылайык келген “Жаңы муундун мугалими” аттуу мугалимдин кесиптик компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүүгө багытталган тренингдик окутуу программасы боюнча калыптандыруучу эксперименталдык иштер, иш-чаралар эксперименталдык ишке катышкан райондордун мугалимдери арасында (2018, 2019, 2021-жылдары) “Окуучу күткөн мугалим” жайкы эс алуу, кесипти жогорулатуу мектебинин алкагында Ысык-Көл

облусунун Чолпон-Ата шаарындагы “Ала-Тоо” эс алуу борборунда өткөрүлүп турду (Тиркеме №22).

Ошондой эле эксперименталдык иштер тажрыйбалык база катары аныкталган Нарын облусунун Нарын шаарында, Кочкор, Жумгал райондорунда; Баткен облусунун Лейлек, Баткен райондорунда; Талас облусунун Талас, Кара-Буура райондорунда; Ысык-Көл облусунун мектептерине көчмө семинар-тренингдик окутуу программасын уюштуруу менен ишке ашырылды.

Мугалимдер менен жүргүзүлгөн эксперименталдык иштерде студенттердин арасында колдонулган адаптациялык-репродукциялык, активдүү ишмердүүлүк жана чыгармачылык-кайра жаратуучулук этаптарын камтыган ыраттуулук (этаптуулук) менен калыптандыруу технологиясынын негизинде педагогикалык шарттар ишке ашырылды.

Калыптандыруучу эксперименталдык иштерди жыйынтыктай турган болсок, жаңы муунадагы мугалимдерди даярдоонун негизги педагогикалык шарттары катары төмөнкүлөр алдыга чыгат:

- адаптациялык-репродукциялык этапта жаңы муундун педагогунун өзүн аңдап түшүнүүгө жана өзүн актуалдаштырууга, субъекттүүлүккө багытталган жөндөмдүүлүктөрүн, студенттердин мотивациясын өстүрүү боюнча технологиялар аркылуу калыптандыруу;

- активдүү ишмердүүлүк этабында эксперименталдык иштин ар бир этаптарында анын мазмуну, билим берүүнүн инновациялык технологияларына басым жасоо менен репродукциялык ишмердүүлүктөн чыгармачылык, изилдөөчүлүк, интерактивдүү мүнөздө өтүүнү камсыз кылган креативдүү чөйрөнү түзүү;

- чыгармачылык кайра жаратуу этабында рефлексиялык ишмердүүлүктү ойготуу менен окуу-таанып билүү, практикалык, изденүүчүлүк жана эвристикалык ишмердүүлүк процесстери аркылуу жаңы муундун педагогун калыптандыруу;

- билим берүүчүлүк процессти диалогдоштуруу аркылуу окутуучу менен

студенттин, мугалим менен мугалимдин ортосундагы кызматташтык, тажрыйба алмашуу мамилесин калыптандыруу.

Педагогикалык шарттар татаалдашып отурат да, муну менен жогорку окуу жайдын билим берүү процессинде жаңы муундун педагогун этаптуу удаалаштыкта калыптандыруу технологиясынын маңызын ачып көрсөтөт.

4.3. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун натыйжалуулугун текшерүүнүн жыйынтыктары

Азыркы учурда жогорку кесиптик билим берүүнүн 550000 “Педагогикалык билим берүү” даярдоо багыттарынын Мамлекеттик билим берүү стандарты негизги билим берүү программаларын ишке ашырууда сөзсүз аткарылуучу талаптардын жыйындысы катары кесиптик компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу эсептелет. Бул талаптардын аткарылышы жогорку окуу жайдын бүтүрүүчүсү билип жана өздөштүрүп алышы, башкача айтканда, ээ болушу керек болгон универсалдык (жалпы илимий, инструменталдык, социалдык-инсандык жана жалпы маданий) жана кесиптик компетенциялар аркылуу көрүнөт [288].

Мындай учурда болочок педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоо: максаттык; эмоционалдык-мотивациялык; мазмундук; операциялык-ишмердүүлүк; текшерүү-баалоо; жыйынтыктоо-коррекциялык компоненттеринин (3.4. параграфты караңыз) синтези менен шартталат.

Белгилүү болгондой, педагогикалык кадрларды даярдоонун мурдагы предметтик мазмунду үйрөнүүгө, даяр методикалык иштелмелерди жана сунуштамаларды өзгөртпөстөн колдонууга гана багытталган салттуу системасы азыркы окутуунун ар кыл технологияларын тандоо жана колдонуу шартында педагогдорду канааттандыра албай калды. Бул боюнча сурамжылоого катышкан мугалимдердин 89%ы окутуу практикасына окутуу ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугун, студенттердин чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн арттырууга өбөлгө түзгөн инновациялык технологияларды жалпы киргизүүнүн зарылдыгын белгилешкен. Себеби окутуунун жаңы

технологиялары барган сайын кесиптик билим берүү системасында кеңири колдоого татып бара жатат. Жаңы технологиялардын максаты катары студенттердин өз алдынча өнүгүүсүнө, аларда өз алдынча билим алуу көндүмдөрүн калыптандырууга өбөлгө түзүү болуп саналат. Мындай учурда болочок педагогикалык кадрлардын кесиптик калыптануу деңгээли салттуу технологиядагыга караганда бир канча жогору болот. Себеби сурамжылоодон өткөн мугалимдердин жана бүтүрүүчүлөрдүн 92%ы окутуу ишинин өз алдынчалыкка багытталышын, ийкемдүүлүгүн жана көп деңгээлдүүлүгүн белгилешти.

Жогоруда аныкталган компоненттер бизге болочок педагогикалык кадрларды даярдоо деңгээлин баалоонун критерийлерин жана көрсөткүчтөрүн бөлүп кароого мүмкүндүк түздү.

Критерийлерди жана көрсөткүчтөрдү аныктоо маселеси Н.К. Дюшеева, И.Ф. Исаев, Н.В. Кузьмина, Э. Мамбетакунов, А.К. Маркова ж.б. изилдөөчүлөрдүн эмгектеринде каралган. Авторлор болочок педагогикалык кадрларды даярдоонун деңгээлин баалоонун критерийлерин жана көрсөткүчтөрүн аныктоого жана аларды сыпаттоого ар кандайча карашкан.

Критерийлерди аныктоодо биз бул түшүнүктүн маанисине көңүл бурсак. “Критерий – бул кайсы бир нерсени баалоонун, аныктоонун же классификациялоонун белгиси же баалоонун чени. Кайсы бир нерсенин өнүгүүсүнө же жүрүшүнө баа берүүнүн көрсөткүчтөрү” [147]. Башкача айтканда, эгер критерий - үйрөнүлүп жаткан объекттин сапаты, өзгөчөлүктөрү болсо, ал эми көрсөткүчтөр - тигил же бул критерийдин калыптангандык деңгээли болуп эсептелет [207]. Биз өз изилдөөбүздө жаңы муундагы педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоонун деңгээлин баалоонун критерийлерин жана көрсөткүчтөрүн ачыктообуз зарыл.

Аларды тандоодо окумуштуулар Н.К. Дюшеева [240], А.К. Маркова [125], А.В. Щеголевдер [281] тарабынан иштелип чыккан критерийлер жана көрсөткүчтөр биздин изилдөөбүзгө ылайыкташтырылып иштелип чыкты. Педагогикалык кадрларды кесиптик жактан даярдоонун деңгээлин баалоонун

критерийлерин жана көрсөткүчтөрүн биз жаңы муундун мугалимин кесиптик жактан даярдоонун структуралык компоненттерине ылайык аныктадык. Мында эң башкы критерий катары ар бир компоненттин калыптангандык деңгээлин баалоо эсептелет. Төмөндө жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоонун деңгээлдерин баалоонун критерийлерин жана көрсөткүчтөрүн карайбыз.

Критерийлерди, көрсөткүчтөрдү жана алардын белгилерин аныктоо жаңы муундун болочок педагогдорунун кесиптик-педагогикалык даярдыгын диагностикалоого, анын динамикасын жана тенденциясын ачыктоого мүмкүндүк түзөт.

Эксперименталдык изилдөөнүн жыйынтыктары. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо, аларга педагогикалык билим берүү маселесин жакшыртууга багытталган педагогикалык моделди жана шарттарды эксперименталдык апробациядан өткөрүү, аларга үзгүлтүксүз байкоо жүргүзүү, ЖОЖдун педагогикалык билим берүүнүн мазмунун жана технологияларын заманбап коом талабына ылайык өзгөртүү – калыптандыруучу эксперименттин башкы шарты болуп саналат.

Эксперименталдык иштер учурундагы алынган материалдарды, жыйынтыктарды талдоо, болжолдонгон оң натыйжаларды гана көрсөтпөстөн, ошону менен бирге билим берүү процессиндеги кыйынчылыктарды жана көйгөйлөрдү убагында аныктоого жана изилдөөнүн калыптандыруучу тажрыйбалык этабында аларды оңдоп, түзөтүүлөрдү киргизүүгө мүмкүнчүлүк берди.

Эксперименталдык иштердин жалпы жүрүшүндө жаңы муундун мугалимин калыптандыруунун баштапкы жана жыйынтыктоочу деңгээлдерин аныктоодо **интуитивдик, стереотиптик-репродукциялык деңгээлден изденүүчүлүк-чыгармачылык деңгээлге** өтүү динамикасын аныктоого багытталган системалуу текшерүү иштери жүргүзүлдү. Алар **маалыматтык-билимдик, аксиологиялык, мотивациялык, конструктивдик-ишмердүүлүк, аналитикалык-рефлексиялык** критерийлердин негизинде аныкталды.

Жаңы муундун мугалимин калыптандыруу процессине мониторинг жасоо төмөнкү компоненттерди камтыды:

1) Изилденип жаткан маселенин абалын билим алып жаткан студенттерге жана иштеп жаткан мугалимдердин ишмердүүлүгүнө байкоо жүргүзүү аркылуу иликтөө.

2) Педагогика илиминин жетектөөчү методологиялык багыттарынын негизинде жаңы муундун мугалимин калыптандыруу концепциясынын ишке ашырылышын талдоо.

3) Жаңы муундун мугалимин калыптандыруу моделинин иштешин жана анын натыйжалуулук критерийлерин аныктоо.

4) Изилдөө учурунда иштелип чыккан педагогикалык шарттардын натыйжалуулугун аныктоо.

Эксперименталдык иштердин жыйынтыктарын аныктоо: текшерүү, салыштыруу, билим берүү процессинде болуп жаткан, билим берүү мекемесинин ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктарына, алардан келип чыккан өзгөрүүлөргө байкоо жүргүзүү, студенттер жана окутуучулар менен аңгемелешүү, эксперттердин пикирин угуу, протоколдорду, документтерди ж.б. талдоо аркылуу жүргүзүлдү. Ошондой эле ЖОЖдун билим берүү процессине окутуунун жана тарбиялоонун салттуу эмес формаларын жана методдорун киргизүүдө билим алуучулардын өнүгүү процессин жана жыйынтыктарын көзөмөлгө алууну камтыды.

Атайын уюштурулган текшерүү иштеринин жыйынтыгы биздин изилдөөбүздүн илимий божомолунун тууралыгын көрсөткөн жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүндүк түздү. Негизги изилдөө методдору катары колдонулган байкоо жүргүзүү, анкеталык сурамжылоо, тестирилөө, ар түрдүү пикирлерди жалпылоо, студенттердин жана мугалимдердин чыгармачылык иштерине талдоо жүргүзүү иштеринин жыйынтыгын текшерүү үчүн Г.А. Воронинанын мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүнүн калыптангандык деңгээлин аныктоо методикасынын модификацияланган варианты колдонулду [62].

Студенттердин ар түрдүү ишмердүүлүктөрүнүн жыйынтыктарына талдоо

жүргүзүү жана алар тарабынан кетирилген катачылыктарга оңдоолорду киргизүү иштери алардын мындай катачылыктарды кийинки реалдуу ишмердүүлүгүндө кайталануусун чектейт жана болочок мугалимдин кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүккө толук кандуу көнүү, ыңгайлашуу мөөнөтүнүн азайышына өбөлгө түзөт.

Жогоруда белгиленгендерге таянуу менен жаңы муундун мугалиминин кесипке даярдыгынын негизги критерийлери жана көрсөткүчтөрү (Таблица 4.2) катары биз төмөнкүлөрдү колдондук:

- педагогикалык билимдердин системасынын (педагогикалык дисциплиналардын) базасында кесиптик компетенттүүлүктөрдү калыптандырган **маалыматтык-билимдик критерий;**

- педагогикалык ишмердүүлүктүн маңыздык мүнөздөмөсү катары мугалимдик кесиптин баалуулугун түшүнүүгө негизделген **аксиологиялык критерий;**

- педагогдун жеке өзү тараптан кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүккө мамилесин, көз карашын өзгөртүүсүнө жана жакшыртуусуна багытталып, кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктү эффективдүү аткарган жаңы муундун мугалимин максаттуу даярдоо процессинин негизги компоненттери аркылуу педагогикалык ишмердүүлүктүн сапатын аныктаган **мотивациялык критерий;**

- мугалимдик милдеттерди моделдештирүүдө ар кандай педагогикалык кырдаалдарда эффективдүү аракет жасоого ылайыкташуу билгичтиктери жана көндүмдөрү катары көрсөтүлгөн **ишмердүүлүк критерий;**

- студенттердин жана мугалимдердин өздүк кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүгүнө өзү талдоо жүргүзүү көндүмдөрүнүн калыптандыгынан, анын педагогикалык маселелерге кызыккандыгынан, өзүн өзү текшерүү, тескөө ыкмаларынан көрүнгөн **аналитикалык-рефлексиялык критерий.**

Таблица 4.2 - Жаңы муундун мугалиминин кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүккө даярдыгынын критерийлери жана көрсөткүчтөрү (ЖММКПИ)

Критерийлер	Көрсөткүчтөр
Маалыматтык-билимдик	Системалуу педагогикалык билимдердин көлөмү, тереңдиги жана бекемдиги: базалык түшүнүктөр жана алардын мүнөздөмөсү; окутуунун жана тарбиялоонун жетектөөчү концепциялары; педагогдун жана окуучунун ишмердүүлүгүн аныктоочу негизги ченемдик-укуктук документтер; окутуу жана тарбиялоо мыйзам ченемдүүлүктөрү жана принциптери; салттуу жана инновациялык окутуу методдору, педагогикалык технологиялар, өзүн-өзү тарбиялоо методдору боюнча билимдер
Аксиологиялык	Маданий жана этикалык баалуулуктар системасынын инварианттык компоненттери катары мугалимдин даярдыгына жана кесиптик-педагогикалык билимине карата мамиле, жаңы муундун мугалиминин кесиптик даярдыгын жеке инсандык жана кесиптик жактан өзүн-өзү жакшыртуунун ыкмасы катары өнүктүрүү
Мотивациялык	Кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктү эффективдүү аткаруу максатында педагогдун инсан катары бул ишке багытталгандыгы менен жаңы муундун мугалимин калыптандырууну максаттуу уюштуруунун байланышы
Ишмердүүлүк	Жаңы муундун мугалиминин кесиптик компетенттүүлүктөрүнүн борборунда турган жана кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктүн эффективдүүлүгүн аныктаган жалпы педагогикалык билгичтиктердин (прогностикалык, конструктивдик, уюштуруучулук, коммуникативдик, когнитивдик, рефлексиялык) калыптангандыгы: педагогикалык ар кандай милдеттерди эффективдүү чечүү; келерки ишмердүүлүктү моделдештирүү; окутуунун жана тарбиялоонун оптималдуу формаларын, методдорун, ыкмаларын жана каражаттарын тандоо; ар түрдүү педагогикалык технологияларды колдоно билүү
Аналитикалык-рефлексиялык	Кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүккө жана жаңы муундун мугалиминин компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга карата кызыкчылык, кесиптик өнүгүүгө жана өзүн өзү өнүктүрүүгө карата умтулуу, окуу-таанып-билүү процессиндеги активдүүлүк жана өз алдынчалык, өзүн өзү талдоо көндүмдөрүнүн болушу

Жаңы муундун мугалиминин даярдыгын жетектөөчү критерийлери караты эсептелген кесиптик компетенттүүлүктөр студенттердин жана

мугалимдердин окуу-таанып-билүү жана кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүгүнөн ар түрдүү деңгээлде көрүнөт.

Иштелип чыккан критерийлердин жана көрсөткүчтөрдүн негизинде ЖОЖдун студенттеринин жана мектеп мугалимдеринин жаңы муундун мугалими катары даярдыгынын үч деңгээли аныкталды (Таблица 4.3):

– **төмөнкү (интуитивдик) деңгээл** - педагогикалык ишмердүүлүктүн өзгөчөлүктөрү, педагогикалык милдеттерди чечүүнүн ыкмалары тууралуу атайын теориялык билимдердин төмөндүгү; өзүн стандарттуу эмес педагогикалык кырдаалдарда кандай алып жүрүүнү билбегендиги; жасаган иш-аракеттердин шаблондуулугу; өзүнүн ийгиликтүү ишмердүүлүгүн, кесиптик калыптануусун жана өнүгүүсүн камсыз кылуу үчүн азыркы коомдогу мугалимдин ролун жакшы түшүнбөгүндүгү менен мүнөздөлөт;

– **ортоңку (стереотиптик-репродукциялык) деңгээл** – педагогикалык ишмердүүлүккө багытталгалдыгын, ар түрдүү педагогикалык кырдаалдарда өзүн алып жүрө билүүсүн жана педагогикалык милдеттерди эффективдүү чечүүнүн өздүк стратегиясын аныктоого мүмкүндүк түзгөн билим, компетенциялардын бар экендигин күбөлөндүрөт;

– **жогорку (изденүүчүлүк-чыгармачылык) деңгээл** – кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүк боюнча терең билимди, компетенттүүлүктү, ар түрдүү педагогикалык милдеттерди жана баш аламандыкты жараткан педагогикалык кырдаалдарды чыгармачылык менен чечүүгө карата каалоосун, өзүн жаңы муундун кесипкөй мугалими катары калыптандырууга аң-сезимдүүлүк менен мамиле жасай алгандыгын көрсөтөт.

Таблица 4.3 - Жаңы муундун мугалиминин кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүккө даярдыгынын деңгээлдери жана критерийлери (ЖММКПИ)

Деңгээлдер Критерийлер	төмөнкү (интуитивдик)	ортоңку (стереотиптик- репродукциялык)	жогорку (изденүүчүлүк- чыгармачылык)
Маалыматт ык-	Педагогикалык кырдаалдардын	Педагогикалык ишмердүүлүктүн	Педагогикалык ишмердүүлүктүн

Билимдик	<p>өзгөчөлүктөрү, кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктүн спецификасы тууралуу атайын педагогикалык билимдердин жоктугу. Педагогикалык ишмердүүлүктүн маанилүү компоненттери (конструктивдик, уюштуруучулук, коммуникативдик) тууралуу системасыз, чаржайыт, баш аламан, үстүртөн билиши.</p>	<p>багыттуулугун аныктоого мүмкүндүк түзгөн кесиптик билимдердин, ар кандай педагогикалык кырдаалдарда өзүн алып жүрүүгө жана милдеттерди эффективдүү чечүүгө карата жеке стратегиясынын болушу. Педагогикалык ишмердүүлүктүн маанилүү компоненттерин билиши (конструктивдик, уюштуруучулук, коммуникативдик).</p>	<p>спецификасы, кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктү эффективдүү ишке ашыруунун негизги мыйзам ченемдүүлүктөрү, принциптери, методору, формалары, каражаттары жана ыкмалары тууралуу терең жана бекем билимдердин болушу. Педагогикалык билимдердин системалуулугу.</p>
Аксиологиялык	<p>Мугалимдик кесиптин маанилүүлүгүн баалабайт. Тар кесиптик билим алууга гана багыт алган. Жалпы маданий парадигма чектелүү болот.</p>	<p>Педагогикалык билим берүүнү кесиптик билим берүүнүн элементи катары түшүнөт. Жаңы муундун мугалиминин кесиптик компетенттүүлүгүнүн практикалык баалуулугун түшүнөт.</p>	<p>Жаңы муундун мугалимине, анын кесиптик компетенттүүлүгүнө, педагогикалык билимге, жалпы эле педагогикалык илимге инсандык жана кесиптик өнүгүүнүн ыкмасы катары баалуулук мамиле көрсөтүлөт.</p>
Мотивациялык	<p>Алган билимдеринин болочоктогу кесиби үчүн маанилүү экендигине ишене албайт; оңой</p>	<p>Жаңы муундун педагогу катары кесиптик өнүгүүгө аң-сезимдүү багыт алып, мугалим катары калыптануу процессинде</p>	<p>Кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктү эффективдүү аткаруу максатында мугалимдик</p>

	<p>аткарыла турган педагогикалык милдеттерди жана оңой чечиле турган кырдаалдарды тандаганга ашыгат; чыгармачылык активдүүлүк жана демилечилдик жок; жаңы муундун мугалимине тиешелүү кесиптик компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга кызыкчылыгы жок, анын маанилүүлүгүн түшүнбөйт.</p>	<p>кесиптик компетенттүүлүктөрдүн маанилүүлүгүн түшүнөт; жаңы муундун мугалимин даярдоого карата уюштурулган окуу-таанып-билүү ишмердүүлүгүнө жоопкерчиликтүү мамиле жасайт; педагогикалык милдеттерди өз алдынча аныктоого жөндөмдүү; бирок педагогикалык милдеттерди чечүүдө келип чыккан кыйынчылыктарга жеткиликтүү туруштук бере албайт.</p>	<p>кесипке жана анын компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга карата оң багыт алган; кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүккө карата кызыкчылыгы бар; педагогикалык милдеттерди активдүүлүк менен өз алдынча чече алат; педагогикалык милдеттерди чечүүдө келип чыккан кыйынчылыктарды жеңүүгө туруштук бере алат.</p>
<p>Ишмердүүлүк</p>	<p>Педагогикалык милдеттерди чечүүнүн эффективдүүлүк маларын баалоо жана тандоо жөндөмдүүлүктөрү жок. Өздөштүргөн компетенттүүлүктөрдү ар түрдүү педагогикалык кырдаалдарда колдоно албайт.</p>	<p>Өздөштүргөн кээ бир компетенттүүлүктөрдү ар кандай педагогикалык кырдаалдарда колдоно билет. Педагогикалык милдеттерди чечүү компетенттүүлүктөрүн аргументтүү тандоо көндүмдөрүнө ээ.</p>	<p>Кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүктүн эффективдүүлүгүн камсыз кылган педагогикалык жөндөмдүүлүктөрдүн комплексине ээ. Кесиптик-педагогикалык ар кандай милдеттерди чечүү үчүн өздөштүргөн компетенттүүлүктөрдү коюлган шарттарга ылайык колдонууга</p>

			жөндөмдүү жана даяр.
Аналитикалык-рефлексиялык	Окууга, өзүн инсан катары таанууга кызыкчылыгы жок. Окуу-таанып-билүү ишмердүүлүгүндө пассивдүү жана өз алдынчалуулукка ээ эмес. Педагогикалык милдеттерди чечүүдө стандарттык ыкмаларды колдонот. Көпчүлүк учурда өзүнүн окуу-таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн сапатын баалай албайт, андагы кетирилип жаткан кемчиликтерди байкабайт.	Өзү үчүн гана актуалдуу деп эсептеген темаларына, багыттарына кызыгат. Стандарттуу педагогикалык милдеттерди талдоого умтулат, аларды өз алдынча чечүүнү пландаштыра билет. Ар кандай педагогикалык кырдаалдарда жаралган кыйынчылыктарга баа берүүдө жана аларды талдоодо кыйналат.	Өздүк ишмердүүлүгүн пландаштыра билет, ар кандай педагогикалык милдеттерди эффективдүү чечүү ыкмаларын тандай билет, өздүк ишмердүүлүгүн жана анын жыйынтыктарын баалай билет. Жаңы муундун мугалими ээ боло турган инсандык жана кесиптик компетенттүүлүк төрдү калыптандырууга аң-сезимдүү багыт алган, анын деңгээлин талдай жана баалай билет. Өзүн өнүктүрүүдө активдүү, педагогикалык милдеттерди чечүүдө келип чыккан кыйынчылыктардан чыгууда өз алдынча, туруктуулук, өжөрлүк менен аракет жасайт.

Жаңы муундун мугалиминин кесипке даярдык деңгээлин талдоо процессинде бул маселенин өнүгүшүн азыркы методологиялык жагдайлардын

негизинде кароо, болжолдоо, баалоо маанилүү болуп саналат.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын талдоо учурунда эксперименталдык иштерде оюн методдорунун колдонулушу студентке өзүнүн кийинки реалдуу кесиптик ишмердүүлүгүндө аткара турган аракеттерге окшош иш-аракеттерди жасоого, билим берүү чөйрөсүн, аныкталган моделди жаратууга шарт түзөт. Бул методдун негизги артыкчылыгы мына ушундан көрүнөт: ал инсан үчүн начар тажрыйбаларды оң жагына айлантуу аркылуу чөйрө, коом үчүн терс натыйжалардын келип чыгышынан, билим алуучулардын туура эмес аракеттеринен коркпогонго мүмкүндүк берет; ал окутуу процессинин убактысын бир кыйла тездетет; жасап жаткан иш-аракеттерди көптөгөн жолу кайталоо менен аларды аткаруу көндүмдөрүн бекемдөөгө өбөлгө түзөт; студенттердин өздүк мүмкүнчүлүктөрүн ачууга жана педагогикалык милдеттерди чечүүнүн эффективдүү жолдорун издөөгө шыктандырат. Муну менен ЖОЖдун билим берүү процессинде жаңы муундун мугалимин калыптандыруу процессине таасир эте алат.

Окуу процессинде активдүү методдорду системалуу түрдө колдонуу студенттерди билимди чыгармачылык менен өздөштүрүп алууга мүмкүндүк түзүп, алардын креативдүү жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө өбөлгө болгондугу эксперименталдык иштердин жыйынтыктарынан көрүндү.

Эксперименталдык иш 2 жыл аралыгында жүргүзүлдү. Бул ишке Ж. Баласагын атындагы КУУ, И. Арабаев атындагы КМУ, К. Карасаев атындагы БМУ, С. Нааматов атындагы НМУ, А. Мырсабаеков атындагы ОМПУ, Талас мамлекеттик университети, Кыргыз-Өзбек эл аралык университетинде ж.б. окуу жайлардын педагогикалык факультеттеринин базасында жүргүзүлдү. Анда 460 студент, 290 мугалим катышкан. Алар эксперименталдык жана байкоо топторуна бөлүштүрүлдү. Байкоо тобундагылар стандарттык программа менен окутулушса, ал эми эксперименттик топто болсо бүткүл педагогикалык эксперименттин жүрүшүндө жаңы муундун мугалимин даярдоонун ар кандай маселелери боюнча семинарлар кошумча өткөрүлүп турду.

Эксперименттин **текшерүүчү** этабында (2019-2021-жж.) абалды

аныктоочу (констатациялык) экспериментте колдонулган методика кайрадан эле пайдаланылды. (Тиркеме №11). Педагогикалык билим берүү процессиндеги жаңы муундун мугалимин калыптандыруу боюнча эксперименттин жыйынтыктары, эксперименталдык жана байкоо тобундагы студенттердин деңгээлдик көрсөткүчтөрү көрсөтүлдү (Таблица 4.4). Көрсөтмөлүүлүк үчүн жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоо боюнча диаграммасы (Сүр. 4.1.) берилди. Алынган маалыматтарды талдоонун жыйынтыгы эксперименттик топтогу студенттер башталгыч этаптагыга караганда кесиптик-педагогикалык даярдыктын жогорку деңгээлине жетишкендигин көрсөтүп, иштелип чыккан автордук методиканы, сунушталган критерийлерди жана деңгээлдерди студенттерди кесиптик-педагогикалык даярдоо процессине массалык түрдө киргизүүгө сунуштоого мүмкүндүк түзөт. Окутуучулардын баалоосу боюнча эксперименттик топтогу студенттердин активдүүлүгү, өз алдынчалуулугу жана коммуникативдик сапаттары өскөн.

Таблица 4.4 - ЖОЖдун билим берүү процессинде жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоо (ЖМПКД) боюнча калыптандыруучу эксперименттин жыйынтыктары

Топтор	Студенттердин саны	Деңгээлдер		
		Жогорку	Ортоңку	Төмөнкү
Эксперименттин башында				
Эксперименттик	232	-	49 (21%)	183 (79%)
Байкоо	228	-	46 (20%)	182 (80%)
Эксперименттин аягында				
Эксперименттик	232	44 (19%)	146 (63%)	42 (18%)
Байкоо	228	27 (12%)	116 (51%)	85 (37%)

Сүр. 4.1. ЖМПКД боюнча калыптандыруучу эксперименттин жыйынтыктарынын диаграммасы

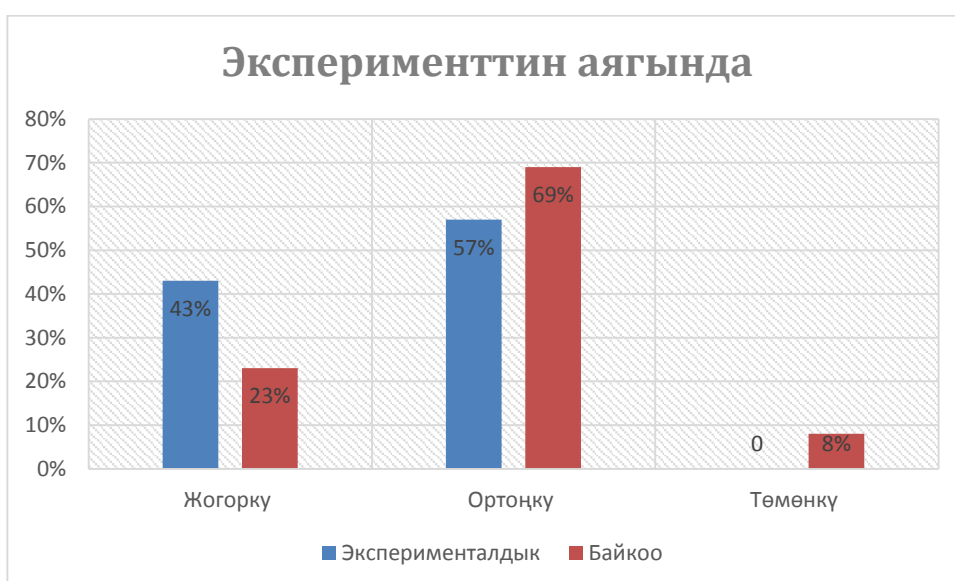
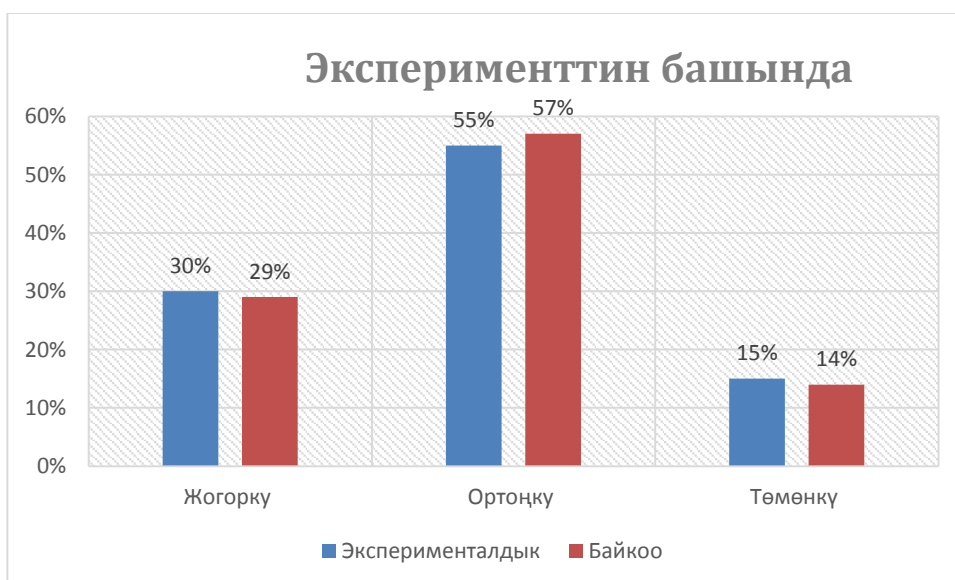
Педагогикалык даярдыктын өскөндүгүн педагогикалык практиканын жыйынтыктары да көрсөттү. Эксперименттик топтогу 232 студенттин педагогикалык практика тууралуу пикирлеринде кесиптик-педагогикалык маанилүү сапаттар болгон баарлашуу маданиятынын жана методикалык сабаттуулуктун калыптангандыгы айтылган. Практиканын жыйынтыгы боюнча “жогору” жана “орто” деген бааларды эксперименттик топтордо 190 студент алса, ал эми байкоо тобунда 143 студент татыктуу болгон.

Келтирилген маалыматтык көрсөткүчтөр эксперименталдык иште окутуунун салттуу жана салттуу эмес формалары менен методдорун айкалыштырып колдонуунун негизинде иштелип чыккан жаңы муундун мугалимин калыптандыруунун моделинин, этап этабы менен жүргүзүлүүчү технологиясынын колдонулушу, негизги дидактикалык принциптердин жана педагогикалык шарттардын ишке ашырылышы ЖОЖдун билим берүү процессинин бардык этаптарында жаңы муундун мугалимин калыптандыруу боюнча максаттуу уюштурулган иштердин жүргүзүлгөндүгүнүн натыйжалуулугун далилдеп турат.

Мугалимдер арасында өткөрүлгөн калыптандыруучу эксперименталдык иштин натыйжаларын баштапкы этап менен салыштырып көрүү төмөнкүдөй жыйынтыктарды берди (Таблица 4.5; Сүр. 4.2.).

Таблица 4.5 - Кесипти жогорулатуу процессинде жаңы муундун мугалимин өнүктүрүү боюнча калыптандыруучу эксперименттин жыйынтыктары

Топтор	Студенттердин саны	Деңгээлдер		
		Жогорку	Ортоңку	Төмөнкү
Эксперименттин башында				
Эксперименттик	146	44 (30%)	80 (55%)	22 (15%)
Байкоо	144	42 (29%)	82 (57%)	20 (14%)
Эксперименттин аягында				
Эксперименттик	146	63 (43%)	83 (57%)	- (0%)
Байкоо	144	33 (23%)	99 (69%)	12 (8%)

Сүр. 4.2. Кесипти жогорулатуу процессинде жаңы муундун мугалимин өнүктүрүү боюнча калыптандыруучу эксперименттин жыйынтыктарынын диаграммасы

Кесипти жогорулатуу иштери аркылуу мугалимдердин педагогикалык даярдыгынын өскөндүгүн эксперименталдык иштердин жыйынтыктары көрсөттү. Эксперименттик топтогу 146 мугалимдин жайкы кесипти жогорулатуу мектеби, ошондой эле жер-жерлерде уюштурулган семинар-тренингдер, көчмө кесипти жогорулатуу семинарлары тууралуу пикирлеринде кесиптик-педагогикалык маанилүү сапаттар болгон баарлашуу, тажрыйба алмашуу мүмкүнчүлүктөрүнүн, алдыңкы жаңылыктар менен таанышуу, өз идеялары менен бөлүшүү аянтчасы түзүлүп, бул алардын кесиптик ишине чоң мотивация берип, чыгармачылык, изденүүчүлүк, жаратуучулук сапаттарынын жанданышына, кесипи менен сыймыктануу сезимдеринин күч алышына өбөлгө түзгөндүгү айтылган.

Аткарылган иштердин жыйынтыктары катары эксперименттик топтогу студенттердин жаңы муундун мугалими катары калыптануу деңгээлинин байкоо топторундагыларга караганда бир кыйла жогору болгон көрсөткүчтөрдөн байкоого болот. Жаңы муундун мугалиминин калыптануу деңгээлдери боюнча эксперименттин констатациялык этабы менен текшерүүчү этабындагы айырмачылыктар эксперименттик топтогу студенттердин деңгээлинин бир кыйла жогорулагандыгын көрсөттү (Таблица 4.6).

Таблица 4.6 - ЖОЖдун билим берүү процессинде жаңы муундун мугалимин калыптандыруу динамикасы

Топтор	Эксперименттик топ				Байкоо тобу			
	Калыптандыруу чу эксперимент		Текшерүүчү эксперимен		Калыптандырууч у эксперимент		Текшерүүчү эксперимен	
Орточо балл	К 4,9	ОК 4,8	т К	ОК 8,2	К 4,6	ОК 4,2	т К	ОК 6,4
Динамика	3,3 (3,8)				1,6 (2,2)			

4.6-таблицада көрсөткүч (К) – бул болочок мугалимдин инсандык, теориялык, технологиялык жактан даярдыгына ылайык баллдардын тутумун көрсөткөн жаңы муундун мугалиминин калыптануу деңгээлинин интегративдүү көрсөткүчү. Объективдүү көрсөткүч (ОК) – бул студенттин жаңы муундун мугалими катары калыптануу деңгээлин студенттин өзүнүн, мектеп же ЖОЖдун администрациясы тарабынан катышкан эксперттин, курсташтардын арасынан катышкан эксперттин баллдык баалоолорунун кошулуп, орточо чыгарылган көрсөткүчү.

Эксперименттик топто орточо балл 3,3кө (объективдүү көрсөткүч боюнча 3,8ге), ал эми байкоо тобунда 1,6га (объективдүү көрсөткүч боюнча 2,2ге) өстү. Жаңы муундун болочок мугалиминин педагогикалык ишмердүүлүгүнүн деңгээли боюнча бул көрсөткүчтөрдүн ишенимдүүлүгү мектеп администрациясы, курсташтар жана өзү тарабынан берилген баалар аркылуу тастыкталды. Алынган жыйынтыктарды байкоо тобундагы жыйынтыктар менен салыштыруудан эксперименттик топтогу студенттердин көрсөткүчтөрү бир кыйла жогору экендигин көрүүгө болот. Бул биз тараптан сунушталып жаткан педагогикалык моделдин жана педагогикалык шарттардын тажрыйба учурундагы жаңы муундун мугалимин калыптандыруу максатына шайкеш келүү менен алардын мазмунунун колдонулуп жаткан технологиялардын натыйжалуу экендигин тастыктайт.

Эксперименттик жана байкоо топторундагы студенттер, ошондой эле алар педагогикалык практиканы аяктагандан кийин мугалимдер жана мектеп адиминстрациясы менен өткөрүлгөн аңгемелешүүлөр бизге төмөнкүдөй жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүндүк түздү:

- эксперименттик топтун студенттери мектеп турмушунан реалдуу турмушка батыраак көнө тургандыгы жана стресске туруктуу болушары байкалды;

- эксперименттик топтогу студенттердин маалыматтык-таанып-билүүчүлүк, аналитикалык, коммуникативдик, прогностикалык, ишмердүүлүк

билгичтиктердин жогорку деңгээлине жетиши алардагы кесиптик компетенттүүлүктөрдүн негиздерине ээ болгондугун мүнөздөйт;

- болочок мугалимдердин репродукциялык деңгээлдеги баштапкы ишмердүүлүгү сапаттык жактан жаңы инновациялык-чыгармачылык, изилдөөчүлүк деңгээлге өткөндүгү байкалат;

- эксперименттик топтогу бардык студенттер кесиптик-педагогикалык ишмердүүлүккө даяр экендигин билдиришип, муну алар өздөштүргөн компетенциялары системалуу мүнөзгө ээ экендиги жана алар стандарттуу эмес окуу кырдаалдарында эффективдүү аракеттенүүгө мүмкүндүк түзгөндүгү менен түшүндүрүшөт.

Демек, эксперименттик топтогу студенттер тарабынан өздөштүрүлгөн кесиптик-педагогикалык тажрыйба жаңы муундун мугалимине таандык кесиптик-педагогикалык компетенттүүлүктөрдү калыптандыруунун баштапкы этабы болуу менен бирге алардын андан аркы кесиптик өнүгүүсүнө түрткү берген фактор болуп калды.

Байкоо тобундагы студенттердин деңгээли эксперименттик топтогуларга караганда бир аз төмөнүрөөк болгондугун алар өз практикасында учураган ар кандай педагогикалык жагдайлардын, анын ичинде конфликттик мазмундагы кырдаалдардын жаралышында өздөрүн жоготуп, эмне кыла тургандыгын билбей калгандыгы менен түшүндүрүштү. Алар атайын жана педагогикалык-психологиялык системалуу билимдерге ээ болгондугу менен алар боюнча жөндөмдүүлүктөрүнүн жана тажрыйбасынын жетишсиз экендигин белгилешет.

Эксперименттин бардык этаптарында көз карандысыз мүнөздөмөлөрдү, пикирлерди (класс жетекчилердин, предметтик мугалимдердин, кураторлордун, башка окутуучулардын, кафедра башчыларынын) жалпылоо иштери жүргүзүлдү. Мында көз карандысыз эксперттердин милдетин мектеп мугалимдери, ЖОЖдун окутуучулары, курсташтар аткарышты.

Ал эми мугалимдер арасында жүргүзүлгөн эксперименталдык иште тажрыйбалуу мугалимдер, тренерлер, насаатчы мугалимдер, окумуштуу-методисттер, Эл мугалимдери, эмгек сиңирген мугалимдер эксперттик

милдетти аткарышты. Бул методиканы колдонууда эксперттердин пикирлери жалпылаштырылып, экспериментке катышкан студенттер менен мектеп мугалимдеринин объективдүү көрсөткүчтөрүн беришти.

Эксперименталдык иштердин жүрүшүндөгү өзгөрүүлөргө байкоо салууда, текшерүүдө студенттердин жана мугалимдердин чыгармачылык иштерине дайыма талдоо жүргүзүлүп турду (педагогикалык күндөлүктү түзүү; педагогикалык көз карашын чагылдырган ой толгоолорун эссе формасында жазуу (“Мен эмне үчүн мугалим болгум келет?”, “Менин педагогикалык философиям” деген); мугалимдик кесип тууралуу ыр түрүндөгү же кара сөз түрүндөгү чыгармаларды жаратуу; мугалимдик кесип тууралуу видео-роликтерди тартуу; алдыңкы мугалимдерден интервью алуу, аны жарыялоо; мугалимдик кесипке арналган кереге гезит уюштуруу, анын редакциялык тобунда иштөө; мугалимдик кесипке байланыштуу конференцияларды уюштурууга катышуу, илимий баяндамаларды даярдоо; мугалимдик кесипке багытталган ар кандай сынактарга катышуу; окуу предметтери боюнча сабактардын, тарбиялык сааттардын иштелмелерин даярдоо, аларды басмадан чыгаруу; курстук, бүтүрүү квалификациялык иштердин үстүндө иштөө; белгиленген иш-аракеттердин жыйынтыктарын студенттин же мугалимдин “портфолиосун” түзүүдө жана аны дайыма байытууда, жаңылоодо колдонуу ж.б.). Бул сыяктуу иштер алардын окуу таанып-билүү жана кесиптик ишмердүүлүгүнө чыгармачылык мамиле жасоого мүмкүндүк түздү.

Изилдөөдө “портфолиону” колдонуунун себеби, ал студенттин же мугалимдин өзүнүн таанып-билүүчүлүк, чыгармачылык эмгегине баа берүүсүнүн, өздүк ишмердүүлүгүнө көз чаптыруу, анализ жасоонун маанилүү инструменти катары кызмат кыла алат.

Эксперименттик топтогу студенттердин “портфолиосунун” мазмунуна талдоо жүргүзүүнүн жыйынтыгы алардын педагогикалык циклдагы дисциплиналарды окуу, өздөштүрүү жана алар боюнча ар кандай өз алдынча иштерди аткаруу, педагогикалык практикадан өтүү жана анын жыйынтыктары боюнча сынактык иш-чараларга катышуу процессине өздүк баа берүүсүнүн

өскөндүгүн, рефлексиялык билгичтиктөрүнүн калыптануу динамикасын көрсөттү. Студенттик сынактарда жана конференцияларда өзүнүн “портфолиосун” жактоосу студенттин педагогикалык тармакта бир кыйла өскөндүгүн көрсөтмөлүү айгинелейт.

Эксперименталдык топтогу мугалимдердин “портфолиолору” алардын сынактык иш-чараларга катышуусунда анын жобосундагы баалоонун негизги критерийлеринин бири катары каралып, талдоо жүргүзүлдү.

Эксперименталдык иштин бул түрү жогоруда белгиленгендей, студенттерди жана мугалимдерди рефлексиялык ишмердүүлүккө багыттап жана алардын рефлексиялык компетенттүүлүгүн калыптандырууга өбөлгө түздү. Рефлексия мында өз ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктары менен гана чектелбестен, өзүнүн кесиптик өнүгүүсүнүн деңгээлине, инсандык жетишкендиктерине, мугалимдик кесип үчүн маанилүү болгон креативдүүлүк, демилгечилдик, мамиле түзүүгө жана диалог курууга багытталгандык ж.б.у.с. сыяктуу маанилүү сапаттардын калыптанышын аң-сезимдүү көзөмөлгө алуу билгичтиги катары каралат.

Ушуну менен эле катар “портфолио” аналитикалык жана рефлексиялык жөндөмдүүлүктү талап кылган иштин түрү катары ЖОЖдун билим берүү процессинде студенттин жеке ишиндеги кемчиликтерден (окуу ишмердүүлүгүндөгү негизги милдеттерди аныктоодогу чаржайыттуулук, педагогикалык кырдаалдарды талдоодо өзүнүн жеке негативдүү тажрыйбасына таянуу, билим алууга карата чыгармачылык менен мамиле жасоону билбегендик ж.б.) арылууга өбөлгө түзөт.

Студенттердин дискуссияларга, диспуттарга катышуусу, өзүнүн көз карашын аргументтештире билүү жөндөмдүүлүгү, материалды өзүнүн курсташтарына түшүндүрүп бере алуу сыяктуу педагогикалык баарлашуунун компоненттери студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга өбөлгө түздү.

“Портфолио” аркылуу өзүн өзү текшерүүнүн системалуулугу жана үзгүлтүксүздүгү, анын бардык материалдарынын логикалуулугу жана кыска,

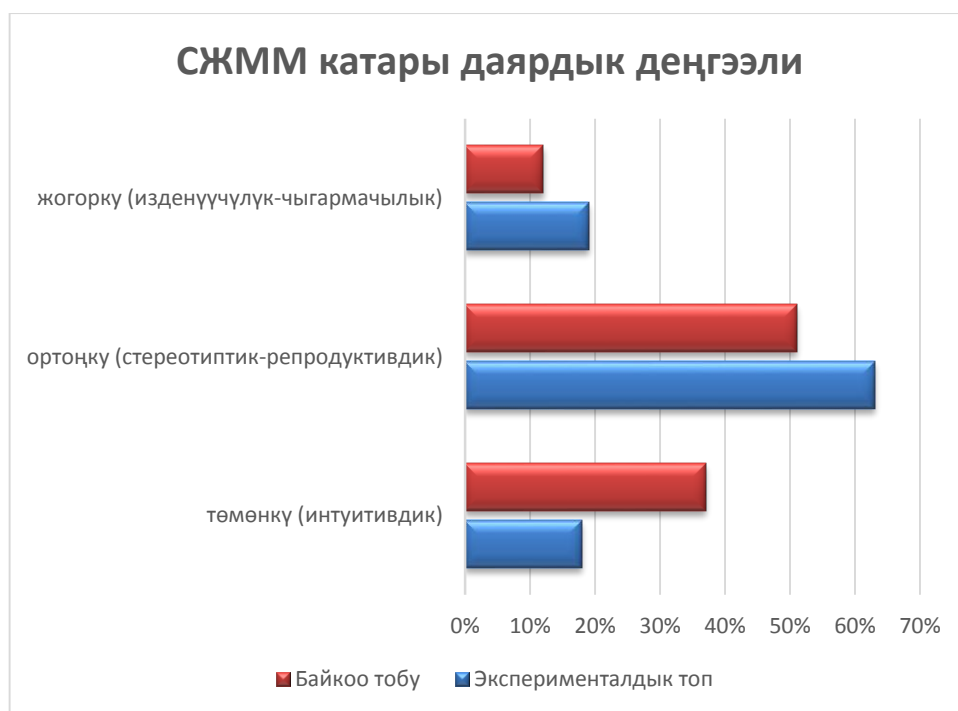
нускалыгы, жасалгасынын тыкандыгы жана эстетикалууулугу, материалдын тематикалык жактан жыйынтыктуулугу, көрсөтмөлүүлүгү жана негиздүүлүгү портфолионун негизинде окутуу технологиясынын башкы принциптери болуп саналды.

Эксперименттик топтогу ар бир студент өзүнүн жеке “ийгилик куржунун” кызыгуу менен педагогикалык циклдагы дисциплиналарды окуп үйрөнүүдөгү жетишкендиктерине субъективдүү баа берүү менен жасап чыкты. Студенттердин “портфолиосунун” рецензенттери катары мектеп мугалимдери (27,1%) ЖОЖдун окутуучулары (55,5%), сынактардын калыстар тобунун мүчөлөрү (27,4%) тартылды.

Эксперименталдык иштин текшерүү этабында жаңы муундун мугалиминин даярдык деңгээли төмөнкүдөй жыйынтыктарды бергени көрсөтүлдү (Таблица 4.7; Сүр. 4.3.).

Таблица 4.7 ЖОЖдордун студенттеринин жаңы муундун мугалими катары даярдык деңгээли (эксперименталдык иштин текшерүү этабы)

СЖММ катары даярдык деңгээли	Эксперименттик топ	Байкоо тобу
төмөнкү (интуитивдик)	42 (18%)	85 (37%)
ортоңку (стереотиптик-репродукциялык)	146 (63%)	116 (51%)
жогорку (изденүүчүлүк-чыгармачылык)	44 (19%)	27 (12%)

Сүр. 4.3. ЖОЖдордун студенттеринин жаңы муундун мугалими катары даярдык деңгээлинин (эксперименталдык иштин текшерүү этабы) диаграммасы

4.7-таблицада берилген эксперименттик жана байкоо тобундагы студенттердин даярдык деңгээлинин көрсөткүчтөрү педагогикалык багыттагы ЖОЖдордо жаңы муундун мугалимин калыптандыруу максатында түзүлгөн моделдин жана аны ишке ашырууга карата колдонулган педагогикалык шарттардын натыйжалуулугун көрсөттү.

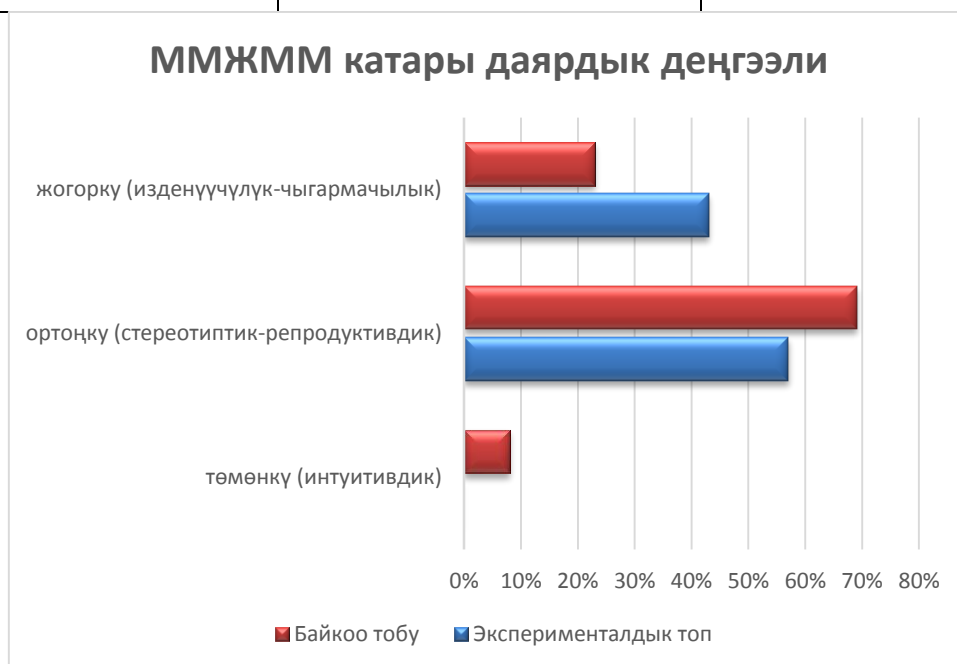
Эксперименталдык иштердин жыйынтыктары менен эксперименттик топто төмөнкү (интуитивдик) деңгээл 18%ды түзүп, дагы да болсо кесибин туура тандабай келгендиктин кедергиси алардын кийинки турмуштук жана эмгектик жолуна терс таасирин тийгизерин көрсөттү. Ал эми байкоо тобунда төмөнкү (интуитивдик) деңгээлдеги студенттердин саны эксперименттикке караганда дээрлик эки эсеге көп болуп, бул студенттер окууну аяктагандан кийин мугалимдик кесипти аркалабай тургандыгын аныктады. Ортоңку (стереотиптик-репродукциялык) деңгээлде студенттердин эксперименттик топто да, байкоо тобунда да көп болушу көпчүлүк студенттерде кесипке карата мотивация жеткиликтүү болбосо дагы, алар окуу дисциплиналарын өздөштүрүүдө компетенттүүлүктөргө ээ болуу менен ишмердүүлүктүн ар

кандай түрлөрүн, анын ичинде чыгармачылык иштерди аткаруу аркылуу жаман эмес жыйынтыктарга жете алышты.

Жогорку (изденүүчүлүк-чыгармачылык) деңгээл изилдөөнүн констатациялык экспериментинде көрсөтүлгөн эмес. Ал эми калыптандыруучу эксперименталдык иште бир катар чаралар жүргүзүлгөндөн кийин бул деңгээдин эксперименттик топтогу студенттерде байкоо тобундагыларга караганда бир кыйла өскөндүгүн көрсөттү (Таблица 4.8; Сүр. 4.4.).

Таблица 4.8 - Мектеп мугалимдеринин жаңы муундун педагогу катары даярдык деңгээли (эксперименттик иштин текшерүү этабы)

ММЖМ катары даярдык деңгээли	Эксперименттик топ	Байкоо тобу
төмөнкү (интуитивдик)	- 0%	12 (8%)
ортоңку (стереотиптик-репродукциялык)	83 (57%)	99 (69%)
жогорку (изденүүчүлүк-чыгармачылык)	63 (43%)	33 (23%)

Сүр. 4.4. Мектеп мугалимдеринин жаңы муундун педагогу катары даярдык деңгээлинин (эксперименталдык иштин текшерүү этабы)

диаграммасы

Ал эми мугалимдер арасында жүргүзүлгөн тажрыйбалык эксперименталдык иштин жыйынтыгы эксперименттик топто төмөнкү (интуитивдик) деңгээлдеги мугалимдер жок экендигин билдирсе, ал эми байкоо тобунда дагы да болсо кесибине кайдыгер караган, айла жоктуктан бул кесипте кармалып жүргөн адистердин (8%) бар экендигин көрсөттү. Ошондой эле мугалимдер арасында жүргүзүлгөн текшерүүчү эксперименттин жыйынтыгы жогорку (чыгармачылык) деңгээлдеги мугалимдердин пайыздык көрсөткүчү эксперименттик топто кыйла жогору экендигин (43%) аныктады.

Эксперименталдык иштин жыйынтыктоочу этабында жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун педагогикалык моделин, шарттарын апробациядан өткөрүү менен жогорку кесиптик-педагогикалык билим берүү шартында жаңы муундун мугалимин даярдоо концепциясын ишке ашыруу пландаштырылган. План өз ичине билим берүү программасын жана билим берүү процессинде, болочок мугалимдердин кесиптик билгичтиктерин жогорулатууну көздөгөн.

Эксперименталдык иште жаңы муундун мугалимин даярдоонун сунушталган моделин педагогикалык тажрыйбага киргизүү аракети жасалып, атайын иштелип чыккан төмөнкү педагогикалык шарттар ишке ашырылды: өзүн өзү актуалдаштырууга жана өзүн өзү аныктап, андап сезүүгө жөндөмдүү болгон инсандын субъекттүүлүгүн ачууга багыт алуу; креативдүү чөйрөнү түзүү; рефлексиялык ишмердүүлүктү жандандыруу; жаңы муундун мугалимин даярдоодо өз ичине: адаптациялык-репродукциялык, активдүү ишмердүүлүк жана чыгармачылык-кайра жаратуучулук этаптарын камтыган ыраттуулук (этаптуулук) менен калыптандыруу технологиясынын негизинде билим берүү процессин диалогдоштуруу.

Ошентип, эксперименттик жана байкоо топторундагы ЖОЖдордун студенттеринин жана мектеп мугалимдеринин жаңы муундун мугалими катары даярдык деңгээлин текшерүүнүн жыйынтыгы сунушталган моделдин жана педагогикалык шарттардын (өзүн өзү актуалдаштырууга жана өзүн өзү

аныктап, андап сезүүгө жөндөмдүү болгон инсандын субъекттүүлүгүн ачууга багыт алуу; креативдүү чөйрөнү түзүү; рефлексиялык ишмердүүлүктү жандандыруу; жаңы муундун мугалимин даярдоодо өз ичине: адаптациялык-репродукциялык, активдүү ишмердүүлүк жана чыгармачылык-кайра жаратуучулук этаптарын камтыган ыраттуулук (этаптуулук) менен калыптандыруу технологиясынын негизинде билим берүү процессин (диалогдоштуруу) натыйжалуулугун далилдейт деген жыйынтыкты чыгарууга мүмкүндүк түзүп жана изилдөө илимий божомолунун тууралыгын бекемдеди.

Изилдөөнүн теориялык негиздерин жана практикалык жолдорун талдоонун жыйынтыктары биригип анын илимий негиздерин түзүп, ал педагогика илиминдеги белгилүү мыйзам ченемдүүлүктөргө ылайыкталып таризделди. “Педагогикалык процесстеги законченемдүүлүк – педагогикалык кубулуштардын ортосундагы объективдүү, туруктуу кайталанып туруучу байланыштар” [119]. Педагогика илиминде Э.М. Мамбетакунов тарабынан сунушталган белгилүү законченемдүүлүктөргө таянуу менен төмөнкү корутундулары сунушталды:

- Педагогикалык билим берүү процесси коомдогу жана ар бир окуучунун ички талабы менен шартталат;
- Педагогикалык билим берүү процесси болочок жаңы муундун мугалимин заманбап талаптарга ылайык билим берүү, тарбиялоо жана өнүктүрүү процесстерине даярдоо менен тыгыз байланышта болот;
- Педагогикалык багыттагы окуу жайлардагы окутуу жана тарбиялоо процесси студенттердин реалдуу мүмкүнчүлүктөрүнө (жөндөмүнө, шыгына, уккан-көргөнүнө, эрктүүлүгүнө, кызыкчылыгына ж.б.) көз каранды;
- Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо процессинин натыйжасы ага таасир этүүчү педагогикалык шарттардан көз каранды;
- Жаңы муундагы мугалимди даярдоонун мазмуну анын максатынан көз каранды. Ал өз учурунда коомдун талабы, илимдин өнүгүшү,

мамлекеттин социалдык-экономикалык абалы, өнүгүү стратегиясынын негизинде аныкталат;

- Педагогикалык билим берүүнүн технологиялары (методдору, каражаттары, уюштуруу формалары) окутуу-тарбиялоонун максатынын жана мазмунунан көз каранды;
- Педагогикалык билим берүүнү уюштуруунун формасы анын максаты, мазмуну жана методдоруна көз каранды;
- Жаңы муундун мугалимин даярдоо процессинин бардык компоненттерин туура байланыштыруу үчүн түзүлгөн шарт педагогикалык билим берүүнүн ийгиликтүү жыйынтыгын камсыз кылат;
- Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун жыйынтыгы психологиялык жана педагогикалык илимдин жетишкендиктерин, заманбап практикалык тажрыйбаларды үзгүлтүксүз, максаттуу пайдалануудан көз каранды.

Педагогикалык изилдөөнүн жүрүшүндө жогоруда белгиленген жалпы мыйзам ченемдүүлүктөр такталып, толукталаып, кошумчаланып отурду. Аларды практикада ишке ашыруунун жолдору аныкталып жана активдүү ыкмалар, каражаттар, формаларды колдонуунун натыйжалуулугу такталды.

Педагогикалык изилдөөлөрдүн сапатын аныктоо үчүн анын ар кандай түрлөрүнө коюлуучу критерийлер колдонулгандыгы изилдөөдө бөлүп көрсөтүлдү.

4-главанын жыйынтыгы

1. Изилдөө ишибизде аныкталган жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун модели жана уюштуруучулук-педагогикалык шарттарын эксперименталдык жактан текшерип көрүү үчүн тажрыйбалык иштердин программасы иштелип чыгып, аны практикалык жактан иш жүзүнө ашыруу максатындагы иш-аракеттер жасалды. Эксперименталдык иштер коюлган максаттарды жүзөгө ашырууга багытталган бири бирин толуктап жана өз ара текшерген методдордун комплексин колдонуу менен жүргүзүлдү. Мында негизги тажрыйбалык иштер калыптандыруучу экспериментте жүргүзүлүп,

анын алкагында байкоо жүргүзүү методу, ченөө жана конкреттүү диагностикалык методдор колдонулду. Изилдөө ишибиздин жогорку бөлүмдөрүндө аныкталган жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун модели жана уюштуруучулук-педагогикалык шарттары 3 этапта ишке ашырылды.

2. Эксперименталдык иш Ж. Баласагын атындагы КУУ, И. Арабаев атындагы КМУ, С. Нааматов атындагы НМУ, Талас мамлекеттик университети, А. Мырсабеков атындагы Ош мамлекеттик педагогикалык университетинде ж.б. окуу жайлардын базасында, республиканын ар аймактарындагы жалпы билим берүүчү орто мектептеринде өткөрүлдү. Анда 460 студент, 290 мугалим, 210 окуучу катышкан. ЖОЖдордун студенттери жана мектеп окуучуларынын арасында жүргүзүлгөн сурамжылоолордун жана байкоолордун жыйынтыгы менен педагогикалык кадрларды даярдоонун күчтүү жана алсыз жактары аныкталды. Алар педагогикалык кадрларды даярдоо ишин жакшыртууга өбөлгө түзө турган төмөнкүдөй бир катар жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүндүк берди: *мугалимдерди даярдоо маселесинде педагогикалык окуу жайлар, ЖОЖ-мектеп ортосундагы байланышты күчөтүү; мугалимдик адистикке ЖРТны мыкты тапшырган абитуриенттердин тартуунун жолдорун иштеп чыгуу; студенттерди мугалимдик кесипке шыктандыруучу иш-аракеттерди өткөрүүнү салттуу ишмердүүлүккө айландыруу. Студентти жаңы муундун идеалдуу мугалими болууга даярдоо; окуу планынын вариативдик “Жаңы муундун мугалиминин кесиптик компетенттүүлүктөрү”, “Жаңы формациянын мугалими” сыяктуу окуу дисциплиналары киргизүү, ошондой эле сабактан тышкаркы семинар-тренингдерди уюштуруу; мугалимди даярдоодо предметтик билимдерди берүү менен катар, окутуу жана тарбиялоо ишине бирдей даярдык көрүүгө басым жасоо; болочок мугалимдин теориялык билим менен методикалык чеберчиликти айкалыштыра билген кесипкөй катары калыптануусунда анын универсалдык жана кесиптик компетенттүүлүктөрүн өздөштүрүлүшүнө өзгөчө көңүл буруу; жаңы муундун мугалимин жеткиликтүү даярдоо үчүн жаңы маалыматтык технологияларды,*

окутуунун ар кыл методдорун колдонуу тажрыйбасын кеңейтүү; практиканы жаакшыртуу, анын ролун күчөтүү; студенттерде илимий-изилдөөчүлүк иштерди чыгармачылык, изденүүчүлүк менен иштөө көндүмдөрүн калыптандыруу; мектеп мугалимдерин кесипке, ишке шыктандырууда, ага кызыгуусун арттырууда ар кандай конкурстарды, чыгармачылык иш-чараларды, кесиптик чыгармачылык бирикмелерди, аймактык, республикалык деңгээлдеги тармактык иш-аракеттерди уюштуруп мугалимдердин өзүн өстүрүү, кесиптик чеберчилигин жайкы мектептер, кесиптик жолугушуулар аркылуу байытуу.

3. Мамлекеттик билим берүү стандарттарынын талаптарын ишке ашыруу жана анын жыйынтыктарын өлчөө негизги кесиптик дисциплиналарды окутуу процессинде, сабактан тышкаркы учурларда жана практика учурунда жүргүзүлдү. Ал эми мектеп мугалимдери менен кесипти жогорулатуу, тажрыйбаны кеңейтүү, кесипке мотивация берүү иштери жайкы мектептерди уюштуруу, көчмө семинар-тренингдерди уюштуруу процессинде жүргүзүлдү.

4. Калыптандыруучу эксперименталдык иштерди жыйынтыктай турган болсок, жаңы муунадагы мугалимдерди даярдоонун негизги педагогикалык шарттары катары төмөнкүлөр алдыга чыгат: жаңы муундун педагогунун өзүн аңдап түшүнүүгө жана өзүн актуалдаштырууга, субъекттүүлүккө багытталган жөндөмдүүлүктөрүн студенттердин мотивациясын өстүрүү боюнча технологиялар аркылуу калыптандыруу; эксперименталдык иштин ар бир этаптарында анын мазмуну, билим берүүнүн инновациялык технологияларына басым жасоо менен репродукциялык ишмердүүлүктөн чыгармачылык, изилдөөчүлүк ишмердүүлүккө өтүүнү камсыз кылган креативдүү чөйрөнү түзүү; рефлексиялык ишмердүүлүктү ойготуу менен окуу-таанып билүү, практикалык, изилдөөчүлүк жана эвристикалык ишмердүүлүк процесстери аркылуу жаңы муундун педагогун калыптандыруу; билим берүүчүлүк процессти диалогдоштуруу аркылуу окутуучу менен студенттин, мугалим менен мугалимдин ортосундагы кызматташтык, тажрыйба алмашуу мамилесин калыптандыруу.

Мугалимдер менен жүргүзүлгөн эксперименталдык иштерде студенттердин арасында колдонулган адаптациялык-репродукциялык, активдүү ишмердүүлүк жана чыгармачылык-кайра жаратуучулук этаптарын камтыган ыраттуулук (этаптуулук) менен калыптандыруу технологиясынын негизинде педагогикалык шарттар ишке ашырылды.

Ошентип, эксперименттик жана байкоо топторундагы ЖОЖдордун студенттеринин жана мектеп мугалимдеринин жаңы муундун мугалими катары даярдык деңгээлин текшерүүнүн жыйынтыгы сунушталган моделдин жана педагогикалык шарттардын натыйжалуулугун далилдеди деген жыйынтыкты чыгарууга мүмкүндүк түзөт жана изилдөө илимий божомолунун тууралыгын бекемдеди.

КОРУТУНДУ

Бүгүнкү күндө педагогикалык билим берүү системасынын негизги максат, милдеттеринин, жалпы стратегиясынын өзгөрүшүнө байланыштуу жаңы муундун педагогикалык кадрларын даярдоо боюнча жүргүзүлгөн теориялык жана эксперименталдык изилдөөлөр төмөнкүдөй жыйынтык чыгарууга мүмкүндүк түздү.

1. Учурда педагогика илиминде “педагогикалык кесип” түшүнүгүнүн маңызы, “жаңы муундун мугалими” тууралуу бир катар аныктамаларга, практикалык абалга талдоо жүргүзүү төмөнкүдөй жалпыланган аныктаманы иштеп чыгууга мүмкүнчүлүк түздү: Жаңы муундагы мугалим – бул инсандык бийик деңгээлдеги сапаттарга жана кесиптик ар тараптуу компетенттүүлүктөргө ээ болгон, өз кесибине берилген, балдарды, мектепти сүйгөн, жоопкерчиликтүү, жаш муунга үлгү көрсөтө алган, ага жардамчы, кеңешчи болуу менен жаңы билим берүү технологияларын жакшы өздөштүргөн, ишине так, убакытты туура пайдалана билген, чыгармачыл, өзүнүн үстүнөн иштеген, өнүгүүгө умтулган, бул процесске окуучуларды ийгиликтүү аралаштыра алган кесип ээси катары мүнөздөлөт. Педагогикалык багыттагы ЖОЖду өнүктүрүүдө өзгөчө көңүл азыркы шарттарда педагогду кесиптик жактан даярдоонун жаңы мазмунун түшүнүүгө жана акыркы натыйжа катары кесиптик компетенттүлүккө басым жасалып, ЖОЖдордо педагогикалык кадрларды даярдоонун, аны жаңылантуунун теориялык негиздери, кыргызстандык окумуштуулардын салымы ачыкталып, педагогикалык билим берүүнү модернизациялоо талаптары аныкталды.

Буга байланыштуу заманбап педагогикалык жогорку окуу жай – жөн гана билим берүү мекемеси эмес, ал педагогикалык кадрларды даярдоонун алдыңкы технологиялары ишке ашырылган көп деңгээлдүү өзгөчө мейкиндик катары милдеттери такталды.

Педагогикалык кадрларды даярдоогу жаңылануулар изилдөөнүн объектисине жана предметине байланыштуу проблеманын педагогикалык илимде чагылдырылышына, аны чечүүдөгү Кыргыз Республикасынын

окумуштууларынын салымын аныктоого түздөн-түз байланыштуу экендиги далилденди.

2. Изилдөөнүн методологиялык негиздерин жана методдорун ачыктоо менен жаңы муундагы мугалимди даярдоонун теориялык модели сунушталып, педагогикалык шарттары иштелип чыкты. Алардын негизинде изилдөөнүн жалпы багыты аныкталып, изилдөөнү уюштуруунун жана жүргүзүүнүн негизги мамилелеринин, принциптеринин жана методдорунун системасы такталды. Изилдөө иши педагогикалык кадрларды даярдоону өнүктүрүүнүн негизги пайдубалы катары төмөнкү методологиялык жагдайларга: инсанга багытталган; гуманисттик жана демократиялык; маданият таануучулук; компетенттүүлүк; ишмердүүлүк; этнопедагогикалык; технологиялык парадигма; системалуу мамиле; аксиологиялык (мотивациялык) жагдайларга таянды. Изилдөөдө педагогикалык кадрларды даярдоо боюнча теориялык изилдөөлөргө анализ жана синтез; изилдөөнүн методологиялык негиздерине талдоо жүргүзүү; укуктук-ченемдик, педагогикалык билим берүүнүн мазмунун аныктоочу документтерди үйрөнүү, талдоо; мугалимдик кадрларды даярдоонун абалына талдоо; калыптандыруучу, текшерүүчү эксперименттер сыяктуу методдор колдонулуп, алардын натыйжалуу далилденди

3. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун практикалык тажрыйбасынын калыптанышы, өнүгүшү, бүгүнкү күндөгү абалы талдоого алынып, практикалык жактан жакшыртуу жолдору аныкталды. Изилдөө практикалык жактан камсыздалышынын орчундуу үлгүсү катары КР “Педагогикалык ой ордо” аттуу окумуштуу педагогдордун жана алдыңкы новатор, тажрыйбалуу мугалимдердин катышуусу менен уюштурулуп жаткан иш-чара Кыргызстандын педагогикалык билим берүү системасындагы түрдүү көйгөйлөрдү, педагогикалык жаңылыктарды, алдыңкы тажрыйбаларды, маселелерди жана алардын чечүү жолдорун талкуулоонун, педагог окумуштуулардын, билим берүү мекемелеринин кызматкерлеринин талкуулоонун ачык аянтчасы катары педагогикалык жаңы табылга болуп эсептелет.

4. Педагогикалык билим берүүнүн укуктук-ченемдик жактан камсыздалышы ачыкталып, билим берүүнүн мазмунун аныктоочу документтерди талдоонун негизинде жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоону өркүндөтүүнүн негизги багыттары көрсөтүлдү. Педагогикалык кадрларды даярдоонун жогорку билим берүү системасы тармагындагы мамлекеттик саясаттын артыкчылыктуу багыттарын регламентациялап жана уюштуруучу, жөнгө салуучу негизги ченемдик-укуктук документтерге талдоо жүргүзүү иштеринин жыйынтыктары биздин республикада жогорку педагогикалык билим берүүгө байланыштуу кабыл алууну талап кылган бир нече документтерди аныктап көрсөтүүгө өбөлгө түздү.

Педагогикалык кадрларды даярдоонун мазмунун аныктоочу документтерге талдоо жүргүзүүнүн жыйынтыктары жаңыча, компетенттүүлүк мамилени жүзөгө ашыруунун негизинде мамлекеттик билим берүү стандартына жана негизги билим берүү программаларына коюлган талаптарды ачыктады жана бир катар сунуш пикирлер келип чыкты.

5. Педагогикалык кадрларды даярдоону өркүндөтүү боюнча эксперименттердин уюштурулушун, алардын жүрүшүн жана мазмунун, тажрыйбалык иштердин натыйжалуулугун аныктоо жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо илимий жетишкендиктерге таянуу менен атайын иштелип чыккан теориялык моделдин жана педагогикалык шарттардын эксперименталдык иштер аркылуу тастыктоо менен коштолуп, алардын педагогикалык кадрларды даярдоонун эффективдүүлүгүн чагылдыруучу критерийлерге жана көрсөткүчтөргө дал келүүсүнө негизделген практикалык кеңештер сунушталды.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

1. Педагогикалык кадрларды ЖОЖдордун билим берүү мейкиндигинде даярдоону жаңылантуу маселелерин ачыктоо, Кыргызстанда педагогикалык билим берүү маселесинин изилденишине талдоо жүргүзүү иши, изилдөөнүн жыйынтыктары жаңы муундун мугалимин даярдоо багытындагы жумуштардын улантылышын көздөйт.

2.Жаны муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык моделин жана педагогикалык шарттарды негиз катары кабыл алса болот.

3.Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун тарыхый калыптанышына, эгемендүүлүк мезгилиндеги өнүгүшүнө талдоо жүргүзүү, Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин практикалык жагдайы тууралуу сурамжылоо жана байкоо жүргүзүү иштеринин натыйжасында педагогикалык кадрларды даярдоо ишин жакшыртууга карата бир катар сунуштарды бөлүп көрсөтүүнү шарттады: 1) Мугалимдик адистикке ЖРТны мыкты тапшырган абитуриенттердин тартуу. Бул үчүн кесипке багыттоо, мугалимдик кесипти жарнамалоо иштеринин жаңыча формаларын иштеп чыгуу. 2) Студенттерди мугалимдик кесипке шыктандыруучу иш-аракеттерди: семинарларды, тегерек стол, конференцияларды, конкурс, олимпиадаларды уюштуруу, алдыңкы тажрыйбалар менен тааныштыруу, ийгиликтүү практик педагогдор менен жолугушууларды өткөрүүнү салттуу ишмердүүлүккө айландыруу. 3) Педагогикалык практиканы жакшыртуу, анын ролун күчөтүү. 4) Студенттерде илимий-изилдөөчүлүк иштерди чыгармачылык, изденүүчүлүк менен иштөө көндүмдөрүн калыптандыруу. Курстук жана бүтүрүү квалификациялык иштердин тематикасын бекитүүдө жаңы муундун мугалимин калыптандырууга байланыштуу маселелерге көңүл буруу. 5) Мектеп мугалимдерин кесипке шыктандырууда, ага кызыгуусун арттырууда ар кандай конкурстарды, чыгармачылык иш-чараларды, кесиптик чыгармачылык бирикмелерди, аймактык, республикалык деңгээлдеги тармактык иш-аракеттерди уюштуруп туруу зарылдыгы бар. Мугалимдердин өзүн өстүрүү, кесиптик чеберчилигин жайкы мектептер, кесиптик жолугушуулар аркылуу байытуу сунушталат.

4. Жогорку билим берүү системасынын укуктук-ченемдик актыларына жасаган талдоолор республикада жогорку педагогикалык билим берүүнү жакшыртуу, өркүндөтүүгө байланыштуу: “Кыргызстандын педагогикалык кадрлары” программасы, “Кыргыз Республикасынын педагогикалык билим берүү системасын өнүктүрүү программасы”, “Педагогикалык билим берүүнү

модернизациялоо программасы”, “Педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүүнү колдоо концепциясы” сыяктуу бир катар документтерди кабыл алуу талабын көрсөттү.

Педагогикалык билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарттары жана негизги билим берүү программаларына жүргүзүлгөн талдоолордун негизинде төмөнкүдөй сунуштар келип чыкты: 1) Мугалимдерди даярдоо маселесинде педагогикалык окуу жайлар, ЖОЖ - мектеп ортосундагы байланышты күчөтүү, формалдуулуктан реалдуу кызматташууга өтүү (тегерек столдорду, ой ордолорун уюштуруу, окуу пландарын мазмунун, практиканын жыйынтыктарын, бүтүрүү квалификациялык иштерин талкуулоо ж.б.). 2) Окуу планынын базалык жана вариативдик дисциплиналардын катышына көңүл буруу, анын вариативдик блогуна жаңы муундун мугалимин калыптандырууга багытталган “Жаңы муундун мугалиминин кесиптик компетенттүүлүктөрү”, “Жаңы формациянын мугалими” сыяктуу окуу дисциплиналары киргизилиши керектигин шарттайт. 3) Мугалимди даярдоодо, окуу программаларын түзүүдө предметтик билимдерди берүү менен катар, теориялык билимди практикада колдоно билүү жөндөмдүүлүктөрүн, методикалык даярдыкты (окутуунун активдүү, интерактивдүү, проблемалуу, изденүүчүлүк, чыгармачылык менен иштөө методдоруна, жаңы маалыматтык технологияларга), өз алдынча билим алуу ишин туура уюштурууга, мамиле куруу маданиятын калыптандырууга, окутуу жана тарбиялоо ишине бирдей даярдык көрүүгө басым жасоо керектиги белгиленди.

5. Педагогикалык кадрларды даярдоону жаңылантуу стратегиясын, педагогикалык шарттарды жана аларды ишке ашыруу натыйжалуулугун аныктоочу иштеп чыккан көрсөткүчтөр ишенимдүү деп айтууга негиз бар. Педагогикалык кадрларды даярдоону өркүндөтүү боюнча эксперименттин мазмунун, тажрыйбалык иштердин натыйжалуулугун практикада колдонууга сунушталат.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Абдырахманов, Т.А. Многоуровневая система образования в Кыргызской Республике и ее нормативно-правовое обеспечение [Текст] / Т.А. Абдырахманов // Тезисы докл. междунар. научно-практич. конф. «Многоуровневая система подготовки специалистов в области межкультурной коммуникации: общеевропейский подход и проблемы ее адаптации в государствах-участниках СНГ». – М.: МГЛУ, 2007. – С. 15.
2. Абдырахманов, Т.А. Азыркы билим берүүдө компетенттик мамиле: [Текст]: окуу-методикалык курал / Т.А. Абдырахманов, М.А. Ногаев. – Бишкек, 2013. – 121 б.
3. Абдырахманов, Т.А. Кыргызстандын жана дүйнөнүн билим берүү системалары: XXI к [Текст] / Т.А. Абдырахманов. – Бишкек: Махprint, 2013. – 320 б.
4. Адольф, В.А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя [Текст] / В.А. Адольф // Педагогика. – 1998. – № 1. – С. 74-78.
5. Ажибаева, А.Ж. Келечектеги мугалимге кесиптик тарбия берүүдө инсанга багытталган мамиле жасоо [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / А.Ж. Ажибаева. – Бишкек, 2012. – 21 б.
6. Ажибаева, А.Ж. Теория и практика управления качеством подготовки учителей начальной школы [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / А.Ж. Ажибаева. – Бишкек, 2016. – 316 с.
7. Айдарова, М.Д. Педагогические основы формирования профессионально-личностных качеств будущих учителей начальных классов [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / М. Д. Айдарова. – Бишкек, 2012. – 21 с.
8. Алексеев, Н.А. Личностно ориентированное обучение в школе [Текст] / Н.А. Алексеев. – Ростов-на-Дону, 2006.
9. Алиева, Б.М. Болочок физика мугалиминин кесиптик компетенттүүлүгүн практикалык сабактарда калыптандыруу [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. / Б.М. Алиева. – Бишкек, 2012. – 183 б.

10. Алиев, Ш.А. Педагогика багытындагы гуманитардык адистиктердин студенттерине кесипке ылайык математикалык билим берүүнүн илимий-дидактикалык негиздери [Текст]: пед. илим. д-ру ... дисс. автореф. / Ш.А. Алиев. – Бишкек, 2012. – 183 б.
11. Алимбеков, А. Окутуунун жалпы методдору [Текст] / А. Алимбеков, М. Ташпынар. – Бишкек, 2004.
12. Алимбеков, А. Теория и практика этнопедагогической подготовки в системе высшего педагогического образования [Текст]: автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / А. Алимбеков. – Бишкек, 2010. – 40 с.
13. Алимбеков, А. Кыргызстанда жогорку кесиптик билим берүүнү стандартташтыруунун орчундуу проблемалары [Текст] / А. Алимбеков // Ааламдашуу алкагында көп баскычтуу жогорку билим берүүнүн абалы жана келечеги аттуу конгресстин материалдары. – Бишкек: КТУ «Манас», 2016. – 5-6-бб.
14. Алимбеков, А. Кыргыз Республикасынын билим берүү системасы (тарыхы, азыркысы, көйгөйлөрү) [Текст] / А. Алимбеков. – Бишкек: Окуу китеби, 2020. – 124 б.
15. Амонашвили, Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса [Текст] / Ш.А. Амонашвили. – Минск: Университетиздат, 1990. – 504 с.
16. Асипова, Н.А. Формирование профессиональной компетентности будущих педагогов – основная задача высшего педагогического образования [Текст] / Н.А. Асипова // «Эффективное управление университетом и развитие международного сотрудничества». – Омск, 2005.
17. Асипова, Н.А. Билим моделдеринин маданияттаануу алкагына өзгөрүүсү [Текст] / Н.А. Асипова // Коомдук илимдер. – Бишкек, 2009. – № 22. – 55-61-бб.
18. Асипова, Н.А. Болочок мугалимдердин кесиптик компетентүүлүгүн калыптандыруу маселелери [Текст] / Н.А. Асипова // Коомдук илимдер. –

Бишкек, 2009.

19. Асипова, Н.А. Социально-педагогическая компетентность будущих учителей [Текст] / Н.А. Асипова // Высшее образование КР. – Бишкек, 2011. – № 3/13. – С. 28-32.
20. Асипова, Н.А. Заманбап билим берүү парадигмалары [Текст]: ЖОЖдордун педагогика багытынын магистратура, аспирантура жана докторантура деңгээлинин студенттери үчүн окуу куралы / Н.А. Асипова. – Бишкек, 2019. – 362 б.
21. Атанов, Г.А. Деятельностный подход в обучении. Дискуссия [Текст] / Г.А. Атанов // Образовательные технологии и общество. – 2001. – № 4.
22. Ауэзов, Б.Н. Инновациялык билим берүүнүн шартында келечектеги педагогдордун кесиптик маданиятын калыптандыруу [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Б.Н. Ауэзов. – Бишкек, 2017. – 21 б.
23. Ахраров, Ш.С. Педагогические основы формирования информационной и учебно-технической культуры будущих учителей в системе педагогического образования [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / Ш.С. Ахраров. – Ташкент, 1994. – 305 с.
24. Ашымбаева, Т.А. Социалдык педагогдордун кесиптик компетенттүүлүгүн өнүктүрүүнүн педагогикалык шарттары (Кыргыз Республикасынын мисалында) [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Т.А. Ашымбаева. – Бишкек, 2019. – 21 б.
25. Ашырбекова, А.С. Формирование коммуникативной компетентности будущих педагогов высшего профессионального обучения [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / А.С. Ашырбекова. – Бишкек, 2021. – 21 б.
26. Бабаев, Д.Б. Дидактические основы профессионального становления учителя физики в процессе непрерывного образования [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / Д.Б. Бабаев. – Бишкек, 1994. – 305 с.
27. Бабаев, Д.Б. Подготовка специалистов по многоуровневой системе образования в Кыргызской Республике [Текст] / Д.Б. Бабаев, Ж.Д.

- Исакова // Высшее образование Кыргызской Республики. – Бишкек, 2010. – № 2/8. – С. 9-11.
28. Бабанский, Ю.К. Педагогика высшей школы [Текст] / Ю.К. Бабанский, Т.И. Ильина, З.У. Жантекеева. – Алма-Ата: Мектеп, 1989. – 176 с.
29. Байтова, Ф.Т. «Манас» эпосу аркылуу болочок мугалимдерди этнопедагогикалык жактан даярдоо [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Ф.Т. Байтова. – Бишкек, 2016. – 21 б.
30. Байденко, В.И. Модернизация профессионального образования: современный этап [Текст] / В.И. Байденко, Дж.Ван. Зантворт. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2002.
31. Байденко, В.И. Компетенции в профессиональном образовании (к освоению компетентностного подхода) [Текст] / В. И. Байденко // Высшее образование в России. – 2004. – № 11. – С. 3-13.
32. Байназаров, И.Н. Кыргызстандагы кесиптик коомчулук катары мугалимдикти өнүктүрүүнүн социалдык-педагогикалык шарттары (тарыхый-педагогикалык аспект) [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / И.Н. Байназаров. – Бишкек, 2016. – 21 б.
33. Байсалов, Дж.У. Научно-методические основы создания и использования модульного обучения в методической подготовке студентов-математиков в педвузе [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / Дж.У. Байсалов. – Алматы, 1998. – 309 с.
34. Байсалов, Дж.У. Жогорку окуу жайларында аралыктан окутуунун технологиясы [Текст] / Дж.У. Байсалов. – Бишкек, 2013.
35. Байтокова, А.С. Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Ч. Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө) [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / А.С. Байтокова. – Бишкек, 2020. – 21 б.
36. Балакирева, Э.В. Профессиологический подход к педагогическому образованию [Текст]: монография / Э.А. Балакирева. – СПб.: Изд-во

- РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – 255 с.
37. Балтабаев, М.Р. Научно-педагогические проблемы осуществления всеобщего среднего образования (в Киргизской ССР) [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / М.Р. Балтабаев. – Алма-Ата, 1974. – 235 с.
 38. Барбер, М. Как добиться стабильно высокого качества обучения в школах. Уроки анализа лучших систем школьного образования мира [Текст] / М. Барбер, М. Муршед // Вопросы образования. – 2008. – № 3. – С. 57-60.
 39. Бекбоев, И.Б. Инсанга багытталган окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери [Текст] / И.Б. Бекбоев. – Бишкек, 2004. – 384 б.
 40. Бекбоев, И.Б. Билим берүүдөгү башкы маселе – педагогдун компетенттүүлүгү [Текст] / И.Б. Бекбоев. – Бишкек, 2020.
 41. Бектурова, Э.О. Болочок мугалимдин кесипкөйлүк жана социалдык-баалуулуктук сапаттарын калыптандыруунун илимий-педагогикалык негиздери [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Э.О. Бектурова. – Бишкек, 2016. – 21 б.
 42. Белова, С.В. Диалог – основа профессии педагога [Текст] / С.В. Белова. – М.: Академия, 2002. – 146 с.
 43. Беспалько, В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения [Текст] / В.П. Беспалько. – М., 1995. – 127 с.
 44. Бисембаева, Н.А. Педагогические условия формирования профессиональной этики у будущих педагогов [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Н.А. Бисембаева. – Бишкек, 2019.
 45. Божонов, З.С. Студенттерди инсандык жактан калыптандыруу процессинде кураторлордун тарбиялык ишмердүүлүгүн уюштуруунун педагогикалык шарттары [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / З.С. Божонова. – Бишкек, 2018. – 21 б.
 46. Болджурова, И.С. История развития системы образования Кыргызской Республики в переходный период: 1990-2005-гг. [Текст]: дисс. ... д-ра

- пед. наук / И.С. Болжурова. – М., 2006.
47. Болжурова, И.С. Образование в Кыргызстане: история, проблемы и достижения [Текст] / И.С. Болжурова. – Бишкек, 2018.
 48. Болотов, В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе [Текст] / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
 49. Болотов, В.А. Размышления о реформе педагогического образования [Текст] / В.А. Болотов // Профессиональное образование. – 2013. – № 10. – С. 6-10.
 50. Бондаревская, Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования [Текст]: монография / Е.В. Бондаревская. – Ростов-на-Дону, 2000. – 254 с.
 51. Бондаревская, Е.В. Парадигма как методологический регулятор педагогической науки и инновационной практики [Текст] / Е.В. Бондаревская. – Педагогика. – 2007. – № 6. – С. 34-42.
 52. Бордовская, Н.В. Современные дидактические концепции в содержании педагогического образования и готовность учителя к их применению [Текст] / Н.В. Бордовская // Высшее образование сегодня. – 2013. – № 11. – С. 63-68.
 53. Булетова, Л.А. Казак элинин үрп-адаттары менен салттары аркылуу болочок мугалимдерди даярдоонун теориялык негиздери [Текст]: пед. илим. д-ру ... дисс. / Л.А. Булетова. – Бишкек, 2013.
 54. Бурлакова, Т.В. Индивидуализация профессиональной подготовки студентов в педагогическом вузе [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / Т.В. Бурлакова. – Ярославль, 2009. – 468 с.
 55. Вазина, К.Я. Педагогические основы развивающих технологий в профессиональных учебных заведениях инновационного типа [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / К.Я. Вазина. – Екатеринбург, 1998. – 327 с.
 56. Вебер, М. Основные социологические понятия. Избранные произведения [Текст]: пер. с нем. / М. Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.

57. Введенский, В.Н. Развитие педагогической профессии как социального института [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / В.Н. Введенский. – СПб., 2005.
58. Вербицкий, А.А. Гуманизация, компетентность, контекст – поиски оснований интеграции [Текст] / А.А. Вербицкий, О.Г. Ларионова // Вестник высшей школы. – 2006. – № 5. – С. 19-25.
59. Вербицкий, А.А. Проблемные точки реализации компетентностного подхода [Текст] / А.А. Вербицкий // Вестник МГПУ им. М.А. Шолохова. Серия: Педагогика и психология. – 2012. – № 2. – С. 52-60.
60. Вербицкий, А.А. Методологические основы реализации новой образовательной парадигмы [Текст] / А.А. Вербицкий, Н.А. Рыбакина // Педагогика. – 2014. – № 2. – С. 3-14.
61. Волков, Г.Н. Этнопедагогика [Текст]: учебник для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Г.Н. Волков. – М.: Академия, 1999. – 168 с.
62. Воронина, Г.А. Методика изучения уровня профессионализма педагогов-воспитателей [Текст] / Г.А. Воронина // Классный руководитель. – 2005. – № 5. – С. 72-76.
63. Воспитательная деятельность педагога [Текст]: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / И.А. Колесникова, Н.М. Борытко, С.Д. Поляков, Н.Л. Селиванова. – 3-е изд. – М.: Академия, 2007. – 336 с.
64. Выготский, Л.С. Психология развития ребенка [Текст] / Л.С. Выготский. – М.: Эксмо, 2003. – 512 с.
65. Дворянкина, Е.К. Моделирование образовательной системы вуза по развитию студентов как субъектов профессионально-педагогической деятельности [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / Е.К. Дворянкина. – М., 2005.
66. Демина, Л.Д. Рефлексивно-личностная обусловленность проектирования становления профессионализма работников в сфере «Человек – Человек» [Текст] / Л.Д. Демина, И.А. Ральникова // Вестник НГУ. Серия: Психология. – Том 4. – Вып. 2. – С. 116-123.
67. Джапарова, З.Б. Жалпы билим берүү уюмдарынын педагогдорунун

- инклюзивдик компетенттүүлүгүн калыптандыруудагы педагогикалык шарттар [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / З.Б. Джапарова. – Бишкек, 2021. – 21 б.
68. Джумагулова, Г.А. Педагогические основы формирования специальной профессиональной компетентности будущих учителей (на примере филологии) [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Г.А. Джумагулова. – Бишкек, 2012. – 28 с.
69. Дидактика. Авторлор коллективи. Р.Т. Сулайманованын жалпы редакциясы астында. – Бишкек, 2009.
70. Добаев, К.Д. Еще раз о государственных образовательных стандартах высшего образования на основе компетентностного подхода по педагогическим направлениям и специальностям [Текст] / К.Д. Добаев, Э.Р. Сакимбаев // Известия Кыргызской академии образования. – 2011. – № 1. – С. 12-17.
71. Добаев, К.Д. Система высшего образования Кыргызстана: переход на двухуровневую систему [Текст] / К.Д. Добаев // Известия Кыргызской академии образования. – 2011. – № 4 (20). – С. 49-52.
72. Добаев, К.Д. О реализации нового ГОС по педагогическим направлениям [Текст] / К.Д. Добаев // Высшее образование Кыргызской Республики. – Бишкек, 2012. – № 2 (16). – С. 3-6.
73. Дюркгейм, Э. О разделении общественного труда. Метод социологии [Текст] / Э. Дюркгейм. – М., 1991. – 576 с.
74. Дюшеева, Н.К. Психолого-педагогические основы профессионально-личностного формирования будущего учителя в вузе [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / Н.К. Дюшеева. – Бишкек, 2009. – 298 с.
75. Жалпы педагогика. Авторлор коллективи. А.С. Раимкулованын жалпы редакциясы астында. – Бишкек, 2010.
76. Жогорку окуу жайдын педагогикасынын негиздери. Авторлор коллективи. / Жооптуу редактор А.С. Раимкулова. – Бишкек, 2013.
77. Зеер, Э.Ф. Модернизация профессионального образования:

- компетентностный подход [Текст]: учебное пособие / Э.Ф. Зеер, А.М. Павлова, Э.Э. Сыманюк. – М., 2005. – 216 с.
78. Зимняя, И.А. Педагогическая психология [Текст]: учебник для вузов / И.А. Зимняя. – М., 2002.
79. Зимняя, И.А. Компетентностный подход. Каково его место в системе подходов к проблемам образования? [Текст] / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 8. – С. 20-26.
80. Зулуев, Б.Б. Алтын доордун агартуучулары [Текст]: окуу колдонмосу / Б.Б. Зулуев, А.Ж. Муратов. – Бишкек: Китеп kg, 2018. – 96 б.
81. Измайлов, А.Э. Кыргызстандагы Советтик мектептердин тарыхы (1917-1957-гг.) [Текст] / А.Э. Измайлов. – Фрунзе: Киргизучпедгиз, 1961. – 427 б.
82. Ильбахтин, Г.Г. Видеотренинг как дидактическое средство профессиональной подготовки учителя [Текст]: дисс. ... канд. пед. наук / Г.Г. Ильбахтин. – М., 2003. – 201 с.
83. Исакова, Ж.М. Научно-педагогические основы профессиональной подготовки магистров физической культуры и спорта [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Ж.М. Исакова. – Бишкек, 2018. – 21 с.
84. Калдыбаева, А.Т. Эл акындарынын этнопедагогикалык идеяларын жаштарды тарбиялоодо колдонуунун илимий-педагогикалык негиздери [Текст]: пед. илим. д-ру ... дисс. / А.Т. Калдыбаева. – Бишкек, 2007.
85. Калдыбаева, А.Т. Педагогикалык чеберчиликтин негиздери [Текст] / А.Т. Калдыбаева, Н.К. Койлубаева, Т.М. Бектуров. – Бишкек, 2019.
86. Калдыбаев, С.К. Теория и практика педагогических измерений [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / С.К. Калдыбаев. – Бишкек, 2009. – 271 с.
87. Калмыкова, О.М. Технологические парадигмы 20-21 вв.: философско-концептуальный анализ [Текст]: автореф. дисс. ... канд. филос. наук / О.М. Калмыкова. – Ростов-на-Дону, 2012.
88. Каниметов, Ж.К. Научно-педагогические основы демократизации управления образованием в Кыргызской Республике [Текст]: автореф.

- дисс. ... д-ра пед. наук / Ж.К. Каниметов. – Бишкек, 2009. – 35 с.
89. Касымбеков, Э.А. Жогорку билим берүү системасында кесиптик окутуу педагогун даярдоонун дидактикалык негиздери [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Э.А. Касымбеков. – Бишкек, 2014. – 21 б.
90. Карасартова, Ж.Б. Болочок мугалимдердин ата-энелер менен иштөө компетенттүүлүгүн калыптандыруу [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Ж.Б. Карасартова. – Бишкек, 2014. – 21 б.
91. Качкын уулу А. Айыл мектебинин келечектеги мугалиминин кесиптик-педагогикалык маданиятын калыптандыруу (педагогикалык дисциплиналарды окутууда) [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / А. Качкын уулу. – Бишкек, 2021. – 21 б.
92. Кашматова, Ж.А. Башталгыч класстын болочок мугалимдеринин ден соолугун чыңдоо боюнча ишмердүүлүгүн калыптандыруу [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Ж.А. Кашматова. – Бишкек, 2018. – 21 б.
93. Кибардина, Л.П. Проблемы и пути повышения профессиональной компетентности школьного педагога (В новых социально-экономических условиях) [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / Л.П. Кибардина. – Бишкек, 2000. – 369 с.
94. Ким, В.Л. Теория и практика моделирования университетского образования [Текст] / В.Л. Ким. – Бишкек, 1998. – 248 с.
95. Киселёва, О.О. Теория и практика развития профессионально-педагогического потенциала учителя [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / О.О. Киселёва. – М., 2002. – 405 с.
96. Кларк, Б.Р. Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформации [Текст]: пер. с англ. / Б.Р. Кларк. – М., 2011. – 240 с.
97. Колбаев, К.Б. Модель институциональной системы оценки качества образования и методика ее реализации в системе высшего профессионального образования [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / К.Б. Колбаев. – Бишкек, 2017. – 276 с.

98. Компетентностная модель современного педагога [Текст]: учебно-методическое пособие / О.В. Акулова, Е.С. Заир-Бек, Е.В. Пискунова, Н.Ф. Радионова, А.П. Тряпицына. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2007. – 158 с.
99. Компетентностный подход в педагогическом образовании [Текст]: коллективная монография / Под ред. В.А. Козырева, Н.Ф. Радионовой, А.П. Тряпицыной. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2005.
100. Кособаева, Б. Проблемы системы повышения квалификации учителей естественно-математических дисциплин [Текст] / Б. Кособаева // Материалы межд. научно-практической конф. «Новая школа – новый учитель». – Бишкек, 2003. – Вып. 1. – С. 196-203.
101. Кособаева, Б. Орто мектепте химиялык билим берүүнү өркүндөтүүнүн теориясы жана практикасы [Текст]: пед. илим. д-ру ... дисс. / Б. Кособаева. – Бишкек, 2017. – 294 б.
102. Кредитная система и модель институциональной системы оценки качества высшего образования / Под общей ред. А.Н. Гудимовой. – Бишкек, 2013.
103. Ксенофонтова, А.Н. О роли высшей школы в социально-экономическом развитии территорий (от истории к современности) [Текст] / А.Н. Ксенофонтова, Е.Г. Ревкова // Интеллект. Инновации. Инвестиции. – 2013. – № 4. – С. 9-14.
104. Кузовлев, В.П. Профессиональная подготовка студентов в педагогическом вузе (Научно-методический и организационно-педагогический аспекты) [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / В.П. Кузовлев. – М., 1999. – 301 с.
105. Кузнецова, А.Г. Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике [Текст]: монография / А.Г. Кузнецова. – Хабаровск, 2001.
106. Кузьмина, Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения [Текст] / Н.В. Кузьмина. – М.: Высшая

школа, 1990. – 119 с.

107. Кукушин, В.С. Этнопедагогика и этнопсихология [Текст] / В.С. Кукушин, Л.Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 448 с.
108. Кулуева, С.С. Педагогикалык жогорку окуу жайлардын студенттеринин окуу-кесиптик ишмердүүлүк мотивациясын өнүктүрүүдөгү педагогикалык шарттар [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / С.С. Кулуева. – Бишкек, 2020. – 21 б.
109. Курманов, М. Подготовка будущих учителей физики в университете к формированию познавательной активности учащихся [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / М. Курманов. – Караганда, 1999. – 310 с.
110. Кыргыз педагогикасы [Текст]: энциклопедиялык окуу куралы. / Башкы ред. Ү. Асанов. – Бишкек, 2004. – 173 б.
111. Леонтьев, А.А. Что такое деятельностный подход в образовании? [Текст] / А.А. Леонтьев // Начальная школа: плюс-минус. – 2001. – № 1.
112. Лордкипанидзе, Д.О. Ян Амос Коменский [Текст] / Д.О. Лордкипанидзе. – 2-е изд. – М.: Педагогика, 1970. – 440 с.
113. Мааткеримов, Н.О. Дидактические основы формирования процесса обучения физике в средней и высшей школе [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / Н.О. Мааткеримов. – Бишкек, 2010. – 310 с.
114. Мадаминов, Г. Устаттык өнөрү [Текст] / Г. Мадаминов. – Бишкек, 2011.
115. Максutow, З.Н. Мугалимдерди даярдоо процессин диагностикалык жактан камсыздоо системасы [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / З.Н. Максutow. – Бишкек, 2011. – 21 б.
116. Мамбетакунов, Э.М. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированной технологии образования [Текст] / Э.М. Мамбетакунов // Проблемы и перспективы развития педагогического образования в современных условиях. – Бишкек, 1997. – Т. 1. – С. 45-47.
117. Мамбетакунов, Э.М. Педагогиканын негиздери [Текст] / Э.М. Мамбетакунов, Т.М. Сияев. – Бишкек, 2008.
118. Мамбетакунов, Э.М. Компетентностный подход к педагогическому

- образованию [Текст] / Э.М. Мамбетакунов // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. – Бишкек, 2013. – Вып. 1. – С. 39-41.
119. Мамбетакунов, Э.М. Педагогикалык изилдөөнүн методологиясы жана технологиясы [Текст] / Э.М. Мамбетакунов. – Бишкек, 2015. – 128 б.
120. Мамбетакунова, Ж.Э. Студенттердин таанып-билүүдөгү иштиктүү өз алдынчалыгынын билимдердин сапатына тийгизген таасирин изилдөө (болочок педагогдорго экономикалык теорияны окутуунун мисалында) [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Ж.Э. Мамбетакунова. – Бишкек, 2014. – 21 б.
121. Мамытов, А.М. Пути интеграции высшего физкультурного образования Кыргызстана в международное образовательное пространство [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / А.М. Мамытов. – Караганда 1998. – 310 с.
122. Мамытов, А.М. Кыргыз Республикасынын билим берүү системасын модернизациялоонун концептуалдык негиздери [Текст] / А.М. Мамытов // «Билим берүүнүн философиясы жана технологиясы» III илимий симпозиумдун материалдары. – Бишкек, 2010. – 4-11-бб.
123. Мамытов, А.М. Система подготовки педагогических кадров: обзор опыта работы Германии, Чехии и Латвии [Текст] / А.М. Мамытов // Известия Кыргызской академии образования. – 2010. – № 1 (13). – С. 13-18.
124. Маркова, А.К. Психология профессионализма [Текст] / А.К. Маркова. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
125. Маркова, А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя [Текст] / А.К. Маркова // Педагогика. – 1999. – № 6. – С. 55-63.
126. Маслова, Т.А. Эмоционально-ценностный компонент подготовки будущих педагогов [Текст] / Т.А. Маслова // Педагогика, 2008. – № 8. – С. 50-57.
127. Маслоу, А. Мотивация и личность [Текст] / А. Маслоу. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
128. Махашова, П.М. Формирование профессиональных и личностных компетенций студентов вуза в условиях реализации кредитной

- технологии обучения [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / П.М. Махашова. Бишкек, 2014. – 24 с.
129. Мезинов, В.Н. Теория и практика профессионального воспитания будущего учителя в культурно-образовательной среде университета [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / В.Н. Мезинов. – Майкоп, 2006. – 338 с.
130. Мирошниченко, Л.П. Современная школа Кыргызстана. Теория и практика обновления [Текст] / Л.П. Мирошниченко. – Бишкек: Кыргызстан, 1996. – 220 с.
131. Морозов, А.В. Креативность преподавателя высшей школы [Текст] / А.В. Морозов // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 64-68.
132. Мугалим чырпыктан чынар өстүрөт. / Ред. К.К Акматов. – Бишкек, 2021.
133. Мугалимдик кесипке киришүү. / Которгон С. Гавай, адис редактор Н.А. Асипова. – Бишкек, 2002.
134. Мугалимдик ыйык жол (КРнын эл мугалимдери, көрүнүктүү-педагог окумуштуулардын өмүр баяндарын чагылдырган жыйнак) / Ред. Р.Т. Сулайманова. – Бишкек, 2013.
135. Муратбаев, Б.Б. Содержание и структура профессиональной готовности учителя к трудовому воспитанию младших школьников на традициях народной педагогики [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Б.Б. Муратбаев. – Бишкек, 1997. – 21 с.
136. Муратова, А.М. Мектепке чейинки педагогдордун улуттук музыкага кызыгуусун калыптандыруунун педагогикалык шарттары [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / А.М. Муратова. – Бишкек, 2019. – 21 б.
137. Мурзаibraимов, Б. Мугалим – мөмөлүү дарак [Текст] / Б. Мурзаibraимов. – Бишкек, 2015.
138. Мусина, Д.С. Мектептен тышкаркы кошумча билим берүү мугалимдеринин жарандык-патриоттук компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Д.С. Мусина. – Бишкек, 2016. – 21 б.
139. Назарматова, Г.А. Педагогические основы совершенствования

- коммуникативной компетентности преподавателей ВУЗа в процессе повышения квалификации [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Г.А. Назарматова. – Бишкек, 2021. – 21 с.
140. Наркозиев, А.К. Проектирование образовательно-профессиональных программ в вузе как основа компетентностного подхода по кредитной технологии [Текст] / А.К. Наркозиев. – Бишкек: Илим, 2009. – 264 с.
141. Наркозиев, А.К. Теоретические основы компетентностного подхода при проектировании образовательных программ по кредитной технологии [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / А.К. Наркозиев. – Бишкек, 2010. – 291 с.
142. Наркозиев, А.К. Опыт и перспективы реформирования системы образования в Кыргызстане [Текст] / А.К. Наркозиев, В.К. Янцен. – Бишкек: КРСУ, 2013. – 176 с.
143. Низиков, М.А. Развитие теории и практики профессиональной подготовки студентов гуманитарных вузов в Российской Федерации [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / М.А. Низиков. – М., 2010. – 567 с.
144. Новиков, А.М. 300 лет индустриальной педагогике [Текст] / А.М. Новиков // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2011. – № 1. – С. 157-159.
145. Ногаев, М.А. Инновационная деятельность университета по переходу на кредитную систему: опыт, проблемы и перспективы [Текст] / М.А. Ногаев. – Бишкек, 2008.
146. Нурмаганбетова, Р.К. Подготовка будущих учителей начальных классов к работе в инклюзивной среде [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Р.К. Нурмаганбетова. – Бишкек, 2021. – 19 с.
147. Ожегов, С.И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений [Текст] / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – 3-е изд., стереотипное. – М.: АЗЪ, 1996. – 928 с.
148. Омаралиев, А.Ч. Квалификацияны жогорулатуу процессинде информатика мугалимин кесиптик даярдоонун уюштуруу-педагогикалык негиздери [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / А.Ч. Омаралиев. –

Бишкек, 2008. – 20 б.

149. Омуралиев, М.У. Дидактические основы формирования у будущих учителей начальной школы навыков применения информационно-компьютерных технологий [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / М.У. Омуралиев. – Бишкек, 2012. – 19 с.
150. Основы вузовской педагогики / Под ред. Н.А. Асиповой. – Бишкек, 2001.
151. Омуралиев, М.У. Келечектеги башталгыч мектептин мугалимдеринин маалыматтык-компьютердик технологияларды колдонуу көндүмдөрүн калыптоонун дидактикалык негиздери [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / М.У. Омуралиев. – Бишкек, 2011. – 21 б.
152. Омурканова, Ч.Т. Жогорку окуу жайда аралыктан окутуунун шартында педагогикалык билим берүүнү моделдештирүү [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Ч.Т. Омурканова. – Бишкек, 2016. – 21 б.
153. Панкова, Т.В. Особенности подготовки учительских кадров в условиях реформы образования [Текст] / Т.В. Панкова // Известия Академии педагогических и социальных наук. – 2001. – С. 26-32.
154. Педагогика: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения / Под ред. А. П. Тряпицыной. – СПб.: Питер, 2018. – 304 с.
155. Педагогика [Текст]: учебник для студ. высших пед. учеб. заведений / В.А. Сластёнин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов. – М.: Академия, 2011. – 380 с.
156. Педагогика высшей школы [Текст]: курс лекций для магистрантов / Т.В. Панкова. – Бишкек, 2013. – 162 с.
157. Педагогический энциклопедический словарь / Под ред. Б. Бим-Бада. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.
158. Педагогика профессионального образования [Текст]: учебное пособие для студ. высш. учебных заведений / Е.П. Белозерцев, А.Д. Гонеев, А.Г. Пашков. – 4 изд., стер. – М.: Академия, 2008. – 368 с.
159. Писарева, С.А. Социальная функция педагогического университета: современные аспекты реализации [Текст] / С.А. Писарева, А.П. Тряпицына // Электронный научно-образовательный журнал ВГСПУ

«Грани познания». – 2015. – № 7 (41). – С. 187-193.

160. Пискунова, Е.В. Социокультурная обусловленность изменений профессионально-педагогической деятельности учителя [Текст]: монография / Е.В. Пискунова. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2005. – 324 с.
161. Пралиев, С.Ж. Научно-педагогические основы профессиональной адаптации молодых специалистов в системе ВУЗ – общеобразовательная школа [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / С.Ж. Пралиев. – Бишкек, 2002. – 291 с.
162. Пьянин, В.С. Профессиональная подготовка бакалавров как тьюторов в условиях педагогического вуза для общеобразовательных учреждений [Текст]: дисс. ... канд. пед. наук / В.С. Пьянин. – М., 2010. – 177 с.
163. Равен, Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация [Текст] / Дж. Равен. – М., 2002. – 400 с.
164. Развитие компетентности будущего педагога в образовательном процессе современного вуза [Текст]: практикоориентированная монография / П.О. Верещагина, И.В. Гладкая, Е.Н. Глубокова, С.А. Писарева, В.П. Соломин, А.П. Тряпицына. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2015.
165. Раимкулова, А.С. Научно-педагогические основы формирования профессиональных компетенций будущего учителя по активизации познавательной деятельности школьников [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / А.С. Раимкулова. – Бишкек, 2012. – 41 с.
166. Рахимова, М.Р. Кыргыз Республикасындагы мектепке чейинки тарбия системасынын өнүгүшү 1917-1992-жж. [Текст] / М.Р. Рахимова. – Бишкек, 1993. – 205 б.
167. Рахимова, М.Р. История образования и педагогической мысли [Текст] / М.Р. Рахимова, Т.В. Панкова, А.Т. Калдыбаева. – Бишкек, 2002. – 316 с.
168. Рахимова, М.Р. Педагогикалык кесипке киришүү [Текст] / М.Р. Рахимова, М.А. Абдыкеримова. – Бишкек, 2004.
169. Рахимова, М.Р. Педагогиканын теориясы, системасы жана технологиясы

- [Текст] / М.Р. Рахимова, М.А. Абдыкеримова, Н.У. Курбанова. – Бишкек, 2006.
170. Решетников, П.Е. Профессионально-личностное развитие учителя на первой ступени педагогического образования [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / П.Е. Решетников. – Белгород, 2000. – 464 с.
171. Роджерс, К. Свобода учиться [Текст] / К. Роджерс, Дж. Фрейберг. – М.: Смысл, 2002. – 527 с.
172. Рубинштейн, М.М. Проблема учителя [Текст] / М.М. Рубинштейн. – М.: Академия, 2004. – 171 с.
173. Рыскулова, Р.А. Болочок мугалимдердин социалдык баалуулук жана кесиптик сапаттарын калыптандыруу [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Р.А. Рыскулова. – Бишкек, 1992. – 19 б.
174. Рыскулуева, Ф.И. Становление и развитие высшего образования Кыргызстана: 1990-2007 гг. [Текст]: дисс. ... канд. пед. наук / Ф.И. Рыскулуева. – М., 2009. – 175 с.
175. Саванкулова, М.В. Формирование межкультурно-коммуникативной компетенции в процессе самостоятельной деятельности студентов по иностранному языку (на основе портфолио) [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / М.В. Саванкулова. – Бишкек, 2020. – 19 б.
176. Сандакова, Л.Г. Информационно-технологическая парадигма образования: гуманистическая сущность и концептуальные основы [Текст]: дисс. ... д-ра филос. наук / Л.Г. Сандакова. – Улан-Уде, 2003. – 325 с.
177. Сартбекова, Н.К. Педагогикалык жогорку окуу жайлардын студенттерин окуучулардын ата-энелери менен иштөөгө кесиптик даярдоонун негиздери. [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Н.К. Сартбекова. – Бишкек, 2009. – 21 б.
178. Сейдакматов, М.Д. Болочок мугалим кесибиндеги студенттерге укук маданиятын калыптандыруунун педагогикалык негиздери [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / М.Д. Сейдакматов. – Бишкек, 2011. – 21 б.

179. Селевко, Г.К. Педагогические компетенции и компетентность [Текст] / Г.К. Селевко // Сельская школа. – 2004. – № 3. – С. 29-32.
180. Селевко, Г.К. Социально-воспитательные технологии [Текст] / Г.К. Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 176 с.
181. Сергеева, В.В. Научно-педагогические основы формирования патриотической культуры будущих педагогов в ВУЗе [Текст]: автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / В.В. Сергеева. – Бишкек, 2018. – 40 с.
182. Сериков, В.В. Подготовка учителей к профессиональной деятельности в условиях личностной ориентации образования [Текст] / В.В. Сериков // Среднее профессиональное образование. – 2000. – № 7. – С. 5-10.
183. Сидорова, М.Г. Формирование профессиональной поликультурной компетентности студентов гуманитарных специальностей [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / М.Г. Сидорова. – Бишкек, 2014. – 21 с.
184. Син, Е.Е. Научно-теоретические основы совершенствования учебного процесса в системе университетского образования. [Текст]: автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / Е.Е. Син. – Бишкек, 2011. – 41 с.
185. Син, Е.Е. Проблемы поддержки многоуровневой системы высшего образования [Текст] / Е.Е. Син // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. – Бишкек, 2013. – Вып. 1. – С. 68-72.
186. Сияев, Т.М. Научно-методологические основы модернизации физического образования в средних школах Кыргызской Республики [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук. – Бишкек, 2004. – 324 с.
187. Сластенин, В.А. Формирование личности советского учителя в процессе профессиональной подготовки [Текст] / В.А. Сластенин. – М.: Просвещение, 1976. – 160 с.
188. Сластенин, В.А. Технология профессионально-личностного развития будущего учителя, его готовности к организации воспитательного процесса в образовательном учреждении [Текст] / [В.А. Сластенин и др.]. – М., 1994. – 175 с.
189. Сластенин, В.А. Основные тенденции развития современной

- образовательной политики в Российской Федерации [Текст] / В.А. Сластенин // Педагогическое образование и наука. – 2005. – № 3. – С. 20-28.
190. Смадиярова, З.А. Кыргызстан аялдарынын педагогика илиминдеги орду жана келечеги [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / З.А. Смадиярова. – Бишкек, 2012. – 21 б.
191. Сманбаев, Ө.А. Педагогикалык кесипке киришүү [Текст] / Ө.А. Сманбаев. – Бишкек, 2018.
192. Степанова, И.Ю. Проектирование подготовки педагога к профессиональной деятельности в образовательном процессе вуза [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / И.Ю. Степанова. – Красноярск, 2013. – 458 с.
193. Субанова, М. Научно-методические основы развития содержания и технологии биологического образования в общеобразовательной школе Кыргызской Республики [Текст]: автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / М. Субанова. – Бишкек, 2010. – 43 с.
194. Сулайманкулова, Ж.К. ЖОЖдо башталгыч класс мугалимдерин окуучуларга адептик тарбия берүүгө этнопедагогикалык даярдыгын калыптандыруунун педагогикалык негиздери [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Ж.К. Сулайманкулова. – Бишкек, 2012. – 21 б.
195. Сулайманова, Ж.Н. Келечектеги технологиялык билим берүүчү мугалимдерди даярдоонун педагогикалык шарттары [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Ж.Н. Сулайманова. – Бишкек, 2013. – 21 б.
196. Сулайманова, Р.Т. Билим башаты мектеп [Текст] / Р.Т. Сулайманова, К.К. Сураналиева, К.М. Кулболдиева. – Бишкек, 2015.
197. Сураншиева, М.К. Педагогикалык адистиктеги студенттердин баалуулук мамилелерин калыптандыруу» («Өзүн-өзү таанып билүү» дисциплинасынын негизинде) [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / М.К. Сураншиева. – Бишкек, 2012. – 21 б.
198. Тентимишева, А.Н. Үй-бүлө менен өз ара байланыш түзүү үчүн мектепке

- чейин билим берүү уюмдарынын педагогдорунун кесиптик билимин өркүндөтүү [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / А.Н. Тентимишева. – Бишкек, 2011. – 21 б.
199. Ткачёва, С.А. Подготовка студентов педагогических направлений к воспитательной работе в школе в новых социокультурных условиях [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / С.А. Ткачёва. – Бишкек, 2020. – 21 б.
200. Токсонбаев, Р.Н. ЖОЖдорго педагогикалык багытта социалдык педагогдорду кесипке даярдоонун теориясы жана практикасы [Текст]: пед. илим. д-ру ... дисс. автореф. / Р.Н. Токсонбаев. – Бишкек, 2012. – 43 с.
201. Токсонбаев, Р.Н. Социалдык педагог үчүн жардам [Текст] / Р.Н. Токсонбаев, Р.Т. Сулайманова, К.М. Кулболдиева. – Бишкек, 2016.
202. Токтосунов, А.А. Инженер-педагогдорду университетте даярдоонун педагогикалык негиздери [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / А.А. Токтосунов. – Бишкек, 2009. – 21 б.
203. Толстой, Л.Н. Полное собрание сочинений [Текст] / Л.Н. Толстой. – Юбилейное издание – М., 1952. – Т. 7. – 342 с.
204. Торогелдиева, К.М. Кыргыз Республикасында келечектеги математика мугалимдерин даярдоонун илимий-методикалык негиздери [Текст]: пед. илим. д-ру ... дисс. / К.М. Торогелдиева. – Бишкек, 2008. – 365 б.
205. Тряпицына, А.П. Современные тенденции развития качества педагогического образования [Текст] / А.П. Тряпицына // Человек и образование. – 2012. – № 3. – С. 4-10.
206. Тряпицына, А.П. Содержание профессиональной подготовки студентов – будущих учителей к решению задач модернизации общего образования [Текст] / А.П. Тряпицына // Universum. – 2013. – № 1. – С. 50-61.
207. Каляева, Ю.А. Формирование коммуникативных умений учащихся начальных классов школы-интерната [Текст]: дисс. ... канд. пед. наук / Ю.А. Каляева. – Магнитогорск, 2002. – 144 с.

208. Тхагапсоев, Х.Г. Университет в современной России: технология как стратегический горизонт? [Текст] / Х.Г. Тхагапсоев // Экономика образования. – 2011. – № 4. – С. 164-167.
209. Умаров, Т.Н. Болочок мугалимдерди оозеки чыгармалар аркылуу окуучуларды адептик жактан тарбиялоого даярдоо [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Т.Н. Умаров. – Бишкек, 2015. – 21 б.
210. Уметов, Т.Э. Современные образовательные технологии как одно из условий вхождения Кыргызстана в мировое образовательное пространство [Текст] / Т.Э. Уметов. – Бишкек, 2001. – 152 с.
211. Ушинский, К.Д. Педагогические сочинения [Текст]: в 6 т. / К.Д. Ушинский. – М., 1988.
212. Умирбекова, А.К. Болочок мугалимдин билим берүүдө жана окутууда жаңы мамилелерди ишке ашырууга даярдыгы [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / А.К. Умирбекова. – Бишкек, 2020. – 21 б.
213. Философский словарь. / Под ред. В.Е. Кемерова. – М.: Панпринт, 1998. – 487 с.
214. Философский словарь. / Под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1987.
215. Хуторской, А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования [Текст] / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
216. Цукерман, Г.А. Система Эльконина-Давыдова как ресурс повышения компетентности российских школьников [Текст] / Г.А. Цукерман // Вопросы психологии. – № 4. – С. 84-95.
217. Чалданбаева, А.К. Теоретические основы формирования специальных компетенций учителей биологии в педагогическом вузе [Текст]: дисс. ... д-ра пед. наук / А.К. Чалданбаева. – Бишкек, 2016. – 304 с.
218. Чекалева, Н.В. Педагогический университет – ресурсный центр инновационного развития региона [Текст] / Н.В. Чекалева // Высшее образование в России. – 2008. – № 6. – С. 88-93.

219. Чернова, Ю.К. Профессиональная культура и формирование ее составляющих в процессе обучения [Текст] / Ю.К. Чернова. – М.-Тольятти, 2000. – 163 с.
220. Чириков, И.С. «Поздравляем! Вы стали счастливым обладателем университета». Рецензия на книгу: Розовски Г. Университет. Руководство для владельца [Текст] / И.С. Чириков // Вопросы образования. – 2015. – № 2. – С. 289-299.
221. Чоров, М.Ж. Теоретико-методологические основы формирования эколого-правовой культуры учителей в процессе их профессиональной подготовки [Текст]: автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / М.Ж. Чоров. – Бишкек, 2003. – 304 с.
222. Шадиев, Н.С. Студенттерди кенже класс окуучуларын кыргыз музыкалык фольклорунун каражаттары аркылуу нравалык-эстетикалык жактан тарбиялоого даярдоо [Текст]: пед. илим. канд. ... дисс. автореф. / Н.С. Шадиев. – Бишкек, 2011. – 22 б.
223. Шадриков, В.Д. Базовые компетенции педагогической деятельности [Текст] / В.Д. Шадриков // Сибирский учитель. – 2007. – № 6. – С. 5-15.
224. Шакурова, А.В. Профессиональная идентичность учителей как субъектов трудовой деятельности [Текст]: дисс. ... д-ра социол. наук / А.В. Шакурова. – Нижний Новгород, 2014. – 321 с.
225. Щедровицкий, П.Г. Томские лекции об управлении (1998-2000 гг.). Управление развитием: изменения сферы производства, обращения и использования знания [Текст] / П.Г. Щедровицкий. – Томск, 2001. – 111 с.
226. Ысыкеев, А. Психолого-педагогические основы подготовки студентов к педагогической деятельности в школе [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / А. Ысыкеев. – Бишкек, 2007. – 42 с.
227. Эльконин, Д.Б. Психология обучения младшего школьника [Текст] / Д.Б. Эльконин // Педагогика и психология. – 1974. – № 10. – С. 53-64.
228. Эсеналиева, Г.А. Оценка учебных достижений студентов педагогических колледжей с помощью компьютерного тестирования. [Текст]: автореф.

- дисс. ... канд. пед. наук / Г.А. Эсеналиева. – Бишкек, 2011. – 22 с.
229. Якиманская, И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе [Текст] / И.С. Якиманская. – М.: Сентябрь, 2000. – 112 с.
230. Cornu, B. Le nouveau metier d'enseignant [Text] / B. Cornu. – Paris: La documentation française, 2004.
231. Cros, F. Attirer, former et retenir des enseignants de qualité [Text] / F. Cros. – Paris: La documentation française, 2004. – 319 p.
232. Roos, T.G. Die Arbeitswelt im Jahre 2020: Was bedeutet sie fur die Bildung (Leicht geandert fur Thurgauer Zeitung, 18 Juni 2002.

Электрондук ресурстар:

233. Аветисян, Ж.Г. Каким должен быть современный учитель? [Электронный ресурс] / Ж.Г. Аветисян Режим доступа: www.https://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/2013/09/14/kakim-dolzhen-byt-sovremennyu-uchitel
234. Атлас новых профессий. Агентство стратегических инициатив. Сколково. – Москва, 2014. -<http://atlas100.ru/>
235. Баткен мамлекеттик университети <http://batmu.kg/>
236. Болотов, В.А. Перспективные модели модернизации педагогического образования [Электронный ресурс] / В.А. Болотов // Среднее образование в России. – Режим доступа: <http://federalbook.ru/news/analitics/07.10.2013-2.html>
237. Гордиенко Н.Е. Профессионализм и компетентность в системе высшего педагогического образования Франции. – Коломна – 2013 <http://window.edu.ru/resource/392/78392/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%BC%20%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%20%D1%81%D0>

%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B5%20%D0%B2%D1%8B%D1%81%D1%88%D0%B5%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F%20%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B8.pdf

238. Добаев, К.Д., Санийе, У. Болочок мугалимдердин кесиптик даярдыгын калыптандыруу ишинин актуалдуулугу <http://www.science-journal.kg/media/Papers/nntiik/2014/4/nntiik-2014-N4-290-292.pdf>.)
239. Дроботенко, Ю.Б. Изменение понятия педагогической профессии в современном обществе <https://cyberleninka.ru/article/n/izmenenie-ponyatiya-pedagogicheskoy-professii-v-sovremennom-obschestve/viewer>
240. Дюшеева Н.К. Формирование будущего учителя новой формации в вузе. https://libraryiksu.kg/public/assets/upload/vestnik/1383_IGU_DUSHEEVA_2011-30.pdf5ec361c334ba7.pdf
241. Жалал-Абад мамлекеттик университети <http://www.jagu.kg/>
242. И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети. <http://www.arabaev.kg/>
243. Каганов, В.Ш. Российское образование и наука в глобальном мире (Выступление на Всероссийском семинаре-совещании проректоров вузов РФ по международной деятельности 28 ноября 2013 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://keepslide.com/education/34183>
244. К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университети <https://www.bhu.kg/>
245. К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университети <http://main.iksu.kg/>
246. КУУнун тарыхы https://www.knu.kg/ky/index.php?option=com_content&view=article&id=50:2010-02-26-09-48-16&catid=46:cat-obshiesvedeniya&Itemid=74

247. Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясы [87
<http://ksapcs.kg/>]
248. Лихачев, Д.С. Учительство – это искусство, труд не менее творческий, чем труд писателя, композитора, но более тяжелый и ответственный [Электронный ресурс] / Д.С. Лихачев. Режим доступа: www.https://www.lihachev.ru/news/1753/5560/
249. Лукша, П.О. Хороший человек станет профессией. <https://takiedela.ru/2017/09/khoroshiy-chelovek-stanet-professiey/>
250. Мамбетакунов, У.Э. О современном состоянии подготовки педагогических кадров в Кыргызстане https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01252618_0.html
251. Марголис, А.А. Модели подготовки педагогов в рамках программ прикладного бакалавриата и педагогической магистратуры. <https://psyjournals.ru/psyedu/2015/n5/margolis.shtml>
252. Международная стандартная классификация образования МСКО-1997. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-iscd-2011-ru.pdf>
253. Ментор. Коуч. Бизнес-тренер. В чем разница? <https://anfisabelmas.ru/mentor-kouch-biznes-trener-v-chem-raznitsa>
254. Метаева, В.А. Профессиональная рефлексия в последипломном образовании: Учеб. пособие / Рос. гос. проф-пед. ун-т. Екатеринбург, 2005. 85 с. https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/4667/1/Metaeva_2005.pdf
255. Моисеев, Н.Н. Система «Учитель» и современная экологическая обстановка // *Экология и жизнь*. – 2010. – № 2. – С. 4-7. <http://www.den-zadnet.ru/page.php?article=813>
256. Ош гуманитардык-педагогикалык институту <https://ogpi.kg/>
257. Ош мамлекеттик университети <https://www.oshsu.kg/>
258. ОшМПУ – ордолуу оштун куту, ооматтуу билим журту! <https://kutbilim.kg/news/inner/osh-mpu-ordoluu-oshtun-kutu-oomattuu-bilim->

zhurtu/

259. Өзүбекова, Ж. Мугалим өтө сезимтал болушу керек [Электронный ресурс] / Ж. Өзүбекова. – Режим доступа: [www.
http://kutbilim.journalist.kg/2016/08/22/](http://kutbilim.journalist.kg/2016/08/22/)
260. Педагогический совет на тему «Если мы будем сегодня учить детей так, как учили вчера, мы украдём у них завтра». (Джон Дьюи) <https://infourok.ru/pedagogicheskiy-sovet-na-temu-esli-mi-budem-segodnya-uchit-detey-tak-kak-uchili-vchera-mi-ukradyom-u-nih-zavtra-dzhon-dyui-1039744.html>
261. Послание Президента РФ Федеральному собранию РФ, 12 ноября 2009 <http://www.kremlin.ru/transcripts/5979>.
262. Президент Сооронбай Жээнбеков: Билим берүү – туруктуу өнүктүрүүнүн эң ишенимдүү пайдубалы, глобалдуу атаандаштыкка билимдүү коом гана туруштук бере алат. http://www.president.kg/kg/okujalar/12655_prezident_sooronbay_gheenbekov_bilim_ber_turuktuu_nktrnn_e_ishenimd_paydubali_globalduu_ataandashtikka_bilimd_koom_gana_turushtuk_bere_alat
263. Профессиональное воспитание – воспитание профессионалов // Аккредитация в образовании. – 2009. – 8 (35). – С. 12-15. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://elibrarv.ru/download/27591531 .pdf](http://elibrarv.ru/download/27591531.pdf)
264. С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университети <http://nsu.kg/>
265. Радионова Н.Ф. Современные ориентиры обновления педагогического образования и ФГОС третьего поколения. <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-orientiry-obnovleniya-pedagogicheskogo-obrazovaniya-i-federalnyy-gosudarstvennyy-obrazovatelnyy-standart-tretiego/viewer>
266. Руководство по использованию ECTS Европейской системы переноса и накопления зачетных единиц (кредитов) http://www.umo.msu.ru/docs/EPVO/ECTS_RUS.pdf
267. Семенов, И.Н., Степанов С. Ю. Рефлексия в организации творческого

Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/2013/4/universitet-budushchego-idei-i-vozmozhnosti>

276. Ушинский об учителе и его подготовке
<https://studfile.net/preview/1723516/>
277. Фиофанова О.А. Педагогическое проектирование модальностей взросления в воспитательной системе школы
[https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/9\(50\)/fiofanova_9_50_23_6_241.pdf](https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/9(50)/fiofanova_9_50_23_6_241.pdf)
278. Хван, А.А. Какой учитель нам нужен?
<https://cyberleninka.ru/article/n/kakoy-uchitel-nam-nuzhen-1/viewer>
279. Хмель, Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. 13.00.01 — теория и история педагогики автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук / Киев., 1986. http://irbis.gnpbu.ru/Aref_1986/Khmel'_N_D_1986.pdf
280. Шабалин А. Учеников все больше, а учителей - нет. Что происходит со школами в Кыргызстане?
https://kaktus.media/doc/465429_uchenikov_vse_bolshe_a_uchiteley_net_что_происходит_со_школами_в_кыргызстане.html
281. Щеголев В.А. Критерии и показатели эффективности процесса профессионально-педагогической подготовки военноинженерных кадров <https://cyberleninka.ru/articlenkriterii-i-pokazateli-effektivnosti-protsessa-professionalno-pedagogicheskoy-podgotovki-voenno-inzhenernyh-kadrov>
282. https://bmpk.kg/?page_id=32
283. <https://edu.gov.kg/kg/about/history/>
284. https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_pisa_education/2242594.html 25-б.
285. <http://www.kpk.kg/index.php/ru-ru/o-kolledzhe/istoriya-kolledzha/22-istoriya-kolledzha>
286. <https://www.oshto.kg/news/3223072/prezident-sadyr-zaparov-mugalimderdin-majramy-menen-kuttuktady>

Нормативдик документтер:

287. Государственная Доктрина образования Кыргызской Республики: Указ Президента КР от 27 августа 2000 г. УП № 244. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30253613&pos=11;-58#pos=11;-58
288. Государственный образовательный стандарт высшего профессионального развития «Педагогическое образование (бакалавр)» – Бишкек, 2013. <https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/biom/work/pub/gosvpo.pdf>
289. Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» мыйзамы. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/1216?cl=ky-kg>
290. Кыргыз Республикасынын билим берүү системасын өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттары тууралуу 2012-жылдын 23-мартындагы № 201 токтому <https://edu.gov.kg/media/files/8b956c0d-a73d-4fd9-b2d5-41654c1173d0.docx> 72-б.
291. Кыргыз Республикасынын Жогорку кесиптик билим берүү багыттары жана адистиктеринин тизмеси. Билим берүү жана маданият министрлигинин 2001-жылдын 13-мартындагы № 115/1, 13-майындагы № 210/1 буйруктары менен бекитилген. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/31723>
292. Кыргыз Республикасынын 2001-жылдын 14-январындагы № 9 «Мугалимдин статусу жөнүндө» мыйзамы. – Бишкек, 2001. <https://daniyarov.kg/wp-content/uploads/2017/11/Mugalimdin-statusu-zhon%D2%AFndo-myuzamy.pdf>
293. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн КРнын жогорку кесиптик билим берүүсүнүн эки деңгээлдүү структурасын бекитүү тууралуу 2011-жылдын 23-августундагы № 496 токтому <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/92802>
294. Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 29-январындагы № 1 «Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясы жөнүндө» Жарлыгы.

295. Положение об учебно-методическом комплексе дисциплины в Кыргызском национальном университете им Ж. Баласагына.
https://www.knu.kg/ru/images/stories/2017/09_2017/06/uo/pol_umk.pdf
296. Стратегия развития образования в Кыргызской Республике на 2012-2020 годы. Постановление ПКР № 201 от 23 марта 2012 года
<https://edu.gov.kg/media/files/d4cb1e4c-6a44-4185-a551-7f5ca34fdc5d.doc>
297. 2020-жылга чейин Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү концепциясы (КРнын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 23-мартындагы № 201 токтому менен бекитилген). <https://edu.gov.kg/media/files/60e02949-541b-4fc3-a7dd-8627f08041ef.doc> 75-б.
298. 2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы (2018-жылдын 31-октябрында бекитилген)
<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/430002?cl=ru-ru>
299. 2021-2040-жылдары Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/158227>

ТИРКЕМЕЛЕР

Тиркемелердин тизмеси:

Тиркеме №1. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесине арналган докторлук диссертациялар +

Тиркеме №2. Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесине арналган кандидаттык диссертациялар +

Тиркеме №3. Эгемендүүлүк этабында Кыргыз Республикасында ачылган жогорку окуу жайлардын педагогикалык кадрларды даярдоо боюнча ишмердүүлүгү +

Тиркеме №4. Жогорку окуу жайларда педагогикалык багыттар боюнча ишке ашырылып жаткан билим берүү программалары +

Тиркеме №5. Жогорку кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартындагы бүтүрүүчүнүн модели

Тиркеме №6. Жогорку кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартындагы негизги билим берүү программасынын максат жана милдеттери

Тиркеме №7. 550700 “Педагогика” даярдоо багытынын “бакалавр” академиялык даражасына ээ болгон бүтүрүүчүсү МББСнын НББПсынын максат жана милдеттерине ылайык ээ боло турган компетенциялар

Тиркеме №8. Педагогика багытында жарык көргөн окуу куралдардын, окуу-методикалык колдонмолордун хронологиялык тартиптеги тизмеси

Тиркеме №9. (9.1., 9.2., 9.3., 9.4., 9.5.) Педагогикалык кадрларды даярдоонун абалын аныктоо боюнча №1-5 анкеталар

Тиркеме №10. “Интеграциялап жана дифференциациялап окутуу” дисциплинасы боюнча жумушчу программа

Тиркеме №11. “Билим берүүнүн жаңы технологиялары” дисциплинасы боюнча жумушчу программа

Тиркеме №12. “Жаңы муундун мугалими” тренингдик окутуу программасы

Тиркеме №13. “Педагогикалык практика – жаңы муундун мугалимин даярдоонун маанилүү этабы” аттуу педагогикалык практиканы уюштуруу жана

өткөрүү боюнча программа

Тиркеме № 14 Мугалимдин кесиптик компетенттүүлүктөрү - тренинг

Тиркеме №15. “Мен мугалим болом!” республикалык сынагынын жобосу, катышуучулары жана жыйынтыгы тууралуу маалымат

Тиркеме №16. “Мугалим – коомдун күзгүсү” мугалимдер арасында өткөрүлгөн республикалык сынактын жобосу жана катышуучулары, жыйынтыгы тууралуу маалымат

Тиркеме №17. “Устатка таазим” мыкты мугалимдерди сыйлоо, кесипке мотивациялоо иш-чарасынын катышуучуларынын, сыйлануучулардын тизмеси (номинациялар боюнча)

Тиркеме №18. Эл мугалимдеринин, белгилүү педагогдордун, окумуштуулардын пикирлери

Тиркеме №19. “Окуучу күткөн мугалим” жайкы мектебинин программасы, катышуучулардын тизмеси

Тиркеме №20. “Мугалим” журналында жарык көргөн иштелмелердин, тарбиялык сааттардын, усулдук сунуштардын, кеңештердин тизмеси

Тиркеме №21. “Мугалим” журналында жарык көргөн эл мугалимдеринин, эмгек синирген мугалимдердин, мыкты мугалимдер, тарбиячылар тууралуу макалалардын тизмеси

Тиркеме №22. 2014-2021-жылдар аралыгында “Мугалим” журналына чыккан «Сабагыңды сагыңдым», «Мен мугалим болом» рубрикасы

Тиркеме №23. “Мугалим” журналында жарык көргөн алдыңкы мектептер, балабакчалар тууралуу макалалардын аталыштарынын тизмеси